

Вінницька філія Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України
при Кам'янець-Подільському національному університеті ім. Івана Огієнка
Вінницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України

Анатолій Нагребецький

*Рахні-Лісові –
абрунева перлина
Поділля*

Вінниця
2014

ББК 63.3 (4УКР–4ВІН) 62.08

УДК 94 (477.44)

Н 61

Нагребецький А.Н.

Рахни-Лісові – Яблунова перлина Поділля.

– Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2014. – 512 с.

Таємниці минулого розкриваються непросто, особливо тоді, коли над ними прошуміли віки. Однією із таких таємниць є історія подільського села – Рахни-Лісові.

В книзі йдеться про виникнення та існування чарівного села Рахни-Лісові від найдавніших часів до кінця ХХ століття. Мешканці цього села варті того, щоб їх пам'ятали потомки. А тому автор присвячує цю книгу саме їм – безстрашним, талановитим та працьовитим синам і дочкам цього села, усім тим, хто певною мірою брав участь у творенні його історії.

Своїм змістом книга цікава і корисна всім, хто цікавиться історією своєї землі, історією своєї малої Батьківщини – Рахнів-Лісових, що на Шаргородщині.

ISBN 978-617-530-053-4

© Нагребецький А.Н., 2014

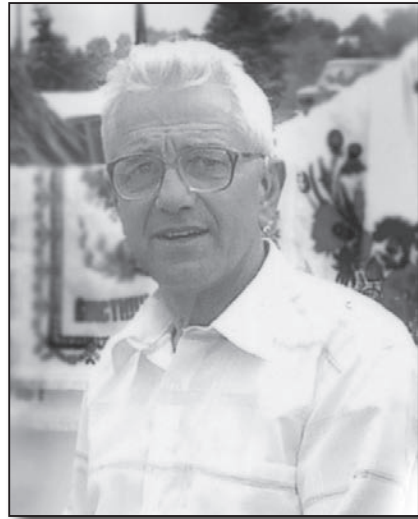
© ПП Балюк І.Б., 2014

Авторське слово про байдужість

*«Забудеш рідний край –
тобі твій корінь всохне...»
(українське прислів'я)*

Нинішньому молодому поколінню випало на долю страшне прокляття часу – побачити світ байдужості, світ без всякої мети. Теперішню молодь нічим зацікавити, окрім грошей... Характерно, що більшість таких, згідно мого особистого опитування, погоджуються з фактом байдужості: на політику, на історію, на культуру, окрім своїх особистих проблем. Для цієї більшості Хмельницький – це місто з великим базаром, Грушевський – пам'ятник у Києві, Мазепа – десять гривень, а хто такий Ролле, то взагалі немає відповіді. Навіть, здається серед тих, хто мусив би знати це прізвище, як учитель, і той ставить зустрічне запитання: «А хто це?»... Такі люди не задумуються над тим, чому нам, українцям, так погано живеться порівняно з європейцями; в чому криються наші біди?

А біди, на мою думку, в тій же байдужості. Такий стан і властивість людини мусить тривожити суспільство. Саме тому своїми книгами про рідний край, про село, про знаних людей цього села, про їхнє нелегке життя в минулому і хочу донести до свідомості байдужих, донести, що не все ще втрачене. Після виходу чергової книги про село, чую непогані відгуки про неї, значить ще не зовсім пропала цікавість до книги.

Тож запрошую, шановний читачу, дізнатись про село, що має надзвичайно багату свою історію, багату тим, що тут, у цьому містечку (я так називаю село Рахни і тепер), жили і живуть багато чудових майстрів, умільців, талантів, чудотворців, митців. Усіх їх, крім працелюбства і терпеливості, Всевишній наділив ще й розумом.

Село настільки велике, що стало тісне для мешканців, а тому багато уродженців Рахнів живуть далеко за межами села, живуть і

успішно працюють, пишуть, навчають, лікують, досліджують, малюють, служать за покликком душі. Цим самим одержують дипломи, посади, звання, славу. Таким – байдужість не притаманна!

Тож, шановний читачу! Якщо ти рахнянин – рівняйся на таких, тобі є ким пишатися. Не будь байдужим до села. Частіше навідуйся до нього. Пам'ятай про свою вулицю, свій дім, своїх батьків живих і тих, які уже відійшли у світ інший. Перебуваючи тут, у селі, завітай до школи, до храму, на кладовище, пройди стежками знаменитого парку, помилуйся красивими кожної пори року рахнянськими садами, попей водички з Пилипівської криниці. Я не вірю, що після таких відвідин ти залишишся байдужим до свого села. І завжди пам'ятай слова нашого земляка Миколи Лукова:

***«Щоб не мучила совість потому,
Приїжджайте частіше додому».***

Анатолій НАГРЕБЕЦЬКИЙ

Історія із власних рук

Алодовитий краєзнавець Анатолій Нагребецький у книзі про відоме яблуневим розмаєм село Рахни-Лісові повідав непросту історію – ту, про яку Володимир Винниченко говорив, що її без брому читати неможливо. Не буду переповідати зміст, але чого тільки не довелося пережити мешканцям цього мальовничого куточка Поділля з давніх-давен і донині.

Автор вміло веде читача від часів Трипілля і до наших днів, показує як формувалися народ, нація, як крали в неї не тільки територію, а й історію. Держава Володимира Великого, Запорозька Січ із своєю демократією, Могилянська Академія, Лавра Києво-Печерська, народження гордої волелюбної еліти, працьовитих господарів... А щоб всього того не було – забороняли мову й культуру, знищували волелюбний дух.

Недарма один з ворогів незалежності України, прибічник терору Лейба Бронштейн, відомий більше як Лев Троцький, під час громадянської війни в «Інструкції агитаторам – комуністам» так повчав своїх сподвижників: «Вы должны помнить, что комму-ну, чрезвычайку, продовольственные отряды, комиссаров-евреев украинский крестьянин возненавидел до глубины души. В нем про-снулся, спавший сотни лет, вольный дух запорожского козачества и гайдамаков. Это страшный дух, который кипит, бурлит как Днепр на порогах, и заставляет украинцев творить чудеса храбрости. Этот самый дух вольности, который давал им нечеловеческую силу в те-чение сотен лет воевать против своих угнетателей – поляков, рус-ских, татар и турок...»

Сталіни, бронштейни, кагановичі репресіями, голодоморами винищували патріотів, еліту, справжніх і навіть потенційних бунтарів – заможних селян. І немало цим зла накоїли – вибили в багатьох

генну пам'ять. Є чимало людей, які не знають і не хочуть знати ні історії, ні героїчних і жертвних змагань народу за вільну Україну. Ці манкурти і вибирають на керівні посади моральних покручів, по суті, ворогів усього українського, для яких Помаранчева звитяга, Євромайдан – страшне і вороже. А тому вони топлять в крові національну революцію, незалежно від прізвищ, чи то будуть януковичі, чи бронштейни.

Анатолій Нагребецький у вже згаданій книзі наводить слова морального авторитета нашої країни, кіномитця із світовим іменем Олександра Довженка: «І горе тому народу, який власну історію бере з чужих рук. Вороги й досі дають цю історію нашому народові, щоб він залишався рабом».

Патріот України, невтомний плугатар на краєзнавчій ниві Анатолій Никифорович Нагребецький своєю подвижницькою працею робить все можливе, щоб ми мали історію із власних рук.

Василь Паламарчук,
голова правління обласної організації
Національної спілки журналістів України,
заслужений журналіст України.

Візитна картка Рахнів-Лісових Рік 2014-й

*Герб села
Рахни-Лісові*

Чарівне село Рахни-Лісові розкинулось на рівному високому плоскогір'ї Волино-Подільської височини у середній течії р. Південний Буг. Розміщене за 70 км на південний схід від обласного центру м. Вінниці, за 35 км від м. Тульчина, за 40 км від районного центру м. Шаргорода.

Південну околицю села опоясує залізниця, сполучення Київ-Одеса, де функціонує залізнична станція «Рахни».

Населення села – 5004 чол. (на 01.01.2014). Ґрунти підзолисті, чорноземні. На північно-східній околиці села – ліси,

де ростуть вікові дерева – дуб, граб, сосна, клен, береза, які займають площу біля 1000 га.

Площа сільськогосподарських угідь – 4 тис. гектарів, з них садових плантацій понад 1 тис. га. Своїми садами Рахни-Лісові славляться на всю Україну.

Крім садівництва село здавна займається рільництвом: озима пшениця, ячмінь, горох, кукурудза, цукрові буряки, овочі та ін.; присадибним тваринництвом: молоко, м'ясо, яйці, а також городництвом, бджільництвом та ін..

Село межує із землями сіл: Стрільників, Зведенівки, Юліямполь, Левківців, Шпикова, Бушинки, Слідів, Краснянки.

За легендою, що існує в селі, єдина річечка, назва якої «Сліпа», яка бере початок на південно-східній околиці села, походить від її місця розташування і напрямку русла, яке на високому рівнинному плоскогір'ї пробило собі шлях по невидимих (сліпих) місцях до Мурафського басейну.

Пам'ятний знак села

Місцеве самоврядування представляє сільська рада в кількості 18-ти депутатів. Сільський голова Анатолій Миколайович Манзюк.

На території села діють: елеватор, залізнична станція, фермерські господарства, приватні підприємства, плодоконсервний завод, ремонтно-механічна майстерня, підприємство «Віноблпаливо», склад лісо-торгових матеріалів Могилів-Подільського лісгоспзагу, склад хімікатів, дві школи, два дитячих заклади, амбулаторія сімейної медицини, відділення зв'язку, Будинок культури, бібліотеки – сільські і шкільні, склад лікарських засобів резерву міноборони України.

Через село пролягає автомобільна дорога державного значення сполучення Київ-Кишинів.

В селі функціонують понад 30 торговельних точок, кожної п'ятниці селяни мають можливість продати і купитись на місцевому ринку.

Діють Українська православна церква, православна церква Московського патріархату, римо-католицький костел, а також зареєстровані різні християнські братства: євангельські християни баптисти, адвентисти сьомого дня, діти Ієгови та інші.

РАХНИ-ЛІСОВІ

На Поділлі село
У вінку із лісів,
Мов чарівне зело, –
Це Рахни-Лісові.

За переказом, тут –
Рахманів рід.
В цім чарівнім селі –
Мій родовід.

А зорі тут низько –
Їх можна рукою дістати!
А небо так близько,
Що можна до Бога звертатись!

Чарівне село
У вінку смарагдового листя!
Рахни-Лісові –
Дитинства мого колиска!

Пірус Т.П.

Тетяна Пірус

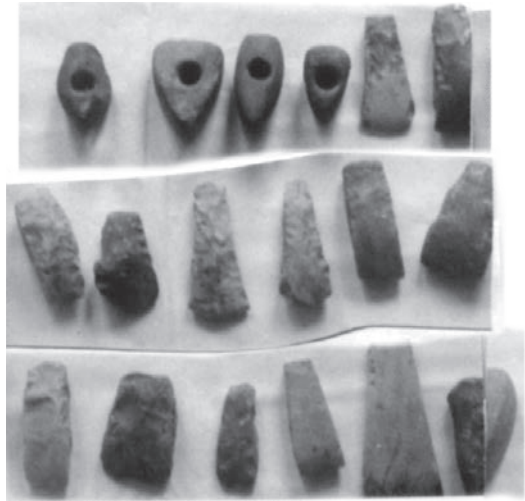

Сива давнина

Територія, де поселялися наші предки, знаходиться на найвищому у Шаргородському районі рівні високого Подільського плоскогір'я в 20-ти кілометрах від ріки Південний Буг.

Що ж являли собою навколишні території в ті далекі роки?

Науці відомо, що найдавніший народ серед слов'ян це українці. Відомо також, що наш край, який тепер носить назву Поділля, був заселений людьми з дуже давніх часів, 40 тисяч років тому, ще за тих часів, від яких не дійшло до нас жодних написаних пам'яток, і ми не знаємо, що то були за люди. Одне можна сказати, що це були люди дикі, вони не знали ще ніякого металу, ні бронзи, ні заліза, а робили собі молоти й сокири з каміння, і це була вся їх зброя. Тому вчені й звать цих людей людьми кам'яного віку.

*Залишки кам'яних знарядь праці,
знайдених на територіях сіл Рахнів
і Юліямполь*

Тоді жили поруч з людьми й такі звірі, що вже давно попереводились не тільки у нас, але й по всьому світу, як наприклад, мамонти – величезні звірюки, більші за слона. Кістки цих мамонтів, так само як і кам'яні молоти, сокири, ножі знайдено було на наших Шпиківських полях. Особливо часто їх знаходили у межиріччі річок Мурафи і Бугу. Цей факт вказує на те, що на цій місцевості в давнину жили люди кам'яного віку, або як називають їх тепер вчені – давні слов'яни.

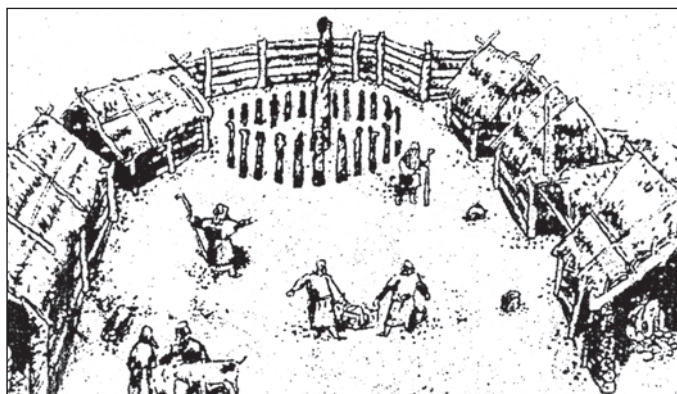
Пізніше люди навчилися робити собі знаряддя з металу. Перше – з бронзи, а вже потім із заліза. Таке знаряддя було знайдено в кількох могилах Мурафської, Краснянської, Печерської, Шпиківської волостей: в тих далеких од нас людей був звичай – ховаючи мерців, класти в могилу й те знаряддя, яке належало небіжчику за його життя.

Життя на цих землях наших предків давньоруської народності сягає в сиву давнину, до часів трипільської культури, які розселилися

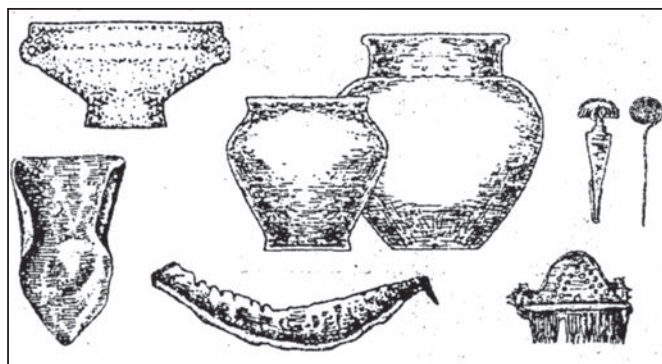
на нашому Правобережному українському лісостепу. Це було поступове займання вільних і малозаселених територій, якими була й наша місцевість.

Відомо, що більшість слов'янських селищ концентрувались «гніздами» по 5 – 7 поселень на відстані 3 – 5 км одне

від одного. Площі, зайняті під оселі V-VII ст. н.е. становили на Поділлі в середньому до 1,5 га. Основою господарства тогочасного населення було землеробство та приселищне скотарство. Землю обробляли за допомогою дерев'яного рала із залізним наральником. Серед сільськогосподарських культур значне місце належало пшениці та просу. Зернові культури жали залізними серпами, обмолот хліба вели палицями і ціпами. Перемелювали зерно на круглих кам'яних жорнах. Залишки кісток тварин на слов'янських селищах свідчать, що в приселищному стаді була велика рогата худоба, коні, свині, вівці та кози. Кістки диких тварин та риб зустрічалися рідко, що свідчить про допоміжну роль в господарстві полювання та рибальства.

Городище слов'ян – прототип городища, залишки якого знайдені у сусідньому Немирівському районі

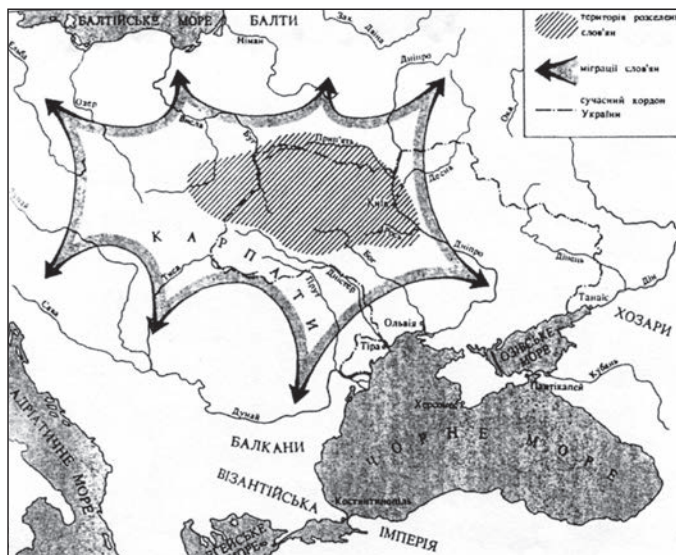

Знаряддя праці та предмети вжитку слов'ян

Істориками досліджено, що уже на той час (I тисячоліття н.е.) на території нашого краю було чимало безіменних на сьогодні поселень, історія яких й досі з'ясовується при вивченні археологічних матеріалів. Усі вони містились навколо

сьогодні відомих в краї Брацлава, Бару, Тульчина, Шпикова, Шаргорода, Мурафи та інших населених пунктів. На території земель села

Прабатьківщина і первісне розселення слов'ян

Рахня-Лісові археологи – любителі й тепер знаходять залишки трипільської кераміки. Відома істина, що і первісні люди, і пізніші народності, поселялись у місцях, де була поблизу вода. На наших рахнянських землях таким місцем було на сході від теперішнього села, де протікає великий струмок.

Постійне проживання на одному місці тісно пов'язане з успішним землеробством. Відомо, що пшениця становила головний предмет торгівлі древніх подолян з греками. Пшениця та інші предмети торгівлі частково сплавлилися по Дністру і Бугу в чорноморські грецькі колонії, частково відвозились до Греції суходолом через теперішній Білгород-Дністровський, а частину, мабуть, збували грецьким купцям за місцем проживання.

Постійне прожи-

Свідченням факту торгівлі нашими предками є те, що у наших краях археологами знайдено мідні римські монети – динарії.

В розмитому дощем кургані біля містечка Старої Мурафи знайдено три монети: дві срібні – римського імператора Люція Вера 166 року н.е. та римської імператриці Отацілли, дружини Філіпа Аравитянина, 244-249 рік н.е.; мідна монета з написом арабською мовою. Подібні монети знайдено і в Рахнях-Лісових, в сусідньому Юліямполі та інших місцях.

Римські монети – динарії I-VI ст. нашої ери, знайдені археологом-любителем Приходським С.О. на Рахнянських та Юліямпільських полях. Фото М. Дозорця, 2012 р.

*Данило, король
Галицько-Руський*

До Київського князівства наше Поділля було приєднане князем Олегом в кінці IX століття. До XIV ст. воно називалось Пониззя. Ця назва за свідченням давньоруського літопису згадується вперше під 1226 роком. За походженням ці назви слов'янські, а тому цими назвами населення краю підкреслювало належність території до району Карпатських гір.

Назва краю «Поділля» вперше зустрічається в руських літописах під 1363 роком: «...і звідти від Поділля прогнав (Ольгерд) владу татарську».

Подільське населення у своєму розвитку до X ст. дотримувалося певної самостійності. Але з кінця X – початку XI ст. місцевість середнього Бугу та Придністров'я зазнавала набігів войовничих диких племен печенігів та половців-кumanів, що перешкоджало жителям нормально вести господарство, змушувало їх витратити багато сил для захисту своїх поселень, родин, або й зовсім втікати з обжитих місць.

З 1239 року наш край входив до складу Галицько-Волинського князівства при Данилі Галицькому (правив з 1235-го до 1264 року). Проте подальшому зміцненню цього князівства почали заважати численні монголо-татарські орди. А з 1250 року (за іншими даними – з 1257 року) майже 100 років землі залишалися під безпосередньою владою татар. У кінці XIII ст. на них було створено самостійний «улус» золотоординського царства, який отримав назву Подільського. Татари збирали данину через «отаманів», а вони відправляли її у загальну казну через своїх посланців, так званих «баскаків».

Згодом у Золотій Орді почалися внутрішні чвари, бої за володарювання, що послабило цю могутню державу. Таке становище сприяло утвердженню певної самостійності Поділля. Але життя подільців було надзвичайно важким, оскільки кочівники здійснювали часті набіги, грабували, розоряли, забирали людей у полон, рабство або на продаж.

Слід зазначити, що шлях кочівників пролягав якраз територією, що знаходилась у межиріччі річок Бугу і Дністра й звався він

*Великий князь Литовський
Ольгерд*

Кучманським, і проходив він якраз землями нашого Шаргородського району. Через це нелегким було життя наших предків.

Тим часом з'явилися і вирости нові держави – Литва і Польща, яким дуже хотілося заволодіти багатими подільськими землями. В цей час на них господарями були три брати – татарські князі Качибей, Кутлубуг і Дмитрій Солтан. Велике Литовське князівство розпочало експансію на південь. Спочатку було приєднано Київщину, а потім окуповано Поділля.

Татари створили тут так званий Подільський улус, який поділили на три частини тьми (тисячі): Кам'янецька, Брацлавська та Соколинська. Рахнянські землі належали до Брацлавщини. До 1362 року Поділля було під владою татар.

Саме в цьому році видатний полководець Литовського князівства Ольгерд зібрав чимале військо із своїх земляків, а також із русинів (русинами тоді називали українців і білорусів, а росіян – московитянами), 1362 року здобув перемогу над Золотою ордою, оволодів невеличким поселенням Хмільник, що знаходиться в шести кілометрах від сумнозвісного Чорного шляху, і слугувало воротами в наш край з північного сходу. Подія ця мала назву «Битва на Сниводі». Титанічну роботу по встановленні місцевості, де відбувалася історична битва, провели Микола Дорош і Павло Ткачук. Зокрема, останній з них розмірковує так: битва найвірогідніше відбувалась на всьому правобережжі Сниводи, де були розташовані татарські орди, аж до її впадіння в широке русло Південного Бугу. Снивода у вересні мілководна, тому військо Ольгерда без особливої натуги її пододало. Не дошкуляла і спека – постійний ворог зодягнених в кольчуги воїнів, не починалися ще й осінні зливи, що могли утруднити пересування численного війська. До того ж Ольгерд розсудливо розтягнув військо по всьому фронту – така тактика відіграла неабияку роль.

Після ганьби на Сниводі татаро-монголи вже ніколи не змогли відродити свою колишню силу і славу.

Нашим краєм стали володіти литовці. Мимоволі постає запитання: чи змінилось життя-буття русинів на краще під рукою Литви? Відповідь на нього знайдено в книзі «Історія України-Русі» Миколи Миколайовича Аркаса – відомого красзнавця, композитора, культурно-просвітницького діяча. Автор переконливо доводить, що русини (українці) полегшено зітхнули: «Ольгерд оставив Україні її віру, її закони – і церковні, і громадські. Усі судові звичаї і артикули зібрав в одну книгу, писану по-українському, і назвав її «Статутом князівства Литовського». Відчутно знизив податки, а українську мову при великокняжому дворі навіть дещо вивершив над литовською, постійно демонстрував свою повагу і прихильність до неї!»

Ольгерд, як і його батько Гедимін, був здібним керівником. Ставши Великим князем Литовським, він потроху та помалу підгорнув під свою руку землю Смоленську, Сіверську, Клинську, Чернігівську, Переяславську, Київську, Подільську і Волинську. Його держава сягала од Балтійського до Чорного морів – з одного боку, і од ріки Оки і до Західного Бугу – з другого.

Вберегти ж таку велику територію держави Литви від посягань ворогів було для керівництва дуже важко. Татари знову і знову плюндрували наші землі.

Це був надзвичайно важкий період у житті українського народу. «Поділля XVI століття – це безлюддя, незахищеність. Там досить біди на людей з усіх боків: татари беруть побори; волохи також збирають набуток їхній; литовські пани, жовніри...», – писав очевидець в акті ревізії. Якраз на цей нелегкий для існування людей у нашій місцевості період можливо і походить одна із легенд про виникнення села Рахни та його назви, що існує в селі й донині.

Втікаючи від татарських нападників з раніше обжитих місць люди зупинялися тут, у ще необжитих через нестачу води, місцях. Так і опинилася серед густого лісу, де тепер село, сім'я Козака Рахнима. Була у нього дружина – красуня Мурга, яку козак дуже кохав і боявся втратити. Вирубав він дерева неподалік від дороги і облаштував оселю. Згодом навколо неї виростили інші житла нових поселенців – мисливців, втікачів з неволі, інших перехожих. Так виникло село, яке то зникало, то знову відновлювалось, а та місцина й донині носить назву Мурги, мабуть, на честь козакової дружини.

Татарські навали

Після розгрому Ольгердом на р. Сниводі усіх трьох татарських царків: Качибєя, Кутлубуга і Дмитра литовський князь призначив сюди своїх племінників (синів брата Коріата) Юрія, Олександра та Костянтина (пізніше, по їх смерті, Поділлям володів їхній молодший брат Федір). Але це означало, що вплив татар на край закінчився. Ще декілька десятиліть фактичними господарями тут були татарські хани, яким продовжували сплачувати данину намісники – Коріатовичі. Такий порядок продовжувався до кінця XIV – першої половини XV ст., коли Золота Орда повністю занепала і на її руїнах сформувалася нова держава – Кримське ханство.

Татарські навали – буденне явище на Поділлі, яке в XVI столітті засвітилося не меншою кількістю пожеж, ніж це було в XV столітті. Захоплений зненацька звісткою про небезпеку, слуга чи шляхтич ховався де міг. «Підземні схрони в лісовій гущавині, печери, давали кращу й гарантованішу безпеку, ніж знамениті замки, часто грізні на вигляд, але такі привабливі для завойовників...», – писав дослідник М.В. Пінчук.

Набіги татар з «Дикого поля» були регулярними, майже кожного літа. *(Дике поле – історична назва не розмежованих і майже незаселених земель України, від верхів'їв притоків Південного Бугу, лівих приток Дніпра і Десни – до Чорного і Азовського морів.*

Особливо сприятливе Дике поле для українців стало у XIV-XV ст., коли ці землі ввійшли до складу великого князівства Литовського. Тут у XV ст. сформувалося українське козацтво. Освоєння Дикого поля проходило стихійно, в умовах боротьби проти турецько-татарських і польсько-шляхетських загарбників. Наприкінці XVIII ст. назва «Дике поле» перестала вживатися. Назва походить від густих, пишно порослих рослинністю земель, необжитих територій – А.Н.).

Хижацькі напади на наші Подільські, в тому числі шаргородські, землі татари-людолови здійснювали трьома основними шляхами: Кучманським, Чорним і Волоським.

Відомо, що річка є природною перепорою для будь-якого війська. А тому й татари вибирали шлях між ріками і рухались впродовж її течії. Найбільш трагічним і згубним для шаргородських хуторів був Кучманський шлях, що проходив неподалік. Починався він у верхів'ях річки Інгулу (неподалік теперішнього міста Вознесенська), пересікав

р. Буг і йшов потім в північному напрямку аж до Балти, Ольгополя, а далі повертав на Тартак, Куренівку, Крижопіль, Комаргород. Досягав до межі теперішнього Шаргородського району – сіл Кічмань (Ярове), Юліямпіль, Семенівка, Михайлівка, Юхимівка, Вознівці, Станіславчик, Маньківці, Бар. Далі в напрямку Тернополя. Там він з'єднався з Чорним шляхом, що прямував на Львівщину.

Татари женуть ясир з України

Орда їде

З описів істориків-мандрівників стало відомо, що татари, досявши нашої території, дробили свої загони і йшли фронтом в бік на десятки кілометрів, залишаючи після себе одну пустелю. Потім знову об'єднувались і йшли далі.

Нападники забирали худобу, збіжжя, в більшості захоплювали молодих людей і продавали їх на східних ринках в рабство. В ці

важкі часи український народ, в тому числі і подоляни Брацлавщини, могли надіятись лише на власні сили. Якщо в містах, містечках були деякі укріплення, то в значно гіршому становищі були селяни. Вирушаючи працювати в поле, селяни мусіли брати з собою зброю, працюючи, постійно вдивлятися в далечінь, чи не з'явиться сигнал небезпеки (селяни домовлялися про подачу сигналів), а у випадку нападу ховалися в широкі простори шпиківських і левківських лісів, чагарників. Нерідко селяни і міщани об'єднувалися в загони і вступали часто в нерівний бій з нападниками.

Про один епізод бою на наших рахнянських землях старожили села по переказах своїх предків згадували:

«...Було це ще у далекому XV чи XVI столітті, коли татарські орди майже щороку плюндрували подільські землі.

На місці, де тепер розмістилося наше село Рахни, була пасіка. (Пасіка – це хутір, де проживала одна сім'я чи один рід, який займався землеробством, мисливством, рибальством, бджільництвом та ін. – А.Н.). Проживав тут її власник по імені Рахман. Було у нього

п'ять синів. Одного разу із Кучманського шляху від Корчмів (Юліямполя – А.Н.) відокремився невеликий загін татар у бік хутора. Старий Рахман наказав своїм синам і внукам добре озброїться і чекати у засідці на ворогів. Жінки в цей час повинні були приготувати кип'ячену воду. Один свій курінь старий Рахман велів спалити, щоб татари подумали, що тут нікого немає.

Коли завойовники злізли з коней, на татар звідусіль полилася кип'ячена вода, а із засідки вискочили добре озброєні рахмани.

Весь татарський загін був розбитий, і лише один воїн поскакав до своїх.

Після того сюди, на хутір, де жили Рахмани, татари повертати не насмілювалися. А рід Рахманів з тих пір розростався.

Напади татар на Поділля частішали. В 1442 році татари зруйнували Вінницю. В 1516 році спустошили Волинь, Поділля, Ровщину і забрали в полон 50 тис. людей. В більшості випадків татари уникали штурму і захоплення

Сигнал про небезпеку: татари йдуть

фортець. Але, бувало, вдавались і до цього. Так, на початку XVI ст. повністю зруйнували фортеці в Кам'янці і Рові. Згідно історичних даних після відбудови в 1524-1528 роках. Рів знову зруйнували татарські орди і вся територія була в запустінні. Збереглося 30 напівзруйнованих поселень, в яких було дуже мало людей (м. Рів – з 1540 року перейменовано на м. Бар. – А.Н.).

Хоча турецько-татарські напади, як підкреслив в книзі «Барське староство» М.Грушевський, завдавали величезних спустошень, але вони нагнали жаху на польських колонізаторів і відстромили колонізацію українських земель на 100 – 150 років і тому в краї переважало українське землеволодіння. Серед землевласників згадуються місцеві шляхетні родини: Карачевські, Козловські, Браткевичі, Каричинські, Шелиховські, Лосковські, Ярмолинські, Морозовські, Козяровські, Петрановські, Свирські, Васиютинські, Степановські, Лопатинські, Каришковські, Копистишинські, Йолтуховські, Четвертинські, Поповські, Сеньковські, Радієвські, Урбанські, Домбровські, Собанські, Бітковські, Халамінські та інші.

Як уже згадувалось, в першій половині XIII століття наше Поділля належало до великої, на той час, галицько-волинської держави. Та тільки галицькі князі не дуже могли виявляти свою владу над подолянами. Бо вони, живучи в сусідстві з степом, звідки постійно нападали всякі кочові орди, – звикли до самостійності, були дуже завзяті й не любили, щоб хтось дуже втручався в їхні розпорядки. Галицький князь Данило силою хотів примусити подолян скоритися, але це йому не вдалося. І Пониззя воліло краще ввійти в спілку з татарами. За це татари не руйнували Поділля, а тільки присилали своїх старших – баскаків, які збирали з подолян данину.

Татари панували на Поділлі мало не сто літ. На чому ж трималася влада татарська? Що ж являв собою татарський воїн? Із описів відомих істориків стає відомо, що це була могутня і сильна кінна армія. Татарів називали кентаврами – народ, що зрісся з конем. Усе його життя проходило на коні. Речами необхідного вжитку воїна-татарина

В дозорі за татарами

були: шабля, лук та стріли у 2-х – 3-х сагайдаках. В шкіряній торбинці біля пояса креміль, кресало, терпуг – підпилочок для вигострювання стріл, шило та дратва, голка й нитка, ситечко для проціджування брудної води.

В другій торбинці, яка висіла під сідлом, – неодмінний для татарського воїна запас: сухий овечий сир, в'ялена яловичина й чашка для пиття. А біля сідла обов'язкова для кожного їхнього воїна сокира, 10-15 метровий шнур із сирої шкіри для зв'язування поневолених, яких їм вдавалося захопити.

Ця народність, яку досить об'єктивно описав тодішній військовий інженер, історик Г. Боплан, проживала в основному на Кримському півострові, хоч і мали своїх сородичів в інших місцях. Розрізнялись дві різновидності татар – Ногайські і Буджацькі. Перші проживали між Доном і Кубаню, другі в гирлі Дунаю. Усі вони дуже сміливі і справні на конях. Цей народ живе тільки з грабунку, і про інший спосіб життя просто не знає. Вони дуже ризикові і витривалі вояки, легко переносять зміни пір року, бо з 7-річного віку ніколи не сплять під іншим дахом, окрім відкритого неба. З цього віку їм дають

їсти тільки те, що вони вполюють з лука. Після 12-річного віку їх посилають на війну. Під проводом Хана вони збираються до 20 тисяч осіб і відправляються в похід, де палять і нищать усе, на що натрапляють по дорозі. А потім вивозять до свого краю тисячі невольників, яких згодом продають на невольницьких ринках. Ці душогуби досить тверезі і вживають дуже мало солі. Зате до їжі додають багато приправ, зокрема, червоного перцю. В їжі цих грабіжників домінує не хліб, а конина. І не обов'язково щоб м'ясо з конини було з молодого здорового коня, а міг бути і старий, не годний під сідло кінь. М'ясо готують таким чином: ділять його на чотири частини, три з них віддають товаришам, які не мають м'яса, собі ж залишають задню чверть, з якої нарізають кружала не товстіші 1-2 дюйми (до 5 см). Кладуть їх на спину коня під сідло, підтягуючи якнайтісніше підпругу. Потім сідають на коня і скачуть дві, а то й три години. На привалі м'ясо перевертають, знімають пальцями піну з коня і змочують нею страву. Знову скачуть дві – три години – отоді м'ясо на їх смак вважається готовим до вживання як душенина. Ось такі їхні делікатеси і приправи.

Щодо інших кусків м'яса, які не можна порізати на кружала, то їх варять з дрібкою солі не знімаючи піни, оскільки вважають, що знята піна забирає весь смак і соковитість. Щодо свинини, то вони її не споживають, як і євреї. Якщо розживуться на борошно, то печуть з нього на попелі коржі, однак, звичайною їжею у них є пшоняна, гречана і ячмінна каші. Люблять мед, роблять з нього напій, але поширеним напоєм є брага, виготовлена з вареного проса.

Серед кількості тисячної кількості татарських вершників були так звані списники, списи у яких були з загостреними гаками для зривання з сідла противника. Окремі загони були озброєні кочетами з затяжною петлею (зашморг), яка вмілими татарськими руками на ходу накидалася на шию ворожого вершника або його коня.

Були серед багатотисячної кінної армії татар особливі загони – палії, озброєння яких складалося із стріл та дротиків, обмотаних клоччям, змоченим нафтою. Від випущених великої кількості таких запалених стріл село чи місто, яке зазвичай було покрите соломою, очеретом чи деревом, загорялося миттєво, створюючи гнітюче враження для власників будинків.

Захоплених полонених татари гнали великою юрбою. Жінки й дівчата були зв'язані між собою своїми ж косами – по четверо. Всі в лахмітті, босі. Татарин, який їхав верхи на коні, час від часу підганяв відстаючих довгою пікою. З чоловіками, хто відставав – було

простіше: їм тут же, трохи відвівши в бік, стинали голову шаблею, наказавши для цього стати на коліна й нагнути шию... А людей, які чинили збройний опір, татарам було наказано знищувати «... кожного, хто доріс до осі воза». За татарськими законами кожного рядового татарського воїна дозволялось теж страчувати, якщо десятник знаходив у нього в чомусь із облаштування несправність або щось пропущене. А якщо ж десятник не помітив вчасно або ж допустив потурання, то його самого віддавав на страту той, хто стояв вище рангом від нього – сотник. Перед походом такі перевірки робили навіть найвищі воєначальники, викликаючи вибірково перед строем воїна. І горе було викритому у найменшій недостатці хоча б голки чи кресала. Йому тут же накидали на шию зашморг з тятиви лука і двоє його сусідів затягували її в протилежні боки. Така була кара необачним. Дисципліна була залізною. За необачну загибель рядового воїна під час походу чи переправи через річку, карали на смерть його керівника – десятника, який не забезпечив безпеки для свого підлеглого.

Крім цього, серед багатотисячних загонів відбірних воїнів були такі, що знали і володіли 45-ма мовами світу, що давало можливість спілкуватися з населенням на окупованій території.

Хан був їхнім королем, який отримавши наказ від Турецького султана, збирав велике військо, щоб йти війною на Польщу. Але по дорозі, через українські села і хутори, грабували все, що попаде під руку. Їхні набіги на ворожі землі відбувалися завжди зимою, на початку січня, коли «Дике поле», а це південна частина України, вкрита снігом. Їхні коні, звичайно, не ковані, і по твердій дорозі не змогли б долати великі відстані. Сніг пом'якшує їх ходу і оберігає копита. При тому, замерзлі річки не потребують мостів і не являються перешкодою для проїзду. Просуваючись уперед, вони роблять невеликі денні переходи і шукають собі шляхи по балках і долинах. Робилося це для того, щоб сховатись в степу і не бути викритими козаками, які в різних місцях мали свою сторожу. Переміщалися татари по 100 коней у ряду, а фактично по 300, оскільки кожен татарин вів за вуздечку ще двоє коней, що служили для запасу і вивозу невільників.

Їхній передній край війська займав вшир 800-1000 кроків, а в довжину 3-4 милі. Коли 80 тисяч татар ведуть 200 тисяч коней – не так густо дерев у лісі, як їхніх коней в степу, здавалося тоді, що на обрії піднімається якась хмара. Ця громада рухалася так: щогодини вони зупиняються на 15 хвилин, щоб помочились коні (що вони роблять відразу ж, як зупиняться).

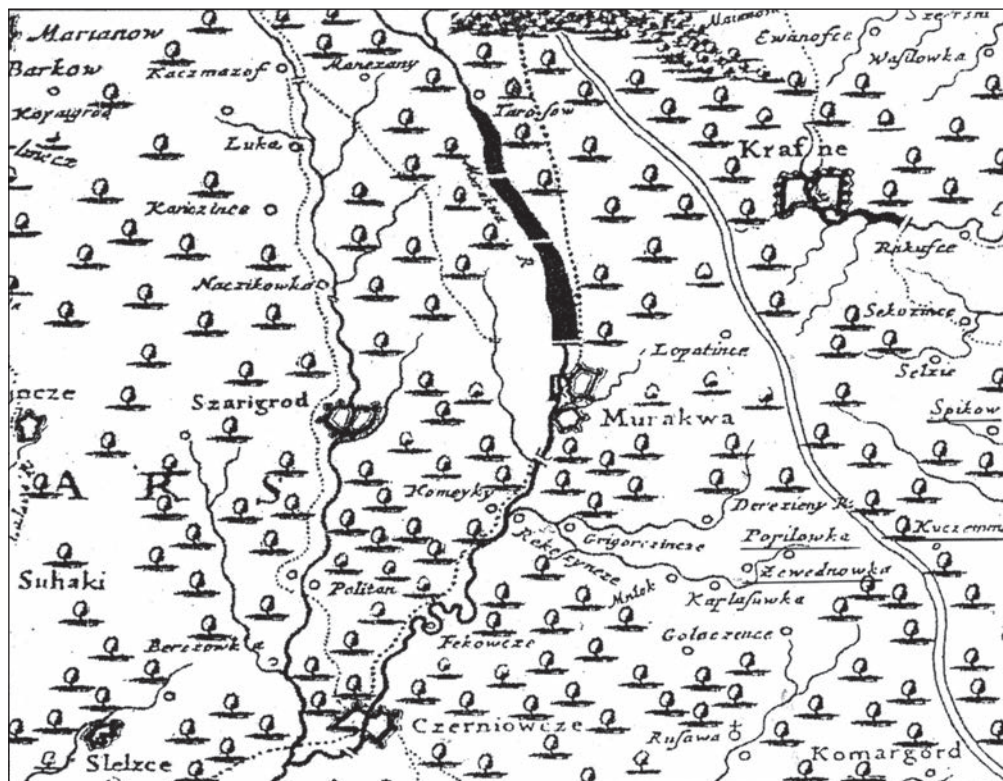
Наблизившись до населених пунктів, де відчувається людське життя, вони таємно пару днів відпочивають, а після роблять ривок на 50-80 миль, поки що не роблячи ніякої шкоди поселенням. Але повертаючись назад, вони посилають великі загони вправо і вліво на 15 миль вглиб, які вриваються в села і хутори з чотирьох сторін. Ставлять сторожу, розпалюють великі вогнища, щоб ніхто не втік, і починають розбій – палять оселі, вбивають і грабують тих, хто чинить опір, а решту чоловіків, жінок і дітей зганяють до купи, а також їхню худобу і забирають з собою. Свиней зганяють в стодоли, спалюють як погань разом з будівлями. Женучи поперед себе велику масу людей, татари стараються чим скоріше покинути освоєну людьми місцевість. Перетнувши кордон, вони углиблюються в степ на 30-40 миль, на згадане вище Дике поле і роблять привал, тобто, відпочинок. І починають найстрашніше дійство – ділити свою здобич. Розлучають чоловіків з жінками, а жінок з дітьми. Плач, крики, стогін і сльози розносяться по всьому степу і ніхто не в змозі зарадити їхньому горю. Здається, що й земля стугонить від людського розпачу.

Такий напад тягнеться 2-3 тижні і цього часу досить, щоб десятки і сотні сіл і хуторів були спустошені і обезлюднені на досить тривалий час або зникнути зовсім.

На давній карті Брацлавського та Подільського воєводства, яку склав вже відомий нам французький інженер-будівельник, військовий картограф Боплан Г.Л. у 1640 році, добре видно Кучманський шлях, або, як тоді називали – «бита дорога» між Бугом і Дністром, по якій щоразу татари йшли на нашу Україну. Села Кічмань, Юліямпіль, Лопатинці якраз містилися на цьому шляху. (Див. на карті стор. 22 праворуч – Шпиків).

Читачу можна тільки уявити, якого лиха мешканцям наших Рахнів та сусідніх сіл постійно приносили татари. Звичайно, люди боролися, ховалися, тікали з обжитих місць. А обживати незаселені території втікачі чи прибульці з інших місць бажали там, де була велика кількість водоймищ.

В одному архівному документі зазначається таке: «Для оборони від татар на Тульчинщині були споруджені замки у Сокільці, Ладжині, Тульчині, Брацлаві, Куні, Гайсині та Бершаді. Одночасно засновувалися містечка на старих попелищах: Шпиків, Томашпіль, Шаргород, Комаргород, Красне, Чичельник, Марківка (з бараківним ратушком, рештки якого уцілили й досі). Такі замчиська, як Верхівське, Печерське, Завадівське, виникли трохи пізніше...»

Фрагмент карти Брацлавського та Подільського воєводства. Боплан Г.Л., 1640 р.

Звичайно, мова про якийсь спорудження в Рахнах якогось оборонного замку не йдеться. Але той факт, що на наших шпиківських та шаргородських землях постійно татарами спалювались населені пункти, підтверджується.

Так тривало десятки, сотні років. А земля подільська татарам більше скидалася на фантастичну країну. Земля наша щедро годувала і шанувала своїх дітей-землян, ростила їх дужими і сильними. Літописець свідчить: «Скрізь у цьому краї усяке родюче дерево, виноград. В старих дубах та буках у їх дуплах рої бджіл і щільники прегарного кольору і запаху. Звіра по лісах і полях така сила, що зубрів, диких коней та свиней б'ють тільки для шкіри. Дикі кози селянин б'є тисячами... На ріках дуже багато бобрових гнізд, багато птаства. Собак годують м'ясом звірячим і рибою, а її у річках повно. Сіяти щороку не треба – на Поділлі доволі один раз зорати і посіяти, то родить вдруге і втретє». Так було колись на нашому Поділлі, тому то на наші землі завжди ласували вороги.

Село під владою Литви

З приходом до влади Литви Вітовта, становище почало змінюватись. Він взагалі недолюбував руських (українців), негативно ставився до людей, які нагадували йому про добрі справи Ольгерда, висував занадто високі вимоги до своїх правителів.

*Великий князь Литовський
Вітовт (1349–1430 рр.)*

Одночасно на подільські землі заявив претензію і польський король Ягайло. Розпочались суперечки між двома главами держав. Вітовт одержав від Ягайла 20000 гривень сріблом і відступив йому західну частину Поділля, до Вінниці. У Вітовта залишилась східна його частина з містом Брацлавом.

Але польський король Ягайло, відчуваючи і далі потребу в коштах, у 1395 році продав свою частину знаному хороброму краківському воєводі Спиткові із Мельштина за ті ж самі 20 000 гривень, залишивши собі лише Меджибізький і Вінницький округи. Однак Вінниця скоро з'єдналась зі Східним Поділлям і разом із Брацлавом і Сокільцем була передана у володіння князю Дмитрію-Корибуту Ольгердовичу.

Таким чином, Західне Поділля знаходилося під владою Спитка, а Східне належало сину Ольгерда – Дмитрію, який користувався повагою у руських. Обидва володарі управляли землями, кожен у своїй частині захищав їх від татар, і обоє загинули у битві з татарами 12 серпня 1399 року біля річки Ворскли. Влада у Східному Поділлі перейшла до сина Дмитрія – князя Федора Несвицького.

Далі король Польщі Ягайло у 1400 році викупив у вдови Спиткової на своє ім'я

Король Польський і Великий князь Литовський Володислав II Ягайло

*Король Польський
і Великий князь
Литовський
Володислав II Ягайло*

Західне Поділля і передав його в управління Свидригайлу Ольгердовичу. Але через чотири роки (у 1404 р.), побачивши, що останній намагався стати великим князем Литви (для підтримки заводив зв'язки з Пруським орденом і Москвою), Ягайло захопив подільські землі, а в 1410 році – і західну, і східну частини Поділля продав за 40000 кіп грошей Вітовту. Великий князь Литви був противником удільних порядків, не дозволяв княжичам управляти новопридбаними землями, а вирішив особисто керувати через своїх намісників – аж до своєї смерті. Виняток було зроблено тільки для Федора Несвицького. Він продовжував управляти Східним Поділлям, в тому числі і землями навколо Шпикова.

Після смерті Вітовта у 1430 році на Західному Поділлі з'явилося чимало поляків, які почали вживати заходів, щоб усе Литовське князівство підпорядкувати Короні.

Польські військові загони захопили Кам'янець, Смотрич, Скалу. Реакція наступала і з боку Литви. Литовці і руси поспішили обрати Великим князем Свидригайла Ольгердовича, який, на противагу Вітовту і полякам, був прихильником окремого устрою своєї держави. Почалась війна між Литвою і Польщею. Усе Східне Поділля підтримувало Свидригайла. Але він недовго утримався на великокняжому столі: у серпні 1433 року його було позбавлено всяких прав. Великим князем Литовським став молодший брат Вітовта – Сигизмунд Кейстутович. Зміну влади було визнано Польщею, яка взяла під свій контроль Західне Поділля і намагалася просуватися далі на схід, до Брацлавщини.

Літописи розповідають, що Східне Поділля, Брацлавщину енергійно боронив від поляків прибічник Свидригайла Федір Несвицький. Він зібрав чимале військо із литовців, русів (українців), волохів, молдован, татар, відібрав у поляків деякі міста Західного Поділля.

Історія пам'ятає одну битву Федька Несвицького 30 листопада 1432 року біля недалекого від села Мурафи Копистирини. (Федір Данилович Несвицький (Федько), видатна особистість свого часу, за довго до Копистиринського бою приймав активну участь у Грюнвальдській битві у 1410 році, гуситських війнах, мав великий військовий досвід, довгий час був брацлавським і кременецьким старостою).

Поселення Копистирин ще раніше розміщувалося поблизу самої річки Мурафа, але згодом, після чергового татарського погрому, село відновилося в іншому місці, у лісі, далі від річки.

Як правило, війська поляків, литовців, їх обози здійснювали переправу через річку Мурафу саме біля Копистирини, тому що тут найбільш рівнинна, мілка частина річки (це місце, де донедавна стояв міст вузькоколійки Михайлівка-Соснівка).

Король Польщі Ягайло (Владислав II) послав у Східне Поділля військові сили, аби відібрати замки, захоплені литовцями. Поляки виконали наказ свого короля і поверталися назад додому. На чолі польських військ був посланець короля Ян Менжик. Федір Несвицький добре знав, де переходитимуть річку поляки. Він унікав рішучої зустрічі з противником, стомлював його партизанською війною.

Коли половина польського війська вже переправилась на західний бік річки Мурафи, Федір несподівано напав на них. Серед поляків виникла страшна паніка, вози загрузли в багнюці і затримали переправу. Ті, хто поспішав на допомогу, тонули у річці. Поляки втратили б іще більше війська, коли б їм не допоміг випадок. Перед битвою королівський дворянин Кемпліч (в інших переказах – Кемпліцький) погнав сотню коней на пошук пасовищ. Почувши здалеку шум битви, він поспішив на допомогу полякам. Литовське військо, вважаючи, що королівські загони отримали допомогу, причому велику, почали панічно утікати, залишивши на місці кілька тисяч убитих. Поляки захопили у литовців 12 хоругов, які виставили в костьолі Святого Станіслава.

Після цієї події невідомо з яких причин хоробрий князь Федько Несвицький потрапив у немілість до Свидригайла – і той садить його у 1433 році у в'язницю та ще й позбавляє замків у Східному Поділлі. Звільнившись від ув'язнення з допомогою поляків, Несвицький переходить на бік Польщі. У 1434 році він отримує від короля у пожиттєве володіння Східне Поділля і замки Кременець, Браїлів, Вінницю, Хмільник, Сокилець, Збараж та всю територію нинішньої Шаргородщини. Невдовзі, однак, Несвицький помирився із Свидригайлом і загинув у вересні 1435 року, воюючи за нього.

Згідно з договором 1434 року між Федором Несвицьким і поляками, Західне Поділля належало Польщі і йменувалося Подільським воєводством з центром у місті Кам'янці, а Східне – Литовським Поділлям із центром у Брацлаві. Якраз річка Мурафа у ті часи протягом кількох десятків кілометрів і розділяла ці два краї, або була кордоном двох країн – Польщі і Литви (див карту Боплана – стор. 21). Літописи передають, що на середині річки стояли тоді залізні прикордонні

стовпи: польський – із зображенням білого орла і литовський – із зображенням Вітаса, вершника з піднятим мечем. Таким чином, з 1434 року поселення східної і західної частини річки Мурафи продовжували розвиватися у різних напрямках.

У Подільському воєводстві король Польщі роздавав шляхтичам і селянам у власність землі, хоч це право могли мати тільки особи римо-католицької віри. Доходило до того, що прийшли шляхтичі відбирали кращі землі у місцевих селян, що призводило їх до розорення або змушувало переходити у католицтво, щоб зрівнятися у правах з польськими шляхтичами.

У Литовському Поділлі, а значить і у нашому Шпиківському краї, життя розвивалося трохи інакше. До цієї східної частини входили три повіти: Вінницький, Брацлавський і Звенигородський (с. Рахни-Лісові входило до Брацлавського повіту). Повітами спочатку володів Федір Несвицький, а після його загибелі від імені князя Литовського управляли намісники і старости. В історичних документах значиться, що у 1500 році князь Костянтин Іванович Острозький титулувався як «намісник Брацлавський, Вінницький і Звенигородський». У 1540-х роках старостою брацлавським та вінницьким, після князя Михайла Васильовича Збаразького, був князь Семен Глібович Пронський, якого в 1552 році змінив князь Корецький. До 1520 року набіги татар зруйнували Звенигород, спустошили весь повіт, який називали Звенигородською пустинею.

Структура населення у Брацлавському повіті, як і у Вінницькому, була тоді такою: верхній прошарок становили давні княжі роди - вихідці із багатих сімей, в тому числі руського (українського) походження, за ними йшли земляни, міщани, а потім бояри (частина бояр потім перейшла у земляни, інша – у селяни. Ці стани володіли значними земельними територіями. Крім поселень, вони мали хутори (тоді називалися пасіки, які простягалися близько півмилі). На хуторах були сінокоси, стави, господарські приміщення. До зазначених категорій населення прилучалися козаки, кількість яких у Брацлавському і Вінницькому повітах зростала. Стосовно селян, у документах за 1545 рік знаходимо записи, що вони «протягом року три дні служили панам, на землях яких проживали, а хто не служив, той сплачував по шість грошей».

На Брацлавщині поселенці жили і працювали в цілому у взаєморозумінні. Хоча багато з них нерегулярно сплачували податки, відробляли повинності, литовські власті до цього ставилися

поблажливо. Зате подоляни активно боронили свій край від нападників. Від Брацлава за 12 миль на схід висилалась у степ сторожа, яка захищала повіт від татарських набігів. Інколи сама сторожа врзалася у татарські колони й знищувала «погань».

Понад 100 років населення шпиківської території, як і всієї Брацлавщини, жило в умовах феодально-кріпосницьких відносин, панщина ставала головною формою експлуатації селянства. Однак великих поміщицьких господарств тут було ще мало. Внаслідок частих нападів татар землеробство існувало у невеликих масштабах. Селяни довгий час сплачували татарам ренту продуктами і грошми.

На шпиківські села, в т.ч. і на Рахни, економічні, торговельні зв'язки з іншими краями не припинялися. Сюди приїжджали купці з різних земель Поділля, а також іноземні. Предметами торгівлі були сільськогосподарські продукти і ремісничі вироби, а також товари, привезені з інших країн. З місцевих товарів продавали худобу, шкіру, хутро, сіль, мед, рибу, м'ясо, птицю, молочні вироби, сіно, солону, дрова, ліс, полотно, одяг, взуття, сільськогосподарський реманент, гончарні вироби, інструменти і т.д.

Зазначимо, що населення литовського Поділля негативно ставилося до порядків у польському Подільському воєводстві. Селяни, які переходили із заходу на схід, розповідали про утиски з боку коронної влади і шляхтичів щодо православних. При цьому поляки намагалися скористатися будь-яким приводом, щоб просуватися далі на схід і заволодіти багатими землями Брацлавщини.

Отже, в XIV-XVI століттях наша територія, як і все Поділля, потрапляє у залежність до Литви, а потім і Польщі. Посилюється феодальний гніт, особливо національний і релігійний. Населення постійно веде вперту боротьбу за своє визволення та проти насильницького покатоличення.

Польський період

У 1569 році була укладена Люблінська унія, за якою Литовсько-Руське князівство об'єднано з Польщею в одну державу — Річ Посполиту зі спільним сеймом і сенатом. Тоді литовське Поділля було приєднано до Польщі і одержало назву Брацлавського воєводства. Шпиків і навколишні села, в т.ч. землі, де знаходились Рахни-Лісові, увійшли до цього воєводства. Присутні на Люблінському сеймі послі Брацлавського воєводства Роман Сангушко і брацлавсько-вінницький староста князь Богуш Корецький зуміли відстояти лише збереження православної віри і використання руської мови в офіційному діловодстві. У Брацлаві 1569 року склали присягу на вірність Речі Посполитій і королю володарі маєтків Брацлавського і Вінницького повітів, брацлавські і вінницькі міщани та євреї міста Вінниці. Люблінська унія різко змінила уклад життя подолян.

Довідка: Брацлавське воєводство тоді займало велику адміністративну територію, на чолі якої стояв воєвода; він мав військову владу, а також виконував поліцейські та судові функції, здійснював нагляд за органами місцевого управління тощо. По суті, заступником у воєводи був каштелян, який призначався королем Речі Посполитої для управління замком (фортецею) і місцевістю, що прилягала до нього (у XVIII ст. за каштелянами залишався обов'язок збирати військове ополчення, очолювати загони шляхти, вони мали право брати участь у королівській раді — сенаті. У перші роки після Люблінської унії (до 1609 р.) воєводами були руські: князі Роман і Юрій Сангушки, Януш Збараський та Йосип Тишкевич, затим, починаючи з Миколи Потоцького, — виключно поляки (усіх воєвод було 30); каштелянами до 1618 року працювали руські, а після — поляки (всього 22). Зазначимо, що Брацлавське воєводство посилало 6 депутатів у сейм і 2 — у трибунал.

Але життя подільських селян від зміни влади не покращилось, а навпаки. Незважаючи на об'єднання двох великих держав Польщі та Литви, татари в свою чергу так само віроломно нападали на міста і села Поділля. Кучманським шляхом знову і знову йшла смерть і поневолення. В 1558, 1562, 1564, 1567, 1569 роках і в подальшому у 70-х роках XVI ст. наші землі зазнавали страхітливих татарських спустошень. Не ставала виключенням і земля шаргородська. Селяни тікали з цієї місцевості, де поруч, по лівий бік Мурафи, проходив страшний татарський шлях.

Крім гніту магнатів і шляхти, католицької церкви населення зазнавало величезних збитків від вторгнення татар. В 1575 році 130-тисячна татарська орда вторглась на Правобережну Україну, а також в наш край. Документи свідчать, що татари тоді захопили 55 тис. полонених, забрали 150 тис. коней, 500 тис. рогатої худоби, 200 тис. овець. Ще більше потерпіла наша Брацлавщина від татар у 1577 р. Гніт польських панів, напади татар змушували населення Поділля утікати на Південь України, зокрема на Запорізьку Січ, де окозачувалось, ставало вільним і не раз приходило на допомогу населенню, яке терпіло панський гніт. Землі Краснянського ключа, де знаходилось село Рахни, з кінця XVI ст. стали належати, як і вся Шпиківська волость, Григорію Кішці. Він був представником одного з найбільш багатих українських шляхетних родів, у володінні якого були десятки маєтків на Брацлавщині. Згодом, у 1585 році, уже племінник Григорія – Іван Юхнович Кішка, продає князю Костянтину Острозькому, воєводі Київському, за 10 тисяч кіп грошів литовських свою спадщину, зокрема Шпиківські землі, до яких входили і Рахни. Але в переліку придбаних сіл Острозький не називає Рахнів.

На початку XVII століття Катерина Острозька – внука Костянтина Острозького – виходить заміж за Томаша Замоїського – сина Яна Замоїського – засновника Шаргорода. У посаг вона отримала краснянські та шпиківські маєтності. Таким чином ці землі переходять у власність Замоїських.

Ян Замоїський – володар земель Шаргородських (1541 – 1605 рр.)

Томаш Замоїський (1591-1638 роки) володів на Правобережній Україні величезною кількістю маєтків. Крім того він був непересічним політиком. Вже у 27 років його обирають воєводою Подільським, а потім і Київським. Пізніше Томаш, як і його батько, обійняв посаду коронного канцлера. Саме Томаш Замоїський 09.04.1626 року подав до книг Вінницького міського суду свідчення про напад татарів на його маєтки та цілковите спалення Шпикова, Рахнів та інших навколишніх сіл, вигнання усіх мешканців з сім'ями у неволю. Таким чином, Замоїські ледве встигли заселити пустки, що залишилися після погрому 1575 року, а їх знову

спіткала така ж доля. Вказаний документ для нас цікавий в тому плані, що він уперше називає топонім Рахни.

Отже, перша письмова згадка про Рахни, що біля Шпикова, припадає на період, коли землевласником села був рід Замойського Томаша, тобто на 9 квітня 1626 року.

(ДАВО, ф.483, оп.1, спр.10, арк. 57)

(Енциклопедія Українознавства, Львів, 1993-т.2, с.742.)

Але, на жаль, точну дату заснування села Рахни з'ясувати важко. Нам відомо лише, що землями, де знаходилися Рахни, у XVI ст. володіли Острозькі, але чи було тоді уже село – невідомо. При ознайомленні із польськими документами, а саме, в описі Брацлавського замку 1545 року, згадуються шляхтичі із прізвищем Рахновські, які володіли у верхів'ях річки Русави якимось поселенням Стіною, котре разом з городищами вони продали вище згаданим князям Острозьким. На думку спадає, що Рахни і Рахновські тісно пов'язані між собою, адже відомо, що існує твердження про те, що більшість назв населених пунктів на Поділлі походить від прізвища його власників, або навпаки. Наприклад: Кунатовські (Конатківці), Васьківські (Івашківці), Максим Перепільчинський (Перепільчинці), Копистиринський (Копистирин), Ролле (Роля), Політанські (Політанки) і т.д. Тому можна думати, що назва Рахнів походить від прізвища багатого в свій час (XVI ст.) землевласника Рахновського, а значить вони – Рахновські заснували у XVI столітті село. Можливо, село від частих нападів татар зникало і знову виникало, тому вік села треба лічити з моменту появи уже постійного поселення (хутора), яке вже не зникало і не мало «пауз» у своєму існуванні. Такий момент, на думку істориків, настав при володарюванні всіма Шпиківськими і Шаргородськими землями Томашем Замойським.

Згідно з пізнішими даними, очевидно, що після татарського погрому 1626 року Замойські знову заселили Рахни уже як містечко, принаймні серед реєстру населених пунктів, які були приведені до присяги на вірність російському цареві у 1654 році, Рахни записані містечком. Під 1639 роком є згадка про відмежування с.Голинчинців, яким володіли монахи мурафського домініканського монастиря та маєтків вдови Томаша Замойського Катерини, серед котрих називаються містечка Томашпіль, Рожнятівка, Красне, Рахнівці, Турківці і Левківці.

Таким чином, цей та інші документи вказують, напередодні Хмельниччини Рахни були відновлені. В Рахнах і до сьогодні існує легенда про друге народження села. До цього воно знаходилося в іншому місці, біля теперішнього шляху Вінниця – Могилів-Подільський. Але після згадуваного вище у 1626 році татарського погрому було знищене

татарами, і лише небагатьом його мешканцям вдалось втекти та сховатись у лісових хащах, на які в ті часи була багата наша місцевість. Там селяни і облаштували криницю, котра і досі називається Пилипівською (мабуть, за іменем того, хто її викопав). А поруч розкинувся ставок, невеликий, площею біля одного гектара. У цей ставок і біжить струмок із отієї криниці. А ставок рахняни називають Ободинським – мабуть, назва теж пов'язана з іменем його забудовника.

І ставок, і криниця збереглися й донині. А вдячні рахняни час від часу ремонтують і доглядають їх. Про це розповів автору житель села, пенсіонер Микола Манзюк.

Разом з тим у 1641 році Катерина Замоїська, очевидно зібралася продавати Краснянський та Шпиківський ключі, оскільки подала 18 лютого до міського суду Брацлавського воєводства прохання видати їй з актових книг копію угоди 1585 року. Їй було відмовлено з тієї причини, що актові книги за вказаний період згоріли під час татарського нападу. Тоді К. Замоїська звернулася до Самійла Кішки, аби він підтвердив перехід Краснянського та Шпиківського ключів у власність Острозьких. Кішка так і зробив. Очевидно, що в останні перед Хмельниччиною роки Замоїські продали Краснянський та Шпиківський ключі Конецпольським, які виступають номінальними власниками цих маєтностей у 2 пол. XVII ст. Конецпольський в свою чергу надав право управляти Рахнами князю Четвертинському (1648-1654 pp.).

(ДАВО, ф.483, о.1, спр.10, арк.48, 58 зв.-59.)

В 1594 році на українських землях вибухнуло велике селянсько-козацьке повстання проти гніту польських феодалів під проводом Северина Наливайка і Григорія Лободи. Спочатку повстанці пішли із Запорізької Січі на Брацлавщину, де до них приєдналося багато селян і міщан. Вони вигнали з Брацлава польських правителів, розгромили послане проти них королівське військо і в листопаді 1594 року після Брацлава заволоділи Баром, захопили і зруйнували фортецю.

Григорій Лобода одружився на барській шляхтичці.

В Барі перезимували, провели тут козацьку раду, яка звернулася із закликом до населення підніматися на повстання проти гнобителів. Тут до них також приєдналося багато селян і міщан, і пішли походом по Поділля. Наливайківці зайняли Томашпіль, Шпиків, Шаргород, Мурафу, Красне, Станіславчик, Копайгород, Могилів. Пани утікали. Все Поділля опинилось під їх контролем. Це повстання з великими зусиллями було розгромлене лише в 1596 році.

XVI століття в історії нашого краю завершилось повстанням наливайківців проти магнатів і шляхти. Але після розгрому повстанців владу знову захоплювали польські та литовські феодали.

Поступово збільшувались феодальні повинності, селян перетворювали в кріпаків. На Брацлавщині в середині XVI ст. панщина становила 2 дні на тиждень, в Західному Поділлі – 3-4 дні. Крім панщини селян зобов'язували платити натуральні податки, грошові і виконувати роботи по ремонту замків, мостів, гребель, охороняти переправи, мости та інші повинності. Одночасно селян зобов'язували сплачувати державний податок.

Проходили роки, незважаючи ні на що, народ поступово піднімав край з руїн, багатішав. На землі, де зараз знаходяться Рахни-Лісові поселялись нові люди.

В степах над Бугом, де тепер Рахни, довгий час поселень не було якраз через нестачу води. Адже тепер уже відомо, що дане плоскогір'я, де знаходиться село, є найвищою точкою над рівнем моря (327 м.) і маленька річечка Сліпа якщо і була, то вона тільки брала тут свій початок у напрямку р. Мурафи. Люди – прибульці вибирали місце для проживання з достатньою кількістю води. Наприклад, річки Дністровського басейну Мурафа, Мурашка, Лозова, Деревчинка, Русава та ін. на той час (XIV-XVI ст.) були густо заселені. Село Рахни з'явилося уже пізніше, тому й на згадуваній карті Г.Боплана (XV-XVI ст.) Рахни не позначене. Хоча дослідник Боплан всюди записував сучасну назву (див. карту стор. 21), де добре видно назви сіл на польській мові – Шпиків, Кічмань, Лопатинці, Деревчин, Мурафа та ін.

XVI століття. Хутірський курінь

Очевидно, як розповідає легенда про рід Рахманів, наше поселення тоді було у вигляді хутора (пасіки), який через часті набіги татар із Кучманського шляху просто зникав, а згодом знову відновлювався. Існує в селі й ще одна легенда, яка виникла за часів польського панування про походження села та його назви.

Колись село наше було розташоване від Джуринського шляху за 1-2 км, де зараз урочище «Казенний міст». За участь населення у повстанні проти польської шляхти село було повністю спа-

лене польським легіоном «летючих гусар», а населення, що залишилося в живих, розбіглося по навколишніх лісах. Один із втікачів єврей Рахнир побудував корчму при шляху зі Шпикова на Джурин. Вона знаходилась там, де тепер міститься старий цвинтар при в'їзді в село Рахни-Лісові зі сторони Шпикова. Люди-втікачі почали селитися поблизу, де тепер урочище «Пилипівська криниця» і ходили до Рахнира в корчму. З тих пір село розрослося аж до корчми.

З часом остання літера «р» від прізвища Рахнир загубилась і село стало носити назву Рахни.

Дата походження Рахнів згідно цієї легенди зовсім не співпадає з датою виникнення першої корчми в селі. З документів відомо, що перша згадка про її існування в Рахнах-Лісових датована роком, коли село належало пану Домбровському (XIX ст.). Торгував у ній єврей Герш Лейбович Кацмазівський. Корчма складала для поміщика одну з найбільших статей прибутку від володіння маєтком. Горілка на продаж вироблялася у місцевій поміщицькій гуральні, а вино довозилося з Краснянського винокурного заводу поміщиці Т. Янушкевич. Зазначимо, що самогонваріння чи навіть купівля алкогольних напоїв за межами корчми на той час суворо переслідувалися державою, а це формувало у селян відповідне ставлення до корчмаря, якого вважали глитаєм та визискувачем. (ДАВО, ф-800, оп.1, спр.8а, с.763-792.).

З історичних джерел відомо, що в нашій місцевості масово спалювались навколишні величезні лісові масиви. Після їх спалювання і вивезення поташу (попелу) за кордон ці площі згодом ставали придатними для посівів пшениці, проса та інших культур. На цих спалених площах згодом поселялися люди. Це була перша половина XVII століття. Настав час, коли відбувалося масове засилля у нашому краї поляків, які захоплюючи землі, маєтки в місцевих жителів, осідали на них, а українців вигонили. Власниками наших земель замість українських феодалів Рахновських, Кішки, Острозьких ставали польські магнати ЗамоЙські, Конєцпольські, Потоцькі.

Така свавільна політика викликала велике обурення місцевого населення проти феодального гніту магнатів, шляхти і особливо католицизму.

Події у нашому краї у I половині XVII століття

На початку XVII століття на Брацлавщині стаються значні зміни в землекористуванні. Користуючись покровительством польських власників шляхта захоплює землі місцевих власників українців, а також прибирає до рук запущені землі. В той час пустували землі з різних причин; через напади татар, власники яких або потрапили в полон, або утекли з небезпечних місць, або це були звичайні, ніким не оброблювані землі. Відбирали землі з різних причин: за невиконання повинностей (по ремонту мостів, фортеці тощо), за несплату податків, погане господарювання, відсутність документів на володіння землею. Остання причина використовувалась найчастіше. Адже місцеві власники таку землю одержували в спадщину від дідів, батьків і на це документи не потрібні були. Влада виявляла, що таких документів власник немає, відбирала її і передавала польським шляхтичам як винагороду за військові заслуги. Оскарження у вищій інстанції, як правило, результатів не давало.

У 1608 році брацлавським воєводою призначається Ян Потоцький. Землі, окремі маєтки Тульчинщини і Шпиківщини стають його власністю.

Володіючи землею, місцеві власники за це виконували для воєводи Яна Потоцького певні повинності, сплачували податки. Нові власники – польська шляхта – від деяких повинностей звільнялась. В цей час особливо різко зменшується кількість сільського населення. Починаючи з 1610 року місцеві селяни, шляхтичі через свавільні дії влади утікають на Запорізьку Січ, де стають вільними козаками. Втечі зростають і навіть утікають жителі міст. Одночасно з втечею частини людей, інші жителі вдаються до рішучого протесту. Тому набирає широкого розмаху визвольна боротьба проти колонізаторів.

У 1612 році спалахнуло велике повстання у Бершаді та в навколишніх селах. Тоді ж проти визискувачів виступили селяни і міщани Брацлавщини.

В боротьбі проти колонізаторської політики польської влади, проти наступу католицизму значну роль відігравали православні церковні братства (громадські організації православних) в Шаргороді, Немирові, Вінниці. Через засилля католицизму в Брацлаві братство не було створене. Братства турбувались про поширення грамотності серед населення. З цією метою відкривали школи, де навчання проводилось

українською мовою і прививалась любов до православної віри. Такі братські школи заснували у Вінниці і Немирові. Згодом починають виникати церковно-приходські школи у містах. В селах такі школи відкривались значно пізніше – через два століття.

Тим часом становище православних погіршувалось. Монахів виганяли, а єзуїтам надавались великі права. Вони ставали в Брацлаві найбагатшими жителями. І, незважаючи на несприятливі історичні умови для єзуїтів (селянсько-козацькі повстання, вторгнення татар), які приводили до спустошень їхніх маєтків, вони все ж багатіли.

Одночасно відбувалось засилля поляків в краї, які забираючи землі, маєтки в місцевих жителів, осідали на них, а їх вигонили. Якщо у XVI ст. в Брацлаві на 20 українців було 2-4 поляки, то в 1615 році на 20 українців припадало 22 поляки, а на 24 маєтки української шляхти 27 маєтків польських. Згодом дійшло до того, що місцеве населення становило лише третину...

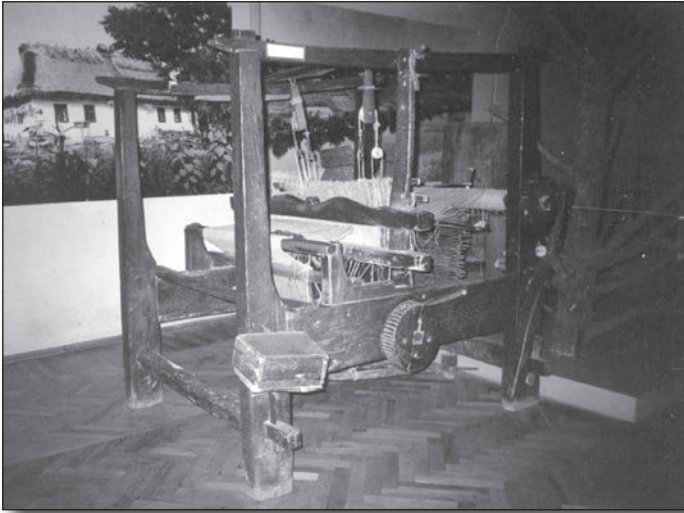
Така свавільна політика викликала велике обурення місцевого населення проти феодалного гніту магнатів, шляхти і католицизму.

В цей час значно зменшилась кількість селян і землевласників шляхтичів-українців через те, що в них відбирали землю польські шляхтичі. У 1607 році в 13 селах Брацлавського воєводства (сіл звичайно у воєводстві було більше), було всього 221 тягловий селянин, 116 городників (що мали тільки городи), а малоземельні і безземельні селяни становили 40%.

Як видно з попередніх історичних подій, жорстоке гноблення і свавілля польських колонізаторів привели до загострення класової боротьби. Почастішали напади озброєних селян на польських панів. Запалали маєтки гнобителів. Українські феодали і шляхтичі, не домігшись повернення своїх маєтків від королівських здирників з допомогою суду й короля, утікали на Запорізьку Січ, приєднувались до повсталих.

На той час (перша половина XVII ст.) Рахни, як уже згадувалось, уже іменувались містечком. Що стосується назви села, то його спочатку називали просто – Рахни. Очевидно, як гласять легенди, на ім'я перших поселенців Рахманів, Рахнирів чи Рахновських.

Згодом, коли навколишніми землями стали володіти рід Коцецьпольських та Яна Потоцького у їх володінні було ще одне село Рахни, що під Тивровом, де теж поселились Рахмани. Тоді ж, щоб розрізнити однойменні села, їх було названо з приставкою: с. Рахни-Лісові, через наявність тут великої кількості лісових масивів, і с. Рахни-Польові, яке містилося у чистому степу.

Ткацький ручний верстат для виготовлення полотна, килимів тощо

*Ручна прядка для виготовлення конопляних та вовняних ниток, що зберігається й донині у сільських господинь.
Фото 2013 р.*

У містечку Рахнах-Лісових набувало поширення кустарне виробництво різних товарів вжитку та побуту. На всю округу славились вироби рахнян із глини, з якої випалювали різні гончарні вироби. Лише з 1858 року маємо першу документальну згадку про рахнянських гончарів – повідомлення Ямпільського повітового суду (*село Рахни з часів належності до Росії відійшло від Брацлавського повіту до Ямпільського – А.Н.*) про те, що 05.07.1858 року в ставку с. Рахнів-Лісових втопився Гаврило Пташинський, який займався у селянина Герасима Боромашка виготовленням глиняного посуду.

Тут бачимо існування гончарні в селянина, а також і те, що він користувався найманою працею. Зрозуміло, що посуд почали ліпити в Рахнах значно давніше. Про це свідчить наявність у сповідному спискові 1812 року таких прізвищ, як Горшкодер, Гончар, Майстер та ін. На початок ХХ ст. в Рахнах-Лісових нараховувалося 32 гончарних двори, де працювало 32 гончарі. Згадуються прізвища Омеляна Свистуна та Михайла Глови. А поливаний посуд рахнянських майстрів розходився не тільки в Подільській губернії, але й за її межами.

(ДАВО, ф.800, о.1, спр.16, 266. с.69, 981-997).

Чудові витвори із глини, яку рахняни добували прямо в себе у селі, згодом продовжили виробляти місцеві жителі – гончарі: Чайка Михайло, Яковишин Михайло та інші. Їхні вироби часто займали призові місця на районних, обласних та республіканських виставках народних умільців.

*Народний умілець гончарної справи Михайло Чайка демонструє свою роботу на станку.
м. Вінниця, 2009 р.*

Саме наявність великих запасів глини на території села Рахни-Лісові й спонукала селян займатись рідкісним промислом – гончарством. Місця, де люди добували глину й донині в селі звуть «глинищами». Слід пам'ятати й те, що у нашому селі існують поклади глини не звичайної, якою люди мастили свої будівлі, а глини гончарної, яка була придатна до гончарської справи. Така глина не розчиняється у воді, якщо її не бовтати і вона не тріскається після її висушування. З такої глини родові умільці-рахняни виготовляли миски, тарілки, глечики, горщики, вази, підвазонники, макітри, дитячі іграшки та ін.. На щастя, вироби

рахнянських гончарів й сьогодні прикрашають виставку різних робіт при сільському Будинку культури.

У нас на Поділлі здавна гончарство було добре розвинуте, крім Рахнів-Лісових, у Бару, Бубнівці, Зінькові, Адамівці біля Бару та ін. селах і містечках. На жаль, примусова колективізація на Україні завдала цьому промислу значної шкоди. Усе працездатне населення мусило працювати в колгоспах, залишивши кустарні промисли напризволяще.

На превеликий жаль, на сьогоднішній день у Рахнах справа гончарства припинила своє існування. Будемо надіятись, що з часом цей промисел в селі повернеться і чудові вироби із глини будуть знову прикрашати оселі рахнян та різні виставки умільців.

Також здавна сільські умільці-теслярі виготовляли із дерева, якого було вдосталь, усякі потрібні для вжитку речі: інструменти, приладдя, інвентар та ін.. Але життя більшості селян ставало усе гірше та гірше. Через часті грабунки та насилля чужоземців спустошувались села та міста, занепадало ремесло і торгівля. Покривджене населення міст і сіл, не домігшись покращення становища в результаті боротьби, або утікало до козаків на Січ, або переселялось в степову частину України, в Молдавію чи в інші місця. Внаслідок селянсько-козацьких повстань польські пани утікали, а потім поверталися з військами і жорстоко розправлялись з повсталими. Народний гнів нарастив аж поки не вибухнув у велику Визвольну війну українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Богдан Хмельницький і Брацлавщина

На українських землях встановився жорстокий режим іноземного панування. Це викликало велике обурення місцевого населення. Тому з перших днів володарювання польських панів на Україні розгоряється полум'я національно-визвольної боротьби, що часто виливалося у великі народні повстання та селянсько-козацькі війни. Не оминула ця боротьба і село Рахни. До 1648 року Рахни були в складі Брацлавського воєводства Польського королівства.

*Гетьман України
Богдан Хмельницький*

Почалася Визвольна війна українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького проти польсько-шляхетської влади на Україні. Повсякденні знущання та утиски польських панів посилили боротьбу нашого народу за національне та соціальне визволення. З особливою силою вибухнув гнів українського народу на початку 1648 року.

У ході Великого повстання 1648 року Рахни увійшли до Української держави гетьмана Хмельницького і перебували у складі Містківської сотні Брацлавського полку. В селі було засновано Рахнівський курінь, отаманом якого у 1649 році був місцевий козак Олексій Волошин. Містківська сотня, в складі якої воювали хлопці-рахняни, не раз відзначалася у боях з поляками у різних місцях України.

Ім'я керівника Визвольної війни Богдана Хмельницького, великого полководця, дуже тісно пов'язане із Поділлям, Брацлавщиною і Шаргородщиною зокрема. Запеклі бої з шляхтою проводились по всій Україні. Поляки зазнавали поразки за поразкою. Так, після розгрому польських військ у травні 1648 року біля Жовтих Вод і Корсуня та нищівного розгрому в липні під Старокостянтинівим, вони поспішно утікали. За короткий час були визволені Вінниця, Брацлав, Ладижин, Бершадь, Тульчин, Шпиків, Деречин, Мурафа, Красне, Томашпіль, Четвертинівка, Чечельник, Станіславчик, Копайгород, Шаргород та інші міста і містечка. Єдина надія в польських військ

була на Бар і Барську фортецю, які стали воротами до Східного Поділля. Вони сподівались надійно сховатись за його добре укріплення валами. В час Визвольної війни Бар, дійсно, був одним з важливих, ключових пунктів, за який точились запеклі бої між польськими і козацькими військами.

На захоплення Бара Б. Хмельницький послав полковника Максима Кривоноса з військом. Слід відмітити, що масштаби діяльності знаменитого селянського полковника Максима Кривоноса на території Шаргородщини, Барщини, Брацлавщини та всього Поділля набрало такого розмаху, що перелякана польська шляхта ставила його на один рівень із Богданом Хмельницьким.

Гетьман розумів, що розрізнені загони повстанців, які діяли на нашій території Поділля, необхідно було об'єднати в одне організоване військо. Тому Б. Хмельницький доручив це зробити своєму найближчому соратнику і помічнику Максиму Кривоносу.

При здобутті Бара і фортеці проявився блискучий військовий талант козацького полковника М. Кривоноса, який, як твердять історичні джерела, походив з сім'ї ремісника з м.Могилів-Подільського. (Точна дата народження М. Кривоноса невідома. Крім місця його народження в місті Могилів-Подільський, у літературі зустрічаються й інші населені пункти: село Вільшанка на Черкащині, місто Острог, одне із сіл на Волині). Він вміло координував дії піхоти, кінноти та артилерії, оперативно діяла розвідка, ефективно використовувалася військова техніка. На площі міста зібралися всі православні жителі Бара й перед ними виступив М. Кривоніс і оголосив грамоту: *«Не слухайте панів, не слухайте більше урядників, а приходьте всі до мене. Ваші батьки не знали ніяких панських законів, на цих політих вашою кров'ю полях. І ви ніколи не знайдете кращого засобу визволитися, якщо тепер із зброєю в руках не скинете панське ярмо і не здобудете свободу кров'ю своєю»*. У відповідь на цей заклик багато подолян вступили в ряди повстанців. За цю блискучу перемогу в Бару над польськими військами М.Кривоніс був нагороджений гетьманом Б.Хмельницьким дорогоцінною позолоченою шаблею.

*Максим Кривоніс –
найближчий сподвижник
Б. Хмельницького*

Ще до Визвольної війни 1648-1654 років в одній з сутичок з польською шляхтою Максим Кривоніс дістав удар шаблею, внаслідок чого був ушкоджений ніс. З того часу був прозваний Кривоносом. А у народних думках та піснях він відомий ще під прізвисьмом Перебийноса. Потомків з таким прізвисьмом існує особливо багато у наших навколишніх селах Поділля. Цей факт є важливим засвідченням того, що полководець М. Кривоніс (Перебийніс) все-таки родом із нашої місцевості.

Максим Кривоніс очима невідомого польського художника, який зобразив його грав'юру – шарж. Перша половина XVII ст.

Польській шляхті вдалося завдати поразки ще перед війною у 1646 році загонові Максима Кривоноса. Після поразки він пішов на Запоріжжя, щоб звідти продовжувати боротьбу проти гніту шляхетської Польщі.

Налякана розмахом повстанського руху влітку 1648 року, польська шляхта тікає із своїх маєтків, ховаючись від народного гніву. Великі магнати організують загани із шляхти для боротьби з повсталим народом. Войовничо налаштоване населення Тульчинщини і навколишніх сіл брало активну участь у боях із польсько-шляхетськими військами під час здобуття Бара, Копайгородської фортеці, Шаргорода, Шпикова, Брацлава.

Ось як описує події, пов'язані з перебуванням Кривоноса на Шаргородщині Брацлавський шляхетський воєвода Адам Кисель у своїй жалобі на невгамовного, сміливого полководця з війська Б.Хмельницького у листі до коронного Канцлера, датованого 1648 роком, (мовою оригіналу із деякими скороченнями, що не стосуються Шаргорода).

– Письмо его милости, пана воеводы Брацлавского, к его милостыни пану Канцлеру коронному, в Корлуп 9 августа 1648 года.

«...Большая и жалкая перемена последовала в моем предположении идти к Киеву, ... несколько тысяч Козаков пошли к Меджибожу. Кривонос взял этот город штурмом и всех жителей перерезал. Слышно, что и Шаргород подвергся той

Адам Кисіль, воєвода Брацлавський

же участі, (під словами «всех жителей» мається на увазі усіх шляхтичів та євреїв, а місцевих жителів – українців козаки не чіпали – А.Н.) и что козаки обратились уже к Бару, ...Те же изменники Кривоносцы, которые мою гуцу опустошили, поймали отца Лацка, моего поверенного, отправленного мною к Хмельницкому, и разложил его на главной улице Шаргорода, избивли киями так, что я не знаю останется ли он в живых, забрали все при нем мои письма к Хмельницкому... ..ограбили наездами всю окрестность, сожгли монастырь в Калиновке, что возле Шаргорода, пьянствуя днем и ночью, выпили несколько бочек вина и несколько десятков бочек меда, потчивали всех холопов, а остальное пораздавали им ...

...Изменник Кривонос писал Хмельницкому (из показаний пленных), что мои послы в Шаргороде посажены на кол.

И тогда сам Хмельницкий двинулся с великими силами 100-120 тыс. на соединение с Ордою...

(Адам Кисель – воевода Брацлавский, август 1648 год)»

Селянський полковник Максим Кривоніс, володіючи великим організаторським і військовим талантом та незламністю волі, мужністю, яскраво вираженою непримиренністю до польського панування і ненавистю до існуючих соціальних відносин, наводив жах на польську шляхту.

Ось рядки, де, звертаючись до короля, польська шляхта повідомляла:

«...Той безчесний Кривоніс підняв на війну неорганізовану юрбу і до цього часу по Україні не перестав порушувати наш мир і всюди проводить ворожі наступи. Він здобув у боях і спустошив багато міст, винищуючи шляхту, жидів-орендарів та ксьондзів».

(Історія України в документах та матеріалах, т.ІІІ., Київ, 1941, с.115).

Наша місцевість опиняється в зоні частих військових сутичок між польською шляхтою і загонами селянсько-козацьких формувань. Бої відбувалися і в Лучинці, і в Копайгороді, і в Станіславчику, і в Шпикові, і в Томашполі, і в Мурафі. У серпні 1648 року Максим Кривоніс зі своїми загонами під Станіславчиком зустрівся із переважаючими силами польської шляхти. Військова майстерність та мужність селянсько-козацьких загонів на чолі з Максимом Кривоносом не дозволили шляхті добитись перемоги.

Після боїв під Станіславчиком загопи козаків Максима Кривоноса з новим поповненням з місцевих селян рушили на Шаргород. Фортеця, де осіли шляхетські війська, зустріла козаків вогнем із гармат

Напад козаків Кривоноса на поляків

і атаками кінноти. Відчайдушний і розгніваний діями шляхти селянський полковник Максим Кривоніс першим увірвався на своєму коні всередину переляканих польських вояків і почав рубати шаблею ворогів. Бій тривав зовсім недовго. Своїми швидкими і рішучими діями козаки штурмом оволоділи Шаргородом. Південні ворота міста останки ворогів скоро відчинили і через них втекли до Дністра. Було порубано багато шляхтичів, зруйновано їхні будівлі, в тому числі і костел Флоріана. (*Архів Ід. – Зах. Росії, ч.І, т.І, Київ, 1886, с.192*).

Війська Богдана Хмельницького успішно просувались на Захід і наприкінці вересня 1648 року спинились під стінами Львова. Наближалась зима. Серед козаків розпочалась епідемія невиліковної чуми. Від неї помер видатний сподвижник Богдана Хмельницького, полковник, наш земляк Максим Кривоніс.

(З окремих джерел відомо про сварки між Хмельницьким і Кривоносом, який не поділяв з гетьманом поглядів на політику держави. І смерть від чуми під Львовом лише двох козаків – Кривоноса і його товариша серед сорока тисяч вояк, аж ніяк не схожа на смерть від чуми. Підле отруєння і ніщо інше. Нам же 350 років Московські історики

тлумачили, що Кривоніс помер від чуми, якої насправді там у той час не було. Не порочити ж Богданове ім'я, який віддав їм Україну. – А.Н.).

Даний етап війни закінчився Зборівським договором між Богданом Хмельницьким і польським королем Яном Казимиром II, укладеним 8 серпня 1649 року. Цей договір завершив воєнні дії 1649 року, у ході яких козацько-селянське військо завдало нищівних ударів польсько-шляхетській армії. Згідно договору було визначено кордон між Україною Богдана Хмельницького і Польщею. За цим договором лінія кордону на Поділлі проходила по прикордонних містечках, в яких стояли козацькі застави: Погребище, Прилуки, Вінниця, Браїлів, Станіславчик, Копистирин, Мурафа, Шаргород, Садківці, Стіна, Ямпіль і до річки Дністер. (*Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77*).

Король Польщі Ян-Казимир визнав Богдана Хмельницького гетьманом України та передав під його владу землі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводства, тобто більшу частину українських земель. Село наше, як і вся Брацлавщина, стало належати гетьману Хмельницькому, який надав право управляти Рахнами князю Четвертинському (1648-1654 рр.).

Шаргород опинився прикордонним містом. Король також визнав складений урядом Богдана Хмельницького реєстр Запорізького війська, що містить поіменні списки 40 тисяч реєстрових козаків. Решті козакам (і це була помилка Б. Хмельницького) необхідно було повернутися в підданство старостам і панам на місцях. Дане рішення було образливим для населення.

Хмельницький розумів, що перемога може бути нетривкою, якщо її не закріпити на місцях. Одразу ж після Зборова з вересня-жовтня 1649 року він займався великою державницькою діяльністю по зміцненню козацької адміністрації, проводив адміністративно-територіальний поділ своєї підвладної території на полки і сотні.

Спеціальним гетьманським універсалом вся Україна була поділена на 17 полків, відповідно, полки-на сотні. У нашій місцевості був сформований великий Брацлавський полк під керівництвом полковника

Король Польський Ян-Казимір, обраний королем 17 листопада 1648 р. за бажанням Богдана Хмельницького. Згодом король Ян-Казимір перебував походом у Шаргороді

*Залишки Шаргородської фортеці, збудованої в кінці XVI століття.
Фото 1930 р.*

Данила Нечая. До складу полку увійшла 21 сотня. Шаргород був визначений як сотенне містечко і сотня Шаргородська увійшла до складу Брацлавського полку.

Вдалося віднайти поіменні списки козаків шаргородської та інших сотень. Читачеві, якому буде цікаво знати ті прізвища сотенних козаків, рекомендуємо проглянути книгу «Реєстр Війська Запорізького 1649 року», Київ, 1995 р., с.250-252. Можливо, серед них є і рахнянські чи знайомі шпиківські, шаргородські прізвища та імена. Наші предки-земляки рахняни воювали у рядах сотенних козаків війська Б. Хмельницького. Цим ми маємо пишатися і мати за приклад їхню самовідданість Україні, а ім'я отамана Рахнівського куреня Олексія Волошина слід увіковічнити у пам'яті жителів Рахнів-Лісових теперішніх і майбутніх, назвавши його іменем, наприклад, одну із вулиць села.

Полк Брацлавський - Данило Нечай - полковник

(З поіменних списків сотень Брацлавського полку автор перераховує тільки назви їх мовою оригіналу).

Сотня Райгородська, Тульчинська, Клебанська, Краснянська, Браїловська, Вулшанська, Вербська, Тимановська, Горячкоцька, Александровська, Яльницька (Яланець – А.Н.), Ямпольська, Шаргородська, Мураховська – (27 козаків, Пеньковці – 5 козаків, Копистишин – 68 козаків), Станіславовська, М'ястковська, Лучицька, Баглановська, Чачалницька, Комаргородська, Черновецька.

Таким чином, Шаргород став після 1649 року сотенним містечком. Вся повнота влади в Шаргороді належала сотнику. Крім сотника, який обирався козацькою радою, були сотенний осавула, писар, хорунжий, суддя. Сотник мав адміністративну, військову і судову владу. Введено контроль за фінансами, оподаткуванням населення міста та навколишніх сіл, охороною торгівлі та ремесла. Селянська та міщанська громади Шаргорода визнали державне керівництво сотенної старшини. Після проголошення сотенним містечком в Шаргороді згодом з'явилась ратуша – будинок посеред містечка, перед яким була центральна площа міста, на якій містився костюл.

В ті далекі часи біля ратуші відбувалися урочисті події та вирішувались доленосні життєві проблеми. В цьому приміщенні, яке після деяких перебудов збереглося і до наших днів, перебувало містечкове самоврядне керівництво, що було підвладне сотнику. Донедавна в цьому приміщенні, містилися селищна, а потім міська рада. Сьогодні тут розміщується земельний відділ райдержадміністрації. На великій площі, яка розмістилася перед будівлями костелу і ратуші, не раз бували і вимовляли палкі промови гетьман України Богдан Хмельницький

Приміщення ратуші в Шаргороді, де на площі не раз вимовляли промови Хмельницький, Кривоніс, Нечай. Фото 2010 р.

(1650, 1651, 1653 рр.), полковники війська Запорізького Максим Кривоніс (1648 р.), Данило Нечай (1649, 1650, 1651 рр.).

(Документи Б. Хмельницького (1648-1657 рр.), Київ, 1961, с. 190).

Гетьман Хмельницький добре розумів, що Зборівська угода, це тимчасове перемир'я. Готувалася до нападу Польща, готувався до війни і Богдан Хмельницький. Він звернув особливу увагу на зміцнення прикордонної смуги. У 1650 році разом з генеральною старшиною він здійснив інспекційну поїздку по сотнях Брацлавського полку. Лінію сухопутного кордону та кордону по р. Мурафа захищали полки брацлавського полковника Данила Нечая. Застави на цьому відрізку кордону виявилися надто слабкими.

Данило Нечай – Брацлавський полковник, герой народно-визвольної війни 1648–1654 р.р. До складу його полку входили: Шаргородська, Краснянська, Тульчинська, Мурахівська та інші сотні, а також Рахнівський курінь Олексія Волошина

На початку 1651 року польський гетьман Калиновський, який сам мав маєтки в тих місцях, що були одведені козакам, вирішив ввести 15-ти тисячне польське військо на Україну. Він видав універсал, в якому наказував селянам, щоб, покинувши бунти, кожен сидів вдома і слухався своїх панів, а сам з військом вирушив на Поділля і захопив Ямпіль, Шаргород, Мурафу і став обозом у Станіславові. На зустріч йому з 3-х тисячним військом виступив брацлавський полковник Данило Нечай, простуючи до Бару через густий Чорний ліс коло Тульчина. Довідавшись, що Калиновський дуже швидко посувається вперед, Нечай не захотів стрінутись з ним в Левківському лісі і пішов до містечка Красного (в теперішньому Тиврівському районі), де дожидав, що до нього підйдуть на поміч околицьні селяни.

Діло було на масницю. Нечай виставив на чатах коло Ворошилівки над Бугом сотника Шпака з козаками, а сам почав гуляти й бенкетувати, як звичайно, на масниці.

Коронний гетьман Мартин Калиновський скликав у Станіславові військову раду і, звертаючись до присутніх, сказав, що до нас дійшло повідомлення, що «бидло» зібралось в Красному, пиячать і святкують масницю, а нас вони не чекають і не бояться, що ми на них нападём.

Данило Нечай гучно і весело вечеряв із своєю любасею Орисею. Козаки попереджували Нечая при небезпеку. Він їх запевнив, що у

нього є відважний та хоробрий козак Шпаченко, який повідомить його про небезпеку. Козаки, окрилені такою відповіддю свого полководця, вдалились до пиятики та веселощів.

Тим часом польська армія Мартина Калиновського і Станіслава Лянцкоронського загальною чисельністю в 14-15 тисяч жовнірів 20 лютого 1651 року вирушила із Станіслава. Дізнавшись, що Шпаченко знаходиться в Ворошилівці з малим загоном, польське коронне військо через Будьки швидко напало на нього, повністю знищивши його, що навіть не залишилося ні одного козака, який би повідомив в Красне Данилу Нечая про небезпеку.

Була ніч. В Красному ніхто не думав про небезпеку, як польський передовий загін, який складався із драгунів під керівництвом П'ясочинського і ротмістра Корецького, підступив до Красного. Це відбулось о третій годині ночі. Козаки вдарили в набат, схопивши зброю, кинулись на ворога. Як лев, захищався Нечай. Козаки разом з Нечаєм відбивались відчайдушно, завдаючи ворогові великих втрат. Вся вулиця була встелена трупами, кров текла по ній від страшної битви між козаками і ляхами. Але сили були нерівні. Підійшов до Красного свіжий багаточисельний польський загін із подільських шляхтичів під керівництвом Косаківського, який, ввірвавшись зі всіх сторін до Красного, винищував козаків. Загинув на очах Данила Нечая його брат Матвій. Козаки відчайдушно відбивались від ворогів. Нерівний бій тривав майже цілу добу і тричі поранений Нечай до останнього не кидав з рук шаблі. Лише коли під ним упав кінь, козаки закрились у замок.

Смертельно пораненого Данила Нечая віднесли в замок, де він і помер. Тіло Нечая було перенесено до церкви, де попи відправляли панахиду по відважному козацькому лицарю. Поляки знайшли тіло Нечая і поглумились над ним. Люди пропонували відкуп полякам, щоб поховати Нечая, але поляки не взяли ні срібла, ні золота, порубали тіло Нечая на дрібні шматочки. Тільки дивом залишилась голова Нечая, яка згодом була віддана землі за всіма козацькими почестями, що проводились в церкві великомучениці Варвари с.Красного. Срібна булава і кіш Данила Нечая дістались П'ясочинському.

(*В.А. Смолій, В.С. Степанков*. Богдан Хмельницький, К., 1995, с.2 93; *Н.И. Костомаров*. Богдан Хмельницький, М., 1995, с.445).

Щодо голови і порубаного тіла Нечая в народі навколишніх сіл Красного існує інша легенда й досі про те, що знівечене поляками тіло зберіг посланець султана Муради на ім'я Алі, який брав участь у бою. Турок похапцем показав присутньому в церкві польському воєводі Корицькому

папір від султана про те, що людина, котра посягне на життя Данила Нечая, вважатиметься особистим ворогом падишаха до сьомого коліна і буде приречена на погибель.

Від цих слів Корицького кинуло в піт і він вийшов з церкви...

Народ схоронив голову та зібрані останки тіла Данила Нечая зі всіма козацькими почестями далеко у полі сусіднього від Красного села Черемошне, висипавши, за звичаєм, шапками на місці могили героя великий земляний насип – курган. Вдячні нащадки через три століття на тому місці спорудили пам'ятник.

А срібна булава Данила Нечая деякий час перебувала в польного коронного гетьмана Мартина Калиновського, яку П'ясочинський віддав С. Лянцкоронському, а той, після деякої затримки у себе, вручив її коронному гетьману. Під час подій біля села Четвертинівки, що біля Ладижина, поляк Калиновський її загубив разом із своєю головою...

Український народ дуже любив Нечая і склав про нього пісню, яка з різними одмінами співалась ще до недавнього часу по всій Україні од коломийського Підгір'я до Харківщини. В цій пісні якраз змальовано останній бій Нечая з поляками:

*Та поставив козак Нечай три сторожі в місті,
А сам пішов до кумоньки шуку рибу їсти.
Ой поглянув козак Нечай за тихії води:
Іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди.
Подивився козак Нечай в горішну квартиру:
Ходить ляхиків, вражих синів, як курей по ринку.
Ой як крикне козак Нечай на хлопця малого:
– Сідлай, хлопче, сідлай малий, коня вороного!
Геть виріжем вражих ляхів та ще й до одного!
Ой не встигнув козак Нечай на коника впасти,
Став ляхами, як снопами, по два ряди класти.
Ой кинувся козак Нечай на лівее плече,
А вже з ляхиків, вражих синів, кров річками тече.*

*Обеліск на могилі Данила Нечая поблизу с. Черемошне Тиврівського району.
Фото 2011 р.*

*Повернувся козак Нечай на правую руку,
Не вискочить Нечайів кінь із лядського трупу.*

Ой удався козак Нечай до коня словами:

«Не доступай, кінь козацький, до землі ногами!».

Ой як стисне козак Нечай коня острогами,

За ним ляхів сорок тисяч з голими шаблями.

Озирнеться козак Нечай на лівес плече, -

Ой, полетіла Нечаєнку голівонька з плеча.

(Відомо, що серед полковників Хмельницького велся чвари через різні погляди на ведення війни.

Дивує поведінка Івана Богуна, який в той час знаходився в Строїнцях, що всього за 20 км від Красного, де три дні стікав кров'ю Данило Нечай, а він, чомусь(?), не пішов на допомогу, а відступив до Вінниці – А.Н.).

Загибель Данила Нечая, одного з найталановитіших українських полководців, стала великою втратою для армії Богдана Хмельницького і всієї України. Після поразки у Красному за Білоцерківською угодою 1651 року Рахни, разом з усіма Брацлавськими землями, відійшли до Польського королівства. Настали дуже важкі часи для населення краю. Землі були вщент сплюндровані, села і міста лежали в руїнах, а люди, ті, що залишилися, вмирили з голоду та від епідемій чуми і холери. В літературі тих років описувались події на Поділлі так: «...Дуже вмирають люди і лежать, наче дрова, до Дністра, біля Шаргорода й далі до Брацлава...» або, як писав Гійом де Боплан: «...Тут, на Брацлавщині, на десятки кілометрів живої душі не було...».

1652 року усі ці землі були знову повернені до складу Української держави Богдана Хмельницького.

За героїчну смерть свого улюбленого Брацлавського полковника Данила Нечая гетьман Б. Хмельницький кровно віддячив полякам під Четвертинівкою, що біля Ладижина у 1652 році В урочищі «Батіг» відбулася кровава битва з поляками. У ній загинув польський гетьман Калиновський, який вчинив розправу у с. Красному над Нечаєм. Загинув там і син Калиновського, загинув навіть рідний брат польського короля.

Так помстився Б. Хмельницький за Нечая.

Так було порушено Зборівський договір і розпочався новий етап військових дій, який з перервами тривав до 1654 року, а польські хоругви під проводом Станіслава Лянцкоронського і Миколи Потоцького не раз з'являлися під Копайгородом, Шаргородом, Томашполем, Шпиковом, Лучинцем, Мурафою, Станіславчиком та в інших місцях Поділля.

У 1651 році війська Богдана Хмельницького певний час дислокувалися у знайомих їм дерєбчинських і шпиківських лісах. Під час перебування у Дерєбчині козаки на так званій «Чорній раді» обрали своїми ватажками І. Олександренка та Чугая (Чуйка). Тоді ж рада подільських козацьких загонів вирішила розпочати військові дії проти гнобителів. З містечка Дерєбчина об'єднані загони вирушили через населені пункти Михайлівку, Юхимівку, Станіславчик, Маньківці до Бару. Винищили по селах шляхту, з боями вступили в місто і знищили польський гарнізон, спалили і зруйнували фортецю, економію, захопили великі запаси хліба з її складів. В бою за Бар загинув полковник Чугай (Чуйко).

Потім вирушили з Бару до Дністра, де до них приєдналися левенці (гайдамаки) і спільно громили шляхту та магнатів по селах і містах. Завдяки вступу до них селян і міщан, загін мав тепер майже 10 тисяч чоловік, серед яких, впевнено можна стверджувати, були й селяни з Тульчинщини і Шаргородщини.

В середині жовтня 1653 року Гетьман України Богдан Хмельницький, прямуючи з Білої Церкви через Погребище, Іллінці, Брацлав, Шпиків, Рахни, знову зупинився обозом у Дерєбчинському лісі. А далі через Семенівку, Михайлівку, Мурафу війська Хмельницького дісталися до Шаргорода.

28 жовтня 1653 року, перебуваючи на стоянці в Шаргороді, український гетьман звернувся з листом до російських послів Стрешнева та Бредихіна, висловив їм вдячність за царську «милість», повідомляючи, що не може їх прийняти через воєнні дії, тому просив зачекати на його повернення з походу.

Після походу через Шаргород Богдан Хмельницький у листопаді 1653 року перебував у Бару. (Б.А.Смолій, В.С.Степанков. Б. Хмельницький, К.. 1995, с.422, 425).

В районі Бар-Шаргород зосереджувались основні сили повстанців. У листопаді 1653 року польське військо в районі Жванця було оточене і опинилось у важкому становищі.

Б.Хмельницький з Бару повідомляв російським послам, що в польському таборі великі труднощі і голод, козаки готуються взяти осаджених штурмом.

Та в цей час сталася подія, яка різко змінила становище українського війська і ще більше погіршила становище оточених поляків. Від прибулого в Бар козацького посла Лавріна Капусти 10 листопада 1653 року Б. Хмельницький дізнався про те, що Земський Собор в

Москві прийняв рішення про воз'єднання України з Росією і негайно виїхав до Переяслава. Дізнавшись про це, кримський хан почав вимагати від Б. Хмельницького припинення бойових дій і укладання миру з польським королем. І цього разу татарський хан врятував польське військо під Жванцем від остаточного розгрому.

Цар Московський Олексій Михайлович, який приєднав Лівобережну Україну до Московщини. 1654 р.

Україна готувалась до Переяславської ради. 8 січня 1654 року вона відбулася. Ця подія мала певне значення для обох народів. Але в подальшому російський царизм порушив статті Переяславської угоди, перейменував Україну в Малоросію, ліквідував її автономію, Запорізьку Січ і Запорізьке козацтво, закріпачив народ України, глушив розвиток самобутньої української культури, особливо її мови.

Якщо ж продовжити мову про дії Москви, то вона постійно привласнювала усе наше українське. Вона – Росія – вкрала нашу державу Русь Київську, перетворивши її на Росію.

Так само нею було спотворено нашу українську мову. Але головне, що вони вкрали у нас, це віру. Адже давно відомо, що ще князь Володимир пройшов хрещення у водах Дніпра і з тих пір ми стали православними. Спочатку ми – українці Київської Русі, а не Московія, до складу якої тоді входили угро-фіни та татаро-монголи і ні одного слов'янина.

Навіть гроші, і ті Росія вкрала у нас, рубаючи давню, виготовлену ще за Данила Галицького, монету – гривню на шматки. Й від того, що нашу монету рубали, з тих пір у Росії появилася рубль. Гривня – це була дуже дорога монета, виготовлена з м'якого металу, вагою біля 400 грамів. Розмінних дешевих монет не було, тому й примудрилися росіяни рубати гривню на шматки й купляти товар згідно ціни шматка монети.

Відомо й те, що від нас з України пішла в Москву й освіта, а в Київ з Москви посилали молодих людей учитись. Київські учені принесли в Москву початки європейської «латинської» науки, якої раніше в Москві боялися. Ці ж учені почали заводити у Москві школи, театри, писали для театрів твори та всякі вірші. Писалося все те мовою церковно-слов'янською, з примісью слів українських та польських.

Київські учені допомагали у Москві виправляти церковні книги, тому, що вони знали досконало грецьку та латинську мови. Так сталося, що Україна або Київська Русь знову і знову постачала освіту для Московії.

Після Переяславської Ради від 1654 року, на жаль, почалися ще більші утиски всього українського. Вони продовжуються понад трьох з половиною століть. Особливо після 20-х років минулого століття, за радянської влади, гетьман Хмельницький став символом дружби двох «братніх» народів, бо відірвав Україну від слов'ян і приєднав до відсталих угро-фінських племен, котрим вистачило значно менше часу для початку знищення української нації.

Але як би не було, а своє коріння роду українці за своїм релігійним переконанням та бажанням у північних краях не пускали. Але все ж таки багато українців за царизму попадало в глибинки Росії на каторги та заслання, де вони й осідали пожиттєво, створюючи українські сім'ї. А шлюбні зв'язки стали поширеними лише за часів СРСР, коли людей за ленінською ідеологією позбавили віри. Внаслідок чого українців у Росії стало настільки багато, що коли Москві стало відомо результати першого радянського перепису населення (1929 рік), російським урядом терміново було вжито заходів: результати перепису визнано недійсними і приховано.

А українцями, тобто тих, чиє коріння роду людей яких було з України, назвали себе майже половина усіх жителів Росії. Тоді ж українська нація в Росії стала прихованою, тобто вкраденою...

Історики з Росії викрали навіть славнозвісного Іллю Муромця, склавши легенду про те, що він родом із глибинки Московії. А в дійсності існує легенда, що глибинкою тією являлося поріччя нашої Мурафи, де в одному із сіл по цій річці й народився Ілля Муромець. Але, на жаль, наших українських істориків та дослідників століттями так утримували, що вигадки чужоземців ставали дійсністю, а правда з віками ставала легендою й зникала...

* * *

Визвольна війна українського народу під проводом гетьмана України Богдана Хмельницького закінчилася у 1654 році Переяславською угодою з Московією. За роки війни наше Поділля ставало ареною боїв українських військ з поляками. Від Бару до Брацлава й Ладжижина, від Могилева і Ямполя до Бару і Вінниці – скрізь, у містах і селах точилися запеклі бої.

Після скасування у 1655 році Містківської сотні Рахни увійшли, найімовірніше, до складу Сокілецької сотні Брацлавського полку.

Якими ж геройськими рисами були наділені наші предки – українські козаки, в тому числі наші рахняни?

У 1650 році вийшла з друку книга уже згадуваного французького військового інженера і картографа Гійома Левассера де Боплана (1600-1673 роки) про українське козацтво «Опис України». Гійом Боплан був безпосереднім свідком воєнних подій в Україні. Він у 1630-1648 роках перебував на службі у польського уряду і бачив все своїми очима, про що й написав книгу, яка стала унікальним авторитетним науковим джерелом для дослідників минувшини України.

У розділі книги «Людність України» він писав про козаків у другій чверті XVII століття:

«...Вони високі на зріст, моторні й міцні, люблять гарно вбиратися, добре виглядають, коли їм удається пограбувати сусідів; іншого часу вони вбираються дуже скромно. Козак-запорожець почував себе непогано у будь-якому вбранні. Лицарем він був у вишиванці, лицарем залишався і у сорочці-дранці, а то і зовсім без неї, бо, як відомо, козак – душа правдивая, сорочки не має, коли не п'є, то так гуляє. Але часто після походу, коли випадала багата здобич, козаки любили похизуватися коштовним барвистим вбранням. Вони одягали коштовні червоні каптани, поверх них носили сині жупани з добротного сукна, а також обшиті галунами кунтуші, у рукавах яких були зроблені поздовжні прорізи для рук. Важко уявити собі запорожця без шароварів. Запозичені вони були у татар і турків, і так сподобалися січовикам, що ті не розлучалися з ними ані в походах, ані під час гульбищ у рідній Січі. Всюди козаки пишались своїм екзотичним вбранням, викликаючи заздрість у деяких вельмож.

Вони зроду мають найкраще здоров'я і майже не піддаються тій епідемічній хворобі, що поширена по усій Польщі і яку лікарі зовуть «ковтуном». Мало хто з козаків умирає від хвороби, хіба лише в дуже похилому віці, більшість умирає на полі честі, вбиті під час воєн.

Я бачив козаків, що слабували на пропасницю, які, щоб видужати, не вживали ніяких інших ліків, крім пів заряду пороху, розчиненого в пів мірці горілки; добре розмішавши, вони випивали це, а потім лягали спати і ранком вставали в найкращому здоров'ї. У мене був фурман, який робив це кілька разів і часто видужував від цих ліків, яких ні лікарі, ні аптекарі ніколи не мають і на думці. Я бачив також інших, які брали попіл, змішували з горілкою на зразок вищенаведеного і випивали з подібними ж наслідками. Бачив кілька разів і поранених стрілами, які, перебуваючи далеко від хірургів, прикладали до рани трохи землі,

змішаної на долоні з слиною, від чого вони видужували не гірше, ніж від кращої мазі. Це доводить, що потреба винахідлива і в цій країні так само, як і в усякій іншій. Це дає мені привід пригадати, як один козак, якого я колись бачив на березі Самари, варив рибу в дерев'яній посуді, яку поляки й козаки прив'язують позаду сідла, щоб напувати коней. Для цього він розжарював на вогні камінці і кидав їх у посудину, аж поки вода закипіла і риба зварилася, – вигадка, яка на перший погляд здається грубою, а проте не позбавлена дотепності...». (Історія України в документах і матеріалах, Т.ІІІ, К., 1941, с.66-67).

На XVI- XVII століття припадає період, коли в архіви Польщі та Литви попало порівняно більше відомостей про наш край, про його жителів, поселення, про життя мешканців краю, про володарів земель цього краю.

Разом з тим XVI- XVII століття стало нестерпним для мешканців краю. Вони зазнавали все більших і більших утисків від володарів земель, якими були місцеві феодали та польські й литовські магнати. Населенню також дошкуляли часті набіги татарських нападників.

Події навколо Хучук-Стамбула

У ці важкі роки після Визвольної війни, названі в народі Руїною, на допомогу жителям нашого краю приходив легендарний отаман запорізьких козаків славнозвісний Іван Сірко. Уже після війни 1648-1654 років він піднімав на повстання проти гнобителів наше Поділля, спільними зусиллями визволяв наші землі.

А коли на ці землі у 1671 році вторглися черговий раз Кучманським шляхом татари, Іван Сірко своїм військом відігнав їх під Іллінці і там розтросив вщент 40-тисячний загін татар, безліч яких знищив, а решта в паніці утекла в Крим.

У 1671 році польське військо під командуванням короля Яна Собеського, у складі якого виступали й загони найманої німецької піхоти, зайняли Браїлов, Ладижин, Вінницю, Стіну, Ямпіль, Могилів, Яругу, Райгород, Красне, Шаргород, Джурин, Шпиків, Печеру, Немирів.

Один із учасників цього походу німець Ульріх фон Вердум, який у складі польської армії воював проти татар і військ Дорошенка (Петро Дорошенко був ставлеником турецької влади, яка примушувала українське населення визнати його владу), залишив надзвичайно цікаві відомості про населені пункти Правобережжя, через які проходило польське військо. Ось як він описує перебування шляхетського війська в Печері: «Дня 25 серпня тільки-но благословилося на світ, ми наткнулися на татарський табір під цим містом, що лежить на березі Бугу. Воно не надто велике, але забудоване й заселене козацьким народом. Татари, діставши «язика», стрімголов утекли перед нами. Потім лісом, а далі веселою долиною, з якої видно було численні села над Бугом».

Будучи високоосвіченою та спостережливою людиною, Вердум залишив чимало нотаток, що стосуються історії, ботаніки, топоніміки нашого краю. Описуючи Поділля, Ульріх фон Вердум диференційовано підходив до описів населених пунктів. Зокрема, серед таких він виділяє як великі, стратегічного значення міста, а саме: Кам'янець-Подільський і Брацлав; дуже великим містом називає Бар, великими містами – Оринин, Могилів, Чорний Острів, Іллінці. До категорії міст без визначення величини відносить Скалу, Ворошилівку, Тульчин, Бортники, Шпиків, Рахни, Деревичин, Джурин, Вишківці, Бушу, Печеру та ін. Захопивши Печеру,

польські війська, як описує У. Вердум, рушили на Ладижин і, дійшовши до Батога, повернули назад.

1 жовтня 1671 року військо Яна Собеського з-під Бару вирушило в новий похід. Польсько-шляхетське військо, захопивши Тульчин, Копіївку та Клембівку, продовжувало спустошувати подільські міста і села. 30 жовтня цього ж року поляки підступили до Брацлава і стали на зимовий постій. Намагаючись утримати у своїх руках Правобережжя, вони нещадно грабували населення навколишніх населених пунктів.

Здавна такі землі нашого Поділля не могли не захоплювати своєю красою, своїм багатством завойовників. На них уже вкотре посунула турецька орда. В серпні 1672 року на територію Правобережжя вдерлися численні турецько-татарські війська під керівництвом султана Магомета IV. Після взяття турками Кам'янця-Подільського почалось безприкладне пограбування українських земель. В історії не було подібного нападу щодо розмірів території, на яку він поширився, і щодо кількості захоплених у полон людей. Для контролю над захопленою територією хан поділив свої полчища на три великі групи, які розташували свої коші в Немирові, Комарові і за Дністром. Це були своєрідні опорні пункти, де зосереджувалося по 10-15 тисяч відбірних військ.

Турецьке панування, хоч було порівняно недовгим, проте залишило про себе поганий спомин.

Захопивши Шаргород, турки перейменували, назвавши його, як свою столицю – Кучук-Стамбул (Малий Стамбул). В цих роках турецького панування у містечку було прокладено і вимощено велику кількість підземних ходів та погребів. Для цієї надважкої та небезпечної роботи вороги зганяли тисячі селян з навколишніх сіл. Були збудовані в той час і сторожові стовпи. В Слободі-Шаргородській донині зберігся такий кам'яний стовп. Старожили стверджують, що цей стовп був призначений для ліхтаря, який знаходився на верхівці раніше шестиметрової споруди. Років сто назад в Шаргороді таких стовпів налічувалося чотири. За допомогою стовпів-ліхтарів вороги визначали вночі кордони в Шаргороді, що важливо було для турецьких охоронців міста.

Малюнок первісного вигляду «турецького стовпа» в Слободі Шаргородській. Мал. 1930 р.

Населення Шаргородщини ніяк не мирилось і не корилось турецьким завойовникам, яким наш край був дуже до вподоби. У Шаргороді та в навколишніх селах у 1675 році спалахнуло велике повстання проти турецьких завойовників, які постійно грабували наші села і полонили наших людей, відправляючи їх на продаж у рабство до Криму й Туреччини. Очолив повстання товариш Данила Нечая полковник Станіслав Морозовецький (родом з Тернопільщини). В народі його звали Морозенком. Його підтримали місцеві селяни з навколишніх сіл Шаргорода. Але повстанців виявилось замало проти турецьких завойовників і загін Морозенка зазнав поразки. Самого керівника повстання турки схопили і жорстко катували тут же, на центральній площі «Малого Стамбула» (Шаргорода). Турецькі кати зняли з тіла повстанця шкіру, відсікли ноги. А коли мученик й тоді не припиняв проклинати ворогів і посилати прокляття їхньому Магомету, йому відтяли язика... Потім живе ще тіло Морозенка заволокли до нижніх воріт міста, що містилися при злитті річок Ковбасни і Мурашки і на них прибили його цвяхами. («Подольские епархиальные ведомости», 1863 г., №14, стр. 556).

Але недовго тіло мертвого героя наводило жах на жителів Шаргорода та навколишніх сіл, як цього хотіли турки. Ризикуючи своїм власним життям, жителі Мурафи, які брали безпосередню участь у повстанні й були соратниками ватажка, вирішили таємно вночі зняти розп'яте тіло Морозенка з воріт Шаргорода і похоронити. Задля здійснення своїх намірів вони підкупили за золото охорону. Небіжчика помістили в пустотілу вербову колоду, замаскували на возі схоронок зверху дровами і вивезли в сторону Мурафи.

Сміливці вирішили похоронити небіжчика біля церкви, що стояла на місцині, яка тепер зветься «Лонка». Дерев'яна церква давно відслужила людям своє, а могилу Морозенка на Лонках, що в Клекотині, пам'ятають донині.

На свіжій могилі, наперекір жорстокості ворогам, з'явився спочатку дерев'яний, потім кам'яний хрест і посаджений дівчатами барвінок.

*Кам'яний стовп, XVII ст.
село Слобода-Шаргородська,
в народі «Турецький стовп»
Фото 2013 р.*

Цю історію автору повідомила жителька с.Клекотини Коломієць Галина Прокопівна у 2010 році на Великдень, вказавши на незаростаючу стежку до народного героя Морозенка, яка постійно протопчується селянами ще з 1675 року.

Народ наш український береже віками пам'ять про свого визволителя. Вдячні подоляни, які брали участь у повстанні проти турків, склали пісню про свого улюбленого героя, яку співають по всій Україні й донині:

*Ой Морозе, Морозенку,
Славний наш козаче,
За тобою Морозенку
Вся Україна плаче.*

*І не так та Україна,
Як рідная мати.
Замучила у неволі
Татарва проклята.*

*Вони його не вбивали,
А лиш катували.
Та із нього молодого
Живим серце виймали.*

*Поставили Морозенку
В **Мурафі** могилу.
Дивись тепер, козаченьку,
На свою Україну.*

Після припинення існування Української держави Рахни, разом із іншими поселеннями шпиківщини колишнього Брацлавського полку, на підставі Журавненської польсько-турецької угоди 1676 року увійшли до складу Турецького цісарства й перебували під окупацією до 1699 року.

Правителем Правобережної України турецький султан призначив після Дорошенка молдавського господаря Григорія Дуку. Він присвоює собі титул «Господаря земель молдавських і земель українських».

Свою резиденцією Дука обрав сусіднє з Рахнами містечко Печору. Село Рахни належало йому. Управляючим українськими землями Г. Дука призначив Янія Драгинича. Літописець тих часів Самійло Величко характеризував його як людину добру та спокійну. Він був добрим господарем і до місцевого населення ставився досить поблажливо.

У 1685 році, після розгрому турецьких військ в Австрії, де Дука приймав участь на стороні турків, він повертається до Печори і робить відчайдушні спроби утриматися при владі. Однак, як описує Величко С., *«того ж лета Царь Турецкий, за якоесь подозрение, по дворочном панованію над пустою тогобочною Україною, Дуку, Господаря Волоского, отстранил, и вручил власть оную над тиею мезерною запустилою Україною растризе Юрасове Хмельниченкове; а учтавши его своим турецким, на Украине Гетманом, придал еще титул и княжения Сарматийского... и велел ему мешкати в Немирове...»* У цьому ж 1685 р. спалахує повстання проти деспотичного правління Г. Дуки в Молдавії. Молдавський боярин Петричейку розгромив війська Дуки й позбавив його влади.

Подальші відомості про долю Г. Дуки досить суперечливі. За однією версією, розлучений поразкою під Віднем, султан позбавив Дуку всіх маєтностей і відправив його назад у Молдову. За іншою версією взятого у полон Дуку поляки відправили до Польщі, де він свої останні роки життя проживав у спокої та достатку. 31 березня 1689 року Г. Дука помер у м. Львові. Нашадки Дуки, можливо, проживають із таким прізвищем і досі у с.Юліямполі та ін. сусідніх селах нашого краю.

Гетьман України Юрась Хмельниченко, резиденція якого була у Немирові. 1685 р.

Після Г. Дуки гетьманом Правобережної України турецький султан знову призначає Юрія Хмельницького. У серпні 1685 року він прибув до Кам'янка, а звідти в супроводі турецького конвою – до Немирова. Тут Ю. Хмельницький влаштовує свою резиденцію і на певний час оголошує Немирів столицею Правобережної України. Село Рахни стало належати Юрію Хмельницькому. Останнє перебування Хмельниченка в Україні було коротким. Бажаючи збільшити свої убогі прибутки, він запровадив цілий ряд нових податків. Серед них був і податок для наречених. Щоб одружитися чи вийти заміж, потрібно було отримати дозвіл Юрія та заплатити за це велике мито.

Саме в той час у Немирові одружував сина багатий єврейський купець Орун (Аорон). Він дуже розбагатів, торгуючи військовими трофеями турків й особливо – від продажу до турецьких гаремів українських дівчат. Цей промисел дозволив йому

налагодити зв'язки з високими турецькими чинами. Тому Орун знехтував подібною забороною і відсвяткував весілля, не заплативши гетьману мита. Юрій розлютився. Його охорона, не заставши Оруна вдома, спалила будинок і ув'язнила дружину єврея. Молода жінка була покарана за турецьким звичаєм – із неї заживо було здерто шкіру. Орун негайно поскаржився турецькому паші, вимагаючи суду. За наказом останнього, Хмельниченка заарештували й відвезли до Кам'янця, де і відбувся суд. За рішенням трьох пашів гетьманові серед майдану накинули на шию мотузку і повели на міст, де і задушили, а тіло скинули в річку.

З падінням Дуки та стратою Юрія Хмельницького закінчується 27-річне панування турків на Поділлі. Постійні війни підірвали сили Туреччини і за Карловицьким (1699 р.) договором Брацлавщина знову відходить до Польщі.

Літописець Самійло Величко, відвідавши пізніше ці місця, писав: *«Поглянувши навколо, бачив просторі... поля і розлогі долини, ліси і великі сади, і прекрасні діброви, ріки, ставки і озера запустілі, непотрібною всячиною зарослі. Бачив до того ж на різних там місцях багато кісток людських, сухих і нагих, тільки небо собі за покрив маючих».*

Роки міжусобиць, турецької та польської інтервенції не пройшли безслідно для Рахнів та всієї округи. Московський священник Іван Лук'янов, який у 1710 році відправився на «святую землю», п'ять днів їхав від Павлоччі до Немирова, Печори, і було це *«...путное шествие печально и бжше во видати ни града, ни села; а ще бо и бжше прежде сего грады красны и колориты села видением – но ньше точно пусто и не населяемо, бо не видати человека. Пустыня великая и зверей множество - козы дикие, и волци: лоси и медведи; ньше же все развоевано да разорено от крымцев...».* Можна засумніватися в об'єктивності подібної картини певного запустіння, але доля правди в такому описі території Поділля, яке зазнавало постійних набігів кримських татар, звичайно, була.

Про масове розорення та спустошення території Поділля писав і датський посол Юль Юст, який побував на Україні у 1711 році. Він згадує, що Немирів, Брацлав, Вінниця та Бар були зруйновані та запустілі. Тодішні міста Поділля мали зруйновані невеликі фортеці з польськими гарнізонами: в Барі було 70 польських драгунів. Подібні загопи були і в Тульчині, і в сусідніх з ним містечках – Брацлаві, Тростянці, Шпикові та Печері. І дійсно, бойові дії під час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького (1648-1657 рр.), епідемія чуми (липень-листопад 1652 рр.), напад татар восени 1654 року, внаслідок якого було спалено 270 міст і сіл, захоплено в полон понад 200 тис. осіб і

Рахни-Лісові – абрунова перлина Поділля

вирізано понад 10 тис. немовлят - все це негативно позначилось на демографічній ситуації Поділля, де спостерігалось різке скорочення населення. У 1702 та в 1724 роках у сільській місцевості Брацлавщини проживало всього 4578 осіб.

(Муляр А.М.. Сільське населення Правобережної України кінця XVII – поч. XVIII ст. Київ, 2001, с.64).

На початку XVII століття Рахни перейшли, як і увесь Немирівський ключ, у власність воєводи земель Київських графа Йосипа Потоцького. Він намагався закріпитися на цих захоплених землях, але після розгрому військ Івана Мазепи під Полтавою у 1709 році. Й. Потоцький залишає Україну.

У Рахнах на той час за даними ревізьких відомостей налічувалось всього 29 домогосподарств (29 димів) із кількістю жителів 190 душ. По описах мандрівників того часу датчанина Юль Юста, росіянина І. Лук'янова, С. Величка та ін. – на початок XVIII століття – в подільських селах через спустошення та неврожаї, через антисанітарію виникали масові захворювання населення на чуму. На знак страшної хвороби (морова язва) згодом жителі поселень ставили на роздоріжжях кам'яні хрести, датовані 1730-1740 роками. Один із таких хрестів стоїть і донині на роздоріжжі південної околиці села Калинівки, що біля Шаргорода, з датою 1740 року.

Кам'яний хрест на роздоріжжі південної околиці села Калинівки, з датою 1740 р. Фото 2012 р.

Гайдамащина

За роки турецького панування (1672-1699 рр.) наш шаргородський край, як і все Поділля, були перетворені в суцільні руїни. Повсюди було запустіння і голод. В 1699 році між Польщею і Туреччиною був підписаний Карловицький договір, за яким Правобережна Україна з Поділлям знову переходила під владу Польщі. Польська шляхта і феодала поступово починають повертатись назад на наші землі. Знову відновлюється поневолення селян. Подільське населення не мирилось із поневолювачами. Тут, у наших селах на Шаргородщині та Шпиківщині вкотре почалася визвольна боротьба проти поляків. Організатором і керівником повстання був Семен Палій. Окремі повстанські загони у наших селах очолили Ян Осмалий і Йось Бризатий. Активними в повстанні були й рахнянські селяни. Вони не могли миритися з тим, що шляхта, повертаючись до своїх маєтків, знову примушувала їх одбувати панщину і запроваджувала тут кріпаччину. Селяни покидали свої хати і сім'ї, і ставали, як тоді казали, г а й д а м а к а м и. Вони нападали на купців-євреїв, на панські двори й маєтки, на містечка. Іноді такі ватаги (а шляхта їх називала бандами) очолювали козаки-запорожці, які завжди готові були лупцювати євреїв та ляхів. Такими якраз і були згадувані Ян Осмалий і Йось Бризатий.

Керівник української частини польського королівства Ян Галецький ще 22 лютого 1717 року своїм підлеглим наказував «якнайшвидше давати знати пану Ольшевському та не приховувати, якщо де-небудь з'являються якісь свавільні ватаги гайдамацького гультайства, зокрема, у високому Брацлавському воєводстві і частині Київського, що на Україні...». Це була перша згадка про гайдамацтво на початку XVIII століття.

(Антонович В.. *Архивы Ю. – Зап.России, К.1869, Ч-5, т.1, с.1-94*).

Гайдамацькі напади спочатку мали звичайний розбійницький характер, але в 1734 році з гайдамацьких ватаг склалось трохи не ціле військо, як колись, за часів хмельниччини. *Шаргород став центром гайдамацького руху*. Вступали до гайдамацького війська і наші селяни. Одні вступали до війська, захищаючи себе і свої сім'ї від кріпацтва, інші – щоб розжитися на майно, худобу, а то й розбагатіти.

*Село шукало порятунку,
Йшли в загони до Богдана,
Йшли стежками Морозенка,
Шукали Правди у Верлана.
Йшли не просто, щоб пройтися,
А йшли з сокирою в руках,
Щоб рід прожив, щоб зберегтися
Для України у віках!*

(А.Н. Нагребецький)

Саме тоді в Польщі вибрали нового короля і польська шляхта поділилася на дві партії, кожна мала свого кандидата. Москалі підтримували теж одного з цих кандидатів і ввели своє військо в межі Польської України, тобто в наш подільський край. Тоді-то отаман Верлан з Шаргорода зібрав цілий полк селян із навколишніх сіл і підняв повстання, яке охопило край аж до Кам'янця, Проскурова, Бара, Летичева, Тульчина, Брацлава. Повстанці грабували шляхетські дома, вирізували панів та євреїв і наводили страх на все Поділля. Повстанці сподівались, що москалі їх підтримають. Але москалі подали поміч не повстанцям, а полякам, і народний рух, який виник на Шаргородщині, було придушено.

Після поразки повстання Верлан відступив у Молдавію. Подальша його доля невідома.

Серед гайдамацьких ватажків уславились тоді Грива, Медвідь, Харько, Гнат Голий, а особливо Сава Чалий, про силу і здібності котрого й тепер співають пісню по всій Україні. Сава Чалий був родом із Комаргорода і під час Верланового повстання у Шаргороді був у нього сотником. Потім він покинув гайдамаків, зрадивши їх, пристав до панів і помагав їм нищити гайдамацькі ватаги: він добре знав усі гайдамацькі схованки та їх звичаї. За це гайдамаки постановили покарати зрадника, і на саме Різдво 1741 року Гнат Голий, Савів колишній товариш, напав на хату Чалого, який проживав у подарованому йому польською шляхтою селі Степашки Гайсинського повіту, і вбив його. Про це співається у пісні: прийшли до Сави гайдамаки, застукали його у світлиці та й кажуть:

*«Здоров, здоров, пане Саво,
як ся собі маєш?
Добрих гостей собі маєш,
чим їх привітаєш?»*

*Ой, чи медом, ой, чи пивом,
ой, чи горілкою?
Попрощайся з своїм сином
і з своєю жінкою!»*
*«Ой дав би вам меду й пива,
не схочете пити.
Ой ви ж мене молодого
хочете згубити.
Ой, чим мені вас, панове,
чим вас привітати?
Даровав мені Господь сина,
буду в куми брати».*
*«Ай не так прийшли до тебе,
да щоб кумувати,
а ми з тим прийшли до тебе,
да щоб розщитатись!
Ой, веди ж нас, пане Саво,
у нову комору,
Да отдавай, пане Саво,
Козацькую зброю.
А де твої, пане Саво, сукна – едемашки,
що ти нажив, вражай сину,
з козацької ласки?»*

Потім на наших землях у 1750 році знову були гайдамацькі розрухи, але найбільшого розмаху набуло гайдамацьке повстання 1768 року. Підняв велике народне повстання запорожець Максим Залізняк. Воно почалось на Київщині, але швидко перекинулось до нас на Поділля, де гайдамаки спалили Вінницю, Брацлав, Немирів, Могилів, Бар, Жванець та інші округні містечка. Вирізали багато шляхти та євреїв. Наш великий поет Т.Г. Шевченко у своїй поемі «Гайдамаки» оспівував український визвольний рух:

*«Поголяли гайдамаки,
Добре поголяли:
Трохи не рік шляхетською кров'ю
Україну напували ...»*

Польща своїми силами не могла нічого вдіяти, і знов їй допомогли москалі, які зрадою захопили головних проводирів повстання, в тому числі уманського сотника Івана Гонту, і видали їх полякам. Ті розпочали страшну кару над гайдамаками. Карали у двох місцях: в селі Кодні

на Волині і в селі Сербах (нині село Гонтівка) на Поділлі. Багато сот гайдамак було порубано на смерть і частини трупів повивішувано на шибеницях при в'їзді в міста й містечка. Багатьом одрубали по одній руці і одній нозі, і так пускали калік на пострах іншим.

Із розповіді учителя Шаргородської середньої школи Олександра Лук'яновича Кіщенко, історика-краєзнавця, який народився і проживав у селі Гонтівка, тепер Чернівецького району (квітень 1961 р.):

«У моєму селі і навкруги й донині побутують легенди про безстрашних гайдамаків, про їхню лютість до чужоземців – поляків, до здирників – євреїв. В спогадах старих людей, моїх земляків, завжди згадується ім'я Івана Гонти. Родом він був із села Розсоша Липовецького повіту. Цього легендарного керівника повстанців проти гніту і кріпацтва ляхи привели разом із іншими його однодумцями до мого села. Їх конвоювали із Одещини через Брацлав, де вони обманним шляхом були спіймані російськими військами і віддані полякам на суд. Тут, в подільському селі Серби, проводились страшні нелюдські катування гайдамаків. Стратою повстанців керував найстрашніший начальник польського війська, міністр оборони Речі Посполитої граф Браницький. Судова комісія у складі трьох католицьких ченців і одного ксьондза, яку він визначив, присудила: «700 чоловіка повісити по ріжних селах України, а старшину покарати найлютішими карами...»

Розповідають, що полковник Гонта нібито пообіцяв польському жовніру, котрий конвоював гайдамаків, свій золотий пояс, якщо той відпустить його. Поляк не повірив словам Гонти, але все-таки наказав показати йому цей пояс. Гонта підняв сорочку і всі побачили закривавлений пояс через усе тіло. То було пасмо стягнутої шкіри, яке не заживало і з нього сочилась кров. Польський полковник Ксаверій Браницький, побачивши обман, наказав зняти із спини гайдамаки ще дванадцять таких поясів. Але Гонта й після цих нелюдських катувань гордо тримав голову догори і обзивав катів, примовляючи: «Казали, що болітиме, а воно зовсім не болить». Тоді оскраженілі поляки, виконуючи наказ свого полковника, зняли з Гонти штани і голого посадили на розпечені залізні штаби. Й після цього Гонта з люттю плюнув катові в лице і страшно вилаявся. Щоб припинити лайку гайдамаки, поляк наказав тут же відрізати йому язика. Кільканадцять ляхів розважували зуби героя і язик впав на розжарене залізо, де недавно сидів Гонта. Бунтівник повів очима і страшно глянув на полковника. Той махнув рукою навхрест і тіло Гонти почали четвертувати. Спочатку відрубали праву руку, потім – ліву, потім – обидві ноги ...

Уманський сотник Іван Гонти. Картина взята із стін церкви у с. Росоша Липовецького повіту, де народився Гонти. Справа в тому, що він з дружиною вносили значні грошові пожертвування на храм, за що були удостоєні честі бути намальованими у цій церкві.

Завдяки тому до нас дійшло натуральне зображення Івана Гонти.

На цю страшну муку і кару Гонти поляки силою змушували дивитися місцевих і навколишніх селян, зганяючи їх звідусіль, щоб ті боялись гайдамаччини.

Окровенений, безрукий і безногий Гонти божевільно зареготав. Цим ще більше розлютив катів. Й от тоді покотилась по землі голова героя. Не тільки присутні люди, але й кінь польського полковника відвернув голову вбік...

Шматки мертвого Гонти поляки розвезли по навколишніх селах і порозпинали їх на хрестах, а голову його прибили до могилівських воріт.

Понад тридцять років висів череп народного месника на воротах при в'їзді в місто Могилів зі сторони Сербів, навіваючи жах на подільських селян.

Великий Шевченко у своїй поемі про Коліївщину сказав так:

– Нема Гонти, нема йому Хреста, ні могили.

Але не так усе склалось. І могила була, і хрест. В селі Сербі поміж людей ходила чутка, що після розправи над Гонтою окремі селяни позбирали шматки його тіла, звезли їх із навколишніх сіл до Сербів і поховали в могилі на полі за селом. Але ніхто не знав, що то за могила. І стояла вона без догляду аж до середини ХХ століття. І ось одного разу в 60-х роках минулого століття на місці старої могили під Гонтівкою з'явився великий кам'яний хрест. Влада силами КДБ збилася з ніг: коли і хто поставив хреста за селом? Знайшли відомого скульптора-каменотеса аж у Придністровській Кам'яниці. Старий чоловік повідав кадебешиникам про те, що до нього з Кишенева приїхав один чоловік, викладач якогось Кишинівського технікуму і попросив виготовити хрест із каменю. Знайшли і того чоловіка. Допитали його. Він розповів їм про те, що він є далеким родичем славнозвісного Івана Гонти. Тому й вирішив своїми силами і коштами, при бездарній неувазі до національного героя з боку держави, покласти на могилі свого безстрашного предка пам'ятний знак – кам'яний хрест.

І аж потім, після появи хреста у полі, влада постановила увіковічнити Івана Гонту, виготовивши його бюст, який і донині стоїть біля школи села Гонтівки, що в Чернівецькому районі. А хреста влада таки прибрала і могилу перенесли в село, де зараз стоїть погруддя вусатого незалежного Гонти».

Після того вже не було гайдамацьких повстань, хоча невеликі гайдамацькі ватаги довго ще не переводились. Поляки були дуже налякані, стали вельми підозрілі. Тільки здавалась їм найменша непевність, вони хапали українців, садовили в тюрми, старались добитись од них, чи не задумують вони бунтів. Багато українців отдавали до суду москалям, і ті засилали їх у Сибір.

Налякані були і селяни наших сіл. Шпиків, **Рахни**, Корчми, Кічмань, Попелівка, Зведенівка, Деробчин – це села, через які поляки вели закованих в кайдани, з отаманом Гонтою в клітці, арештантів – гайдамак з Умані до Могилева, зупиняючись по шляху, а то і завертаючи у боки від шляху у кожний населений пункт, щоб показати людям, як катують гайдамаків та навести страх на жителів. Тут і донині побутує поговорка – закляття: «А щоб тебе Кодня забрала...». Це наяву засвідчує про те, що немало наших земляків були страшно катовані, як і в Сербях, і в тому волинському селі під назвою Кодня.

Невеликі групи повстанців розпорошились по лісах всієї України й ще довго робили рішучі наскоки на польські маєтки. В тому ж 1768 році знаменитий між гайдамаками запорожець Іван Чуприна, який 15 разів робив раптові набіги на Польщу і кожен раз вдало викручувався від переслідувань польських жовнірів, напав із 60-ма «молодчиками» на Шаргород. Там він закатував польського пана Чесника Нурського, пограбував його дім, захопив 40 000 злотих (6000 руб.) готівкою і спокійно вирушив у бік Волині. 300 драгунів із королівського війська наздогнали біля м. Полонне загін І. Чуприни, оточили його, але сміливий отаман напав на них вночі, вбив полковника, забрав половину драгунських коней і зник без жодної втрати.

Син пана Чесника Нурського прагнув кожен раз відомстити Чуприні за пролиту кров батька, але завжди безрезультатно, а відважний Чуприна, не злякавшись мученицької смерті в с. Сербях полковника Гонти, довго ще наводив жах на шляхту по наших селах і містечках Поділля.

А Польща після гайдамаччини таки сильно похитнулася, ледь трималась. І доживала свої останні дні.

*Наступила чорна хмара,
Настала ще й сива ...
Була Польща, була Польща,
Та й стала Росія.*

Зрозуміло, що наші предки брали участь у боротьбі проти ополячення, проти національного і релігійного гноблення. Наслідком процесів окатоличення населення, яким, проте, наші країни чинили сильний опір, є наявність у наших селах мешканців католицької віри, але більшість з них – православної. Якби такої боротьби села не знали, то все населення краю було б ополячене повністю. Ця боротьба затихла лише тоді, коли села наші, як і все Поділля, перейшло під владу Росії, а Рахнянська православна греко-уніатська церква, названа на честь Різдва Пресвятої Богородиці, стала належати Московському патріархату. Це був 1793 рік.

Залежність краю до Росії

Після другого поділу Речі Посполитої в 1793 році та приєднання території України до Росії урядом Катерини II був виданий указ, датований 13 квітня 1793 року про створення Брацлавської православної єпархії, до якої відносився і Рахнянський приход. У травні 1794 року архієпископ Віктор з наказу Катерини II видав Грамоту, в якій закликав уніатів повертатися у православ'я, гарантуючи безпеку та захист від переслідувань поміщиків.

Зважаючи на різке збільшення кількості православного населення в губернії, Катерина II підписала указ про призначення нового архієрея під титулом Брацлавського та Подільського. Цим же указом на єпископську кафедру новоствореної Брацлавської та Подільської єпархії було призначено архімандрита Донського монастиря Іоанникія Полонського. Він обіймав цю посаду до 1819 року.

Уніатська церква фактично була поставлена російським урядом поза законом. Правобережна Україна, ввійшовши до складу Російської імперії, автоматично була включена в уже існуючий процес дискримінації українського народу. Це підтверджує той факт, що, надаючи певну релігійну та культурну автономію полякам, що мешкали на Правобережжі, російський уряд зовсім позбавляв такої автономії українців, особливо в питанні нашої української мови.

На початку XVIII ст. ми ще зустрічаємо у використанні в різних документах мову нашого народу, але уже у другій половині цього століття нашу мову заміняють латинська і латино-польська. В кінці XVIII століття полонізація на Поділлі досягає свого найвищого апогею.

Ось як про це писав Віктор – Архієпископ Мінський, Ізяславський і Брацлавський: *«...Между благочинными Брацлавской епархии было не больше трехъ человекъ, которые могли назваться русскими, а остальные настолько ополячились, что не могли даже понимать его предписания. Об образовании же богословском в этихъ школахъ въ духе православия нечего и говорить...».*

Такий був стан релігійно-розумової освіти духовенства у нас на Поділлі. Тоді й прибув у Шаргород у 1795 році вище згаданий перший православний місцевий єпископ Іоанникій Никифорович Полонський. Призначення цього архіпастиря для нашого краю в ту пору було більш ніж вдалим. Народився Іоанникій у 1742 році на Волині.

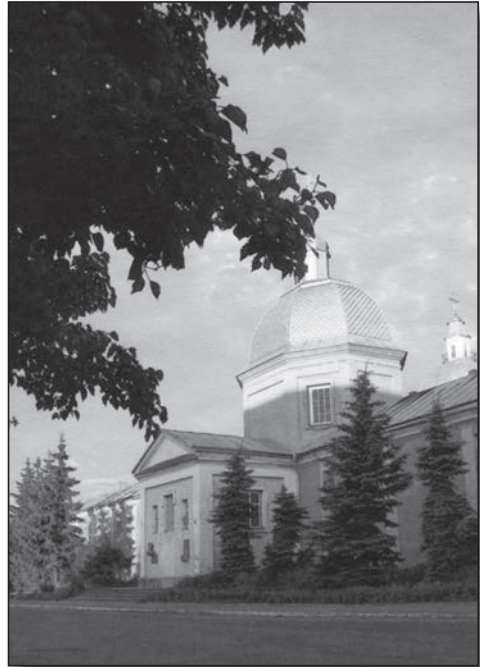
Вихованець Київської академії, добре знав стан справ у наших православних церквах у ті часи. Довгий час працював на педагогічній ниві при Смоленській семінарії, був законо-учителем одного з кадетських корпусів, працював ректором Тамбовської семінарії. До нас він прибув як людина повністю підготовлена і знаюча для того, щоб під його безпосереднім спостереженням і керівництвом було відкрито у нашому краї духовний навчальний заклад з потрібним православним направленням.

У 1797 році преосвященний Іоанникій відкрив у Шаргороді при Свято-Миколаївському монастирі два нижчих класи семінарії. Монастир, виконуючи волю володарів Шаргорода князів Любомирських, воєводи Сосновського, виділив для навчання молоді із своєї казни гроші на платню двом учителям, заробітна плата яких була дуже мізерною. Перший учитель одержував 50, а другий 40 рублів в рік.

Варто відмітити і той факт, що в ті часи у нашій місцевості прогресувала чума – морова язва (на знак якої, як згадувалось раніше, на південній околиці села Калинівки поставлено кам'яний хрест – А.Н.), а тому Шаргородська семінарія не була належним чином укомплектована учителями до 1799 року. Та й у державі не вистачало педагогічних кадрів – випускників духовних закладів. Хоч Київська академія випускала їх немало, але таких і треба було багато, не тільки в подібні семінарії, але й у інші навчальні заклади.

Заслуга Преосвященного Іоанникія в тому, що йому вдалося вибрати і запросити до себе в Шаргород достойних помічників для проведення в життя своєї великої справи – впровадження успішного функціонування духовного закладу.

Перші керівники і учителі в нашій семінарії були вихованцями Київської академії, причому майже всі вони місцевого походження, яким добре був відомий моральний і релігійний стан нашого народу, його

*Приміщення Подільської
духовної семінарії в Шаргороді
(1797 – 1817 р.р.). Фото 2009 р.*

статки, а також характер і настроїв майбутніх вихованців. Усіх учителів на початку роботи семінарії було 9, студентів біля 160 чоловік.

Діти місцевих священиків, які навчалися в різних польських і базилянських школах, поступово переходили на навчання в новостворену Шаргородську православну семінарію. У 1800 році вона вже значно краще була благоулаштована, в ній були відкриті слідувачі, по тодішньому розподілу, класи: проформа (нижній граматичний), інфіма (середній граматичний), граматика і синтаксис (вищий граматичний клас). В цьому ж році ректору Полонському вдалось добитися на потреби семінарії не 1000 рублів, як було до цього, а 3000 рублів асигнацій в рік. І вже в 1802 році було відкрито нові класи: поетичний, риторичний і філософський, а число вихованців семінарії зросло до 625. В цьому ж році наша семінарія вперше відправила двох своїх вихованців із риторичного класу на навчання до Київської семінарії для підготовки їх до учительської діяльної. В цьому ж році при Шаргородській духовній семінарії було відкрито клас богословський, а в 1806 році відбувся перший випуск її вихованців у кількості 55 юнаків.

Цікавим фактом із історії існування семінарії є той, що ще у 1799 році по Указу святійшого Синоду Преосвященний Іоанникій переніс свою кафедру із Шаргорода в Кам'янець.

Нехай читач не подумає, що автор наплутав роки існування нашої семінарії. Ні. Але треба пам'ятати, що називалася Шаргородська, як і потім Кам'янецька семінарія – Подільською. А тому певний час такого переходу заняття у ній проводилися і в Шаргородському монастирі, і в Кам'янецькому кафедральному соборі. Коли ж в Кам'янці відкрилися всі такі ж класи, як і у Шаргороді, тоді з того часу, тобто з 1817 року, в Кам'янці стала функціонувати повна семінарія. В Шаргородській же семінарії навчання проводилось по клас риторики включно. Керівництво Кам'янецькою семінарією здійснював ректор, а Шаргородською – віце-ректор до 1811 року. Згодом в Шаргороді керівництво здійснювалось префектом, а на місці семінарії в Шаргороді було відкрито духовне училище.

Що стосується Рахнів-Лісових, то нам відомо лише те, що тут діяла своя Рахнянська парафія. Перші згадки про існування в Рахнах церкви знаходимо у архівах за XVIII століття. Ще князь Любомирський, володіючи Рахнами, надав рахнянській церкві сінокіс посеред земель села Зведений Камінь (Зведенівка), тобто вона існувала ще до 1760 року, а можливо, що й до 1745 року.

(ДАВО, ф.477, оп.1, спр.1462, с.21).

Слід відмітити, що, як і абсолютна більшість інших церков Поділля XVIII століття, рахнянська була уніатською, тобто обряд богослужіння у ній нічим не відрізнявся від православного, лише підпорядковувалась вона не патріарху, а папі римському. Перед 1778 роком парохом (попом) рахнянської церкви був Йосип Козачинський. З 1778 року він звільнив парафію й перейшов на службу до с. Тростянчика. Він зробив це за згодою духовних властей, щоб виклопотати рахнянську парафію гідному кандидатові, який погодився б одружитися з його пасербицею панною Марією Дзюбинською. На такі умови погодився Павло Навроцький. Він одружився з Марією й посів Рахнянську парафію. Вітчим дружини випросив у поміщика Юзефа Урбанського презенту (привілей на церковне майно) для свого зятя. Цей документ датовано 22 січня 1778 роком. **Для церкви** поміщик надав: «...поля орного в три руки по днів дванадцять, сінокосу на косарів тридцять, на пасіку місце від Федора Волинця в лісі Чорному у вільне посідання від усяких як податків двірських і громадських, так і десятин бджільних, овечих для теперішнього пароха. Майдан церковний, на якому два будинки, конюшня, шпихлір, стодола, город та інші господарські будівлі, добре облаштовані, невеличка школа біля цвинтаря, з дерева збудована, від податків двірських і громадських звільнена».

(Труди... К.-Под., 1887, вып.8, с.297.

Труди... К.-Под., 1901, вып.9, с.1047-1048).

Відносно навчання рахнянських сільських хлопчиків у згаданій Шаргородській семінарії, на жаль, ніяких відомостей не залишилось.

З першої половини XIX ст. маємо кілька згадок про рахнянську церкву. Вона носить у той час назву Різдва-Богородицької. На 1812 рік парафіяльним священиком був Адам Самсонович Печорлецький. Після його смерті у 1833 році парафія була надана його ж синові Василю. 1834 року сталася пожежа і церква повністю згоріла з усім майном. 30 років по тому селяни не мали церкви і задовольнялися лише каплицею. Нова дерев'яна церква із залізним дахом на кам'яній основі була закладена в 1855 році, а закінчена лише в 1864 році Освячена на честь Різдва Богородиці. В ній встановлено багатоярусний іконостас із ручною різьбою старовинного зразка. В будівництві церкви велику участь приймав бувший на той час церковний староста селянин Захар Петранюк.

В 1875 році церква була розширена на кошти князя Балашова. Слід відмітити, що сім'я Балашових була благочестивою по відношенню до церкви, приймала активну участь в її благоустрої.

В Рахнянському храмі довго зберігалось багато цінних речей, пожертвуваних Миколою Петровичем і його дружиною Катериною Антонівною Балашовими. В 1895 році на їх запрошення Рахнянську церкву Різдва Богородиці відвідав преосвященній ший Димитрій. Тут він промовив настанови про поминки померлих, а потім відправив панахиду по них, так як це було 10 квітня, понеділок, день Фоми (на Поділлі – день пам'яті померлих – Радуниця).

В архівах, на жаль, знаходиться мало метричних книг церкви, але у Подільських єпархіальних відомостей за 1878 рік, №1 надрукований «Список нижним чинам, убитым, без вести пропавшим и от ран умершим в сражениях против неприятеля, 1877 год. Подольской губернии». (Війна Росії з Туреччиною), в якому числяться жителі Рахнів-Лісових Артем Петрович Загородний (він же Люлька) і Дмитрій (він же Онуфрій) Максимович Сінько, які загинули у цій війні. Цікавою подією для Рахнів було те, що під час війни Росії з Туреччиною в один березневий день о 18-й годині в Рахнах зупинився поїзд із Києва, на якому в село прибув «Великий князь Николай Николаевич старший для обозрения расположенных в Ямпольском уезде войск 6-й артиллерийской бригады. Тогда же при живом участии гг. Балашовых устроен в Рахнах подвижный лазарет для раненных и больных солдат...».

До нашого часу збереглася лише одна метрична книга рахнянської парафії – за 1848 рік усі інші – втрачені. Зі згаданої книги метрик видно, що у 1848 році в Рахнах-Лісових народилося 65 дітей, померло – 55 чол., було взято 25 шлюбів. Влітку того року в селі поширилася епідемія холери. В серпні від неї померло 23 чол., у вересні – 7. До початку вересня епідемія припинилася. Якщо проаналізувати віковий склад усіх померлих, то видно, що найбільше тоді помирало дітей у віці до 5 років (21 смерть з 55-и впродовж року). Цікаво, що лише одиниці жителів Рахнів доживали до 70 років. Те ж саме підтверджує й сповідний список мешканців села за 1812 рік.

(ДАВО, ф.800, оп.1, спр.8а, с.763-792)

(ДАВО, ф.800, оп.1, спр.16, с.981-997)

(Ю. Сицинский. Приходы и церкви Под.епархии, К.-Под., 1901г.)

(Подольские Епархиальные Ведомости, 1878, 1895 гг.)

Життя селян у ХІХ столітті

XVIII століття поклало край свавілля польських і турецьких поневолювачів на наших землях. Тяжкий іноземний гніт було знищено, але становище селян під владою царської Росії не стало легшим. У першій половині ХІХ ст. село перебуває у вирі повстань під проводом Устима Кармалюка, хоча народного героя у Рахнах ніхто не бачив, але повстанський рух під проводом народного месника охопив майже всю Подільську губернію, а також суміжні повіти Бесарабії та Київщини. В його загонах брало участь майже 20 тисяч селян, міщан, солдатів-утікачів. Кармалюк знаходив притулок і друзів у кожному подільському селі.

*Устим Кармалюк –
легендарний бунтар
у селах нашого краю*

Народ шанував його і любив. Особливо бідні, яких він не чіпав, а навпаки, роздавав їм те, що в багатих забирав. Вони берегли свого героя, хоч шляхта завжди називала його розбійником.

В наших та навколишніх селах й по цей час побутують пісні про Кармалюка. Одна з них записана автором в селі Біляни Могилів-Подільського повіту зі слів сліпої бабусі Докії.

В мене принада –

То сама молода.

Як ся ти зवेश?

– Магдалиною.

Де твоя хата?

– За долиною,

Сніпками вишта,

Соломою вкрита.

Прийди серденько,

Хоч і буду бита!..

Та знаю за кого –

За Кармалюка молодого.

Широко висвітив життєвий шлях подільського бунтаря з Головчинець наш земляк, відомий польський вчений, історик Йосип Ролле, який родом із хутора Генріхівка (тепер село Роля, що

знаходиться на території Гибалівської сільради). Він написав і видав книгу під назвою «Про Кармалюка».

В одному з розділів великий вчений доступно і правдиво відобразив епізод нападу грабіжників на відставного офіцера російської армії, полковника з литовського корпусу Гілярія Дембицького.

5 листопада 1833 року він поспішав фургоном до свого брата, поміщика села Івашківці Луки Дембицького. Галузинська корчма, названа «Вигодою» знаходилась по тракту від Летичева, через Бар до Шаргорода. Розмістилася вона за селом серед густого лісу. Велика, зі всіма зручностями, вона приймала багатьох приїжджих. В ній і зупинився на нічліг полковник Г. Дембицький зі своєю сім'єю – дружиною і трьома дітьми.

Вночі на корчму раптово напали озброєні грабіжники. У полковника було атлетичного складу тіло і він боронив себе і свою сім'ю:

– Беріть все, але життя вам не віддам! Буду захищати себе і своє сімейство до останнього – крикнув Дембицький.

– Побачимо – відізвались грабіжники.

Двоє оточили полковника, а решта розбивали ящики, сундуки, забирали що найцінніше: гроші, цінні папери, ордени, дорогі речі.

Полковник одержав 9 ран пікою, із яких одна в голову, друга в ліву руку. Але і сам полковник давав здачі нападникам.

Закінчилось все тим, що Дембицький із роздягнутою дружиною втекли через вікно у ліс. Там він заховав дружину у дуплі дерева, а сам швидко подався в Галузинці до хати економа. Той поспішив з людьми на допомогу, але корчма вже горіла. Майже одночасно туди прибув отаман Кармалюк.

Слідством пізніше було встановлено, що полковник залишився живим тільки завдяки раптовій появі Кармалюка, який був розгніваний діями його хлопців. Але почувши, що з села прибули підводи з людьми, грабіжники забрали все майно та гроші й втекли.

Ця подія відбулася так швидко, що діти Дембицького, за якими наглядала няня, навіть не пробудилися.

Єврей-їздовий заховався під жолобом і спокійно дивився, як грабіжники виводили його коней...

При цьому погромі у Г.Дембицького забрали і здоров'я, і гроші. Відомо, що у нього було з собою речей та грошей на суму понад 40 тисяч злотих.

Зразу ж була створена урядова комісія, яка займалася цими розбійниками. Галузинська комісія розпочала свою роботу у 1833-му році, а закінчила в 1839-му.

Лише через 2 роки, у вересневу ніч 1835-го року, в погоні за грабіжниками було спіймано 14 спільників Кармалюка. Але сам отаман був невловимий.

Слідством було притягнуто до суду 144 чоловіки і 2650 підозрюваних, а також декілька тисяч свідків. Списано 2778 аркушів паперу, виявлено понад 20 вбивств, а також більше тисячі крадіжок великих розмірів.

А тим часом від рук повстанців палали маєтки в селах від Деражні аж до Могилева. Неспокійно стало панам у селах Поділля.

Лиш зрадницька дія 10 жовтня 1835 року коханки Кармалюка з села Коричинці – Уляни Процької вирішила долю народного месника. У темних сінях її хати зрадницьким пострілом у скроню закінчилося нелегке життя бунтівника. Шляхтич Рудковський за це вбивство одержав царську нагороду – золотого персня з царською короною.

Вирішено було мертве тіло розбійника показувати по сусідніх селах повіту. Селяни приходили подивитись на покійника. По-різному толкували вони. Але ні радості, ні печалі не чути було між ними.

«...Крав він, – говорили селяни, то – правда, часом і душу безвинну спускав на той світ. Але Бог його наказав. Як жив не по-людськи, так і вмер. Нехай же Всевишній його судить...»

Як чудово звучить народна мудрість.

Кармалюка поховали в м.Летичеві поза цвинтарем, без участі священника, без хреста, навіть без труни.

За возом, в якому лежало тіло національного героя, йшла озброєна варта. Могилу закопали арештанти. Звичайно, тих, що плачуть на похоронах не було...

Рейди легендарного ватажка повстанських рухів Устима Кармалюка на Поділлі обминули Рахни-Лісові. Але село добре пам'ятає про його походи у навколишніх селах. Село і досі оспівує свого героя. Пісню «За Сибіром сонце сходить» співають не тільки у нас на Поділлі, де діяв Кармалюк, а й по всій Україні.

*Портрет народного
месника Устима
Кармалюка*

*За Сибіром сонце сходить,
Хлопці не зівайте.
Ви на мене, Кармалюка,
Всю надію майте.*

*Повернувся я з Сибіру,
Та не маю долі,
Хоч, здається, не в кайданах,
Та все ж не на волі.*

*Маю жінку, маю діти,
Та я їх не бачу.
Як згадаю про їх муки –
Сам гірко заплачу.*

Після смерті Кармалюка край наш не скорився перед гнобителями. Ще довго не переставали діяти то тут, то там загони повстанців.

Не спокійно було у наших краях після Кармалюкових походів по селах Поділля. Крім цього у 1830 році виникло повстання проти російського царизму в Польщі. Польські власники українських земель підбурювали наших селян до повстання. Польські ксьондзи відкрито закликали у своїх проповідях до збройної боротьби проти російських ставлеників. Вони благословляли загони повстанців, що відправлялися на допомогу повсталим. У польському повстанні брали участь і Потоцькі, яким належали шпиківські землі.

Щоб здобути підтримку українського селянства, поляки проголосили гасло: «За нашу і вашу свободу!» Але на Поділлі такої підтримки поляки не одержали. Їх підтримали всього біля 6 тисяч подільських селян.

Російська влада своїми військовими силами придушила Листопадове повстання поляків. Учасники повстання зазнали адміністративних, політичних і найголовніше – економічних репресій. Багато учасників повстання були позбавлені своїх земельних володінь. Російський цар Микола I щедро роздавав українські землі своїм прихильникам, які громилі поляків та українських шляхтичів під час повстання.

І кармалюківці у Західному Поділлі, і повстанці Східного Поділля своїми діями таки добре дошкуляли владі у першій половині XIX століття.

Слід пам'ятати, що і місцева влада в особі рахнянського пана Антона Домбровського робила все, щоб позбутися із села небажаних елементів.

З часом приєднання Правобережної України до Росії (1793 р.) царський уряд поширив на місцевих селян відбування рекрутської повинності. Щороку призначалося давати по 1 рекруту на кожних 500 селян чоловічої статі. Як відомо служба у російському війську тривала 25 років. Вказана повинність для селян була страшнішою навіть за панщину, адже рекрут втрачав можливість прожити нормальне життя. Від того багато призначених у рекрути відрубували собі пальці, завдавали інших травм, аби лише уникнути служби. Їх судили, висилали на каторжні роботи за це. Призначав рекрутів із своїх селян особисто поміщик. Часом рекрутів відпускали у безстрокові відпустки, вони одружувались, потім знову йшли на службу. Дружини їхні дуже бідували, а діти – хлопчики, як-правило, зачислялися у кантоністи й ще з дитинства проходили військово навчання. Про сім'ї рекрутів майстерно написано у повісті І.С. Нечуя-Левицького «Дві московки». Якщо солдат доживав до свого звільнення, то він повертався на Батьківщину й доживав віку уже особисто вільним селянином. Проте таких, що поверталися було дуже небагато. Цікавий епізод з життя рахнянських рекрутів зберігся серед документів Ямпільського повітового суду, де згадуються прізвища рахнянських селян – кріпаків, які відбували з подання пана Домбровського рекрутську повинність. Серед них Петро Сорочин, Василь Федорів Кривий, Петро Бурлака, Осип Антонович Костенчук, Мойсей Дем'ян.

(ДАВО, ф.800, оп.1, спр.207, арк.267-271зв.)

Перебуваючи у безстрокових відпустках, вони, на думку пана, погано поводитись в селі, п'янствували і дебоширили, особливо дошкуляли словами пановому синові Адольфу Домбровському.

Суд, розібравшись, виніс виправдальний вирок, так як, наприклад, відставний солдат Костенчук Осип Антонович «...имеет знак отличия военного ордена серебряную медаль за взятие приступом Варшавы, а также польский знак отличия в пятой степени за военное достоинство и из желтой тасьми в три ряда на левом рукаве нашивки за 20-летнюю беспорочную службу».

Це був 1848-й рік.

Останнім штрихом з кріпацьких часів села Рахнів-Лісових було засудження у 1858 році селянина-кріпака Івана Сорочопуда на заслання у Східний Сибір за різні крадіжки в поміщика Домбровського.

Рахня-Лісові – абрунова перлина Поділля

У другій половині XIX ст. вся Подільська губернія знову була охоплена антикріпосницькими виступами, поштовхом до яких стала земельна реформа від 19 лютого 1861 року. На Поділлі, як і по всій території Російської імперії, селяни відмовлялися вірити в істинність пропонуваного владою розв'язання земельної проблеми. На думку широких селянських мас, поміщики приховували справжній зміст Реформи, у якому, на їх думку, мова йшла про повну ліквідацію поміщицького землеволодіння, наділення їх землею та ліквідацію кріпацтва.

Селянська реформа, яка проводилась царським урядом в інтересах поміщиків, не здійснювала народних сподівань про землю. Основні землі і надалі залишалися в руках поміщиків. До того ж селяни ще двадцять п'ять років залишалися тимчасово зобов'язаними і виконували кріпацькі повинності. На час реформи в Рахнах-Лісових нараховувалося 229 дворів, з них тяглових – 69, піших – 141, городників – 19. Сільській громаді було наділено 243 десятини 2375 сажнів присадибної землі та 1287 дес. 440 саж. польової та сінокісної землі. На кожен двір, що користувався орним наділом, виходило по 5 дес. 214 саж. польової землі.

Заготівля сіна на панському полі

*Селянська хата в Рахнах кінця XIX століття.
Фото 1980-х років.*

Впродовж довгих десятиріч, аж до початку XX ст. селяни змушені були платити за свої наділи викупні платежі. Реальна ціна землі була вдвічі нижчою за ту суму, яка призначалася до виплати. Загальна сума викупних платежів для рахнянської громади – 41 тис. 771 руб. сріблом.

Селяни були введені у володіння своїми викупними

наділами 17.05.1868 року чиновниками Ямпільського повітового поліцейського управління на загальному сході села.

Згідно з положеннями реформи 1861 року створювалися органи селянського самоуправління – волосні правління та волосні суди, в яких у великій мірі зосереджувалось управління селянами.

Управління селянами в царській Росії здійснювалось через волосні установи. Про волость вперше згадується у літописах Київської Русі, де говориться, що ще Рюрик роздавав «мужам своїм волості». Волость у цей період не мала точно окресленої території. Під цим поняттям іноді розуміли окреме феодальне князівство або його частину; окрему область князівства, виділену для управління певній особі; земельне володіння одного з синів удільного князя, а також нерухоме майно, яке належало землевласнику.

Територія таких волостей була надто невизначеною. Історичні документи XII ст. (1153 р.) містять короткі відомості про те, що Ярополк передав монастирю три волості: Небельську, Кревську і Луцьку. Це дає підставу вважати, що вже тоді до складу волостей, як територіальних одиниць, входив ряд населених пунктів.

Термін «волость» відомий також і в період складання феодальних відносин. Далі значення цього терміну змінювалось залежно від економічних, політичних і соціальних умов того чи іншого періоду.

В російській централізованій державі волость являла собою адміністративно-територіальний округ – землю з селами, поселеннями і так далі.

В Україні, коли вона перебувала під владою Литви, волость була вищим ступенем сільських общин і об'єднувала не лише села, а й містечка та міста. Останні, здебільшого, були волосними центрами. До кожної волості входило спочатку близько 10 населених пунктів. Рахні-Лісові належали до Слідянської волості. В середині 70-х років XIX ст. відбулося укрупнення волостей на Поділлі. Слідянська волость була приєднана до Краснянської. На жаль, усі документи Слідянського і Краснянського волосних правлінь безслідно зникли. Сільську громаду в пореформовий час вперше за часів Росії очолював сільський староста, який обирався на загальному сході домогосподарів на трирічний термін. Одночасно обиралися товариш (заступник) старости, збирач податків, наглядач запасного магазину поліцейський сотський та десятські. Щодо запасного магазину, то це склад запасного зерна, яке щороку здавали селяни в обов'язковому порядку, як запобіжний захід на випадок неурожаю чи стихійного лиха. Через вищевказану причину не встановлено прізвища жодної посадової особи рахнянської громади.

Активна боротьба подільського селянства в пореформені роки все ж таки примусила російський царизм піти на певні поступки народним масам. Якщо в цілому по Росії поміщики силоміць і без будь-якої компенсації захоплювали селянські наділи, то в Подільській і ряді інших губерній Правобережної України царський уряд, за спеціальним указом російського самодержця від 30 липня 1863 року, вимушений був запровадити обов'язковий викуп землі в селян. При цьому, у користування селян повернули частину інвентарних наділів, захоплених поміщиками в проміжку з 1848 року по 1861 рік. Як виняток, невеличкі наділи отримали селяни, що вважалися безземельними. В народі таких називали халупниками. Таких поменшало.

В кінці XIX століття і на початку XX-го рахнянськими землями володів російський князь Микола Петрович Балашов. Його маєтки були у Шпикові і Рахнах. А в загальному про володарів Рахнів-Лісових читачам пропонується:

**Довідка
про власників земель Рахнів
за період з XVI ст. до початку XX ст.**

Роки володіння	Прізвище
до 1545	рід Рахновських
1545-1584	Іван і Григорій Кішка
1585	Костянтин Острозький
1620	Катерина Острозька-Замойська
1620-1638	Томаш Замойський
1638-1646	Катерина Замойська
1646-1648	Станіслав Конецпольський
1648-1654	Януш Четвертинський
1655-1672	Ян Конецпольський
1672-1685	Григорій Дука
1686-1689	Юрій Хмельницький
1702-1708	Йосип Потоцький
1708-1723	Брати Франц і Олександр Валевські

1723-1740	Станіслав Любомирський
1741-1744	Юзеф Любомирський
1744-1766	М. Мосаковський (створив рахнянський ключ із сіл Рахни, Зведенівка, Сліди)
1766-1787	Юзеф Урбановський
1788-1820	Криштофор Урбановський
1820-1839	Тит Старжинський
1839-1860	Адам Домбровський
1860-1866	Адольф Домбровський
1866-1917	Микола Балашов

Із усіх власників рахнянських земель можна виділити пана Урбановського (1766-1820 рр.), як найбільш поміркованого, освіченого й порядного поміщика. Перед своєю смертю він написав 13 вересня 1820 року заповіт. Цей документ в деякій мірі характеризує людські якості рахнянського поміщика. Він просив поховати його за католицьким обрядом надмірної пишності. Свої маєтки села Рахни-Лісові, Сліди і Зведений Камінь (Зведенівку) заповідав передати онукам своєї сестри Урбановської-Старжинської. Таке розпорядження своїм майном на суму 540 тис. руб. сріблом пан Урбановський робив через власну бездітність та з огляду на добре ставлення до нього племінників – братів Титуса, Фридерика і Едварда Старжинських.

Особливо заповідач переживав за долю картинної галереї та нумізматичної колекції, які він поповнював впродовж всього життя, витрачаючи на це значні кошти:

«Галерея і нумізматична колекція, як значним коштом і старанням зі збитками для здоров'я впродовж життя мого зібрані, для онуків моїх призначаються, з застереженням, щоб цього дарунку мого в поділ з поміж себе не брали, але для пам'яті і родини скільки буде можливо утримували спільно».

Не забувся у своєму заповіті К. Урбановський і про своїх селян – кріпаків: *«Борги і реманенти, що на підданих моїх перебувають, їм же дарую і застерігаю, аби внуки мої не вимагали їх повернення. Також, з огляду на критичні часи, з метою покращення побуту тих же селян, бажаю, щоб онуки мої після приходу до заставного*

Рахна-Лісові – абрунова перлина Ноділля

посідання маєтків впродовж одного року усі податки державні за них сплатили без жодного повернення». Не забувся К. Урбановський і про свою домашню прислугу: вони також діставали значні пільги після смерті господаря. Як бачимо, рахнянський поміщик був освіченою і порядною людиною. Ставлення до селян у нього було досить поміркованим, що на той час траплялося вельми рідко. З огляду на те, що пан Криштофор Урбановський останні роки свого життя провів у Рахнах-Лісових й там же мешкали його спадкоємці брати Старжинські, маємо гадати, що саме в Рахнах зберігалися картинна галерея та нумізматична колекція, доля яких, на жаль, нам невідома.

Помер К. Урбановський в жовтні 1820 року.
(ДАВО, ф.898, оп.1, спр.4, арк.550-552)

Чавунка у Дахнах

Життя продовжувалось. ХІХ століття – це період бурхливого економічного розвитку країн Західної Європи. Російська імперія з її кріпосницькою системою була досить відсталою, підтвердженням цього була програна Кримська війна. Бездоріжжя гальмувало будь-яке сполучення, не кажучи вже про широкомасштабну торгівлю.

У 1860 році Росія мала дві відірвані одна від одної залізниці: Варшава-Відень та Петербург-Москва-Дінабург.

Скасування кріпосництва у 1861 році стало поштовхом до міграції селян у пошуках роботи. Чисельна армія дармової сили поповнили фабрики і заводи. За висловом Ф.Енгельса, реформа ознаменувала собою початок промислової ери в Росії.

На зміну кріпосній Росії йшла Росія капіталістична.

Капіталізм проникав скрізь, він охоплював усе нові й нові райони – джерела сировини і ринки збуту. Розширились зовнішні зв'язки Росії. Пожвавлення сталось у портах Чорного моря. Судна під прапорами багатьох країн усе частіше погойдувались біля морських воріт країни.

Для України, яка вважалась однією з національних околиць Росії, також характерним було пожвавлення як у промисловості, так і сільському господарстві. Безкрайні степи України почали міняти свої обриси: будувались фабрики і цукрові заводи, з'явилися нові промислові райони: Донецький – вугільний, Криворізький – залізорудний та Придніпровський – металургійний. Усе це посприяло створенню великого ринку, який щоразу збільшувався і впливав на знаряддя виробництва. В нових умовах Російська імперія не могла обійтися без такого сучасного і досить розвинутого виду транспорту, як залізничний. Саме залізничний транспорт, як ніяка інша галузь господарства, знаходиться в найтіснішому зв'язку з економікою країни.

В книзі «Розвиток капіталізму в Росії» показано, що прискорений ріст внутрішнього ринку пов'язано з будівництвом залізниць, вважаючи розвиток цього транспорту одним з найяскравіших свідчень перетворення Росії в капіталістичну країну. Таким чином, весь хід історичного розвитку країни вимагав прискореного впровадження залізничної мережі.

Князь Воронцов у доповіді Імператору Олександру ІІ писав: «Будівництво залізниці дасть нам можливість не боятися змагань іноземних ринків, від чого залежить майбутнє торгівлі нашого Південного краю».

У 1861 році в Петербурзі розглянуто питання про залізничне з'єднання між Одесою і Львовом. Чиновники розуміли, які надприбутки принесе залізниця, коли будуть з'єднані залізниці двох імперій – Російської та Австрійської.

Стосовно спорудження залізниці не відразу було знайдено порозуміння. Деякі чиновники пропонували з'єднати Одесу зі Львовом через Чернівці. У 1865 році прогресивні чиновники довели, що колія Львів-Чернівці-Новоселиця-Одеса буде відірвана від усієї сітки російських залізниць, а у випадку війни це сполучення можуть використати австрійські війська.

Інший проект мав об'єднати вже території Російської імперії: на Київ, Одесу та Волочиськ і далі до Львова.

Отже, Росія прагнула наблизитись до Європи, і саме до технічно розвинених ринків. Україні-житниці теж потрібен був збут надлишків зерна, іншого сільськогосподарського достатку.

Керівник шляхів сполучень генерал П. Мельников створив проект мережі головних колій Європейської Росії, в тому числі від Москви до Одеси. Будівництво колії від Києва на Одесу проходило через Козятин, Жмеринку, Балту.

Визначивши підходящий рельєф Волино-Подільської височини, а це якраз водорозділ між Південним Бугом і Дністром, залізниця пройшла між селами Велика і Мала Жмеринка, далі Ярошенка, Рахни, Юліямпіль, Юрківка, Журавлівка, Вапнярка, Крижопіль, Балта.

Цей проект був затверджений Імператором Росії у 1866 році. Так, за щасливих обставин долі, жмеринські села згодом були об'єднані у місто Жмеринка, яка стала визначним стратегічним пунктом залізниць, з'єднавши Київ з Одесою і Львовом. Варто зазначити, що згідно генерального плану залізниця мала пройти через ліси поблизу села Стрільники. Але за клопотанням М.П. Балашова маршрут було змінено і одноколіяку прокладено через Рахни, які й стали полустанком.

Ось що засвідчують архівні документи:

«Перша в Україні залізниця Одеса-Балта завдовжки у 213 кілометрів споруджувалася за державні кошти протягом трьох років(1862-1865 рр.).

У травні 1866 року розпочалось будівництво від Києва до Балти, значний відрізок якої пролягав по території колишньої Подільської губернії. Для її будівництва залучено селян з довколишніх сіл, а також солдат, серед яких було чимало штрафників. Всього на будівництві працювало до 33 тисяч чоловік».

Письменник Д. Лучанінов, побувавши на будівництві залізниці, на дільниці Рахни-Юрківка описав так ці події: *«Довгий ланцюг робітників, що тупцював один за одним, натужно штовхали важкі тачки. Широкоплечий, коренастий мужик, в розцібнутій сорочці, яка вже потемніла від поту і бруду, мозолистими руками, мабуть, останнім зусиллям, пхає на насип велику тачку з жовтою грудомасою піску, упираючись розбитими постоломи, крок за кроком долаючи крутий узвіз.*

За ним пхають тачку вже удвох. Перший худий, висушений роботою, а другий ще зовсім хлопчина, теж худючий, плечі їх стягує широка шлея. По-бурлацькому навалюючись запалими грудьми, з натугою переставляють босі ноги.

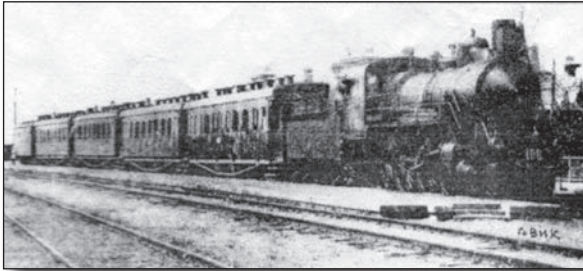

А слідом інші давно не стрижені і нечесані голови, похнюплені й з опущеними руками, бородаті і босі йдуть розгрузую глейкою, погейкуючи один на одного. А слідом із-за пагорба насувались нові і нові похнюплені постаті. Жалібно й

протяжно скриплять колеса тачок. І над усім цим густий мужицький піт – солоний і мученицький...».

Чотири роки виснажливої праці українських селян та солдат Російської імперії завершилися успішним закінченням будівництва Південно-Західної залізниці. Майже все працездатне населення сіл Рахнів-Лісових, сусідніх Кічмані, Левківців та Юліямполя працювало на будівництві залізниці. Що то була за праця – справедливо описав вищезгаданий Д. Лучанінов. Ще донедавна в наших селах знаходили рештки тих ненависних скрипучих тачок та кирки.

Перший потяг Жмеринка-Одеса. 1870 рік

7 червня 1870 року було відкрито рух поїздів з Києва до Одеси.

Відомо, що лінію Київ-Бірзула (нині Котовськ) з вітками від Жмеринки до Підволочиська і від Козятини до Бердичева будував французький капіталіст Фі-

льоль, тобто роботи велись не під керівництвом влади, а силами акціонерних компаній.

На дільниці дороги Жмеринка-Вапнярка згідно плану будівництва був відкритий полустанок. Рахняни зразу ж охрестили нову залізну дорогу, що розділила село на дві частини, чавункою. Цей вираз й досі побутує в Рахнях, а ту частину села, що лежить за залізницею, люди називають «За чавункою».

Цей невеликий на той час з 1-2 хвилинною зупинкою потягів полустанок докорінно змінив життя селян Рахнів, які постійно були у пошуках роботи, щоб за зароблене чи продане змогти б прогодувати сім'ю.

З часом полустанок розширився і став станцією. Нарешті настала можливість селянам дістатись до великих міст Росії. І чумацький шлях, що проходив через Рахни, Дубові Корчми і Чернече став називатися залізницею.

* * *

Леся Українка, проїжджаючи поїздом у 1888 році з Волині до Одеси, мило любувалася подільськими краєвидами. Можливо, саме рахнянські сади справили на поетесу незабутні враження від побаченого з вікна «залізного велетня»:

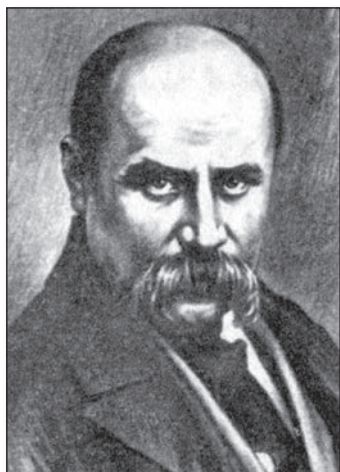

– Онде балочка весела,
В ній хороші, красні села.
Там хатки садками вкриті,
Срібним маревом повиті.
Коло сіл стоять тополі.
Розмовляють з вітром в полі...
...Красо України, Подолля!

Через Рахни здавна проходили поштовий і трактовий шляхи. Ним проїжджали не тільки всякі вельможі, але й знаменитості. Мандрував цим шляхом через Рахни Великий український поет Тарас Григорович Шевченко. Маю на увазі його другу мандрівку – подорож в Україну.

Леся Українка

Т. Г. Шевченко

*“У Шпикові півень
Зорю привітас,
Шевченко на південь
Мольберти ладнас”*

Знайомлячись із книгою шевченкознавця Петра Жури «Дума про Огонь» (Київ, «Дніпро», 1985 р.), в якій детально описано другу подорож Великого поета Тараса Шевченка в Україну, на сторінці 270-й читаємо: «Про найзручніший і найкоротший шлях з Києва до Кам'янка-Подільського можна судити по згадці про нього в повісті «Прогулка с удовольствием и без морали». Оповідач у цій повісті їде туди через першу, за 25 верст від Києва, поштову станцію Віта. І, отже, як свідчить поштовий дорожник того часу, маршрут пролягав так: «Віта-Васильків – Біла Церква – Сквиря – Липовець – Брацлав – Могилів-Подільський»...

На 276-й сторінці згаданої книги читаємо: «...Поминувши Сквирю, Тарас Григорович поїхав до Кам'янка-Подільського через поштові станції: Морозівка, Плисків, Липовець, Жорнище, Нижня Кропивна, Брацлав, Шпиків, Джурилів (Джураин), Сербі (Гонтівка), Могилів-Подільський, Яришів, Курилівці (Муровані Курилівці), Летіївці, Сунбори, Рахновецька».

До цього слід додати, що всі згадані поштові станції на цьому шляху значаться у книзі: «Расписание трактов от С. – Петербурга до Москвы и других важнейших мест Российской империи». (С. Петербург, 1842 г., стр. 132-136).

Цей поштовий шлях вказує на те (див. у межах Брацлав – Джурин – Могилів-Подільський), що трактова і поштова дорога пролягла через села: Торків – Шпиків – Рахни – Стрільники – Семенівка – Деречин – Мала Деречинка – Адамівка – Джурин – Садківці – Володіївці – Березівка – Серби (Гонтівка) – Сказинці – Могилів-Подільський і далі через Яришів, Муровані Курилівці до Кам'янця.

Як описує в «Прогулке...» сам автор, мандруючи до Кам'янця-Подільського, його слуга Трохим зупиняв трикінний екіпаж тільки на поштових станціях, тобто, можливо, у Шпикові чи Джурині Т.Г. Шевченко теж мав зупинку. Але те, що Великий поет таки проїжджав нашим краєм, бував у наших селах, в т.ч. і у наших Рахнах-Лісових – це очевидний і беззаперечний факт.

Вирізка з карти Подільської єпархії, 1891 р.

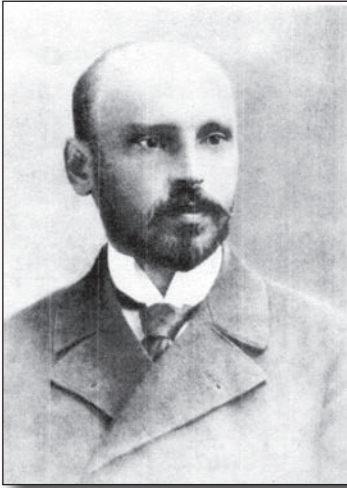
Адже поштова дорога того часу (1846 р.), як стверджує відомий краєзнавець і слідопит Юхим Сіцінський у своїй праці «Труди Подольського єпархиального историко-статистического комитета» (9 випуск, 1901 р. Кам'янець-Подільський, стор. 863) (мовою оригіналу) «Деречин... через село від залізничної станції Рахни в Могилів іде шосейна і поштова дорога». Через село, а не біля села. Як стверджує старожил цього села Петро Володимирович Полічковський, який нині проживає у Деречині, Сьогоднішній автомобільний шлях на Могилів-Подільський прокладений через деречинські ліси значно пізніше.

Отже, Тарас Шевченко бував у цих населених пунктах Шаргородщини проїздом. У жовтні 1846 року трійкою коней зі своїм незмінним слугою Трохимом проїхав він цей шлях – 487 верст від Києва до Кам'янця-Подільського – за добрих три доби. Але стверджувати, що мандрівник десь зупинявся чи перебував у названих селах, ніхто не наважується. На превеликий жаль, наші діди в свій час не поцікавились,

хто ж нісся кінними трійками через села Рахни, Стрільники, Семенівку, Деробчин, Джурин. Можливо, жителі сіл і бачили ту трійку, яка котилась, не зупиняючись, у невеличких селах, але це залишилося тільки в здогадках.

* * *

*М.М. Коцюбинський
в Лопатинцях. 1892 р.*

Любив прогулюватися і милуватися рахнянськими краєвидами український письменник-сонцелюб, наш земляк Михайло Михайлович Коцюбинський, перебуваючи в 1891-1892 роках у сусідніх Лопатинцях.

Старожили Рахнів ще донедавна згадували, як і про що М.М. Коцюбинський розмовляв із селянами, прогулюючись по Рахнянському парку під стукіт коліс проходящих поїздів. Про це розповідав у своїх спогадах і уродженець села Рахни-Лісові, мовознавець Михайло Любинський, навчаючись у Київському університеті.

Шляхи – дороги. Рухаючись по них, забуваєш, як швидко плине час. Саме через Рахни здавна проходять шляхи на Київ і Одесу, на Вінницю і Могилів. Цими шляхами подорожували подільські чумаки від Бару до Одеси, перевозячи туди зерно, а звідти сіль, рибу та ін. І залізниця, і трактова, і поштова дороги, що проходили і проходять через Рахни-Лісові, завжди приваблювали і приваблюють й тепер мандрівників, пасажирів, пішоходів та інших небайдужих до подільської краси людей.

Власник Рахнів – князь Балашов

Після власника Рахнів-Лісових поміщика Адама Матвійовича Домбровського, який помер у 1860 році, селом правив його син Адольф. Він був останнім польським поміщиком в селі й наробив багато боргів на суму майже 100 тис.рублів сріблом. Найбільше Домбровські заборгували сусідньому із Рахнями шпиківському поміщику Балашову.

Микола Петрович Балашов приїхав у Рахни-Лісові із Санкт-Петербурга зі своєю численною сім'єю, челяддю і був приємно вражений красою подільського села з біленькими, чистенькими хатинками у вишневих садках.

Нащадки Адама Домбровського не могли сплатити борги, а тому Рахни-Лісові у 1866 році були взяті в опікунське володіння (тобто з боку держави був призначений опікун, що розпоряджався господарством, а прибутки з маєтку йшли на погашення боргів). Опікуном призначено згаданого поміщика Балашова. Позаяк Балашов був зайнятий службовими обов'язками у Петербурзі, то призначив на своє місце по догляду за рахнянським маєтком Миколу Штейна. Врешті 6 червня 1869 року Домбровські продали Рахни М.П. Балашову. 24 липня того ж року по приїзді Балашова в Рахни М. Штейн від імені Балашова був офіційно введений у володіння маєтком. При селі поміщицької землі було 2715 десят. Таким чином в руках Балашова опинився величезний Рахнянсько-Шпиківський маєток. Наявність залізниці робила його особливо привабливим. На перших роках вказаним маєтком управляв М. Штейн, бо сам поміщик, будучи зайнятим службовими справами у столиці, не мав для того часу. Для ведення різного роду будівництва у Рахнянсько-Шпиківському маєтку князь Балашов найняв відомого будівельника Городецького. Владислав Городецький, 1853 р.н., народився у с. Шолудьки Брацлавського повіту, архітектор. У кінці XIX століття він виконав ряд робіт для російського підприємця Балашова. Зокрема, спроектував цукровий завод у Шпикові, спорудив зразковий холодильник, спроектував каплицю для палацу в Рахнах-Лісових.

Помер В. Городецький 03.01.1930 року від раптового серцевого нападу в Тегерані. Там же і похований.

В останній чверті XIX ст. Микола Балашов сам береться вести господарство у Рахнянсько-Шпиківському маєтку. Завдяки його енергійності, науковим методам господарювання маєток швидко став одним з найкращих на Правобережній Україні. Рахни особливо славилися

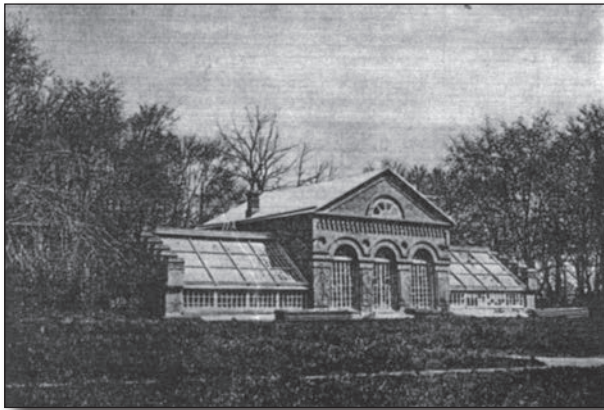
своїм господарством, зокрема насадженнями береки. Дерево не лише зрідка зустрічалось в Подільській губернії, а й більше ніде в Російській імперії. Воно відзначалося своєю міцністю, вагою і здатністю набувати різноманітної політури, так що воно продавалося як рівноцінне чорному дереву і призначалося для найдорожчих столярних робіт.

Широкого розвитку в селі на кінець XIX ст. набуло й садівництво. Швидкий розвиток сільського та лісового господарства й кустарних промислів призвів до зростання кількості населення. У 1891 році в селі мешкало 2363 чол. православних обох статей, 47 католиків та 100 євреїв. Значно зросло село й за

Садиба Балашових

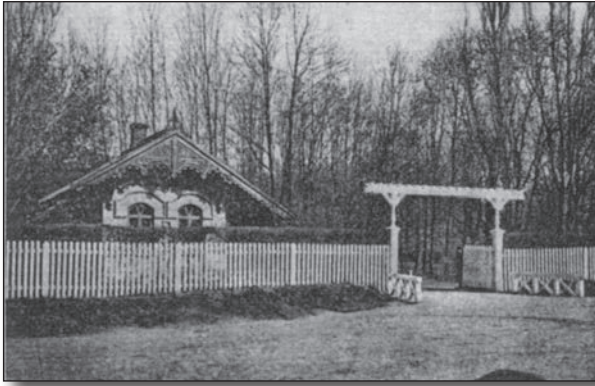
розмірами. У 1905 році у ньому було 370 дворів, діяла поштово-телеграфна контора, сільська аптека й один заїжджий двір. Окрасою села був прекрасний поміщицький будинок, збудований М.П. Балашовим.

Оранжерея садиби Балашових

Палац поміщика Балашова став окрасою всієї округи. За диво-речами для палацу він їздив до Німеччини, Франції та Італії. Вікна будинку дивились на численні заморські квіти, які були посаджені на величезній клумбі перед ним. А в оранжереї круглий рік росли теплолюбиві дерева

та квіти, милуючи своєю дивовижною красою його високоповажність та численних гостей-поміщиків із сусідніх маєтків. Посеред ставка був насапаний острівець, на якому росли великі білі ромашки та багато квітів. Деревя в парку були посаджені «по науці» – групами: там осики, там ялини, там дуби, там каштани. Алеї робили тільки тоді, коли господарями були протоптані стежки. В парку було двоє воріт: вхідні (парадні), біля яких знаходилася цегляна сторожка, що нагадувала казковий

В'їзд до садиби Балашових

будиночок; господарчі ворота, через які заходила челядь, робітники, виганяли худобу з корівника. Парк був огорожений акуратним дерев'яним парканом, побілений вапном. Його використовували для прогулянок члени родини Балашова.

Для того, щоб відводити підшкірні води, спеці-

лістами – меліораторами було розроблено і споруджено дренажну систему.

З будівництвом в селі чудового двоповерхового палацу князь Балашов вирішив зробити саме у цьому селі свою резиденцію. Сила-силенна робітників-селян щоденно працювали на розбудові садиби. Там працювали інженери-будівельники, вчені-садоводи, агрономи. На очах

Вигляд на садибу із ставка

виріс прекрасний двоповерховий палац, флігель, оранжерея і багато інших приміщень. Руками селян було викопано ставок, з викопаної землі вирости чотири гірки: дві біля ставу і дві далі – в глибині парку. Вони були клумбами, на яких влітку з'являлося безліч диковинних, екзотичних квітів, від яких були в захопленні і жителі села, і гості.

Старожили пригадують такий випадок. Один хлопець дівчині на вечорниці хотів принести квіти з панського квітника. Забравшись в парк він зірвав квіти і вже кинувся тікати. Враз зачули собаки і за ним. Тільки встиг перекинути квіти, як оскалені собачі ікла вп'ялися в ноги, обв'язані постоломи. Прибіг сторож і взяв його під варту. На другий день наказали хлопцеві зібрати ті квіти, ходити по селу виголошуючи: – Я злодій. Украв у пана квіти. Потім пан прийшов з хлопцем до його дівчини і запитав: – Ти його посилала за квітами? Дівчина любила юнака і їй нічого не залишилось, як сказати, що це через неї він поліз у парк.

Пан посміхнувся і мовив: – Коли так, то готуйтеся до весілля. Бо коли любов та краса в спільноті – любі перешкоди не страшні. На весілля великий букет вам подарую. А за те, що осоромив себе по селу, - на весіллі їздити будете на моєму фаєтоні. Так і сталося.

Балашова вразила не лише чудова природа села, а й земля-чорнозем, що нагадувала масло. Поміщик зрозумів, що гроші вкладено вдало. Земля багата, народ добрий, покірний, працьовитий. Маєток межував із землями селян 24 сіл, котрі в більшості й працювали в рахнянсько-шпиківському маєтку. Сусідніми маєтками були: Печора (з винокурнею) графа Потоцького, Сільниця – пана Давидовського, Сліди – пана Маньковського, Деревчин (з цукровим заводом) із селами Юліямпіль, Стрільники, Лопатинці – барона Маса, Зведенівка – пана Сабанського.

Шпиківський цукровий завод збудований князем Балашовим, якому поміщик приділяв особливу увагу через те, що він приносив власникові найбільші прибутки.

Маючи великий вплив при дворі Миколи II, Балашов домігся в 1868 році, щоб залізниця, яка мала по плану набагато відхилитися від села, пройшла з Києва на Одесу через Рахни. Завдяки залізниці змінилося життя села. Стало простіше збувати сільськогосподарську продукцію. Дуже вигідними були ринки в Києві (від Рахнів 289 верст) і Одесі (323 версти). Навіть Варшава використовувалась для закупки різноманітних матеріалів, необхідних для маєтку. Дрібні закупки робилися в Шпикові, до якого від Рахнів за рахунок казни і маєтку в 1893 році було прокладено шосе. Маєток був з'єднаний телефоном зі станцією Рахни. В центральну станцію було підключено 35 телефонних апаратів. В тому числі було проведено телефонний зв'язок до контори Деревчинського цукрозаводу. Обслуговування одного апарату в рік становило 60 крб. Кожний рік до маєтку відкомандировувались практиканти із сільськогосподарських інститутів Російської імперії, які отримували з контори платню по 25 крб. в місяць.

Події першої російської революції 1905-1907 роки мали широкий розголос на Поділлі. Відбулися селянські виступи в травні-червні 1905 року і в Рахнах-Лісових. Це був період після посівної кампанії. Загальний характер цих виступів визначався бажанням селян домогтися підвищення заробітної плати і проявлявся в формі активних страйків з насильством по відношенню до тих працівників, які не підкорялися загальному рішення – не працювати за існуючу платню. Врешті М.П. Балашов пішов на поступки страйкуючим.

*Будинок управління
маєтку Балашових*

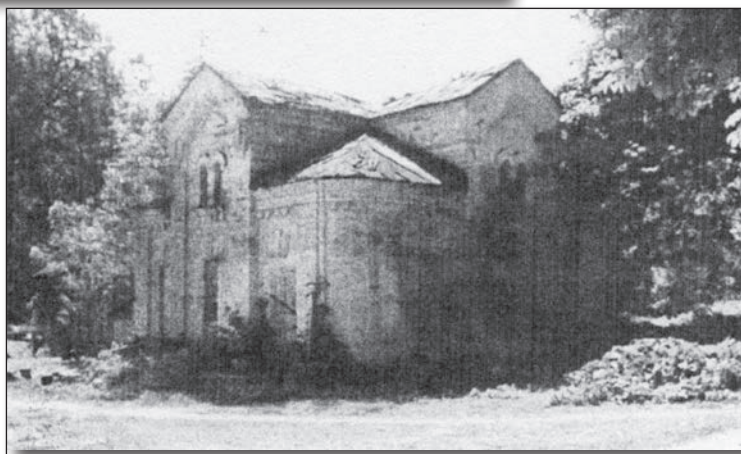
*Будинок управління
маєтку Балашових
зі сторони
центрального входу*

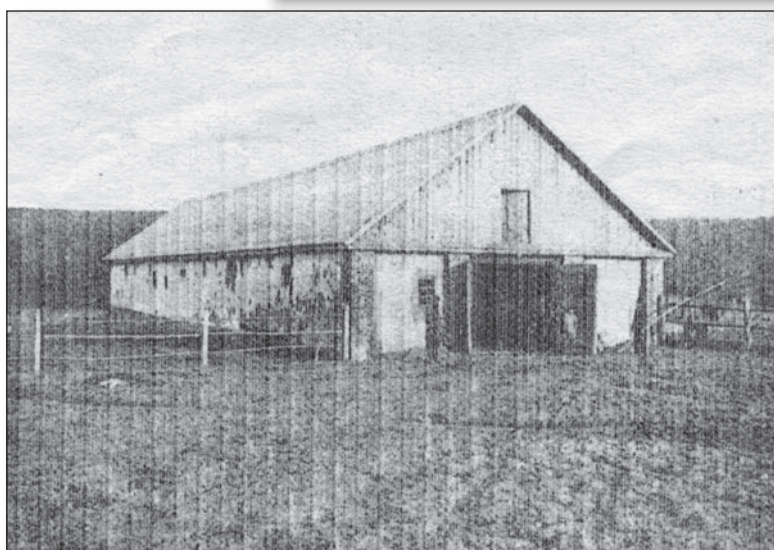
*Вигляд на рахнянську
економію Балашова*

*Будинок приюту
для дітей-сирот,
заснованого пані
Катериною
Балашовою*

*Каплиця маєтку
Миколи Петровича
Балашова*

*Конюшня
рахнянської
економії*

Ще про освіту в Рахнах

Ще з 1778 року маємо згадку про існування при рахнянській церкві школи. (ДАВО, ф.474, оп.1, спр.1462, с.148). Проте пізніше, очевидно після пожежі 1834 року, школа закрилася на довгі роки. Лише зі спорудженням у селі нової церкви (1864 р.) священник Іоан Танашкевич відновив у Рахнах 1865 року церковно-парафіяльну школу. Основним призначенням таких шкіл було навчання дітей грамоті, арифметиці та християнській моралі. З бурхливим розвитком продуктивних сил наприкінці ХІХ ст. такої освіти було уже замало. До того ж церковно-парафіяльною освітою можна було охопити не більше 5-10% усіх дітей. За сприянням М.П. Балашова у 1883 році церковно-парафіяльну школу реорганізовано в однокласне сільське училище Міністерства Народної Освіти. Воно перебувало на утриманні держави, додаткові кошти виділялися з боку сільської громади та поміщика Балашова. Читав навчальні дисципліни завідуючий училищем. Ім'я першого завідуючого не встановлено. З 14 серпня 1889 року школою керував Степан Максимович Старжевський. З часу відкриття училища «закон Божий» у ньому читав місцевий парафіяльний піп Іоан Іоанович Маркевич. Військову гімнастику в різні роки викладали відставні унтер-офіцери Петро Подолян та Андрій Пустовіт. З 1890 року С.М. Старжевський відкрив при сільському училищі спеціальний клас для дорослих, у школі в різний час навчалося від 25 до 35 чоловік. В 1897 році при рахнянській церкві, в будинку колишньої церковно-парафіяльної школи, відкрито школу грамоти для дівчаток.

Стара школа

Станом на 1908 рік в Рахнах-Лісових мешкало 3198 чол., з них дітей шкільного віку – 320. В училищі навчалося 74 хлопчики і 6 дівчаток, в школі грамоти – 39 дівчаток, всього – 109 дітей, тобто 34% від загальної кількості дітей шкільного віку.

В позаурочний час учні доглядали за шкільною пасікою по системі Левицького, відгодовували шовкопрядів. Зіткана з виробленого в училищі шовку шовкова тканина на Вінницькій виставці 1901 року була нагороджена бронзовою медаллю від міністерства Землеробства і Державного майна. Мала школа також свій власний сад та город.

Події в Рахнах на початку XX століття

Згідно статистичних даних, що зберігаються у Вінницькому обласному архіві на 1901 рік, населення Рахнів складало православних 1190 чоловіків і 1173 жінки, католиків 23 чоловіки і 24 жінки; євреїв 50 чоловіків і 52 жінки. На території села знаходилася православна церква, міністерське однокласне сільське училище, церковно-приходська школа, поштово-телеграфна контора, урядницький пункт, сільська аптека, заїжджий двір і залізнична станція.

Край шосейної дороги Вінниця – Могилів-Подільський стоїть гранітний монумент, поставлений ще за царювання Катерини II на честь перемоги російських військ над турками у війні 1787-1791 років. На вершечку монументу була гранітна куля, на якій розмістилися півмісяць з бронзи, а на ньому хрест на знак перемоги православних над мусульманами.

Важко жилося простому народу в балашовські часи, але, не дивлячись на це, село міцніло, розросталося, постійно збільшувалась кількість населення. У 1905 році проживало в Рахнах 2714 чоловік, а вже в 1908 році – 3198 чоловік.

Через важку працю та соціальне гноблення неспокійно було в країні. Неспокійно стало і в Рахнах. Переважна більшість населення села завжди жила в злиднях і змушена була працювати за мізерну плату.

На початку XX століття революційний дух охопив усю Росію. В травні-червні 1905 року у нашій місцевості в районах бурякосіяння страйки та заворушення сільськогосподарських робітників

Пам'ятний обеліск на честь перемоги російських військ у війні з Туреччиною у 1787–1791 рр. Фото 2013 р.

набрали значного масового характеру. Це була сама гаряча пора року – пора обробітку посівів цукрових буряків. Своє незадоволення проявили пану Балашову в жовтні 1905 року і рахнянські селяни. Другий панський маєток розміщувався у Шпикові, де на цукрозаводі працювало багато сезонних працівників. Розлючені постійними панськими утисками революційно налаштовані під дією демобілізованих солдатів селяни організовано вийшли з протестом до пана, вимагаючи суттєвого підвищення заробітної плати. А коли пан Балашов у котрий раз відмовив їм, розлючений натовп взявся громити панські будівлі. Люди страйкували, але страйки відбувалися стихійно, через це вони проходили періодично ціле літо. Варто нагадати, що на рахнянських і шпиківських бурякових плантаціях працювало багато чужих найманих людей з інших сіл. А тому місцевому поміщику було легше справлятися з незадоволеними. Але все ж таки платню за обробіток буряків пан таки підвищив.

* * *

На сторінках історії села Рахни-Лісові відведені певні місця подіям початку ХХ століття. Серед таких були: добровільна міграція населення при допомозі царського уряду до Сибіру та Далекого Сходу, а також війни. Війна Росії з Японією, імперіалістична, громадянська війна. А тому варто відзначити, що значна частина рахнянських чоловіків брала участь у цих війнах. Частина з них загинули, особливо багато в боях під Карпатами, багато повернулось додому каліками. В умовах тодішніх воєн, особливо у І-й Імперіалістичній війні 1914-1917 років, лікування поранених у ноги чи руки зводилося до їх ампутації.

На жаль, списків учасників тих воєн в архівах не залишилось, а пам'ять людська здатна забувати...

Ішов 1914 рік. В Європі розпочалась Перша світова війна. Причин для війни було багато, але приводом для її початку стало вбивство 28 червня 1914 року в боснійському місті Сараєво спадкоємця австро-угорського престолу ерцгерцога Франца – Фердинанда та його дружини членом сербсько-хорватської націоналістичної групи Гаврилом Принципом.

Спочатку війна мала загальноєвропейський характер. 19 липня 1914 року Німеччина, яка була союзником Австро-Угорщини, оголосила війну царській Росії, яка підтримувала Сербію. Потім проти Росії виступили Австро-Угорщина і Туреччина.

Згодом війна набрала світового характеру. В неї було втягнуто 38 держав і тривала більше чотирьох років. Світ ще не знав стільки горя і страждань. Порожні села, в містах зупинялися фабрики і заводи, нікому було працювати. Загальна чисельність воюючих з обох сторін була більше 70 млн. чоловік. З них 10 млн. загинули, а 20 залишилися каліками.

Головним тереном воєнних дій Першої світової війни були західно-українські землі. Бої йшли з перемінним характером. «...8-а російська армія О.Брусилова атакувала німецькі і австро-угорські війська в Галичині. Під час Галицької битви (серпень-вересень) російські війська 3 вересня захопили Львів. У битві з обох сторін брали участь 1,5 млн. вояків».

(П.Б. Полянський. Всесвітня історія 1914-1939 рр., К. 2004, с.16)

Лютнева революція 1917 року змінила форму правління в Росії. Ці політичні катаклізми дійшли й до Рахнів.

Кадровик Червоної Армії Синько Яким Григорович. Фото 1929 р.

Червоноармієць Костишин Гордій Маркелович. Фото 1934 р.

Село в роки революції та боротьби за незалежність України

*Події, які відбувалися в Рахнах-Лісових
у 20-х роках минулого століття докладно
дослідив і описав заступник директора
Державного Архіву Вінницької області
Петренко Олександр Степанович.*

Українське селянство з ентузіазмом зустріло повідомлення про повалення монархічного ладу в Росії. В ході революції хлібороби сподівалися, в першу чергу, на «чорний переділ» земель, тобто на безоплатне оволодіння поміщицькими землями. Уряд Української Центральної Ради, що постала в березні 1917 року, відклав земельне питання до вирішення Установчими зборами. Селяни ж, в умовах анархії та розгулу по Україні взимку 1917-1918 років, більшовицьких банд, самовільно повідбирали та поділили між собою більшу частину поміщицьких земель. В Рахнах це сталося після того, як 29 січня 1918 року в селі вперше було проголошено радянську владу.

Павло Скоропадський, який очолив Україну наприкінці квітня 1918 року, взяв курс на повернення земель поміщикам, а тому не здобув особливої підтримки серед селянства. Врешті, після відходу з України німецьких військ (листопад 1918 р.), владу гетьмана було скинуто Директорією саме завдяки підтримці селян. Новий уряд пробував вирішити земельне питання на користь хліборобів, але це вже не мало особливого значення, оскільки територія України стала ареною постійних боїв з різного кольору загарбниками – червоними, білими і т.ін. й український уряд уже не міг контролювати всю територію держави.

Рахни-Лісові з 1918 року стали **волосним центром**. Тут розташувалися відповідні адміністративні установи (1).

Рахнянська економія поміщика Балашова до революції славилася своїм господарством на всю Росію (про це йшлося вище). Після більшовицького перевороту Балашов, очевидно, виїхав за кордон, а, може, й наклав головою, бо жодної згадки про нього після 1917 року в архівах не виявлено.

Економія в бурхливі роки революції та громадянської війни у значній мірі була пограбована селянами. Про це свідчить звіт Рахнянського

волосного земельного відділу Ямпільському повітовому відділу від 20 липня 1920 року: «...земотдел доносит, что молотарка и паровик имеются в неисправности в с.Рахнах на бывшей экономии..., остальной мертвый инвентарь разобран крестьянами» (2).

Дуже постраждали в часи анархії прекрасні рахнянські ліси. Місцевий представник лісової адміністрації пан Дудко відзначав у телеграмі до Подільського губернського лісного (вересень 1919): «Окружні села безщадно рублять ліс, безконтрольно гине народне добро, місцева земельна управа явно попускає нищення лісу. Вчора я звернув на це увагу комендатури тилу, яка тимчасово перебуває в с.Рахнах. Потрібна негайна організація охорони лісу без жодної прогайки» (3).

Після того, як на початку 1920 року Поділля було окуповано більшовиками, на офіційному рівні почався розподіл колишньої поміщицької землі між селянами. Радянська влада передала цю справу на вирішення самих сільських громад під контролем волосних земельних відділів.

В Рахнах-Лісових залишалося чимало землі, зайнятої садами поміщика Балашова. На 1920 рік сади прийшли у страшне запустіння, оскільки вже кілька років не розчищалися, а також вирубувалися селянами на дрова (4).

Ще на початку 1919 року, коли Східне Поділля було тимчасово окуповано більшовиками, в межах Рахнянської волості створюється повстанський загін Леонтія (Левка) Черногуза, уродженця Рахнів-Лісових. Повстанці діяли проти більшовицьких продзагонів та їх підспівувачів на місцях – керівництва комітетів незаможних селян та так званих «активістів». Учасниками загону Черногуза були здебільшого місцеві селяни. Братися до зброї їх спонукала практика постійних реквізицій збіжжя окупаційною владою та збройна розправа над тими, хто відважувався не віддавати власного добра.

В ході серпневого 1919 року наступу Армії УНР Рахни-Лісові опинилися в зоні бойових дій. Місцеві селяни організували повстання проти більшовицької влади. Його очолювали Микола Антонович Білявський, Михайло Дорофєйович Кущій родом із Стрільників, Пилип Васильович Онуфрійчук. Спільно з загonom Л.Черногуза селяни роззброїли на станції Рахни червоноармійців, а зброю та інше військове майно передали на бронепоезд українського війська, який незабаром прибув на станцію (5). За неперевіреними пізнішими даними він називався «Гандзя».

В селі, у будинку поміщика Балашова, розмістився штаб однієї з українських частин.

Пізньої осені 1919 року українське військо під натиском переважаючих денікінських сил залишило Східне Поділля. Невдовзі й денікінці утекли, не встоявши під ударами більшовицької орди. З лютого 1920 року Рахни-Лісові знову опиняються у комуно-московському «Раю». Знову діють продзагони. У відповідь відновлюють партизанську боротьбу хлопці повстанського отамана Л. Черногуза. Не допомогло більшовикам навіть те, що вони офіційно дозволили сільським громадам розділяти між селянами поміщицьку землю. Адже, яка користь від тієї землі, коли продукти, вирощені на ній, відбиралися силою.

У квітні 1920 року розпочався наступ української та польської армій на Україну. На станцію Рахни постійно прибували потяги, завантажені пораненими червоноармійцями. Село тимчасово перетворилося на великий лазарет: усі адміністративні (й не тільки) будинки були зайняті госпіталем (6).

На початку травня 1920 року в село вступило об'єднане польсько-українське військо. В будинку рахнянського попа Перпинського розмістився штаб військової частини, що зайняла село (7). Під кінець травня 1920 рік. Командуванням українського війська було проведено мобіліцію. Мобілізовані юнаки-новобранці з Рахнянської волості (1897-1900 років народження) були зараховані до Херсонської дивізії (8).

*Волянiк Михайло Павлович,
командир загону
по боротьбi з бандами
(1920 рiк)*

17 червня українсько-польське військо відступило з Рахнів, а село було зайняте частинами 41-ї стрілецької дивізії Червоної Армії (9). Наступного дня окупаційна влада організувала Рахнянський волосний ревком, а слідом за ним – сільські. Цікаво, що у цілій волості не знайшлося жодного комуніста і ревком очолили безпартійні:

Павло Михайлович Кривий – зав. відділом управління;

Петро Савович Козачишин – зав. військовим відділом;

Дем'ян Самійлович Цимбалюк – зав. земельним відділом;

Михайло Павлович Волянник – командир загону по боротьбі з контрабандами;

Андрій Єрофейович Задачин – зав. відділом народної освіти (10).

Одразу ж після вступу до села більшовиків, тут розташовано 102-й полковий пересувний госпіталь. Знову усі адміністративні (й не тільки) будинки були заповнені пораненими (11).

Більшовики відновлюють грабіжницькі походи продзагонів по селах. У відповідь селяни застосовують випробуваний метод: збіжжя закопують, а самі йдуть у ліс, звідки завдають нищівних ударів по продзагонах, відбирають награвований хліб і знову ховаються в лісі. Начальник Ямпільської повітової міліції Осовський у рапорті 14 серпня 1920 року до начальника відділу управління повітового ревкому відзначає катастрофічний стан на півночі Ямпільського повіту (мовою оригіналу):

«По получению сведения из 2-го района, что на территории его в селах Дербчине, Симеоновке, Рахнах-Лесовых, Бушинке и Следах много обнаружено бандитов, которые недавно организованные, а также есть убийства – неуказанное количество, и, по сведению, с каждым днем увеличиваются. Ввиду неимеющегося у милиции оружия, которая без оружия выступить не может, а потому прошу тов. Заведывающего переговорить с военкомом для отправления туда красноармейцев для погашения бандитизма...» (12).

Район Рахнянської волості був особливо привабливим для повстанських отаманів. Справа в тому, що волость лежала на північно-східній околиці Ямпільського повіту. Місцева міліція та червоноармійські каральні загони, як правило, переслідували повстанців лише на своїй території, а, перейшовши между Брацлавського повіту, партизани легко позбавлялися своїх переслідувачів.

Наприкінці вересня 1920 року загін Черногуза знищив на території волості один з більшовицьких продзагонів. У бою вбито чотирьох продпрацівників (13). Негайно влада прислала на місце інциденту каральний загін, але повстанці безслідно зникли в лісах сусіднього Брацлавського повіту.

На початку жовтня 1920 року у Ямпільському повіті з'являється загін полковника Армії УНР Ільницького, чисельністю 25-30 чол. Полковник був родом з с. Кетроси (тепер Ямпільського району). Загін пересувався на конях, мав на озброєнні гвинтівки, шаблі, револьвери та два кулемети. Перший наліт Ільницький здійснив у ніч з 3 на 4 жовтня на с. Бабчинці, де було розгромлено волосний ревком, канцелярію начальника міліції та знищено документацію. Після того загін провів ідентичну операцію в Клембівці. Неодноразово Ільницький зі своїми хлопцями оперував й на північних околицях повіту, де знаходили підтримку від населення Рахнів-Лісових, Юліямполя, Левківців (14).

В середині жовтня 1920 року залишки українського війська, що оперували на схід від річки Збруч, активізували свою діяльність. Більшовики були змушені на деякий час відступити вглиб Подільської губернії. В ніч з 17 на 18 жовтня 1920 року через Рахнянську волость відступав обоз відділу постачання 128-ї бригади 41-ї дивізії з награбованою у селян худобою. Поблизу Пирогівських Хуторів (околиці Юліямполя) хлопці Черногуза обстріляли обоз й захопили частину худоби (15).

Загальне становище в Україні було близьким до анархії. Повсякчасне і повсюдне застосування більшовиками терору часто приносило зворотні наслідки. Дійшло до того, що Ленін видав розпорядження брати у кожному селі по 25-30 заложників, які, в разі антирадянських виступів односельців, мали бути розстріляні.

На території Ямпільського повіту оперували підрозділи 361-го стрілецького полку Червоної Армії. У доповідній записці командуванню (28.10.1920 р.) комісар частини охарактеризував становище в повіті:

«Должен сказать, что местное население, очевидно несознательно заинтересованное, способствует разложению частей. В каждом селе замечается усиленное винокурение, продуктом которого спаивают красноармейцев, дабы использовать последних в духе бандитизма, чем безусловно подрывается авторитет Соввласти, а в частности – партии коммунистов. Бандитизм среди крестьянства усиливается; при появлении в селах отдельных красноармейцев за нарядом обывательских подвод, последние их разгоняют и даже прибегают к убийству...

...Местные органы власти не только не принимают мер к пресечению злоупотреблению, но даже поощряют винокурение принятием участия в последнем. Существует тенденция дачи взяток и спаивания советских представителей с целью ограждения себя от нападков последних. Органы борьбы с злоупотреблениями и преступлениями, как-то ЧК и милиция зарекомендовали себя очень скверно. Крестьяне считают, что достаточно напоить комиссара, чтобы избежать последствий. Очевидно, комиссары милиции, попивая самогонку, охотно умалчивали, так как при нашем появлении (боевых частей) происходит такое же потчевание водкой. Был случай, когда при обыске, где была обнаружена самогонка, председатель ревкома советовал крестьянину, дабы развязаться – заткнуть мне глотку бутылкой самогонки, чем, конечно, нельзя не возмутиться. Единственное, что считаю

целесообразным в пресечении вакханалии – это усиленный расстрел и работа в концентрационном лагере.

...Мне кажется, что здесь, в сфере бандитов и партизанов, нужны совершенно иные меры. Нечего с ними целоваться, нужно особым циркуляром представить комполка и военкомам решительно и беспощадно бороться с бандитизмом, вплоть до расстрела» (16). Коментарі до такої характеристики осені 1920 року на Ямпільщині зайві.

В Рахнах-Лісових повітовий ревком утримував свого інструктора – інформатора С. Кочепуда. Він прислухався до розмов селян, представників сільської влади й час від часу писав доповідні записки своєму керівництву. У звіті, датованому 16 листопада 1920 року, Кочепуд зазначає, що мешканці Рахнів виконали продрозкладку кількістю близько трьох тисяч пудів хліба, а крім того здали значну кількість картоплі, гречки, гороху, проса та ін. продуктів. Продовольчим агентам це дуже сподобалося і вони знову почали навідуватися до села, аби обкласти його мешканців новою розкладкою. Селяни були дуже роздратовані цим. При Кочепудові вони відверто висловлювалися: «Що це за Радянська влада? – Забирають останній шматок хліба у нас». Інструктор наголошує на тому, що абсолютна більшість мешканців села мали менше трьох десятин землі, а згідно інструкцій такі господарства не могли підлягати розкладці (17).

У наступній доповідній записці (20 листопада 1920 р.) Кочепуд констатує незадоволення Радянською владою навіть найбіднішого селянства. У контексті селянського незадоволення він нагадує про анти-більшовицьку діяльність мешканця Рахнів Леонтія Черногуза (18).

Вище йшлося про розмах пияцтва та самогоноваріння й про те, як влада збиралася боротися з цим лихом. В даному відношенні характерним є наступний випадок.

9 листопада 1920 року відбулося засідання військово-революційного трибуналу 14 армії при 41-й дивізії. Слухалася справа мешканців с. Рахнів-Лісових Гната Микитовича Слободянюка та Сергія Григоровича Миронова, звинувачених в самогоноварінні, пияцтві та хуліганстві. В ході розгляду справи трибунал встановив таке:

Ще під час перебування в селі польсько-українських військ Слободянюк придбав самогонний апарат і займався самогоноварінням аж до арешту 28 жовтня. У той день він запросив до себе Миронова. Під час застілля, коли вони обоє були уже добре напідпитку, між ними зав'язалася суперечка, потім – бійка із використанням сокири. В хаті вчинено справжній погром, обоє забіяк отримали легкі поранення.

«Найсправедливіший у світі» суд, який користувався в своїх діях не кримінальним кодексом, а «революційним кодексом», «революційною совістю», не став розбиратися, хто більше винен, а хто менше. Він просто прийшов до висновку, що «...выделка самогона, пьянство и хулиганство способствуют распространению и росту тех шаек бандитов, которые так быстро распространяются и действуют на Украине. Обвиняемые Миронов и Слободянюк своими преступлениями содействовали развитию бандитизма и являются врагами трудящихся масс, а потому, руководствуясь революционной совестью и социалистическим правосознанием, военно-революционный трибунал постановил: граждан Слободянюка И.М., 32 лет, и Миронова С.Г., 32 лет, приговорить к расстрелу. Приговор окончательный и обжалованию не подлежит». (19). Просто і зрозуміло, як у «геніального» вождя більшовиків Володі Ульянова: «Есть человек – есть проблемы, нет человека – нет проблем».

Проте, не дивлячись на такий терор, самогоноваріння і пияцтво мало масовий характер аж до того часу, коли при НЕПі селянин здобув можливість розпоряджатись плодами своєї праці й життєвий рівень, завдяки цьому, дещо підвищився.

З літа 1920 року в селі поновлено діяльність комітету незаможних селян. Його очолював **Федось Ілліч Онуфрійчук**. В правління комітету також входили **Іван Євдокимович Черногуз та Яким Прокопович Качуровський** (20).

Волосний комнезам очолював **Кіндрат Климентійович Онуфрійчук** (21).

Комнезами були створені для сприяння продзагонам у збиранні продрозкладки та для проведення на селі політики більшовиків, оскільки тут партійні осередки були практично відсутні. Комнезами наділялися надзвичайними повноваженнями. Сільські ревкоми, а пізніше сільради змушені були узгоджувати свою діяльність з комнезамами, бо останні могли відмінити будь-яке їх рішення. Як-правило, між сільрадами та комнезамами існувало протистояння, що подеколи набирало доволі гострих форм.

Волосний ревком восени 1920 року очолював мешканець с. Стрільники **Григорій Дзюба**. Від Рахнів до президії волревкому входив **Григорій Іванович Шипицький** (22).

Кількість населення в селі станом на 1920 рік – 3032 чол. (23).

На початку 1921 року активізував діяльність партизанський загін Леонтія Черногуза. Командир розвідполку Червоної Армії, що діяв на Ямпільщині, **Абрамишев** 31 січня 1921 року повідомляв голові

повітового ревкому: «...Сообщаю, что в Рахнах, по имеющимся у меня сведениям, 30 января был Черногуз. 31-го три часа дня был с попутчиком, проверяя документы красноармейцев, и, отъехав шагов на 20, стал стрелять. Красноармейцы открыли огонь, но безрезультатно. В деревню Рахны направлена разведка. Кроме того, устроен секретный дозор начальником милиции. О результатах разведки сообщу дополнительно» (24).

Інше джерело, датоване тим же числом, вказує, що загін Черногуза переховувався у лісі між Рахнами та Левківцями. Його чисельність – 60 вершників, озброєння – 40 гвинтівок, 17 гранат, 2 кулемети, шаблі (25). Приблизно в той же час агенти ЧК повідомляли й інші цифри чисельності загону Черногуза – від 25 до 1500 чол. (26). Остання цифра є безперечно фантастичною і, очевидно, походить від самих повстанців, які любили поширювати чутки про велику чисельність своїх загонів. Що ж стосується Черногуза, то в його розпорядженні навряд чи було більше 100 чоловік одночасно. Оперувати більшими силами в межах однієї волості було недоцільно з тактичних міркувань. На боротьбу з Черногузом були задіяні секретні агенти ЧК та міліції. Їм вдалося вислідити отамана й убити його. Очевидно, не обійшлося без зради когось із числа повстанців. Про вбивство Черногуза доповів у рапорті 19 лютого 1921 року завідуючому відділом управління при повітовому ревкомі начальник Ямпільської повітової міліції: «...Доношу, что 10 февраля сего года около 3-х часов дня при железной дороге станции Рахны-Лесовые агентами ЧК убит атаман шайки бандитов Леон Черногуз-Чернышев и тяжело ранен его товарищ, которого остальные бандиты спрятали и увезли с собой. Дознание по сему делу производится военными властями...» (27).

Після смерті отамана його послідовники продовжували боротьбу в дуже складних умовах.

Вони занесені до списків захисників Української Народної Республіки, які боролися за самостійну Україну у 20-х роках ХХ століття

Бабій Тихін – повстанський отаман. У ніч на 19.04.1922 року разом з 4 чоловіками з с. Левківці (тепер Тульчинського району) був спійманий у Війтівецькому лісі (біля Тульчина) козаками особпункту третьої черкоздивізії. 26.06.1922 року він втік з-під варти з 3-ої райлікарні. 04.07.1922 року був помічений на чолі загону з 5 чоловік в

Тростянецькому районі. 14.07.1922 року спійманий у с. Олександрівці Савинецької волості Брацлавського повіту. Вбитий при спробі втечі.

Бойчук Семен Дорофійович – повстанський отаман. «Вище середнього зросту, блондин, велике обличчя, в роті великі передні зуби, з яких 2-3 золоті, (...) одягнений в шкіряну тужурку і хромові чоботи, озброєний новим карабіном та револьвером системи «Наган», біля боку планшет» (ДАВО, ф. Р-848, оп.8, спр.17, арк.108). Родом з с. Уяринці (тепер Тиврівського району Вінницької області). Сестра Ганна, 1894 р.н. Загін Бойчука впродовж 1924-1928 років. діяв на території Вінницької, Тульчинської та Могилівської округи. Ядро загону складало 14 чол., разом з активом і пасивом – 180 чол. За час свого існування загonom Бойчука, здійснено 75 нападів на кооперативи, сільради, грошові каси, вбито і поранено понад 10 відповідальних і рядових співробітників міліції та представників військових частин, убито понад 25 активістів. **«Банда Бойчука, – зазначалося в секретному донесенні начальника Вінницької окружної міліції президії Вінницького окрвиконкому від 23.10.1928 року, – як встановлено останніми її проявами, мала майже виключно політичний характер».** Інше тогочасне джерело (директора ДПУ УСРР від 27.03.1928 р.), відзначало роль і місце загону Бойчука в загальній картині повстанського руху на Україні: *«Оперуюча в Тульчинській, Вінницькій, а за останній час і в Могилів-Подільській окрузі банда Бойчука за ступенем активності і вираженими нею політичними тенденціями є найбільшою і найнебезпечнішою зі всіх банд, існуючих на території УСРР»* (ДАВО, ф. Р-595, оп.11, спр.16, арк.142). 19 липня 1928 року ударною групою Вінокрміліції Бойчук і його сподвижник Кукурудза Оксентій були підступно вбиті в будинку лісника Вороновицького дільничного лісництва Самойлова, який за свою зрадницьку поведінку отримав 300 крб. Усе ж після загибелі отамана залишки його загону продовжували ще деякий час свою діяльність.

Власенко – повстанський отаман. За даними на 19.05.1921 року, загін Власенка чис. 27 шабель при 2 кулеметах «Максим» базувався в лісі на південний схід від станції Рахни-Лісові (ДАВО, ф. Р-925, оп.8, спр.80, арк.31).

Ожешкевич – повстанський отаман, загін якого в 60 вершників діяв у районі Краснянської волості Ямпільського повіту та Шпиківської волості Брацлавського повіту. Згадується у квітні 1921 року (ДАВО, ф. Р-925, оп.8, спр.5, арк.107).

Опанасенко (Танасенко) Василь Степанович – повстанський отаман, був ад'ютантом отамана І. Пушкаря. Родом із с. Левківці тепер

Тулчинського району Вінницької області. Загін Опанасенка з 30 чол. (з них 9 кінних) оперував у селах Рахни, Левківці, Жабокрич, Майдан Шпиківської волості Брацлавського повіту. Сформувався у березні 1921 року. 01.04.1921 року загін Опанасенка вбив голову Шпиківського волревкому (ДАВО, ф. Р-925, оп.8, спр.80, арк.162).

Опельницький – повстанський отаман. Родом із с.Ксьондзівка тепер Шаргородського району Вінницької області. «В районі Рахно-Лісівської волості на Пирогівських хуторах при с.Юліямполі, – доносив завідуючий кримінальним розшуком 2 району Ямпільського повіту за 10.10.1921 рік, – часто вночі і вдень з'являються бандити. Отаман бандитської ватаги з'являється на білому коні, бандити всі на конях, озброєні гвинтівками, шаблями і револьверами. За таємним розслідуванням мною встановлено, що бандитська ватага, яка з'являється, оперує на чолі з Опельницьким і Мельником, які походять з громади с. Ксьондзівки Мурафської волості» (ДАВО, ф. Р.835, оп.1, спр.11, арк. 257).

Чорногуз Леонтій Сергійович – повстанський отаман. Родом із с. Рахни-Лісові тепер Шаргородського району Вінницької області. Батько Сергій Євдокимович. Мати Дарія Іванівна. Сестри Тетяна, 1902 р.н., Ольга, 1914 р.н. 14.08.1920 року начальник Ямпільської повітової міліції доповідав: «На території сіл Деревчин, Сименівка, Рахни-Лісові, Бушинка, Сліди мною виявлено бандитів, які недавно організувались, а також є вбивства, не вказана кількість, і, за даними, з кожним днем збільшуються. Прохання відправити туди червоноармійців, оскільки в міліціонерів району лише 5 гвинтівок» (ДАВО, ф. Р-4932, оп.1, спр.36, арк.49). Чисельність загону Чорногуза на початок лютого 1921 р. складала 25-30 кінних (за іншими даними – 60), при двох кулеметах.

Загін переховувався в лісах на межі Брацлавського та Ямпільського повітів. 30.01.1921 року Чорногуз зі своїм помічником, перевдягнуті в червоноармійців, у с. Рахни-Лісові перевіряли документи в червоних вояків. Потім, від'їхавши кроків на 20, обстріляли їх. 10.02.1921 року біля залізничної станції Рахни-Лісові отаман Чорногуз убитий співробітником ЧК.

Шевчук Павло – повстанський отаман, мешканець м. Шпиків тепер Тулчинського району Вінницької області. За офіційними даними, загін Шевчука, який влітку 1921 року формувався у Рахнянському лісі, налічував 6 чол. (ДАВО, ф. Р-925, оп.2, спр.270, арк.26).

Селянам надокучали постійні відвідини окремих повстанських загонів, або, як їх називала радянська влада – бандитські ватаги, що діяли

у 1921-1930 роках у рахнянських, шпиківських, левківських лісах. Ці загоны очолювали вище названі отамани із нашої місцевості. Повстанські загоны мали на озброєнні кулемети, гвинтівки, наганы та шаблі.

В даний час, коли для істориків та краєзнавців відкрилися таємні архіви КДБ колишньої держави СРСР, дізнаємось, що то були не банди, які ходили по хлівах та погребях (для цього кулеметів не потрібно), а окремі повстанські загоны, які діяли партизанськими методами і боролися із новою радянською владою, представленою із

Загін московських комсомольців перед відправкою на Україну. Фото 1920 р.

Москви. Повстанці не бажали коритись московським завойовникам, таких як, наприклад, М. Муравйов, девіз якого звучав: «...**Мы идем на Украину с мечем и огнем, устанавливаем советскую власть**».

Окремі повстанці тих років занесені до списків захисників Української Народної Республіки, які боролися за самостійну Україну ще у 20-х роках ХХ століття.

Не всі провісники волі боролися за самостійну Україну. Одні вели боротьбу з новою владою, з посланцями Москви – не бажуючи коритись їм, інші брались за зброю, щоб прожити, а то і розбагатіти. Але і тих, і інших було багато. У 1921 році офіційне більшовицьке джерело повідомляло: «Протягом 1919-1920 років зі зброєю в руках проти нас виступило на Україні, в різний час і в різних містах, понад мільйон повстанців. За цей час повстанцями і партизанами вбито **сто сорок тисяч** червоноармійців, чекістів, комуністів і працівників продовольчих установ та загонів. За цей самий час органами ЧК і особливими відділами військових частин, лише за офіційними даними, розстріляно понад **чотириста тисяч** повстанців та їх посібників, і все-таки з весни 1921 року ми маємо нову хвилю повстань». (Ю. Кульчицький. *Шаблі з плугів*. – Львів, 2000. – С.208). (К. Завальнюк, *Провісники волі*, – Літин, 2006 р.).

Нехай ці провісники волі не стали героями, але вони полягли на полі бою за українську волю, і пам'ять про них повинна жити, як історія, серед нинішніх і майбутніх поколінь українців.

Влітку 1921 року більшовицька влада здійснила у Ямпільському повіті рейд секретного загону особливого відділу кінного корпусу під виглядом петлюрівського загону. Мета походу – розкриття таємних петлюрівських (тобто українських державницьких) організацій. Наслідки діяльності загону були дуже невтішними для повстанців. Їх опір у Ямпільському повіті на деякий час взагалі припинився. Проте, не надовго. Хлопці Черногуза восени 1921 року знову збираються у лісах і пострілюють по продзагонах. 10 жовтня 1921 року начальник Ямпільського кримінального розшуку отримав секретний рапорт свого підлеглого співробітника з Рахнів-Лісових (мовою оригіналу): *«Доношу, что в районе Рахно-Лесовской волости на Пироговских хуторах при с.Юльямполе часто ночью и днем появляются бандиты. Атаман бандитской шайки появляется на белой лошади, бандиты все на лошадях, вооружены винтовками, шашками и револьверами. По тайным расследованиям мною установлено, что шайка оперирует во главе с Опельницким и Мельником, происходящими из села Ксендзовки Мурафской волости»* (29).

У листопаді 1921 року Армія УНР здійснила останню відчайдушну спробу вигнати більшовиків з України. Сміливий план рейду з території Польщі та Румунії в затілля більшовиків мав на меті скоординувати повстанські дії селянства і призвести до повалення радянського режиму на Україні. Похід здійснено двома головними групами – Волинською (800 вояків) та Подільською (400 вояків). Подільська група розпочала рейд 25 жовтня 1921 року і пройшла з боями по лінії Бар-Хмільник-Вінниця-Житомир, наблизившись на 60 км від Києва. Врешті похід в середині листопада 1921 року зазнав поразки. Селянство не піднялося на масове повстання, а в нечисленного українського війська не вистачило сил на те, щоб самотужки подолати величезну кількість більшовицьких військ, розташованих на Правобережній Україні.

Рейд Армії УНР супроводжувався розсиланням великої кількості агентів по усьому Правобережжю, які агітувати селянство підніматися на повстання. В селах Ямпільського повіту в листопаді-грудні 1921 року було розклеєно листівки наступного змісту:

«Наказую всім озброїтись, бути готовим кожену хвилину до виступу. Армія УНР уже виступила і зараз б'ється з нашими ворогами. Нам якможливо скоріше треба повстати для того, щоб полежити наступ, бо як ми не дамо піддержки нашим братам, то їм знову доведеться залишити територію України, а вам залишитись в ярмі жидови та кацапів. Хто в час повстання не піде поруч з нами, то є наш

лютий ворог. Ми з ним після перемоги порухуємося. Зараз проводиться по всій Україні загальне повстання, кругом нас чуються гарматні вибухи, котрі свідчать, що пануванню більшовиків приходить кінець.

До зброї – за визволення рідної України.

Хай живе вільна нікому не залежна Україна!» (30).

Хоч на копії листівки, зробленій чекістами, й немає підпису, але зрозуміло, що вона походила з штабу Армії УНР. На широкий загал подільських селян заклики до повстання не зробили значного впливу, бо люди були занадто змучені багаторічними стражданнями й не вірили уже нікому.

* * *

12 січня 1921 року замість ревкому в Рахнах-Лісових обрано сільську Раду у складі 25 чоловік. Головою виконкому став **Максим Ісаакович Тодошак**, заступником – Іван Іванович Костинюк, секретарем – Федір Данилович Маніленко (31). Дещо пізніше (5 травня) переобрано керівництво сільського комнезаму: Головою обрали **Григорія Милованова**, секретарем – Онисима Коновчука. КНС у Рахнах, як на розміри села, був замалий. Його членами були всього 76 чол. (32).

Станом на 1921 рік волосному виконкому підпорядковувалися села: Рахни-Лісові, Сліди, Бушинка, Лопатинці, Стрільники та Юліямпіль (33).

Взимку 1921 року волосний виконком, очолив мешканець с.Стрільники **Григорій Михайлович Дзюба**, який до того очолював скасований волревком (34). Секретарем призначено Федора Захаровича Манзюка, мешканця Рахнів. Перед Лютневою революцією він служив на Балтійському флоті у Гельсінгфорсі (Хельсінкі). Під час революції був звільнений зі служби за станом здоров'я і в квітні 1917 року прибув на Батьківщину. З того часу, будучи грамотним, займав секретарські посади в місцевому самоуправлінні при різних владах (35).

Восени 1921 року Г.Дзюба залишив посаду голови волвиконкому, а на його місце обрано комуніста **Данила Трохимовича Сільницького**. Він був уродженцем с. Цапівки Тиманівської волості Брацлавського повіту, член КП(б)У з 1919 року (36).

За тривалий час анархії та воєн господарство у селі вкрай занепало. На основі колись зразкового Шпиківсько-Рахнянського маєтку поміщика Балашова радянською владою **на початку 1921 року створено Рахнянсько-Шпиківський радгосп**. Завідуючим призначено

Воїни-котовці допомагають селянам Рахнів-Лісових збирати урожай. Фото 1921 р.

Олексія Аркадійовича Лапіна. 15 березня відбулася прийомка радгоспом колишнього поміщицького майна в с. Рахнах-Лісових. Акт прийомки засвідчує його занедбаний стан (мовою оригіналу):

- Сад фруктовий і парк, обнесені колючим дротом.
- Великий триповерховий будинок в саду без вікон і частини дверей.
- Маленький будинок.
- Флігель.
- Конюшня в цілості.
- Каретник.
- Водокачка.
- Баня несправна.
- Піддашник в цілості.
- Сторожка.
- Сарай в саду.
- Будинок колишнього орендаря Садовського без вікон.
- Сарай при будинкові.
- Притулок в цілості.
- Сарай біля притулка в цілості.
- Будинок, що займається волвиконкомом, колишній садівника.
- Сарай.
- Театр.
- Будинок, що займається народним фельдшером, при ньому сарай.
- Камера народного судді.
- Будинок під аптекою.
- Будинок біля станції, коло нього сарай.

- Контора колишнього Дербчинського цукрозаводу.
- Оранжерея в саду (самі стіни).
- Економія при Рахнах (кол. Балашова).
- Будинок колишнього завідуючого (дах і стіни).
- Майстерня (самі стіни).
- Магазин (дах і частина стін).
- Конюшня-волівня (без вікон, стелі і дверей).
- Будинок (колишній помічника завідуючого) і сарай.
- Контора (самі стіни).
- Будинок (колишній канцеляриста) несправний, без вікон і дверей.
- Хати службовців №№ 1, 2, 3, 4, 5, 6 з сараями.
- Будинок механіка справний.
- Приміщення млина справне.
- Дві житлових будівлі на фермі. (37).

Уцілілий сільськогосподарський інвентар було звезено з сіл волості у Лопатинці й там організовано волосний прокатний пункт. (38).

Становище з наділенням землею селян у Рахнах було доволі скрутним через невелику її кількість. До того ж, частина земель відійшла до радгоспу. Ямпільський повітовий земельний відділ визначив норму наділення – по 1 десятині на їдця, але не більше 8 десятин на сім'ю. (39).

Попри невелику кількість землі, весною 1921 року рахнянські селяни не засіяли 498 десятин через відсутність насіння (далися взнаки продзагонівські реквізиції). (40).

Радгосп від самого початку існування виявився господарством неефективним і чужим селянству. У звіті про стан господарства волості голова її виконкому **Венгерчук** 27 квітня 1922 року відзначив: «...Земля, вилучена радгоспом в с.Лопатинцях, до цього часу стоїть, очікує когось, і селяни з Лопатинець заявляють мені, чому радгосп забрав землю і не сіє, хоча б за половину, чи що? Кажуть, що, очевидно, буде пустувати. Селяни на радгоспне дивляться, як не на справжній радгосп, а як на дезорганізацію культурної обробки землі». (41).

Характеристику стану справ у чотирьох рільничих радгоспах Ямпільського повіту (Рожнятівському, Антопільському, Качківському і Рахно-Лісівському) подає повітове управління радгоспами у звіті голові Ямпільського повітового виконкому (30 травня 1922 р.): «Состояние этих совхозов следующее: перед посевной кампанией положение совхозом было ужасное – не было достаточного количества живого и мертвого инвентаря и имеющийся живой инвентарь

был чрезвычайно плохого состояния, и не было в совхозах ни пуда объемистого и зернового фуража для корма даже этого инвентаря. Не было также и семян, а потому в марте при невозможно грязных дорогах нужно было производить заготовку фуража и семян, но это приводило еще больше в негодность живой инвентарь. Но ко дню начала посевов все-таки удалось снабдить как объемистыми, так и зерновым фуражем, меняя таковой у крестьян на вымер, получаемый из совхозных мельниц» (42).

Зима 1921-1922 років видалася напрочуд холодною і сніговою. Замети сягали таких розмірів, що перешкоджали рухові поїздів. Рахнянські селяни під військовим конвоем виганялися для розчистки залізничного полотна (43).

Після суворої зими настала весна, яка принесла в село епідемію сипного тифу. Тільки у березні 1922 року в Рахнах-Лісових зареєстрованого 59 випадків захворювання на тиф (44).

У той же час в районі волості з'явилась кримінальна шайка злодіїв з 8 чол., яку очолював отаман Назар Яровий. Основний промисел бандитів – крадіжки коней і збіжжя, які здійснювалися вночі шляхом розбирання стін, виламування дверей, вікон тощо (45). Врешті Ярового зловила міліція. Сталося це наприкінці травня 1922 року (46).

Становище в Рахнянській та інших волостях повіту погіршувалося ще й тим, що сюди почали прибувати біженці з голодуючих місцевостей Поволжжя та України. Особливого полегшення свого становища тут вони не могли знайти, бо місцевий урожай 1921 року був дуже низький, від чого голодувало чимало бідніших селян. Безоглядні реквізиції хліба владою робили свою справу. Повітовий відділ соціального забезпечення у рапорті до повітвиконкому (4 березня 1922 р.) охарактеризував ситуацію наступним чином: *«За последнее время замечена в уезде большая смертность лиц, прибывающих из голодающих местностей Поволжья и Украины и бедноты (местной). Замечалось, что трупы лежат непохороненными трое и более суток. Похоронное бюро укомхоза за отсутствием средств не в состоянии справиться с возложенными на него обязанностями...»* (47).

З 13 березня 1922 року, як згадувалось раніше, волосний виконком очолив **Максим Федорович Венгерчук** (48). Він пробув на посаді лише до 7 листопада 1922 року, коли на його місце призначено **Миколу Григоровича Веселовського**, який до того часу очолював Велико-Кісницький волвиконком (49). Часті зміни керівництва були спричинені надто складним політичним та економічним становищем

Рахні-Лісові – абрунова перлина Ноділля

Рахнянської волості зокрема. На засіданні волвиконкому 11 липня 1922 року голова волосного комнезаму **Іван Григорович Марієн**, характеризуючи становище волості, відзначив:

«На території волости все время расположены воинские части и другие учреждения, как-то: станция, почта, совхоз, и крестьянство ввиду такового расстроено, роптливое, недовольное, транспорт разрушенный и в конце концов стоящая воинская часть – 71-я бригада позабирала у крестьян разную мебель, подлежащую и не подлежащую к изъятию, и вся мебель свезена в склад совхоза Рахны. При волисполкоме имеется огород и два сарая..., неизвестно кто ими должен пользоваться, одним словом, кто бы ни был, кто бы ни находился на территории волости, не входят в контакт с местной властью, а все совершается самостоятельно, и мешают, и разрушают работу волисполкома и этим делают крестьянство недоверчивым» (50).

Сільське керівництво теж часто змінювали. 29 жовтня 1922 року на місце **Федора Андрійовича Бабича** головою сільради обрано **Василя Онуфрійовича Костинюка** (51).

Фото з картини у Будинку культури с. Рахні-Лісові, на якій зображено виступ Г. Котовського у березні 1921 року на сільських зборах, де було прийнято рішення про встановлення назви новоствореного Рахнянського радгоспу.

Дитячий притулок Рахнів-Лісових

Як уже згадувалось раніше, пані Балашова ще у 1878 році в Рахнах-Лісових відкрила при своєму дворі притулок для бідних дітей та сиріт. Діяв він і після революційних подій 1917-1920 років уже при радянській владі, коли Рахни-Лісові були волосним центром. В архівних матеріалах (ДАВО, ф.р. – 847, о.1, од.зб.152, арк. 1-79) зберігаються списки працівників дитячого будинку села Рахни-Лісові та списки дітей цього закладу за 1923 рік (мовою оригіналу):

Список технічного та педагогічного персоналу... ...Рахно-Лісівського дит.будинку.

	Прізвище, ім'я	Занімає посада	Чи прослухав підгот. пед. курси	В якому дитбудинку працює
43.	Гоцуленко Петро Ів.	завдом.	Прослухав	Рахни-Лісові
44.	Корчак Марія Соз.	вихователь	-//-	-//-
45.	Епік Марія Ів.	завхоз	Не прослухав	-//-
46.	Коваль Микола	сторож	-//-	-//-
47.	Костинчук Ірина	кухарка	-//-	-//-
48.	Костишена К.	хлібопек	-//-	-//-
49.	Слободянюк Марія	прачка	-//-	-//-

Завнаросвіти
Інспектор дит. будинків
8/II – 1923 р.

підпис
підпис

Після перегляду документів, що знаходяться у цьому фонді, дізнаємось, що дитячий будинок у Рахнах-Лісових став функціонувати ще з грудня 1920 року, тобто зразу ж після встановлення у Рахно-Лісовській волості радянської влади. Знаходився він у теперішньому приміщенні майстерні школи №1.

В різних актах та відомостях значаться продукти харчування, меблі, білизна, одяг та ін. Увазі читачів пропонується список дітей, які перебували у дитячому будинку с. Рахни-Лісові. Усі документи в обов'язковому порядку підписані представниками Рахнянського волосного виконавчого комітету, Тульчинської окружної інспектури народної освіти, а також завідуючого дитячим будинком та вихователем чи іншим працівником будинку.

В цьому будинку у 1920-х роках містився дитячий притулок. Фото 2013 р.

Уже після 1922 року свій підпис ставив і представник «Волкомячейки» (волосної комсомольської ячейки). Звідси й дізнаємось, що у Рахнах-Лісових комсомольці з'явилися у 1922 році. Прізвище комсомольського представника, що підписував різні документи – Товканова (на

жаль імені та по-батькові не встановлено).

Відомо також, що дитячий будинок постачався будівельними матеріалами, а також цукром і мелясою зі Шпиківської цукроварні, що стверджують адміністратор заводу, бухгалтер і секретар своїми підписами від 15 жовтня 1922 року.

На думку автора вартий уваги список дітей дитячого будинку села Рахни-Лісові, датований 1923 роком, у якому знаходимо домашні адреси дітей. Сюди, в Рахни-Лісові, у важкі для країни Рад роки, попадали діти із різних кінців великої країни (*мовою оригіналу*):

Рахнянське помешкання Балашова. Нині тут знаходиться дві житлові квартири, в одній з них проживає Ніна Кирилівна Погранична.

**Список
дітей Рахно-Лісовського дитячого дому**

№	Імя отчество фамілія	Скільки лет	Єсть ли родители	Губернія, уезд, волость и село	Образо- вание
1.	Аркатова Федосья Семен.	12	Нет	Казанской губ., Вюзонск уезд, село Димизири	1 гр.
2.	Быков Андрей Мих.	9	Мать	Из г.Царицына	1 гр.
3.	Быкова Наталия Мих.	11	Мать	Г.Царицын	1 гр.
4.	Блохина Мария Петр.	14	Нет	Казанской губ., Спасский уезд, Левашовской вол. С.Новоспасское	1 гр.
5.	Блохина Прасковья Петр.	12	Нет	С.Новоспасское	1 гр.
6.	Блохин Николай. Петр.	16	Нет	С.Новоспасское	2 гр.
7.	Блохин Александр Петр.	10	Нет	С.Новоспасское	1 гр.
8.	Гусева Наталя Кириловна	11	Отец	Казанской губ., Свидовский уезд, Залевской вол., с.Новоспассово	1 гр.
9.	Глухов Иван Григор.	16	Мать	Казанской губ., Мамиевский уезд, Шельорашской вол., с.Давинор	2 гр.
10.	Гаврилов Степан Григор.	14	Сестра	Казанской губ., Малоевский уезд, Шельорашск. вол., дер. Дюртель-Субан	1 гр.
11.	Дмитриев Федор Михайл.	13	Отец	Казанской губ., Лангиевский уезд, Кудрявской вол., с.Загарское	2 гр.
12.	Донников Петр Ив.	15	Єсть	Казанской губ., Мензелинский уезд, Челютинской вол., с.Орловка	1 гр.
13.	Дейкин Василий Серг.	15	Єсть	Тамбовской губ., Борисоглебской вол., с.Чидревня	1 гр.
14.	Иларионов Иван Михайл.	14	Отец	Казанской губ., Полюшовск уезд, Свидисковск.вол., с.Сокево	2 гр.

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

15.	Кирсанов Егор Изосимович	16	Есть	Казанской губ., Лангиевский уезд, Селигорской вол., с.Юнцово	2 гр.
16.	Коваров Иван Игнатъевич	16	Нет	Донской обл., станция Иромла	2 гр.
17.	Козаченко Герасим Мих.	16	Нет	Донской обл., станция Облавская	2 гр.
18.	Кадышев Роман Петров.	16	Есть	Самарской губ., Мишочуевск. уезд, Рузонской вол., с.Бироз	1 гр.
19.	Калмыков Егор Иванов.	15	Есть	Казанской губ., Чистопольский уезд, Ерохминской вол., с.Архангельское	3 гр.
20.	Конюхова Глафира Федотович	8	Нет	Казанской губ., г.Елабухово	
21.	Конюхова Мария Федотов.	17	Нет	Казанской губ., г.Елабухово	6 клас
22.	Крапивников Афанасий Мих.	13	Есть	Казанской губ., с.Михальское	1 гр.
23.	Костинчук Ксения Евдок.	7	Мать	Подольской губ., с.Рахны-Лесовые	-
24.	Костинчук Владимир Евдок.	5	Мать	Подольской губ., с.Рахны-Лесовые	-
25.	Лешко Александр Алексеев.	11	Есть	Гроднинской губ., Сокуйский уезд, Бютинской вол., с.Тичино	1 гр.
26.	Мамонтов Александр Александрович	12	Мать	Г.Царицын	2 гр.
27.	Мамонтов Алексей Алекс.	10	Мать	Г.Царицын	1 гр.
28.	Мельников Павел Степ.	13	Мать	Казанской губ., Свиджский уезд, Ивановской вол, с.Тюськи	1 гр.
29.	Новиков Лука Ив.	16	Есть	Казанской губ., Чистопольский уезд, Ерокминской вол., с.Архан	2 гр.
30.	Орефьева Анна Кирил.	14	Мать	Казанской губ., Спасского уезда, Мираковская вол., с.Старо-Армейское	1 гр.

31.	Орефьева Евдокия Кирил.	11	Мать	Казанской губ., Спасского уезда, Мираковская вол., с.Старо-Армейское	1 гр.
32.	Пралецкий Григорий Ив.	13	Мать	Царицынской губ., Дубовского уезда, Пралейской вол., с.Иралейка	1 гр.
33.	Порфирьев Никанор	12	Есть	Казанской губ., Ламшевского уезда, Аркавской вол., с.Соредино	1 гр.
34.	Сергин Павел Никол.	13	Мать	Казанской губ., Арского уезда, Новочурильской вол.	1 гр.
35.	Соловьев Иван	15	Нет	Донской обл.	2 гр.
36.	Чапуров Андрей Семенов.	17	Есть	Казанской губ., Чистопольский уезд, Староливанч. вол., с.Кубас	2 гр.
37.	Чибицев Николай Петр.	14	Мать	Казанской губ., Спасский уезд, Левашенской вол., с.Новоспасское	1 гр.
38.	Чибицев Лидия Петр.	8	Мать	Казанской губ., Спасский уезд, Левашенской вол., с.Новоспасское	1 гр.
39.	Эпик Константин	8	Мать	Не установлено	
40.	Горшенюк Иван	11	Есть	Г.Царицын	1 гр.
41.	Горшенюк Василий	14	Есть	Г.Царицын	2 гр.
42.	Кушенко (Арнова) Варвара	9	Нет	Г.Одесса	1 гр.

Зав. дет. домом

Петр Гуцоленко

Примітка автора: (Через нерозбірливий почерк у документах, що знаходяться в архівах, деякі адреси можуть бути неточними – А.Н.)

*Заняття в Рахнах на
військову тему при ди-
тячому притулку. Такі
заняття за радянських
часів були системними.
Фото 1923 р.*

*Юні призовники-
десятикласники шар-
городщини перед від-
правленням на 3-денні
військові заняття у Рах-
ни-Лісові. Справа наліво:
Юра Поперечний, Саша
Горенюк, Рома Нагре-
бецький, Сергій Приймак.
Фото 1986 р.*

*Проведення
військово-спортивної
гри «Зірниця»
у Рахнах-Лісових.*

10-12% орної площі цукровим буряком, урожай якого здавався на Шпиківський цукрозавод.

Найбільш поширені знаряддя для обробки землі були надзвичайно одноманітні і прості: для оранки – плуг однолемішний фабрики Гена та ін., інколи дерев'яні плуги домашнього виробництва. Боронування здійснювалося простими дерев'яними боронами. Рядові сівалки були надзвичайною рідкістю, а жаток – 4-5 на все село. Збирання урожаю проводилося, головним чином, серпами і косами, молотба – кінними молотарками системи Ельворта, яких було на село 3 шт.

Село зовсім не мало луків на випас худоби, а тому селяни для цієї потреби користувалися виключно паровим клином. У зв'язку з цим попит на сіно був надзвичайно високим, а ціни не перевищували середні по Поділля.

Садівництво серед селян було розвинуто дуже слабко, а колишні садки поміщика Балашова на середині 20-х років перебували в занедбаному стані.

Радгосп ледве зводив кінці з кінцями. Селянство в цілому ставилося до нього байдуже, проте, залюбки наймалося на сезонні роботи, бо державне дотування радгоспу дозволяло мати з того якісь заробітки (53).

Радгоспний млин з нафтовим двигуном (до революції належав поміщику Балашову) впродовж кількох років стояв без дії, хоча й був справним – не було пального (54).

Восени 1924 року у селі організовано **перший колгосп** (у формі так званого **товариства по спільному обробітку землі – ТСОЗ**). Проте, уже навесні наступного року через важкі матеріальні умови кожного господарства колектив розпався.

Проте згодом, на початку 1926 року в Рахнах-Лісових було організовано із 248 селянських господарств окрему земельну громаду «Промінь». Новостворена трудова спілка перейшла на більш прогресивний 4-пільний спосіб рільництва. Членами правління цієї спілки були обрані місцеві селяни Дикий Лавро і Драбина Гриць.

У 1923 році в Рахнах-Лісових зорганізовано дві кооперативні спілки – споживчу й сільськогосподарську «Зоря», але через відсутність необхідного капіталу обидві вони працювали посередньо (55). До того ж «Зоря» мала 3,5 тисячі крб. боргів за придбаний сільськогосподарський реманент, який розповсюджувався серед 240 її пайовиків дуже кволо (56).

Споживча спілка (товариство) за архівними даними (ДАВО, ф.р., 93, оп.1, спр.562, с.27) у Рахнах-Лісових було засновано ще за пана Балашова у 1910 році.

За даними перепису населення 1926 року в селі мешкало 3738 чол. (1841 чол., 1897 жін. З них 3538 – українці, 81 – євреї, 44 – поляки, 37 – росіяни, 38 – інших національностей). Вказані люди мешкали в 933 дворах (57).

З часу виборів 1923 року на посаді голови сільради перебував **Антон Степанович Кулик**. Голова комнезаму – **Кіндрат Климентійович Онуфрійчук** (58).

Про загальне становище в Шпиківському районі йдеться у звіті райвиконкому за першу половину 1925 р.:

«Організованого політбандитизму помісячно не було. Що ж торкається настрою населення взагалі, необхідно підкреслити, що загальний настрій селянства надто сумний; розвиткові сумного настрою дуже сприяє недоїдання селянства, а також розвиток посухи. Недоїдає населення 30%. З приводу недоїдання, населення збуває на харчі велику силу робочої худоби та корів та іншого майна першої необхідності в сільському господарстві... Також на ґрунті недоїдання розвивається кримінальний бандитизм: спостерігаються часті та густі випадки крадіжок хлібопродуктів, зареєстровано навіть випадки, що викрадається на харчі посаджена картопля, а також випадки озброєного нападу на широким шляхах і відбирання хлібопродукту... Райвиконкомом в кінці травня місяця відчинено 4 харчових дитячих пункти, кожен на 100 душ дітей, в селах: Сліди, Рахни, Даньківці та Шпикові – в населених пунктах, де найбільше почувалось недоїдання з приводу недороду минулого року.

У зв'язку з посухою помічено велике бажання з боку релігійних громад продемонструвати перед трудовим селянством своїми хрестними ходами на посіви та до криниць вплив релігійного дурману на дощ, про що свідчить ціла течія звернень релігійних громад до РВК за дозволами на хресні ходи» (59).

Як бачимо, голод 1925 року (маловідомий дотепер), викликаний неурожаєм та надмірним оподаткуванням селянства, у Рахнах-Лісових залишив по собі певний слід.

Друга половина 20-х років характеризується загальним покращенням стану господарювання на селі. Дещо пожвавішали справи й у радгоспі: було приведено в порядок сади, організовано показові поля. Завідував Рахнянським радгоспом тов. **Бельський В.В.** (60).

В квітні 1925 року в селі організовано черепичне товариство (кооператив) «Прогрес». Його засновниками були **М. Манзюра, М. Свистун та І. Онуфрійчук**. За перший рік праці вони виробили на двох станках всього 1000 шт. черепиці.

Черепиця збувалась на місці. Після реєстрації товариства у січні 1926 року та отримання кредиту на купівлю цементу робота поживалась. Чисельний склад товариства зріс до 8 чоловік, придбано ще один станок. За 1926 рік вироблено 13000 шт. черепиці, а за 1927-й – близько 40 тисяч. Розширення виробництва призвело до реалізації черепиці не тільки в Рахнах-Лісових, а й у навколишніх селах.

Для подальшого нарощування виробництва товариству «Прогрес» вкрай необхідно було приміщення для роботи взимку. Однак, для його купівлі кредиту взяти не вдалося й взимку майстерня простоювала (61).

У 20-х роках відроджується рахнянське гончарство, яке у часи воєнних та революційних лихоліть було занепало. Сім'ї гончарів мешкали на сільських кутках – Ліківці, Богачівці, Фаїнівці. Цілий ряд умов сприяв розвитку гончарства в селі. Поклади глейки та глинозему були розташовані на території села, за селом, навіть на горах селян. Глина добувалась відкритим способом, бо практично лежала під ногами. Гончарі виробляли в основному побутовий посуд, в якому зберігалась, готувалась і подавалась їжа: миски, полумиски, п'ятірні (глибоченькі) миски, ринки з трубочкою для виливання розтопленого жиру, друшляки, макітри, стовиці (форми для випікання бабок і пасок), горшки-борщівники, кашники, гладушки тощо. Декоративний посуд вироблявся також, але в значно менших кількостях. Найчастіше це були вазонки, також дитячі іграшки: баранці, свистульки, півники, котики, пташечки (62).

Відродилося в 20-х роках й рахнянське ковальство. Ковалі кували молотки, сокири, серпи, підкови, рогачі, лопатки, цвяхи, коси, вудила, стремена, гачки, дверні клямки і навіть сковороди, тобто виготовлялися предмети, які були потрібні в господарстві в повсякденному користуванні (63).

Зростання кустарного та сільськогосподарського виробництва сприяло тому, що у березні 1928 року у Рахнах-Лісових було відкрито базар (торговицю). Торгівля влаштувалась по п'ятницях у такому порядку: торговиця свиняча та рогатої худоби – на площі коло колишнього товариства «Зоря», дрібна торгівля продуктами споживання – біля сільради; кінська торгівля – по вулиці біля Джултевичів; горшкова торгівля – по вулиці до церкви (тепер вона названа Учительською) (64).

До 1928 року належить перша спроба електрифікувати село. На засіданні сільської Ради 21 квітня прийнято рішення виділити з сум самообкладання 365 крб. на проведення електрифікації й винести це питання на розгляд загальних зборів села (65). Очевидно, справа так і залишилась на папері, бо про позитивне рішення цього питання документи сільради мовчать.

На 1929 рік, в переддень колективізації, у селі зареєстровано 918 дворів, мешканців – 4528 чол. Село кваліфікувалося як середняцько-бідняцьке, господарства розподілялися за наявністю землі наступним чином: до 1 десятини землі – 18 господарств, до 2-х десятин – 45, до 3-х десятин – 194, до 4-х десятин – 392, до 5-ти десятин – 153, до 6-ти десятин – 98 і більше – 18. Майже половина господарств (447) були звільнені від сплати сільськогосподарського податку.

Споживча кооперація значно розширила сферу діяльності. У 1929 році її пайовиками були уже 553 селян, а пайовий капітал складав 2394 крб., пересічний квартальний обіг капіталу – 14 000 крб.

Садово-городнє кооперативне товариство мало 130 пайовиків, але діяло кволо й перебувало у стані занепаду (за 1928 рік законтраковано лише 600 пудів різних фруктів та 700 пудів грушок).

З 1928 року в селі існувало птахівниче кооперативне товариство «Новий птаховод». У ньому нараховувалось пайовиків 91 чол. Діяльність товариства охоплювала 12 найближчих сіл. Кооператив займався лише заготівлею яєць й існував виключно завдяки кредитам Тульчинського опрптахосоюзу. Прибутки з діяльності «Нового птаховода» були настільки малі, що їх не завжди вистачало навіть на утримання правління товариства та оренди приміщення (66).

Сільське товариство взаємодопомоги на той час (1929 рік) уже мало в користуванні трактор (67).

Доволі потужною станом на 1929 рік була сільська організація КНС. До неї входило 243 чоловіка (68). Саме на підтримку комнезамів розраховувала влада у майбутній кампанії суцільної колективізації. В ці роки поступово з числа керівництва сільради, ТСОЗів, членів комнезамів різних товариств та активістів села уже формувалися майбутні радянські кадри.

Слід пам'ятати, що роки існування СРСП – це була епоха, коли окремі люди, далекі від таланту чи здібностей, були такими потрібними владі – владоугодники. Часто безграмотні, безтолкові, бездарні – їм доручали печатку, виділяли кабінет, а часом і наган. Ось такі й правила країною.

(1) Новий адміністративно-територіальний поділ Поділля.-Вінниця, 1923. – ч.V.-с.15.

(2) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.1, арк. 7.

(3) ДАВО, ф.Р-2830, оп.2, спр.4, арк. 2.

(4) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.2, арк. 323.

(5) ДАВО, ф.Р-6023, оп.4, спр.3922, арк. 7-8.

(6) ДАВО, ф.Р-2830, оп.2, спр.3, арк. 70.

(7) ДАВО, ф.Р-6023, оп.4, спр. 3922, арк. 8.

(8) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.66, арк. 48.

(9) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.71, арк. 3-3зв.

(10) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.71, арк. 2-3зв.

(11) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.71, арк. 2-3зв.

(12) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.36, арк. 49.

(13) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.65, арк. 47.

(14) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.65, арк. 47.

(15) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.22, арк. 150.

(16) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.11, арк. 7.

(17) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.46, арк. 71-71зв.

(18) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.46, арк. 40.

(19) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.23, арк. 9.

(20) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.24, арк. 10.

(21) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.24, арк. 8а.

(22) ДАВО, ф.Р-4932, оп.1, спр.71, арк. 6.

(23) Новий адміністративно-територіальний стан Поділля.-В., 1923.-ч.V.-с.15.

(24) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.66, арк. 11.

(25) ДАВО, ф.Р-252, оп.1, спр.117, арк. 33зв.

(26) ДАВО, ф.Р-195, оп.3, спр.244, арк. 104, 108.

(27) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.11, арк. 18.

(28) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.66, арк. 721.

(29) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.11, арк. 257.

(30) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.66, арк. 1515.

(31) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.111, арк. 186; спр.129, арк. 411.

(32) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.153, арк. 30.

(33) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.10, арк. 81.

(34) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.129, арк. 415.

(35) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.133, арк. 52.

(36) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.133, арк. 49.

- (37) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.7, арк. 309-310.
(38) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.1, арк. 317.
(39) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.7, арк. 313.
(40) ДАВО, ф.Р-2830, оп.1, спр.10, арк. 81.
(41) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.196, арк. 194.
(42) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.64, арк. 173.
(43) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.187, арк. 123.
(44) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.200, арк. 28.
(45) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.196, арк. 194.
(46) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.196, арк. 270.
(47) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.187, арк. 174.
(48) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.131, арк. 487.
(49) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.248, арк. 612-613.
(50) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.267, арк. 2зв-3.
(51) ДАВО, ф.Р-237, оп.1, спр.267, арк. 8.
(52) ДАВО, ф.Р-835, оп.1, спр.213, арк. 165.
(53) ДАВО, ф.Р-684, оп.1, спр.80, арк. 25-30.
(54) ДАВО, ф.Р-2232, оп.3, спр.33, арк. 54.
(55) ДАВО, ф.Р-2232, оп.1, спр.22, арк. 257-257зв.
(56) ДАВО, ф.Р-2232, оп.1, спр.41, арк. 105-106.
(57) Населені пункти Тульчинщини.-Тульчин, 1927.-с.72.
(58) ДАВО, ф.Р-2232, оп.1, спр.24, арк. 347зв.
(59) ДАВО, ф.Р-2232, оп.1, спр.23, арк. 62-63.
(60) ДАВО, ф.Р-2232, оп.9, спр.46, арк. 8-9.
(61) ДАВО, ф.Р-2232, оп.11, спр.1, арк. 353.
(62) Пірус Т.П. Гончарі села Рахни-Лісові.//Етнографія Поділля.-
Вінниця, 1992.-ч.ІІ.-с.54-57.
(63) Пірус Т.П. Спогади про ковалів села Рахни-Лісові.//Етногра-
фія Поділля.-Вінниця, 1992.-ч.ІІ.-с.86-87.
(64) ДАВО, ф.Р-2232, оп.2, спр.10, арк. 14зв.
(65) ДАВО, ф.Р-2232, оп.2, спр.10, арк. 25.
(66) ДАВО, ф.Р-2232, оп.16, спр.23, арк. 28-32.
(67) ДАВО, ф.Р-137, оп.1, спр.814, арк. 38зв.
(68) ДАВО, ф.Р-2232, оп.16, спр.23, арк. 31-32.

Про культурне життя на селі

В Рахнах-Лісових, яке запроваджувала нова радянська влада, сповіщає нам слідуючий архівний документ (мовою оригіналу):

Протокол ч.1.

Засідання правління с/буд з участю представників всіх організацій села Рахнів, а саме: від с/б – Давидов, сельради – Колесник, нарзв'язку – Томов, містком ж.д. – Троценко, ВРЗЛ. – Скіневич, від жінок – Кравець Явдоха, кооперації – Мизерман, Совхоза – Бабаєв, культсекції – Томов і 22 члена сельради

Головою Бабаєв
Секретар Томов

СЛУХАЛИ:

Відношення та анкети надісланної Райінспектури – політосвіти від 18/ХІІ – 26 року і постанови РВК від 22/ХІ 1926 року, о кінофікації та заповнення анкети обслідування. Справу про кінофікацію з'ясував тов.Давидов та Томов та інші члени організації висловлювались.

УХВАЛИЛИ:

Доручити тов. Давидову та Томову заповнити анкету по всім питанням і просити Райінспектуру політосвіти та РВК щоб прискорити **провести кінофікацію в селі Рахнах-Лісових**. Що дасть можливість підняти культосвітню роботу на селі Рахнах та інших селах Следі та Стрільники, помешкання театра видноти кінофікації по заяк передвижне - вагон ж.д. кіно ставили в нашім театрі кілька раз і селянство кінофікацією та електрофікацією зацікавлене, а тому просити аби як найскоріше провести в життя.

Голова об'єднаного засідання Давидов
Секретар Томов

16 січня 1927 року

с. Рахни-Лісові

Важливою подією для мешканців Рахнів-Лісових було **встановлення** у 1927 році в приміщенні сільського театру **кіноустановки**. Організатором цієї справи був завсельбудом Давидов.

Через 2 роки членів Сельбуду нараховувалось 183 особи. Діяли гуртки: робселькор, сільськогосподарський, драматичний, безвірників,

радіогурток. В бібліотеці Сельбуду – 204 книги, чимало журналів. При Сельбуді встановлено радіовузол, при школі відкрито клас по ліквідації неписьменництва (лікнеп).

Лікнеп у Рахнах відвідували і дорослі, і молоді селяни. Фото 1926 р.

Похорони Платона Григоровича Синька, який довгий час працював на будівництві під'їзних колій станції Рахни. Фото 1936 р.

Насильницька колективізація в Рахнах-Лісових та її наслідки

**«Без винищення класу куркуля
ми радянської влади не побудуємо»**

В.І. Ленін

Сталіна лякала духовна велич українського народу. І його помічники, такі як Молотов, Каганович, Постишев та інші, мудрували не над тим, як розвинути цю велич, а над іншим, – як зламати її. Адже вони добре знали про розмір величі українського народу, бо вона проявила себе ще з давніх-давен.

- ❖ Українці вперше у світі у Запорозькій Січі додумались до демократії.
- ❖ Україна ще за Володимира Великого була другою в Європі державою по розвитку.
- ❖ Дочки України вершили політику в найбільших державах світу, а Роксолана із рабині стала султаншою наймогутнішої імперії.
- ❖ Саме в Києві була заснована Могиянська академія раніше навіть від Гарварда і стала найкращою у світі, про що стверджував Лев Толстой, відзначаючи, що 2/3 професорсько-викладацької та творчої еліти Москви були українцями.
- ❖ На Україні засновано православ'я – найстарішу Лавру Києво-Печерську із її преподобними старцями та явленнями Богоматері.
- ❖ Прості українські козаки стали на захист своєї рідної мови із Сагайдачним ще у XVII ст.
- ❖ Вільнодумні українці на спаленій Катериною Січі рятували не золото, а ікони. А найстарший із них Калнишевський до 112 років життя просидів у ямі на Соловках і не зрікся переконань.

Про це думали і це бачили імператори, і чітко знали: не подавивши потенціал цього народу, інший буде далеко позаду... а особливо «старший брат». Цим і скористались більшовики та пообіцяли рівність.

Україна самотужки протягом кількох років дала такий сплеск розвитку національної могутності, народила таке покоління волелюбної української культурної еліти, що в Кремлі злякались...

Потім в Україні було розстріляне «Відродження»...

Пішли з життя тисячі світлих і непідкупних геніїв. Але цього було замало. Страх не проходив. І настали жахливі часи не тільки для української еліти, а й для простих українців.

Голод, голодомор, чи людомор. Історики по-різному називали його. Умовне поняття носили і такі назви, як «штучний голод», «наперед спланований», «навмисне організований». Але найвичерпнішою категорією є термін «геноцид», що за нормами міжнародного права означає повне або часткове винищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи людей. Доказом геноциду є свідоме створення владою таких умов життя, що призвели до масової смерті мільйонів українців.

Доба комуністичної диктатури з 1917 року виявилася для українського народу найтрагічнішим періодом у його багатостраждальній історії. «Друга революція», так звана суцільна, переважно насильницька колективізація індивідуальних селянських господарств, що розпочалася після з'їзду правлячої партії у 1927 році, супроводжувалася нечуваним варварством і страхіттям, небаченими в світі репресіями проти заможних і середніх господарів. Ця протиприродна акція комуністичного режиму в історичній літературі цілком справедливо називається **війною більшовиків проти селянських мас власної держави**. Події, пов'язані з антинародною колективізацією та її спустошливими наслідками – винищенням найпродуктивніших селянських господарств, занепадом сільськогосподарського виробництва, страхітливим штучним голодомором 1932 – 1933 років, – це одна з найжахливіших сторінок в усій українській історії, коли українці поїдали один одного... Це відбувалось в роки будівництва «світлого майбутнього» – комунізму.

Вже не треба заперечувати очевидне – штучний голод був задуманим, бо тільки так на найродючіших у світі землях можна було провчити і поставити на коліна націю.

Колективізація стала передумовою для цього. А тому більшовицькі уми заздалегідь підготували «солідну» нормативно- правову базу: прийняли цілий ряд рішень партійних та державних органів союзного та республіканського рівня, постанов, інструкцій тощо.

Але все по-порядку. Листопадовий 1929 року пленум ЦК ВКП(б) проголосив курс на докорінну перебудову сільського господарства шляхом проведення суцільної колективізації: переведення одноосібних господарств на великі колективні (колгоспи), що давало можливість державі цілком контролювати їх і використовувати плоди їхньої

праці для форсування індустріалізації країни. А вже 29 грудня того ж року на сторінках газети «Правда» Сталін писав: **«Ми перейшли від політики обмеження куркуля до ліквідації куркуля як класу».**

На початку наступного, 1930 року вийшла постанова ЦК ВКП(б) «Про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву». Ця «допомога» в основному зводилась до організації боротьби проти селян, яких, переважно, насильно заганяли до колгоспів, примушували «усуспільнювати» засоби виробництва. 21 січня «Правда» надала навіть конкретну інструкцію щодо насильства: **«Ми повинні поводитися з куркулями так, – писала вона, – як із буржуазією 1918 року».**

30 січня 1930 року було оприлюднено спеціальну постанову ЦК ВКП(б) під назвою «Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації», що відома як «постанова Молотова». Її автор, як і Ленін, повчав: «В особі куркуля ми маємо найхитрішого і все ще не розбитого ворога».

Саме така політика держави й отримала назву «розкуркулення» або «ліквідації куркульства, як класу».

Перша хвиля розкуркулення, що прокотилася Україною, сягнула свого апогею у березні 1930 року і фактично стала передісторією Голодомору 1932-1933 років. Вона охопила майже всі райони України, в тому числі і Шаргородщину, під розкуркулення підпали сотні селянських господарств району. Почалося позбавлення всієї власності селян, депортації їх сімей, позбавлення волі та розстріли.

Під страхом покарання подібним «розкуркуленням» і виселенням селяни в масовому порядку вступали в колгоспи, передаючи їм свою землю, худобу, знаряддя праці тощо. Примусова колективізація набула широкого розмаху. Разом з тим українське селянство чинило опір жорсткій сталінській політиці на селі.

Про колективізацію у нашому районі у книзі «Історія міст і сіл Вінницької області» говориться дослівно: «Колективізація у Брацлавському районі (Шпиківський район організовано пізніше) почалася у другій половині 1929 року. Вона здійснювалась у жорсткій класовій боротьбі з куркуль-

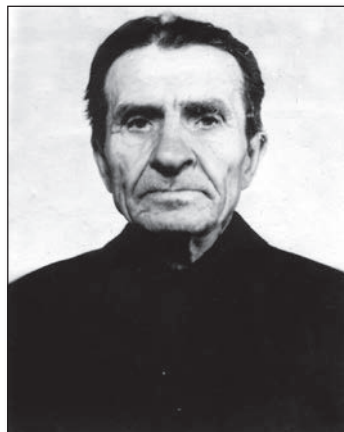
ством. На території Рахнів-Лісових організовано колгосп і радгосп. Для їх потреб в господарства надходили перший трактор, а також плуги, культиватори та інша сільськогосподарська техніка».

Що ж насправді тоді творилося в Рахнах-Лісових?

1929-й рік. В Рахнах-Лісових діяло раніше створене сільськогосподарське товариство – Товариство Спільного Обробітку Землі (ТСОЗ). Ця спілка селян була створена добровільно. Головою її було обрано місцевого Синька Дмитра. Але, як усе інше, усе нове давалося важко. На відміну від радгоспу, який уже більш-менш краще функціонував на селі (завідувач т.Бельський В.В.), де оброблялися виділені для нього 250 га орної землі, ТСОЗ довго не проіснував. І вже на його базі взимку 1930 року в Рахнах-Лісових було організовано колективне господарство (колгосп). Сюди увійшли 327 господарств із усіх 920-ти, що були в селі. Назву нове господарство одержало «Новий сівач», а **Дмитро Левкович Синько** став його головою.

На той час держава направляла у села країни представників пролетаріату так званих «Двадцятитисячників», «Двадцятип'ятитисячників», «Тридцятитисячників» для проведення і організацій колгоспів. В Рахні прибув із Пітера путіловський робітник Буров Степан Никифорович. Разом із місцевими активістами села, до яких входили А. Кулик, М. Гуменний, Ф. Свистун, І. Черногуз та інші, С.Н. Буров розпочав діяльність по укріпленню радянської влади та проведення масової колективізації.

Усе розпочиналося, як кажуть, з нуля: не було тягової сили, сільськогосподарського реманенту, господарських приміщень. А тому коней та реманент селяни мали віддати в колгосп добровільно.

Синько Дмитро Леонтійович – перший голова новоствореного колгоспу «Новий сівач» (1929 рік).

Буров Степан Никифорович, Путіловський робітник, присланий на село партією для проведення колективізації.

«Розбарахоловання» селян на Шпиківщині під час колективізації.

Але таких було небагато. Тому місцева влада забирала необхідне для ведення господарства насильно. Займалися цією справою комітети незаможних селян та сільська рада.

Насильницьке залучення до колгоспів викликало упертий опір. Селяни не бажали відмовлятися від своєї власності та пе-

редавати її у колгосп. У селах шпиківщини відбувалися, як і на шаргородщині, антиколгоспні і навіть антирадянські виступи та заворушення. У селах їх називали «волинками». Спокійно колективізація пройшла лише у сусідньому селі Юліямполі. У решті сіл шпиківщини селяни проявляли непокору та злість до влади. Особливо ці прояви були від жінок. Такий рух жіноцтва на той час ставав масовим, котрі під час проведення організаційної роботи в селі на зборах вчиняли гвалт і крик і цим самим зривали проведення заходу. А коли в селі по вказівці районної влади місцеві активісти хотіли переорювати старі селянські межі, жінки ставали з піднятими руками та вилами проти орачів.

Тоді ж, у Рахнах було створено одну із перших в Україні МТС (машинно-тракторну станцію). Тоді вона спочатку звалася машинно-кінна станція. Очолив її теж присланий із Пітера комуніст Жарін. По його вказівці вперше в селі виїхав трактор на селянські наділи переорювати межі. Рахнянські жінки організовано вийшли в поле і всяко перешкоджали такій оранці. Одні лягли під колеса трактора, інші закидали тракториста землею. Були й такі, що вигукували антирадянські гасла. В цей же день розлючені жінки побили новопризначеного директора МТС Жаріна, побили трактористів (вони були не місцеві), били їздівих і навіть коней, якими орали межі.

Після таких подій в Рахнах, влада негайно направила в село загін міліції, який застосував зброю до селян. Так радянська влада наводила «порядок» у себе.

Після цього заворушення селяни масово виходили із колгоспу, розбираючи своє майно. На вулицях Рахнів-Лісових стали часто з'являтися листівки із закликами: «Геть Росію!», «Не підемо в ярмо»,

«Геть Радянську владу!» та інші. Організатори повстань Онуфрійчук Пилип, Гоцуленко Сидір, Кущій Михайло та інші закликали селян не вступати в колгосп. Але діяльність їх була доволі короткою. Завдяки оперативним діям органів Державного партійного апарату владі вдалося розправитися з повстанцями.

Складовою частиною процесу колективізації було так зване розкуркулювання. Директиви з цього питання були видані владою, хоч у жодній з них чітко не зазначалось, хто потрапляв під категорію куркулів. Формально існували певні критерії щодо трактування поняття «куркуль». Ще в 1922 – 1924 роках ліквідовували ті господи, які мали більше 15 десятин землі, але, як відомо, в малоземельних Рахнах-Лісових таких господарств не існувало. Тому перша хвиля розкуркулювання села не торкнулась. Друга хвиля, що проходила паралельно з колективізацією, впала на голови не лише хазяйновитих рахнян, а й поглинула просто неугодних режимові господарів. Через брак документів точну кількість розкуркулених рахнян встановити не вдалося. Але достеменно відомо, що були розкуркулені господарства Павла Майстренка, Сидора Гуцоленка, Тимофія Костишина, Івана Саса, Марка Черногуза, Петра Лебідя, Пилипа Онуфрійчука та ін.

Сільські рахнянські активісти – 1932 р.

Не дивлячись на шалений тиск, селяни чинили запеклий опір радянській владі. У 1932 році колгосп «Новий сівач» в Рахнах-Лісових об'єднував 327 господарств, що становило лише 35 відсотків від загальної кількості. Епізод із хлібозаготівельної кампанії взимку 1931-1932 років подає міська газета Вінниці «Ленінський шлях». Зрозуміло,

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

що ніякої об'єктивності у статті немає. Автор стверджує, що Рахни – найвідсталіше село у хлібозаготівлях на увесь Брацлавський район. За три дні було заготовлено всього 90 центнерів зерна. Селяни, очолені С. Божком, хотіли убити активного хлібозаготовця товариша Сухоцького. В статті вони зазначаються як «згряя куркулів і терористів». Поза змістом документів залишилися відомості про те, що це були бідні селяни.

Такі випадки нападів на хлібозаготівельників були непоодинокі, адже таким чином рахняни рятувалися від наступаючого голоду, яким сталінське керівництво карало селян за непослух. Подих страшного лиха був відчутний у Рахнах-Лісових уже весною 1932 року.

Здача хліба державі. 1932-й рік.

Знищення рахнян голодом

Про події в селі в голодні 1932-1933 роки залишилися лише епізодичні згадки, бо архівні документи по Брацлавському району, до якого на той час входили Рахні-Лісові, не збереглися. Але повну картину того, що відбувалося, можна скласти зі спогадів очевидців, які змогли пережити ті жахливі роки.

Почалася «війна» з рахнянами. По хатах стала нищпорити «червона мітла» продзагонів. Житель села **Михайло Іванович Дем'як (1910 р.н.)** говорив про це: «Страшно було. Продзагонівці увійшли в дім і заглядали в кожний закуток, виривали в дітей хліб із рук. Навіть забрали зі столу варену картоплю. А ми з дружиною стояли мовчки, бо чи була б користь з нашого обурення!»

Згідно з прийнятою 20 листопада 1932 року постановою Раднаркому України «Про заходи щодо посилення хлібозаготівлі», заборонялося видавати зерно колгоспникам на трудодні, які не виконали держплану. Тоді в селі ситуація взагалі стала критичною. Частина рахнян, щоб врятуватися, втікали з села. Щодня в Рахнах-Лісових вмирили десятки людей. Вулицями щоранку підводою їздив Гуменний (люди прозвали його Каплицею), збирав трупи на полудрабок і вивозив на старе кладовище. Іноді одна могила ставала місцем поховання десятків односельців. Про перші жертви голодомору сповіщав церковний дзвін, а потім і це було заборонено. Часом в розповідях рахнян, свідків тих страшних подій,

звучать слова про те, що у голодні роки були в селі випадки людоїдства. **Ганна Михайлівна Синько (1923 р.н.)** згадувала: «По селу поповзли чутки про те, що люди їли своїх дітей. Тому багато односельців почали провжджати і зустрічати свою малечу зі школи. Школярам давали хоч сякий-такий суп». Та лише від однієї думки про випадки людоїдства стає моторошно. Але не можна безапеляційно засуджувати цих людей, адже то не лише їх провина, а вина провладних катів,

Очевидець Голодомору в Рахнах
Синько Ганна Михайлівна, 1923 р.н.
з онучкою Оленкою

які прирекли на голодне божевілля мільйони українців. **Антон Федосійович Колесник (1904 р.н.)** розповідав: «Коли йшов до школи, то не міг без болю дивитися на людей, опухлих, з простягнутими руками, які благали їжі. А повертаючись, бачив, що вже багато з них лежали мертвими. Влада все тисла і тисла. Зелінський і Кривий, здавши податок, приховали півмішка зерна на насіння. Гадали, що більше не прийдуть, але активісти віднайшли схованку. Їх забрали і відправили у заслання».

Починаючи з середини 1933 року, серед селян прослідковується відкрите незадоволення радянською владою. Так, П.Онуфрійчук на сільських зборах говорив: «Радянська влада хоче знищити селянство голодом. Хліба у нас нема. Люди помирають з голоду, а держава не допомагає і хліб відправляє за кордон.» М. Кущю в 1937 році слідчий НКВД ставив у провину те, що він у 1933 році якимсь серед селян у Рахнах-Лісових сказав наступне: «Дивіться до чого довела радянська влада: коні здихають, сотнями мруть люди, а якщо б ви були допомогли мені разом з Петлюрою розбити цю владу, то цього б не було».

(ДАВО. ф.р. - 6023, оп, 4. спр. 11767, арк. 12)

Роздобути більш конкретних документальних даних про голодомор 1932-1933 років не вдалося, але дізнатися про ситуацію в Рахнах-Лісових можна також з газетних статей. У газеті «Більшовицька правда» від 2 серпня 1933 року була опублікована стаття про зрив хлібозаготівлі в Рахнах-Лісових. Кореспондент газети зазначав, що в селі «куркульські запродавці із сільради на чолі з головою брутально перекрутили лінію партії, зламали твердий, непорушний закон про зернопоставку державі». Селяни, не дочекавшись дозволу влади, самостійно розпочали збір урожаю. Вони зробили це, аби врятуватися від голодної смерті. Протягом семи днів жнив одноосібники не здали державі жодного кілограма зерна. **Цього влада рахнянським селянам пробачити не могла.** Саме тому пік голодомору в Рахнах-Лісових припав на кінець липня 1933 року, коли й стався цей випадок. Влада помстилася селянам страшними екзекуціями. **Іван Ксенофонтіович Синько (1918 р.н.)** так говорив про той період у селі: «На вулицях уже не було котів і псів. Люди ловили та їли все. Після липневих подій 1933 року активісти ще більше знахабніли.

Жертва голодомору в Рахнах, дворічна Олександра Ястремська. Фото 1931 р.

Було обшукано кожен куточок, відібрано останнє. У Рахнах-Лісових не було б стільки мучеників, якби не холопське виконання волі «наймудрішого» сільськими активістами».

В той період в Рахнах-Лісових голодувала майже кожна сім'я. Влада цим не задовольнилась. Через кілька днів після виходу статті «Про порушення закону про хлібоздачу в с. Рахнах-Лісових» Вінницький обком КП(б)У прийняв відповідну постанову. Обком зобов'язав облпрокурора товариша Черніна розслідувати інцидент для притягнення винних до відповідальності. До Рахнів-Лісових направили облуповкомзага РНК товариша Колядинцева, який мав перевірити правильність виконання зобов'язань по здачі хліба, як у колгоспному, так і в індивідуальному секторах. У зв'язку з цими подіями активізувалася діяльність органів ДПУ в Рахнах-Лісових. Вони забезпечували проведення хлібозаготівель та недопущення голодних селянських бунтів. Незадоволені державною політикою люди села, що наважилися проявити своє обурення вголос, одразу ж потрапляли за ґрати, звідки майже ніхто не повертався. В 1933 році у Рахнах-Лісових заарештовано за «антирадянську діяльність» С. Гуцаленка. Матеріали слідства передають справжній дух тодішньої епохи. Справу було порушено сільрадою і направлено на розгляд до ДПА. Акт складено 25 лютого 1933 року, засвідчено головою сільради Д. Синьком і членом правління А. Лиманським. В акті йшлося про те, що «кулак Гуцоленко до усіх міроприємств, організованих владою ставиться вороже». За свідченнями голови сільради Сидір Гуцоленко вів шалену антирадянську роботу щодо весняної посівної, намагався зірвати її підготовку. Але цей акт уже не мав ніякого значення для райвиконкому, адже питання про репресію Гуцоленка було погоджено заздалегідь, бо його сім'я вперто відмовлялася не вступати в колгосп. Гуцоленко допомагав голодуючим односельчанам.

*Діти сім'ї Гуцоленків. 1931 р.
(загинули з голоду всі)*

До справи було залучено багато свідків. Їх свідчення почасти були суперечливими, що говорить про їх сфабрикованість. С. Гуцоленка було засуджено на три роки концтаборів. Ці випадки непоодинокі.

Було репресовано П. Галушина, С. Зелінського, Т. Кривого. Цим представники радянської влади в районі хотіли показати селянам, яка доля чекає їх в разі опору наказам.

Старожили згадують, що голодомор 1932 – 1933 років торкнувся кожної родини. Легше було перерахувати тих, хто вижив, аніж мертвих. Вести облік жертв голоду стали потайки в 1934 році коли у Рахни-Лісові приїхав з Черкащини **Мефодій Яцько**, він аж злякався того, як спорожніло село: «Я почав рахувати померлих. Пам'ятаю, нарахував 1417 осіб. Списки спалив, бо боявся, щоб не посадили за політику, адже на Голодомор 1932 – 1933 років було накладено «табу».

Проїшли роки. Тисячі рахнян, які були очевидцями подій 1932 – 1933 років, відійшли в інший світ. Ті, які вижили, добре розуміють: голоду можна було уникнути, якби не волюнтаризм Сталіна та його прислужників, якби не злочинна політика радянського керівництва проти українського народу.

Кожне село нашого району заплатило данину **Голодомору-33** життями дорослих і дітей. Жахливу пам'ять ще зберігають сільчани похилого віку, свідки тих страшних років. Кожна їх розповідь, кожен спогад – це історичний документ. На жаль, без єдиної фотографії. Скільки ж людей померло, не довідається ніхто і ніколи.

Перший секретар ЦК КПРС, Голова Ради Міністрів СРСР М.С. Хрущов у своїх мемуарах, виданих за кордоном, писав:

«Я не можу вказати точні цифри, оскільки ніхто не вів обліку. Все, що ми знали, – це те, що люди на Україні помирали у величезних кількостях...»

– Ми – дивна нація, – пише Марія Татарин із Жмеринщини, – опереткова. З нас кров ціди, а ми на біль не з сльозами й помстою відповідаємо, а... співом. Або віршем. Можна й прозою...

А скільки крові збігло тільки в навколишніх селах! Скільки смертей зазнало село? Їх тисячі й тисячі. За обкрадених, обдертих, за божевільних людоїдів і трупоїдів, за голодних і здичавілих людей не заступилися ні сонце, ні місяць, ні трави... Бо за них не вступилися співвітчизники – земляки-«активісти», від яких це залежало.

Очевидець голодомору в Рахнах Надія Михайлівна Ястремська, Фото 1945 р.

Про страшні роки голодомору Олександр Чадюк із Насіківки у своєму вірші пише так:

*Настав важкий голодомор,
Забрали все з людських комор.
І люди стали помирати,
А більше всіх страждали діти...*

*Могили були без хрестів.
Хто цих страждань хотів?
Хто голод штучно цей зробив
І собі «славу» заробив?*

У всьому нині звинувачують Сталіна і тоталітарний режим. Україна кров'ю вмилася в 1932-1933 роках, втратила від 7 до 9 мільйонів своїх людей, а окремі українці і сьогодні ще носять на демонстраціях під червоним прапором портрети Сталіна, бажаючи повернути сталінізм назад, залишаючи на згадку пам'ятники тим, хто примусив українців їсти один одного. Весь світ знає, що під час голодомору вимерав лише український народ – на найситніших в Європі чорноземах, а нині ми готові добровільно залізти в чергове інтернаціональне об'єднання під назвою ЄПІ (єдиний економічний простір). Це правда. Ми – дивний народ. Влада звинуватила в організації голоду «шкідників», «прихованих петлюрівців», «українських націоналістів», «поляків», а цей народ у 1941-му став на її захист. Українські селяни мерли задля вигоди держави, щоб допомогти у становленні нового ладу. Вони загинули, а світова пам'ять про їхню насильницьку смерть поросла забуттям.

У розоренім, зболенім селі лютував голод. Нещасні, виморені голодуванням, очманілі від знущання, люди бродили селом, мов приви́ди і помирали... помирали... щодень, щогодини – десятками. Помирали скрізь і всюди: вдома, на вулиці, на роботі. Здавалося, ніщо не в силі зупинити смерть, зло, насильство. Навіть в це лихоліття опухлі від голоду селяни йшли на «колгоспну панщину». Лихо ходило селом і несло в кожну оселю смерть.

Така родюча земля густо вкривалася мерцями, а трупний сморід не встигав вивітрюватися з осель рахнян. Вже повністю вимерли люди з вулиці, яка нині носить ім'я Макаренка. А по зчорнілому від мух селу продовжувала шастати бригада. Все сходило їм з рук. Але коли хтось зронив супроти бодай словечко, тоді приїжджали енкаведисти, міліціонери, і пропадав той. То вже був ворог народу. І такий терор мав свої наслідки.

Після багатьох жертв селяни знали – начувайся біди, повезуть у Сибір. І слід за тобою пропаде. І по багатьох пропадав. А ті, які залишились, робили сумні і важкі для себе висновки: терпи, мовчи, коли хочеш жити. Але яке то було життя? Життя рабське, голодне. Не життя, а пекло.

Голод хазяйнував в селі як справжній господар, наводячи в кожній селянській хаті свій порядок. Опухлі, зчорнілі від мук люди займались крадіжками один в одного. Щоб врятуватись від голодної

Свідок голодомору Ліда Марківна Ястремська, 1912 р.н. Фото 1945 р.

смерті, їли все, що попадалось на очі: собак, кішок, мишей, щурів, горобців, жаб. Споживали навіть те, чого їсти, здавалось, неможливо: подрібнений очерет, кору та бруньки дерев, цвіт акації, липи, тирсу, додаючи її в щось більш-менш їстівне: траву, кропиву, лопухи, лободу та інші бур'яни. Знесилені голодом, селяни їли також гнилі чи мерзлі картоплю та буряки, знаходячи їх у старих сховищах та на минулорічних полях. Були випадки, коли батьки їли трупи дітей, діти трупи батьків. За зірваний колосок чи корч картоплі або відправляли в Сибір без усякого суду, за списками, або розстрілювали.

Не всі очевидці мають сміливість і силу оповісти сьогодні гірку правду, і все ж старожили пам'ятають і не забувають ті часи.

Смерть від голоду. Яка ж вона страшна! (Із медичного словника дещо про голод).

– Голод знищує усі ресурси людського організму. Тіло марніє. Шкіра набуває сірувато-брунатного відтінку і викривається численними зморшками. Людина помітно старіє. Навіть нагадує кістяк, скритий натягнутою шкірою. Але частіше тіло набрякає, особливо руки, ноги та обличчя. Тоді шкіра тріскається і з'являються незагойні гнійні виразки. Найменший рух повністю знесилює людину. Дихання та серцебиття прискорюється. Зіниці розширюються. Починається діарея. Мінімальне фізичне зусилля викликає зупинку серця. Хворий у стані напівсвідомого сну може проіснувати ще якийсь тиждень, аж поки серце не перестане битися.

Спогади, спогади, спогади...

Костишин М.Г.

Коли не стало хліба...

Голодомор 1932 – 1933 років тінню скорботи витає над нами, ніби душі померлих, які намагаються повідати правду про небачені страхиття, щоб знали: ми, що вистраждали, перенесли прадіди, діди, бабки, батьки, матері.

Голод, як тепер уже зрозуміло, штучно створений Сталіним і його яничарами – соратниками у війні з селянством, кістлявою рукою пройшовся і по моїх рідних Рахнах...

Сльози горя, біль душі людської і донині жевріють в очах свідків і мучеників страшного голодомору. А їх, тих, хто пережив страшну весну, залишається в селі зовсім небагато.

Нині, коли відкриваються страхітливі, криваві сторінки нашої історії, мусимо віддати данину і шану всім замученим, померлим, звести на місцях їх упокою меморіали, які не тільки увіковічнюватимуть пам'ять, а й застерігатимуть нас і нащадків наших від повторення подібного.

*Поминальний обряд за убієнних у роки Голодомору 1932-1933 рр.
Справа наліво: очевидці Голодомору Татарко Олександра Макарівна,
Нікітіна Ганна Іванівна, Спірідонова Онися Матвіївна,
Тодошак Марія Іванівна, Шаргало Марія Матвіївна. Фото 2008 р.*

Спомини **Антон Феодосійовича Колесника**, 1904 року народження.

«З 1932 року працював їздовим у колгоспі ім. 17-ї партконференції. Пригадую, як ходили опухлі жінки, діти, обривали і їли калачики, обгризали кору на молодих деревах. Часом йдеш вулицею, а до тебе дитя з простягнутою рукою: губи жебонять, а голосу не чути. В нашій сім'ї була корова, то так врятувалися, а інакше і на нас чекала вірна погибель.

Навесні 1933-го почали сіяти зернові. І треба було трапитися, що опісля того, як поїв вареного бурячиння з молоком, Антон Феодосійович занедужав і не зміг піти на роботу. Промучився на землі біля плити два дні.

Прийшли до хати сільські активісти та й кажуть: «Ви зірвали сівбу. Це кому ви помагаєте?! Не куркулям часом? На перший раз вам штраф 227 карбованців». Таких грошей Колесник зроду не бачив.

– Та де в мене такі гроші?..

– Тоді корову забираєм.

Вся сім'я на колінах біля воріт просила - лементіла пощадити. Не послушали – забрали.

Коли пішов Антон Феодосійович на роботу і все розповів голові колгоспу Петру Степановичу Ганні, то він крадькома повернув корову.

Виходить, не всі були однакові у той жахливий час.

Іван Тимофійович Федорівч, 1915 року народження.

У його роки юності співали так, щоб не чули активісти:

*Тато в ТСОЗі,
Мама в ТСОЗі.
Діти голі при дорозі...
Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні...*

або

*Як були в нас Цар з Царицею –
Їли ми книші й паляниці;
Як остались без царя –
Ніде взять і сухаря...
Подивіться добрі люди,
В комітетах – хто повсюди?
Арештанти та вори,
Голодранці – брехуни...*

Івана Тимофійовича прийняли в радгосп стерновим (це той, хто дивиться за сівалкою, щоб вона не забивалася). Забачивши його старанність у роботі, директор Шевченко взяв до себе конюхом. Возив директорів до 1937-го. Багато їх було. Найбільше пам'ятає директора Гольберга. Господар був на землі, порадник для людей. Його забрали як члена троцькістсько-зінов'євської групи. Подальша його доля невідома.

В селі було два колгоспи і радгосп. Людей не вистачало. Часто доводилось Федоровичу привозити робітників із Слідів, Бортників, Бушинки, Левківців, Лопатинець. Розмовляючи з ними, чув про дітей, які наїлися лободи і вмерли, про жінок, котрі об'їдали листя на кущах.

Володимир Антонович Пустовіт, 1919-1990 рр.:

– Ми вдосталь визнали, що таке розкуркулення. В батька було двоє коней, чотири гектари землі, сільськогосподарський реманент, одинадцятирядна сівалка і сім душ сім'ї. Розкуркулювали нас за те, що хата була під залізом. З нашої хати спочатку зробили птахоферму. Курям не було що давати їсти, то забивали коня і кидали їм, щоб клювали.

Потім в нашій хаті жили працівники МТС. А ми, що мали на собі, з тим і пішли. Прийняла мамина сестра. Для прожиття виписали пуд жому. Якби не він – повмирали б. В мене вже спухли ноги, було, надавиш пальцем, так і яма залишалась у тілі.

Григорій Онуфрійович Незгода, 1906 року народження, Ганна Пилипівна – його дружина, 1904 року народження.

«Я працював вантажником на залізниці, то сказане про горе Курчичи, яка ловила малих дітей, вбивала їх і їла, засвідчую. Бачив її не раз на станції. Ми особливої гонитви не зазнали. Було людям горя, що й говорити! Спотикаючись, ходили діти, підлітки, та й просили їсти. Я отримував харчові картки, і ще мали корову, худу, аж ребрами світилася, але її молоко рятувало нас. У голодних розум губився; бачив, як вулицями нагинці ходили – пильнували бідолашні, чи не загубив хто крихту хліба, чи вирости калачики, кінський щавель. Так і вмирали під окопами з розкритими ротами. Їсти благали...

Про перші жертви голодомору ще сповіщав церковний дзвін, а потім і це заборонили.

Явдоха Гордіївна Білієнко, 1914 року народження:

Працювала в колгоспі ім. Сталіна. Хто ранком приходив на роботу – давали скибку хліба, і цю скибку берегли, як зіницю ока, бо ж нею треба сім'ю прогодувати. А от у Варвари Решетник одного

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

разу хтось украв окраєць. Як вона плакала, як голосила, ніби за мерцем: «Ви прийдете додому, дасте їсти дітям, а що ж я дам...».

Ранками і пізніми вечорами ходили в поле, щоб нарвати колосків, насмажити зерна та дати дітям. Лановий Медун ловив нас і забирав ті колоски.

Говорили, що за три крадені колоски за-суджували, але в Рахнах, Бог милував, не судили...

В пам'ять про голод.

*Люди помирали
в Рахнах на дорозі,
на городах, в полі*

*Родина
Римарів
у 30-х роках
минулого
століття*

Заповіт батька Григорія сину – Михайлу Костишину

Бережіть хліб, як життя, бережіть. Бо мені, маленькому, довелося колись пережити той страшний голод. У шість літ збирав гнилу картоплю на городах, буряки, лушпиння, щоб мама зварила юшку. Не раз нагайкою отримував по спині, коли збирав прибиті до землі колоски. Йшов і плакав, що нічого не приніс додому поїсти. Їв з тирси млинці, за щастя – було напиться меляси.

Макуху розмелював батько і ділив між нами, а крихти згорнув і подав мені в рот. Я й вижив, а сестра померла... Пам'ятаю його слова:

“Завжди голодного нагодуйте, пригостіть. І шматок хліба з собою дайте. Не стане хліба – і нас не стане...”

Григорій Костишин

Далі про страшні події Голодомору 1932-1933 років розповіла учителька місцевої школи Філіпішина Інна Іванівна:

Про що сповіщав церковний дзвін

У 1931 році тривала ліквідація заможних господарств і конфіскація майна тих селян, які не бажали колективізуватися.

Що стосується бідних селян, яких було багато, то вони, здебільшого, опору колективізації не чинили, деякі навіть вітали її. Ця частина селянства плекала надії, що усупільнення земель дасть їм змогу мати продукти харчування. Заохочувало їх те, що весною і влітку 1930 – 1931 років у полі під час посівної та збирання врожаю безплатно чи в рахунок трудовнів роздавали обіди. Голодні селяни і цим були задоволені. Однак через рік-два і біднота почала розчаровуватись. Наближався голод. Деякі незаможники стали подавати заяви про вихід з колгоспу.

Не обминув наше село Голодомор 1932-1933 років. За неповними даними, в Рахнах від голоду померло понад 1000 чоловік. Майже всі вони покояться на старому цвинтарі. В окремих могилах по кілька померлих. Ця страшна сторінка з історії села потребує додаткового дослідження. Потрібно, щоб люди знали прізвища жертв і винуватців геноциду.

Проїшли роки. Сотні рахнян – очевидців голодомору – відійшли в інший світ. На жаль, через інертність представників місцевої влади з ними поринули у пільму і їх свідчення тієї страшної пори. Лише на

старому цвинтарі – місці захоронення – близько 1500 померлих з голоду односельців, встановлено дерев'яного хреста з написом.

Павло Михайлович Костинюк – один із небагатьох очевидців того жаху, що навик вкарбувався у серце й душу, про який не може говорити без сліз на очах. Він, одинадцятирічний хлопець, бачив, як знеможені рідні виволікали чи в ряднині, чи просто за руки або ноги з подвір'я за ворота померлих. Труп, бувало, лежали по 2-3 дні. Вулицями їздив конячкою Гуменний (люди прозвали його Каплицею), збирав трупи на полудрабок, вивозив на цвинтар і скидав у яму, яку не закидали, доки не наповнювалась... Скільки таких братських могил було на цвинтарі, ніхто не знає...

– На Байдаківці, де ми жили (нині місцина від вул. Макаренка до Зрубу), – розказував він, – був 31 двір. Це була чи не найкоротша вуличка села. Й на нашому куті тоді померло 25 чоловік. Не було хати, в якій голод не умертвив хоч одного члена сім'ї. Пусткою залишилась оселя Кришталів. Усіх п'ятьох вивезли протягом трьох днів. Від батьків чув, як схопили на станції 70-літню Курчиху, яка заманювала до себе в хату їжею дітей, вбивала їх, робила з них ковбаси, холодець і продавала. Виявив це один із покупців, який побачив у ковбасі дитячі нігті.

Природний ляк викликав у рахнян поголос про те, що і Терсецькі їли людей. Таких відразу ж вивозили з села. Казали, що їх вбивали. Бо той, хто вже спробував людського м'яса, не зупинився б ні перед чим.

У багатьох спогадах жертв голоду засвідчується, що тривале голодування призводило до травмування людської свідомості, призводило до божевілля і канібалізму. Дистрофія нищила розум, свідомість людей перетворювала їх на тварин.

Острах і оціпеніння у рахнян викликала чутка про Федора Яковишена, котрий, щоб врятуватись, зарізав свою 11-річну доньку і з'їв. Через кілька днів його знайшли задубілого під вербою, з рота стирчала трава... Випадки людоїдства спонукали батьків до охорони дітей. Стали вони проводити їх в школу і забирати з неї. Школярам давали хоч сякий-такий соєвий суп.

Коли я йшов до школи, то бачив, як десятки малих дітей просили і благали їжі. А повертаючись із школи, бачив, що багато з них лежали мертвими. По селу вже валялося стільки трупів, що не встигали вивозити і закопувати їх. Траплялись непоодинокі випадки, коли живі знесилені закопували рідних поруч із садибою, не дочекавшись Каплиці. Померлих ховали без домовини, такими, якими застала їх голодна смерть. Про перші жертви сповіщав церковний дзвін. Але щоденне

промовисто – гнітюче бамкання гнітило й до того болісні настрої в душах рахнян. Здавалось, життя зупинилось. Бридка смерть стояла біля порога кожної хатини, вичікуючи свою жертву. Дзвонити заборонили.

Доповнили сторінки голоду в селі спогади **Пилипа Степановича Галушина:**

– Варили і їли все: псів, котів, ховрахів, ворон, голубів, жаб, взуття із шкіри, постולי з сиром'ятини. Збирали гнилу картоплю, жолуді, бурякове насіння, все це перемелювали на жорнах, додавали дерев'яної тирси й пекли млинці, паляниці, а частину розмішували з водою й варили баланду. Ті, хто мав борошно, пекли хліб тільки вночі, бо за дня по запаху юрбами сходились голодні й просили їсти. Траплялось, що голодні люди вдирались в хату і забирали все їстівне. Балабушок коштував 1 карбованець.

Тоді село було схоже на пекло. Вмирили тихо, без ніякого опору і крику. Поміж захоронених були й живі... і дивно: ніхто й разу про них ніде і ніколи не згадав. У тих могилах, казали старожили, лежать близько 1500 осіб.

Восени 1932 року, незважаючи на неврожай, люди надіялись якось вижити. Але триразове підвищення податку на хлібозаготівлі сталінськими нелюдами протягом 6 місяців кінця 1932 – початку 1933 років унеможливило «розрахуватись з державою». А відтак розпочалась війна з українським селянством. По хатах стала нишпорити «червона мітла». Активісти, які входили до неї, вигрібали з потаємних куточків, запічків горшки, вузлики, пляшки із збіжжям не лише в хатах, коморах, стодолах і хлівах, а й залізними шомполами «промацували» землю, горища, сіновали, шукали у скринях, комінках, скрізь. А коли нічого не знаходили, забирали одягу, полотно.

Єфрем Зелінський та Тимофій Кривий, здавши встановлену норму податку, приховали по півмішка зерна на насіння. Гадали, що більше не прийдуть, але активісти віднайшли сховане, забрали і відправили селян у далекі краї.

П. Галушин, було, і сам повірив тим, котрі запевняли, що, здавши 50 пудів зерна до колгоспу, не силуватимуть більше. Але коли він здав, то наступного дня «активісти» знов прийшли і вимагали вже 60 пудів. Та де було їх узяти? Розкуркулили. Забрали весь реманент – для обробітку землі - і навіть колодки, на яких шив постולי. Його брата Андрія спровадили до Сибіру за те, що сказав голові колгоспу: «Тобі синькою торгувати, а не нашими трудоднями». А вартість трудодня складала 18 копійок. На 5 років засудили Ганну Степанівну Яковишину, яка приховала 2 кілограми зерна для харчування дітей.

Зі спогадів **Михайла Михайловича Ксеника**: – У 1932 році в радгоспі заклали 1-й квартал саду. Тих, хто був на роботах, раз на день годували кукурудзяною баландою, а ввечері давали додому 400 грамів кукурудзяного борошна. Щоб його зберегти і донести додому, мама пошила мені маленьку торбинку, яку мусив ховати за пазуху або в штанину, щоб по дорозі не відібрали голодні люди. З того борошна мама варила пахучу бевку, яка і врятувала нас, її варили з лободою, кропивою, бурячинням.

Мій друг, Данило, ходив селом і просив їсти, їв під містком лободу, там і знайшли його мертвого. А в його тітки знаходився штаб «червоної мітли», такі «штаби» були на кожній вулиці села, які обслуговували так звані «сотні» господарств.

Лукаша Савчишена засудили до 5 років за те, що приховав у комині 5 кіло зерна на насіння. Така ж доля спіткала і Михайла Стрільчука, який замурував під піччю 2 пуди зерна. Сексоти віднайшли, перед тим перевернули в хаті й на обійсті все догори дном. Спостерігаючи, як безчинствують активісти «червоної мітли», Іван Шклярук попрохав Василя Тодошчака сховати у себе 2 пуди кукурудзи, той був депутатом сільради. Весною прийшов Іван за зерном, а Василь розвів руками й каже: «Нема, все давно з'їли».

Від почутого Шклярук аж знепритомнів, зліг. Довго дружина відходжувала його.

Михайло Михайлович стверджував: «У Рахнах не було б такої кількості мучеників голоду, якби не холопське виконання волі і рішення «самого наймудрішого» сільськими активістами. Не він же сам ходив зі своїми вірними служачками по дворах, вишукуючи той рятівний клуночок, прихований для діток чи для засіву! А ходили по дворах, будемо відвертими, прихвостні-стерв'ятники, які, щоб вислужитися перед вищестоящим начальством, ладні були з рідного батька зняти свитину і забрати останню зернину.

Із свідчень **Марії Филімонівни Манзюк**: – У голодні роки легше було тим, у кого була корова. У Рахнах у кожній хаті було по дві сім'ї. З лушпиння бараболі пекли на воді млинці. Варили юшку з лободи, кінського щавелю. Ганна Чапалюк ходила копати людям городи за гнилу картоплю, яку назбирувала при копанні. Від голоду спух її чоловік і п'ятеро дітей. Відчуваючи, що врятувати всіх не зможе, говорила, що буде спасати хоч одну дитину. І таки врятувала. Тим, хто записався до колгоспу і працював щоденно, давали супу і по 200 грамів сої або пшона.

Як зараз бачу дитя, яке збирало на вулиці «калачики» і їло. А під вечір'я його з матір'ю у ряднині занесли на цвинтар і закопали. За що їм така доля?!..

Окремі селяни, щоб врятуватись, їхали в міста в Західну Україну, де наймалися на роботу, обмінювали одягу на крупу, борошно. Їхні подорожі рідко закінчувалися вдало. Потерпілі від голоду не могли без спеціального дозволу перетнути межі республіки. Селян затримували і повертали на місця проживання, яке в ті часи нагадувало резервацію. Тих, кому ж, зрештою, вдалось щось обміняти, по дорозі обкрадали. А тих, хто їхав на дахах вагонів, грабіжники стягували залізними гаками разом з товаром. Лиш окремим щасливцям вдавалось повернутись додому без пригод і з продуктами.

Згідно з постановою ЦК ВКП (б) та РНК СРСР від 14 грудня 1932 року репресії поширилися на колгоспний актив, особливо комуністів. Як зазначалося в документі, найзліснішими ворогами визнавалися «саботажники з партквитком», які «на догоду куркулям та іншим антирадянським елементам» провалюють завдання партії, хоча більшість з них були слухняними гвинтиками сталінської репресивної машини. Викачували хліб, слали «на гору» заспокійливі телеграми (починаючи від села, району і т. д.), що, мовляв, від голоду вмирають лише «ледарі», «нероби», «петлюрівці», що основна причина голодування – погане господарювання, втрати, саботаж куркульських елементів. Так, від імені українського керівництва 12 березня 1933 року Сталіна було поінформовано, що у Вінницькій області голодує 625 родин, а померло 59 чоловік. І це тоді, коли в Рахнах тодішнього Шпиківського району голодувала майже кожна родина і понад 1000 осіб вивезли на цвинтар.

– Велика вина за злочини перед народом і місцевої влади, – висловлював думку у свій час **Григорій Маркович Стороженко**, який, закінчивши 2 класи церковно-приходської школи, був грамотним юнаком. – Через те й намагались місцеві керівники залучити мене до активної діяльності. Всіляко примушували вступити в колгосп. Відмовлявся. Забрали корову, коня, зобов'язали здати 40 пудів зерна. Три дні шукали, але нічого не знайшли. Забрали 5 кг сала, яке здали в кооперацію. Кожного ранку і вечора посилали когось із активістів видивлятися, що ми їли. Зрештою, погодився бути «сотником». І ходив разом з активістами «червоної мітли» по хатах, але жодної сім'ї не зобидив. Коли бачив приховане насіння, занотовував у актах обстеження, що нічого не виявлено.

За людяність мене і частували. Хто чим мав, ділився крупою, хлібом, молоком.

– Багато рахнян, – розповідав Г. Стороженко, – здали землю в колгосп, а на роботу не ходили, тому вмирили, не шукаючи порятунку. Інші збирали гнилу мерзлу картоплю, опеньки й варили, жаб смажили, так тамували голод. Повесні садили обрізані кільця картоплі, лушпиння, ввечері все загромоздували граблями, щоб голодні не випорпували. У двох колгоспах і радгоспі сіяли тільки горох, бо все інше вивезли в рахунок продподатку. Сіяли вручну. Спереду йшов бригадир, за ним – десять сівачів, за якими двоє спостерігали, щоб ніхто в кишеню не взяв й жмені. Люди помирили масово до появи ягід і суниць. Потім стало легше. У Стрільниках, Шпикові на полях дозрівало жито; хто міг ходити – кинулись в поля рвати колоски, їли набухлі зерна, страшно мучились й, бувало, помирили.

Підраховувати жертви голоду стали потайки аж в 1934 році. Коли в Рахні приїхав з Черкаської області уродженець села **Мефодій Данилович Яцько**, він аж злякався, як спорожніло село. Ми з ним і почали рахувати покійників. Пам'ятаю, нарахували до 1417 осіб. Списки спалили, бо боялись, щоб не посадили за «політику». Адже на голодовку 1933-го владою було накладено «табу».

Страшні ці спогади, проте вони повинні залишитися на скрижальях історії для наступних поколінь. Щоб ніколи – ніколи не повторилося будь-що подібне.

Похорон сина Колі у родині Пустовіта Карпа та Ганни (на Вигоні), 1937 рік.

* * *

Відомий на Вінниччині історик-краєзнавець, старший науковий співробітник Державного архіву Вінницької області, кандидат історичних наук, дослідник Голодомору 1932-1933 років. Петренко Володимир Іванович у своїй праці «Більшовицька влада та українське селянство у 20-30-х роках ХХ століття» детально дослідив та описав про наслідки Голодомору в окремих районах нашого краю.

Район Вінниччини	К-сть жителів станом на 01.02.1932р. (чол.)	К-сть жителів станом на 01.05.1934р. (чол.)	Кількість померлих за період з 01.02.1932 р. – 01.05.1934 р. (чол.)
Брацлавський	83002	63826	19176
Немирівський	94050	67854	26196
Томашпільський	87073	62610	24463
Тульчинський	55461	43093	12368
Шаргородський	91142	72500	18642

У нашому Шаргородському районі за роки Голодомору 1932-1933 років найбільше людей померло в селах:

Рахни-Лісові – 1500 чол.
 Хоменки – 1100 чол.
 Плебанівка – 900 чол.
 Писарівка – 596 чол.
 Гибалівка – 500 чол.
 Голинчинці – 500 чол.
 Сл.-Шаргородська – 500 чол.
 Клекотина – 405 чол.
 Лозова – 400 чол.
 Калинівка – 350 чол.
 Копистирин – 305 чол.
 Дерев'янки – 300 чол. і т.д.

Голодом заморені. Так свідчили очевидці, що встигли, деякі вже перед смертю, переказати нам про події, що відбувалися в Рахнах-Лісових.

*Групи людей
складали на
воза як дрова...*

Будівництво соціалізму залізними методами

Штучно створений голодомор у 1933 році таки виконав своє завдання – примусив більшість людей села записатись до колгоспу. Село поступово ставало колективізованим.

Багато у житті селян з'являлося нового. В 1930 році в селі Рахни було створено МТС – одну із 25 МТС, створених в Україні. Директором МТС був призначений Голубов П.І., секретарем парторганізації став присланий комуністичною партією із числа 25-тисячників Буров Степан Никифорович. МТС мала спочатку назву тракторно-кінної. В ній було 17 тракторів, 475 коней та інші сільгоспмашини. МТС обслуговувала Шпиківський, Брацлавський, Тиврівський, Джуринський та Шаргородський райони, в тому числі 47 колгоспів. МТС швидко поповнювалась технікою. В 1934 році в ній нараховувалось 219 тракторів, комбайни та інші сільськогосподарські машини. В селі вперше у 1930 році з місцевої машино-тракторної колони на колгоспних полях появився трактор. Це залізне диво марки «Фордзон» без коней та волів перевертало землю, обробляло її. Окремі колгоспники з числа молоді направлялись на курси трактористів і, одержавши «коня», ставали працівниками новостворених уже у 1934-1935 роках на базі Рахнянської МТС Шпиківської, Джуринської, Краснянської, Мурафської та Брацлавської Машино-Тракторних Станцій (МТС), які розподіляли тракторні екіпажі по усіх селах районів.

Завдяки появі нової техніки дещо збільшились врожаї зернових культур та цукрових буряків.

Нелегко було працювати тоді головам колгоспу. Тому вони й змінювалися майже щороку. Старожили згадують прізвиська лише окремих керівників, які запам'ятались в селі

Перший трактор у Рахнах.

своєю відданістю новій справі, своєю турботою про колгоспників. Таким являвся місцевий селянин, голова колгоспу Синько Дмитро Левкович, якому випало головувати у важкі 20-30-ті роки минулого століття. Не одну сім'ю цей чоловік врятував від голодної смерті, надаючи можливість наїстися легкого супу в полі, де харчувалися працюючі. Перший в селі колгосп (ТСОЗ) носив назву «Новий хлібороб», потім перейменований на «Новий сівач» і вже у 1932 році колгосп іменувався «Ім. 17-ї партконференції».

Згодом, у 1934 році в Рахнах-Лісових був організований ще один колгосп, який був названий іменем Сталіна. Головою новоствореного колгоспу був обраний **Бондар Дмитро Тодосійович**. Сільською радою в 1933-1934 роках керував голова Гуцол Іван Семенович. Помічниками-активістами у роки створення колгоспів на селі були місцеві жителі: Кулик А.С., Байдак І.Ф., Онуфрійчук К.К., Свистун Е.І. та інші.

Ще 15 березня 1921 року при допомозі червоноармійців-котовців в Рахнах-Лісових було організовано новий, на той час, спосіб господарювання – радянський. В селі було створено радгосп. Очолив його маловідомий нам чоловік на прізвище Лапін. Але, як згадувалось раніше, становище у цьому новоствореному господарстві складалось вкрай важким. Тому завідувачі господарством (так їх тоді називали) часто змінювались. Наступним завідувачем радгоспу став призначений росіянин Чоботаєв Ф. Радгосп мав у своєму користуванні 250 га землі. Фактично він – Чоботаєв Ф. являється організатором радгоспу.

Продовжив очолювати рахнянський радгосп **Бельський В.В.** який завідував господарством з 1923 року по 1927 рік. В цьому році на базі радгоспу створено комуністичний осередок майбутньої партійної організації. Секретарем осередку обраний новоприбулий більшовик Хрянов І.К., а з 1930 року Буров С.Н. Радгоспом завідував у 1927-1930 роках тов. Бабаєв.

Радянське господарство (радгосп) належним чином ставало прикладом у веденні господарювання. Особливо це стало помітним, коли його очолив у 1931 році тов. Шевченко. У наступному році була введена посада директора. Новий директор радгоспу Шевченко вміло організував посадку молодого саду. За 1931-1932 роки було посадженого 238 гектарів

*Бондар Дмитро
Тодосійович – активіст
колективізації, голова
колгоспу ім. Сталіна
(1934, 1950 р.р.)*

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

саду, а також ягідників 9,2 га. З тих пір садівництво стало основною галуззю в радгоспі. Вирощувалися на відведених радгоспу землях і зернові культури.

Довоєнні Рахни-Лісові у 30-х роках минулого століття, на відміну від інших сусідніх сіл Шпиківського району, економічно зросли. Тут працювали МТС, два колгоспи і радгосп, школа, дитячий притулок, пошта, залізнична станція, сушарка, черепичний цех, по селянських господарствах діяли декілька колгоспних гончарень, а також деревообробні цехи, пилорами, механічний млин та ін. При школі і сільбуді діяли бібліотеки, ставилися п'єси, концерти.

*Справа Гончарук Катерина
Сидорівна, 1882 р.н., внук Михайло
Павлович Ксенік, 1933 р.н.,
Ксенік Евдокія Олексіївна.
Фото 1936 р.*

*14-річні дівчата Онуфрійчук
(Капітонова) і Пустовіт Ольга.
1936 р.*

*Другак Марія Матвіївна
і Костишина Ганна Гордіївна. 1932 р.*

Репресії проти рахнян

Але поряд із добром існувало і зло. За лаштунками концертів і вистав творилося свавілля влади. «Війна» з рахнянами методом голодних смертей не закінчилася. Після колективізації та штучно створеного голодомору селянам Рахнів судилося пережити ще одну трагедію – **репресії**.

Рік 1937-й. Новий етап страждань і загибелі рахнян. Прийшла пора «великої чистки». У області від неї постраждало понад 40 тисяч вінничан. Сигналом став січневий (1937 р.) пленум Київського обкому КП(б)У, на якому звільнено з посади його першого секретаря П. Постишева. По областях, в т.ч. й по Вінницькій, покотилися хвилі нарад, зборів, де вишукували «ворогів народу». В результаті позбулися своїх посад партійні й комсомольські керівники Бігайло, Барун та інші.

3-ій пленум обкому партії у серпні 1937 року звільняє В. Чернявського з посади першого секретаря, виключає з партії командира дивізії Корольова, начальника політвідділу дивізії Новикова, командира 23-го прикордонного загону Воронова.

У Вінницькому облвиконкомі до «ворогів народу» зарахували його голову О.Триліського разом із заступниками С.Смолянським та Л.Козісом.

«Ворогів» виявляли в сільському господарстві, промисловості, школах, вузах, на транспорті.

Пік репресій припадає на зиму 1937-1938 років. Серед тисяч розстріляних тоді вінничанин – В.Чернявський та колишній секретар обкому комсомолу Рожнов.

За рік з 1 квітня 1937 року по Вінницькій області виключено з партії 1126 осіб, серед них як «ворогів народу» – 590, за зв'язок з «ворогами народу» і «втрату большевицької пильності» – 198 чол.

За версією чекістів на Вінниччині існував антирадянський блок українських, польських та троцькістських контрреволюційних сил.

Організаторами репресій були в першу чергу начальники обласного управління НКВС М. Тимофеев, Г. Морозов, І. Корабльов. Останній не лише ретельно виконував доведені «згори» плани по розстрілу людей, а й перевиконував їх, просив додаткові ліміти на розстріл.

Найжорстокішими їх поплічниками були Редер, О. Запутряєв, Л. Ширін, В. Майструк, Борисов-Лендерман, Г. Данилейко. Вони

фальсифікували протоколи допитів, били в'язнів кулаками, ногами, ніжками від стільців, вимагаючи зізнань у неіснуючих злочинах.

У 1939-1941 роках прийшла розплата: Г.Морозова, О.Запутряєва розстріляли, Л. Ширіна, Борисова-Лендермана ув'язнили, Редер повісився в камері... (*«Вінниччина» 20 серпня 1999 р.*)

Діючи під гаслом боротьби з контрреволюцією, її функціонери вчиняли масові арешти осіб, які за класовою ознакою не вписувалися в ідеал майбутнього «царства робітників і селян». Більшість із них позбулася не тільки майна, а й життя. Хто з розстріляних і був у чомусь винний, встановити неможливо, бо справ здебільшого не велося, лише писалися списки, які друкували в газетах під рубрикою «В Надзвичайній комісії». Щоденно! Це були десятки чи й сотні людей. Історія не залишила нічого, крім їхніх прізвищ на газетних шпальтах, та й то лише у великих містах, а про забитих у полі чи на сільських задвірках взагалі не писалося, хоча полягло їх без ліку.

В селах людей арештовували за одну ніч партіями. Найбільше постраждали села у нашому районі, де проживало населення католицького віросповідання. Це Шостаківка, Козлівка, Мурафа, Клекотина, Михайлівка, Деречин та ін. А у Плебанівку з району на сільську раду прийшла

Забрали... навічно...

вказівка: «...Надати на будови комунізму 50 чоловік і не менше. Якщо ж буде менше, то список арештантів поповнити з числа комсомольців та активу села...» (*Із спогадів голови Плебанівської сільської ради 30-х років Горенюка Івана Михайловича, грудень 1973 р. – А.Н.*)

Уже в ті часи тіла розстріляних родичам не видавалися, як і довідки про їхню долю. На будь-які запити була одна відповідь: «У списках немає».

Хто ж попав у списки «великої чистки» у Рахнах-Лісових? Що їм інкримінувала влада?

– Антонюк Петро Якович, колгоспник, контрреволюційна пропаганда та агітація.

– Добровольський Захар Іванович, агроном МТС, контрреволюційна пропаганда та агітація.

– Барановський Франц Іванович, колгоспник, контрреволюційна діяльність.

– Галушин Андрій Степанович, колгоспник, саботажник.

– Пірус Василь Євдокимович, робітник, диверсант і контрреволюціонер.

– Свистун Михайло Матвійович, столяр, шпигунство та багато інших.

В Рахнах шукали класових ворогів. Ними ставали прості селяни, трударі, які до сьомого поту сяк-так тягнули свої господарства, щоб вижити. Їх судили без всякого суду й слідства. Міра покарання була двояка: розстріл або 10 років таборів. Судили й місцевих керівників, нібито за провали в сільському господарстві.

Судили й рядових рахнян.

До суду попадалися й такі, що страждали через необачність. Байдак Матвій працював черговим на станції Рахни, коли бандити напали на товарний поїзд і викрали корову. Черговий помітив крадіжку. Тоді бандити запропонували йому бути спільником крадіжки. Але коли міліція викрила злочин, то члени банди в один голос сказали, що корову запропонував викрасти Матвій.

Не розібравшись по суті, Матвій Григорович став «контрреволюціонером» і був репресований. І тільки 2 червня 1992 року рішенням Вінницького обласного прокурора реабілітований.

На жаль, в період необмеженої сталінської влади кати намагалися знищити документальні сліди своїх злочинів, а репресованих знищували прямо у Вінницькій тюрмі, закопували у масових могилах-кагатах у Вінниці в саду по вул. Підлісній, обдурюючи родичів, що нібито репресованого відправлено в далекі табори без права переписки.

"Кажі, що так було!.."

Знали ж, що мертві не напишуть... (А.Трамбовецький, «Вінниця. Злочин без кари». 1954 р.)

Офіційної статистики про таких не існує... Все було засекречено. А родичі носили ярлик «ворог народу» і боялися щось розповісти, або й згадати. Боялися вони не дарма. 8 червня 1934 року сталінським урядом була прийнята Постанова про відповідальність членів сім'ї та родичів за несвоєчасне повідомлення влади про скоєний чи намір скоєння злочину членами їх родин чи родичів. Тому й боялися.

Більшість репресованих звинуватили в належності до видуманих слідчими НКВС контрреволюційних організацій. Долю кожного

вирішувала так звана «трійка» з числа: секретаря обкому партії; голови облвиконкому і начальника УНКВС області.

Вінницька комуністична розстрільна трійка, яка визначала смертні вирoki нашим безвинним селянам, прозваними владою "вороги народу".

Імена їхні не варті того, щоб їх зазначати у нашій книзі, але посади їхні нехай читач запам'ятає.

Зліва направо: перший секретар обкому КП (б) України, прокурор області, начальник НКВС області. Останній просив Москву збільшення ліміту на розстріл вінничан.

Фото 1937 р.

Заарештовані власноручно підтверджували всі, навіть найнеймовірніші звинувачення. Змушений зізнатися, коли не вистачає сили протистояти тортурам. Замордована, доведена диким болем до нестями людина підпише будь-що. А тортури застосовувалися широко, бо така практика слідчих НКВС не тільки переслідувалася, а навпаки... Обов'язковість тортур «освятив» вождь Йосип Сталін (мова оригіналу):

«ЦК ВКП(б) считает, что метод физического воздействия должен обязательно применяться и впредь в отношении явных врагов народа, как совершенно правильный и целесообразный метод»...

Зрозуміло, після виходу таких документів, на практиці тортури ставали правилом... Люди безслідно пропадали...

*Карта ГУЛАГу СРСР
В'язні табору №211 (зліва) будували "Сталінську трасу"
Бердичів – Могилів-Подільський (1939–1941 рр.)*

Жертви політичних репресій, по с. Рахни-Лісові у 30-х роках ХХ століття

Антонюк Петро Якович, 1900 р.н., українець, колгоспник, ст. 54-10 КК УРСР, розстріляний 09.01.1938 р. у м. Вінниця.

Бабич Федір Андрійович, 1891 р.н., українець, селянин, неписьменний, одноосібник. Арештований 18.11.1932 р., ст. 54-10 КК УРСР, помер під час слідства 22.03.1933 р.

Байдак Матвій Григорович, 1901 р.н., українець, селянин, черговий станції. Арештований 15.06.1937 р., ст. 54-10. Засуджений на 5 років ВТТ.

Барановський Франц Іванович, 1898 р.н., поляк, рахівник колгоспу, ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Бартко Стах Павлович, 1895 р.н., поляк, механізатор, ст. 54-10 КК УРСР. **Розстріляний** 09.01.1938 р. у м. Вінниця.

Білявський Микола Антонович, 1896 р.н., українець, касир колгоспу, ст. 54-10 КК УРСР. Розстріляний 09.01.1938 р. у м.Вінниця.

Біляєв Євген Терентійович, 1895 р.н., українець, зав. складом, ст. 54-10, 13 КК УРСР. Засуджений 15.06.1931 р. на 3 роки заслання на північ.

Галушин Андрій Степанович, 1895 р.н., українець, колгоспник, малописьменний. Арештований 04.12.1937 р., ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 8 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Гуцаленко Сидір Тарасович, 1888 р.н., українець, одноосібник, арештований 06.04.1933 р. за ст. 54-10 КК УРСР. Ув'язнений на 3 роки концтаборів. Подальша доля невідома.

Добровольський Захар Іванович, 1886 р.н., українець, селянин, агроном МТС. Арештований 15.12.1937 р., ст. 54-10, ч.1 КК УРСР. **Розстріляний** 15.02.1938 р. у м. Вінниця.

Загребельний Михайло Іларіонович, 1900р.н., українець, співробітник інституту прикладної фізики м.Санкт-Петербург. Арештований 19.08.1937 р., ст. 58-10, 13 КК РРФСР. **Розстріляний** 30.10.1937 р.

Інфімовський Петро Іванович, 1889 р.н., українець, касир ст. Рахни. Арештований 15.03.1933 р. ст. 54-10 КК УРСР. 11.04.1933 р. справа припинена.

Коваль Петро Євтихійович, 1898 р.н., українець, селянин, сигнальник ст. Рахни. Арештований 31.10.1937 р., ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Костишин Мартин Маркелович, 1905 р.н., українець, селянин, письменний, наглядач колії ст. Рахни. Арештований 02.05.1937 р. ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 5 років ВТТ.

Кребс Вітольд Станіславович, 1894 р.н., поляк, агроном Шпиківського цукрозаводу. Арештований 19.04.1938 р., ст. 54-1 «а», 11 КК УРСР. **Розстріляний** 29.09.1938 р. у м. Вінниця.

Кушнір Михайло Феоктистович, 1894 р.н., українець, селянин, начальник пошти. Арештований 30.09.1944 р., ст. 54-1 «а» КК УРСР . Помер у місцях ув'язнення 29.09.1945 р.

Лиманський Тихон Данилович, 1898 р.н., українець, робітник, стрілочник ст. Рахни. Арештований 13.11.1937 р., ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Майстренко Павло Макарович, 1885 р.н., українець, селянин. Арештований 04.12.1938 р. ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Онуфрійчук Пилип Васильович, 1887 р.н., українець, колгоспник, малописьменний. Арештований 04.12.1937 р. ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Онуфрійчук Розалія Олексіївна, 1908 р.н., угорка, із селян, малописьменна. Арештована 13.06.1938 р. за ст. 80, 54-10 КК УРСР. 17.09.1938 р. Засуджена на 4 роки ВТТ. Подальша доля невідома.

Пірус Василь Євдокимович, 1883 р.н., українець, робітник, слюсар залізничних майстерень у Ленінградській області. Арештований 22.05.1937 р., ст. 58-7, 9, 11 КК РРФСР. **Розстріляний** 30.10.1937 р.

Пустовіт Олексій Петрович, 1911р.н., українець, робітник, шофер. Арештований 20.12.1942 р. за ст. 58-10 КК РРФСР. 10.01.1943 р. справа припинена.

Савчишин Григорій Герасимович, 1904 р.н., українець, селянин, касир вантажної залізничної каси ст. Рахни. Арештований 01.11.1937 р., ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Свистун Михайло Матвійович, 1898 р.н., українець, селянин, столяр. Арештований 12.07.1938 р. за ст. 54-6 КК УРСР. **Розстріляний** 26.09.1938 р. у м. Вінниця.

Стопчинський Володимир Григорович, 1882 р.н., українець, освіта неповна середня, священнослужитель. Арештований 04.12.1937 р. за ч.2 ст. 54-10 КК УРСР. Засуджений на 10 р. ВТТ. Подальша доля невідома.

У 20-х роках минулого століття у Рахнах-Лісових були репресовані:

Дацько Артем,
Римар Клим,
Ругляк Феодосій,
Храновський,

а житель села Мазур Петро був репресований двічі, вперше у 1923-му році, вдруге у 1928 році по ст. 54-10. За вироком військового трибуналу Дніпропетровська **розстріляний**.

Пошук імен безневинно репресованих рахнян триває. Усі, без виключення, репресовані – і засуджені, і розстріляні, через десятиліття були реабілітовані за... відсутністю будь-яких доказів обвинувачень. В жодній особовій справі репресованого немає головного – доказів вини. Були тільки зізнання арештованих, а в багатьох випадках немає як зізнання, так і навіть протоколів допиту.

А більше нічого і не вимагалось, потрібно було лише виконувати доведені партією завдання по кількості репресованих.

Ось виписка з протоколу засідання Політбюро ЦК ВКП(б) від 17 лютого 1938 року:

«Дополнительно разрешить НКВД Украины провести аресты кулацкого и прочего антисоветского элемента и рассмотреть дела их на тройке, увеличив лимит для НКВД УССР на тридцать тысяч...»

Термін який використовували – «ліміт», ніби мова йшла про зерно, бензин чи корів, а не про живих людей. Такі рішення про збільшення лімітів на репресованих українців приймалися часто.

Пам'ять про наших односельчан змушує задуматися над причинами, механізмом та наслідками жакливого молоху репресій. Адже час невпинно летить вперед. Багатьох із тих, хто став жертвою або був свідком масового вбивства людей державою, вже немає серед живих, а їхні нащадки, вступаючи у доросле життя, як ніхто інший, гостро відчувають дефіцит правди і справедливості. Яка ж вона правда?

Кілька років тому у нашій пресі було оприлюднено результати міжнародної комісії, яку організували фашистські розбійники, викриваючи советських розбійників.

Весною 1943 року спеціальна комісія за участю німецької адміністрації, почала досліджувати розкопки могил невинних жертв більшовицького терору у м. Вінниці. 24 травня 1943 року було розкрито першу велику могилу. Потім таких могил було 69.

Квадратні могили форми траншей копали так, що землею з наступної ями закопували трупи попередньої могили. Траншеї розміщувалися одна біля одної в саду на вулиці Підлісній, наче доріжки. Могили рили дуже глибоко – до трьох – чотирьох метрів. В окремих могилах трупи та одяг пересипані вапном. У тих могилах, де вапна було мало, одяг зберігся краще, що його можна було розпізнати.

Вже в червні 1943 року на місце розкопок прибули близькі родичі репресованих із сіл нашого району. Розглядаючи численні речі, які висіли на дротах між деревами в саду, а то й так на купі, жінки знаходили знайомий одяг, речі, взуття своїх рідних.

В багатьох трупах при розтинах комісія виявила в трахеї (стравохід) глину, а це свідчить про те, що поранених людей скидали в ями ще живими і вони загинули від асфіксії (удушення).

На кожному черепі вбитого видно по 2-3 отвори від кулі. Боєприпасів енкаведисти не жаліли, хоча в багатьох черепах видно сліди проломів твердим предметом.

Страшним видовищем було розкриття таких могил. На жаль, частина наших сільчан ще й тепер до кінця просто не збагнула, яке жакливе лихо сталося у Вінниці у тридцятих роках минулого століття, коли комуно-більшовицький режим скоїв страшний злочин проти нашого народу.

Біля десяти тисяч прізвищ вінничан потрапили у списки згаданої комісії, матеріали якої читали народи Словачії, Франції, Бельгії, Угорщини, Румунії, Польщі, Болгарії, Фінляндії, Італії, Хорватії, Швеції, Данії, Греції (прим. – А.Н. – члени комісії були представлені із перелічених країн) – не читали тих списків тільки не ми – українці.

1943 р. Вінницькі розкопки могил з трупами репресованих.

Всього ж у Вінниці за літо 1943 року відкопано 9439 «ворогів народу». Тіла розпізнати було неможливо. Їх імена відомі тільки одному Господу.

Нам же відомо лише те, що заарештованих людей звинувачували за наклепом. Силою домагалися потрібного їм зізнання і потім частину приречених без суду відправляли у далекі табори. Решту – розстрілювали. Перед розстрілом роздягали до білизни і кількома пострілами в притул до потилиці безжалісно вбивали.

Вбивства чинилися у дворі будівлі НКВД м.Вінниці (частина двору оточена зі всіх сторін автомобільними гаражами). Свіжі сліди річок крові змивали зразу ж за допомогою наявної мийки для машин. Під час розстрілів, щоб не було чути стрілянини, працювали двигуни кількох вантажних машин, готових до перевезення тіл у грушевий сад на вулиці Підлісній. Із спостережень вищезгаданої комісії випливає, що стрільба в жертви (стрільба, а не розстріл – А.Н.) виконувалась досить досвідченим персоналом, майже кожен раз у потилицю або шию. Повторні постріли в ту саму жертву, рани на якій у багатьох випадках розміщувались близько одна від одної, свідчать про те, що приречених, імовірно, тримали за плече, і таким чином не давали їм упасти або сповзти набік, доки не було зроблено другого, третього чи навіть четвертого пострілу...

Слід відмітити, що майже всі чоловічі трупи знайдені зі зв'язаними руками, а в деяких випадках – і ногами. Як правило, руки або кисті були зв'язані за спиною.

Однаковий спосіб зв'язування на кількох тисячах обстежених ще раз вказує на те, що процедуру виконував досвідчений персонал. А щоб заглушити крики жертв, катом застосовувалися звичайні кляпи з тканини, які залишалися запханими глибоко в рот чи горло аж до розстрілу і знайдені в окремих трупах.

У багатьох випадках виявлені великі ушкодження голови внаслідок застосування грубої сили (удар прикладом чи рукояткою нагана), від чого з'явилися переломи щелеп та черепа.

Як уже згадувалось, майже у всіх жертв, крім жінок, руки професійно зав'язані ззаду мотузкою. Кількох чоловіків залишали перед розстрілом одягненими і живими, нібито даруючи їм життя. Вони ж вантажили і розвантажували трупи і потім поверталися до камер. По дорозі в камеру, в довгому коридорі їх розстрілювали, як і всіх – в потилицю... Свідків не залишали.

Похорони після розкопок у Вінниці тривали з 12 червня по 17 вересня 1943 року. Всього поховань відбулось п'ятнадцять. Всі за участю єпископів з різних міст України.

Свідками перепоховань у Вінниці були і наші люди з Рахнів, Юліямполя, Шпикова. Повертаючись додому, вони розповідали подробиці. Розстріляних шарами складали в траншеї і прикидали їхніми ж речами, одягом. По цих речах – гребінцях, кисетах, по одягу, взуттю люди й впізнавали своїх...

Ось свинцеві рядки із документальної книги «Jum Massenmord von Winniza» (Берлін, 1944). – «Про масові вбивства у Вінниці», де йдеться про похорони замордованих.

«Свята церква повним собором прийшла на похорони, що тяглися ціле літо 1943 року. Нещасним порозв'язували руки, поклали у довгі братські могили по 150-160 тіл. Ще ніхто ніколи в світі не бачив таких похоронів. Вперше в історії людства ховали покійників у такій великій кількості на п'ятому році після страти.

Не можна описати горя і сліз, що пролилися на вінницькій землі. Українська оркестра грала жалібного марша, стелився дим над трунами і линув у блакить неба. Був Спас. Давнє свято української землі. Співав хор. Над могилою з проповіддю виступив вінницький єпископ Григорій.

– Хто любив правду, хто почитав Христа, то був замучений за релігійні переконання по наклепу і потрапив у ями цього страшного саду.

На могили кладуть вінки, квіти, привезені з (...) Плебанівки, Шостаківки, Розкоші, Соснівки, Андріївки, Носиківки, Мурафи, Козлівки, Лозової, Михайлівки, Травної, Клекотини, Пасинок, Деречина, Мовчанів,

Ялтушкова, Сніткова, Верхівки, Поповець, Заячівки, Шпикова, Семенівки, Голинчинець, Юліямполь, Рахнів, Довжку, Грелівки, Юхимівки (...).

На всій земній кулі немає жодного уряду, який би посмів навіть подумати скоїти такий злочин (...).

Ці страшні, документовані з німецькою точністю, матеріали автор цієї книги побачив і почув на Міжнародній науково-практичній конференції «Політичні репресії на Поділлі в ХХ столітті», яка відбулася 23-24 листопада 2001 року у м.Вінниці, в роботі якої довелося взяти участь і виступити з десятихвилинною промовою.

*Серед роз-
стріляних
люди шука-
ють своїх
близьких.
Вінниця,
1943 р.*

Тепер, коли у нашій державі відкрито усі архівні таємні документи і справи колишнього НКВС, дізнаємось про жахливе знищення людей, кого кулями, кого голодом... Але пам'ятаймо ж, започаткувалося все те не в тридцятих, як ми вважали, а ще тоді, на початку двадцятих років ХХ століття, або й раніше... На таке життя ми були приречені утопією, яку вигадали основоположники країни Рад.

Серед істориків давно існує думка, що якби не більшовицький переворот в 20-х роках минулого століття, то Росія з часом могла б перегнати США по всіх видах свого розвитку: і в промисловості, (особливо у військовій), і по виробництву сільськогосподарських продуктів, культурі, освіті та ін. Ленінський експеримент по Росії не вдався... Комунізм пройшов від Балтики до Тихого океану тільки привидом. Як влучно сказано:

«Привид ходить по Європі, привид комунізму»...

1941-й - Батьківщина в небезпеці

Так уже повелось у нас на Україні, що коли країна у небезпеці, увесь її люд стає на захист Батьківщини. Про початок Великої Вітчизняної війни або продовження Другої світової на території села Рахни-Лісові, певне уявлення дають нам, на жаль, не документи з архівів, а свідки, очевидці тих перших днів початку війни та окупаційного періоду. Якраз до спогадів старожилів села автор звертається кожен раз при творенні книги про село. Про міста і містечка, як Вінниця, Немирів, Тульчин та ін. ще можна щось відшукати у архівах. Але цього не знайдеш там про Юліямпіль, Ярове чи Рахни...

Нам відомо, що станом на 1941 рік територія Вінницької області оперативно входила до складу Київського особливого військового округу, а з початком бойових дій вона ввійшла в зону дій Південно-Західного фронту. Вночі люди просиналися від гулу німецьких літаків, які летіли бомбити радянські міста. До Рахнів-Лісових линули звуки розривів авіабомб. Це бомбили Вапнярку. Для боротьби з ворожими диверсантами, у населених пунктах Вінниччини були організовані спеціальні винищувальні загони.

«В городе Тульчине организован истребительный батальон в количестве 220 человек. В каждом составе организована истребительная группа из 8-10 человек, которые в настоящее время находятся при исполнении. Главная проблема заключается в том, что отсутствует оружие для вооружения истребительного батальона.

Секретарь райкома КП(б)У В.Сашко. 25.06.1941 г.»

(ДАВО ф.р.-34, оп.-7, спр.-14, с-116).

Такий винищувальний загін був створений і у Рахнах-Лісових. Із спогадів одного із учасників загону 17-річного юнака Байдака Василя Петровича, 1923 р.н., який щойно закінчив Рахнянську середню школу і перебував у селі, дізнаємось:

«...Винищувальний загін налічував біля 30 чоловік. Щоночі члени загону групами по 4-5 чоловік чергували в селі та на його околицях, їм допомагала в цьому сільська молодь. Кожен

Байдак Василь Петрович

житель Рахнів був зобов'язаний повідомляти в сільську раду, де знаходився штаб винищувального загону, про побачених на території села незнайомих людей.

З наближенням фронту до кордонів Вінницької області усім юнакам 1923-1925 років народження, – згадує В.П. Байдак – 9 липня 1941 р. було наказано з'явитися з речами до Шпиківського райвійськкомату для евакуації. Нас зібралося близько п'ятисот чоловік. Після короткого виступу воєнкома всі, що прибули на збірний пункт, були вишикувані в колону і на чолі з офіцером вирушили на Брацлав, Гайсин, Умань. І хоч для перевезення речей було виділено декілька запряжених кіньми підвід, все ж дорога виявилася важкою й виснажливою. В Умані нас посадили в поїзд і відправили у Ворошиловградську область, де після прибуття ми були розділені на групи в 25-30 чоловік і розподілені по селах. Якраз розпочалась уборочна кампанія, а людей катастрофічно не вистачало. Ми й замінили тих, що пішли на фронт. Всі працювали, не покладаючи рук...»

Старожили села й тепер згадують про перші дні війни, коли через село проходили розпорошені загони червоноармійців, а за ними колони призовників, що мобілізувалися на призовних пунктах у Соснівці, Шаргороді, Джурині, Томашполі. Колони рухались на Шпиків, далі на Брацлав, Гайсин, Умань. Часто траплялось так, що від нальотів німецьких літаків, які бомбили колони, усі призовники розбігались по усіх сторонах і далі, уже як безконтрольні, повертались по домівках, де й перебували весь період окупації.

Фронт у 1941 році обійшов стороною Рахни-Лісові, хоча авіація неодноразово бомбила залізничну станцію та автодорогу, але серйозних ушкоджень селу не завдано. Перше бомбардування Рахнів відбулося 23 червня 1941 року пізно ввечері. З німецького літака було скинуто три бомби, які влучили поблизу будинків Підпалука і Саса. Через день, 25 червня здійснено другий наліт на Рахни. Цей раз німці кинули три потужні бомби в районі Шипіцької левади і одну на город Д.Т. Бондаря, неподалік від станції.

Кровопротитні бої між радянськими та німецькими військами точилися далі на північний схід, особливо у районі Липовця та Іллінців.

У середу 18 липня 1941 року у Рахнах-Лісових з'явилася німецька розвідка. Згодом зі сторони Шпикова на машинах та мотоциклах прибула колона фашистів. Насамперед завойовники вишукували комуністів. Але найгіршим було те, що вороги облюбували старе приміщення школи і розмістили там госпіталь для своїх поранених вояків,

які ешелонами прибували на станцію Рахни. Медичний заклад їм був вигідний тим, що знаходився поруч із залізницею. Рахни здавна були відомі на всю округу тим, що тут ще за часів Кримської війни, Імперіалістичної, Громадянської воєн містилися санаторії, лазарети, лікарні чи госпіталі як для своїх, так і для ворожих солдатів.

26 липня 1941 року в Рахнах наспіх було скликано сход села, де проголошено німецьку владу.

У середині серпня 1941 року німецькі війська залишили Рахни. За домовленістю між Гітлером і Муссоліні землі між Бугом і Дністром, що лежали на схід від Могилева-Подільського, відходили до Румунії й отримували назву Трансністрія (Задністоров'я). Лінією розмежування між німецькою і румунською зонами окупації була середина течії Південного Бугу. У сусідній Печері розмістився невеликий румунський гарнізон, а також комендатура і жандармерія. У Рахнах-Лісових – примарія.

У серпні 1941 року кондуктор (керівник держави) Антонеску при попередньому погодженні з Гітлером видав наказ про створення румунської адміністрації на території Трансністрії. Загальна структура адміністративного устрою була такою: губернаторство ділилося на 13 округів (повітів), якими керували префекти. У свою чергу повіти склалися з 65 районів (волостей), які очолювали претори. Міські й сільські управи (примари) на чолі з примарами були найнижчою ланкою окупаційної адміністрації. На посади примарів окупаційні власті здебільшого призначали авторитетних місцевих жителів, яким довіряло населення. Примарем Рахнів було призначено спочатку Т.П. Костишина, пізніше Г.З. Сокура.

Румунська адміністрація, не стала змінювати інфраструктуру села, а навпаки – пристосувала її до своїх потреб. Так, було відновлено діяльність двох колгоспів, які стали називатися обцинними господарствами (громгосп). Шефами общини (колишня посада голови колгоспу) за проханням селян румуни призначили Мазура М.Л. і Кривого П.М. За віком вони не підлягали мобілізації до діючої армії, тому й залишилися в окупованих Рахнах. Селяни їх знали як чесних й порядних людей.

Не звертаючи уваги на проблеми українського населення, окупаційні власті вбачали головне завдання сільськогосподарських об'єднань у забезпеченні потреб армії хлібом і сільськогосподарською продукцією. Війна, що затягнулася, вимагала від окупантів забезпечення сталих поставок продовольства для армії та рейху, тому все частіше до місцевого населення застосовувалися примусові методи з метою активізації їх виробничої активності. На кожне село визначався окремий

обсяг сільськогосподарської продукції, що підлягала обов'язковій здачі, причому територіально-аграрні можливості практично не враховувалася. Так, Шпиківський район зобов'язувався постачати румунську армію продуктами харчування та сировиною, а також вином; Могилів-Подільський район - медом, зерном, кіньми й овочами тощо; Шаргородський район – зерном, м'ясо-молочними продуктами та яйцями і т.д. (ДАВО, ф.р. – 3748, оп.1, спр.1, с.4).

З розповідей тульчинських євреїв – очевидців та учасників подій 1941 року:

– Для підтримання порядку в селі з місцевих жителів було набрано загін поліцаїв, більшість з яких вірою і правдою служили окупантам. На початку осені 1941 року у сусідній Печері, на території колишнього поміщицького маєтку Потоцьких, окупанти заснували концентраційний табір для громадян єврейської національності під кодовою назвою «Мертва петля». І дійсно, вся територія маєтку обнесена високим кам'яним муром, який закінчується над самою водою. На протилежному, лівому березі німцями була споруджена лінія оборони з численними вогневими точками, що контролювали прикордонну з румунами смугу.

Вже на початку листопада 1941 року до табору почали поступати перші в'язні. Спочатку це були жителі єврейської нації навколишніх сіл, у тому числі й з Рахнів-Лісових, а згодом і мешканці Бессарабії та Буковини.

Назавжди закарбувався в пам'яті жителів м. Тульчина, яким пощастило вижити, трагічний день 7 грудня 1941 року. У цей день окупанти наказали всім євреям зібратися о 10 годині в районі школи № 1. Фашисти погрожували розстріляти кожного, хто порушить даний наказ. *«Ми зібралися, – згадував колишній в'язень концтабору С.М. Бороховський – протримали нас цілу ніч, а вранці вишикували в колону і погнали. Нас було 7-8 тисяч. Переважно – жінки з дітьми і люди похилого віку. Деякі з жінок, в яких були на руках грудні діти, проходячи біля огорож чи кущів, кидали за них дітей, сподіваючись, що хтось із селян їх підбере...»*

«Дорога була дуже важкою й для багатьох непосильною, – стверджує Е.І. Хусід (Фельдман), нині жителька м. Тульчина, – варто було комусь відстати чи впасти, того розстрілювали на місці. Зовсім змучені й втомлені, під вечір ми добралися до с. Торків. Нас загнали в конюшню без даху, вікон і дверей, а вранці погнали далі. До вечора ми добралися до Печери, і коли підійшли до території санаторію, то всіх охопив страх і відчай...»

Згодом до табору стали поступати в'язні з Чернівців, Могилева-Подільського та інших районних центрів. «У селі Немія, пригороді Могилева-Подільського, – згадував Глинець Аркадій Семенович, – стояли приготовлені товарні вагони, в які набивали людей стільки, скільки могло влізти. Дві доби нас везли до станції Рахни-Лісові. Словами не передати того, що робилося в цих вагонах. У Рахнах-Лісових усіх вгрузили й колоною погнали до Шпикова. Ночувати прийшлося на оборі, в якій колись стояла колгоспна худоба, а вранці знову всіх построїли в колону і погнали до Печери...»

Цікаві спогади про події, що творилися у Рахнах-Лісових у 1941 році залишила після себе мама Прокопа Тодошчака, яка свого сина Прокопа відправила на фронт, а сама залишилася в селі. В свій час вона розповідала, як врятувала дівчинку з єврейської сім'ї, яких фашисти гнали зі станції Рахни до Печери у німецький табір «Мертва петля». Жінка зуміла спритно вихопити малолітню дитину із колони полонених і заховати її під свою довгу спідницю... Дитинча, зрозумівши ситуацію, замовкло, не ворушилось... Цим самим врятувало своє життя і життя рятівниці.

Сина Прокопа мама не дочекалася з фронту і спасенна дівчинка на певний час замінила їй дитину.

Потім, будучи вже за кордоном, молода єврейка щиро дякувала своїй рятівниці, часто навідуючи її у Рахнах.

А в Печері тоді творилось щось страшне.

Як стверджував свідок С.М. Бороховський, за роки війни через табір «Мертва петля» пройшло 30-35 тис. чоловік. Цю цифру підтверджують й архівні джерела. В одному з них стверджується, що «через Печерський табір смерті пройшло близько 40 тис. чоловік. Це були жителі з містечок Вінниччини – Брацлава, Ладижина, Могилева-Подільського, Тростянця, Тульчина, Шпикова, а також депортовані євреї з Бессарабії, Північної Буковини, Румунії. До звільнення Печери від німецько-фашистських загартників у таборі в живих залишилося біля 400 чоловік».

Варто відмітити, що євреї Шаргорода до Печерського табору смерті не потрапляли. Долю Шаргородських євреїв вирішив буковинський єврей, юрист і лікар по освіті Меїр Тайх. По прибутті в Шаргород він очолив євреїв у шаргородському гетто, організував у містечку лікарню, сирітський притулок, баню, яка спасла місцевих і пригнаних буковинських євреїв від тифу. В Шаргороді могли переховуватися біженці із сусідніх гетто. Дякуючи розумному і багатому єврею Меїру Тайху, який знайшов спільну мову із румунами, шаргородське гетто в кількості 7000 євреїв до кінця війни зменшилося всього на кілька сотень чоловік.

Рахни-Лісові під час окупації румунськими властями жили, можна сказати, звичайним сільським життям. Селяни, як і раніше, працювали вже у більш-менш організованих сільськогосподарських общинах (громгоспах). В селі діяв і радгосп, але назва його змінилася на «Держферму Рахни». Тут вирощувалися різні фрукти, діяв переробний цех. З наказу румунських властей у Рахнах почали виготовляти вино і лікер для відправки в Румунію.

(ДАВО, ф.р.-1527, оп.1, спр.6, с.23)

Про події в Рахнах у роки окупації багато розповідала в свій час старожителька села Пустовіт-Ругляк Параска Трифонівна, 1909 р.н. У їх домі квартирував німецький офіцер. Він бував у них наїздами. Приїжджав із Печери, де містилася їхня комендатура, видавав місцевим властям деякі розпорядження і відбував до Печери.

Жертв серед мирного населення у Рахнах-Лісових за роки окупації майже не було. За винятком трьох осіб – чоловіка, дружини і їх сина. Але сім'я ця не рахнянська, вони прибули в село, як біженці. І коли в селі знайшли труп німецького солдата, то влада вирішила знайти винних і покарати. Не відомо від чийх рук загинув німець, але троє українців у Рахнах були розстріляні.

В роки окупації румунська влада вдалася до непосильного оподаткування цивільного населення. Це було справжнє нещадне грабування селян, як це було у 30-х роках за радянської влади. Взимку 1942 року вийшов наказ № 83, в якому Губернатор Трансністрії наказав усім жителям цього краю здати для потреб армії чоловічі валянки. (Мабуть, добряче дошкуляла зима 1941-1942 років завойовникам).

Однак вилучались не тільки валянки. Конфісковувалась худоба, птиця, насіння різне, теплі речі та ін.. Мешканцям нашого краю належало примусово здати м'ясо, молоко, мед, яйця та інші продукти. А господарства, котрі не мали з чого здати продукти, були зобов'язані купити їх і здати примарії на місцях.

Внаслідок такої політики окупантів місцеве населення було доведене до голодного існування.

Ось одне із звернень жительки села Рахнів-Лісових Олени Байдак до претора Шпиківського району:

«8 вересня 1943 р.

Пане префект

Я, нижче підписана Байдак Олена, жителька с. Рахни Шпиківського району, прошу задовольнити моє прохання – надайте матеріальну допомогу, так як я живу у дуже важкому становищі. Чоловік

мій Байдак Матвій репресований і висланий у Сибір на каторжні роботи в 1937 р. Я залишилась з 5-а малими дітьми та старою матір'ю у найманій квартирі без всяких матеріальних засобів на існування...».

Та годі було сподіватися на допомогу. Відповідь була така:

«28.X.43 р.

Старості с. Рахнів Лісових Сокуру.

Оголосить громадяниці вашого села Байдак Олені, що через відсутність у районі відповідних фондів, ніякої допомоги їй надати неможливо.

Претор району».

Про пограбування мешканців Вінниччини румунськими окупантами оповідується у численних інших архівних документах. Вони, зокрема, засвідчують, що в Шпиківському районі в другій половині 1942 року – першій половині 1943 року в населення було забрано 51762 літри молока, 1 млн.шт. яєць, 3369 курей, 117 гусей, 108 качок, 2380 кг свинини, 17335 кг вершкового масла.

Грабували не тільки мирне населення села, грабували й місцеві господарства, так звані «громгоспи». Робили це не тільки румуни чи німці. Робили наїзди і угорці, і власовці, і колабораціоналісти. Так, із архівних матеріалів дізнаємось:

«...У січні 1944 року в с.Рахнах-Лісових Шпиківського району під загрозою застосування зброї козаками було відібрано в місцевому господарстві 500 кг вівса, 4 вівці, один віз та упряж, двоє саней, коні та ін.»

(ДАВО, ф.р.-1417, оп.-3, спр.-64, с.-24

ДАВО, ф.р.-1417, оп.3, спр.-38, с.-85).

Досить промовистий і такий архівний документ:

«14 січня 1944 р.

Община «Індруматорул» с. Рахни.

Ми, нижче підписана комісія у складі старости села Костишена Т., нач.поліції Кубенка О., сільагронома Михальського Ф., шефа общини Мазура М., завгоспа Гончарука К., зав.складом Саванжі Т. склали даний акт про те, що по господарству під час пересування німецьких військ і евакуйованих забрано самоправно зерна: пшениці ярової – 1000 кг, пшениці озимої – 3500 кг, жита – 900 кг, ячменю – 8800 кг, вівса – 15000 кг, гороху – 200 кг, проса – 100 кг. Крім того забрано: котлів чавунних – 1 шт., возів кінських – 9 шт., возів волячих – 1 шт., безтарок кінських – 1 шт., гарбів кінських – 1 шт., гарбів волячих – 2 шт., саней – 17 шт., стовпів – 22 шт., балок – 8 шт., стропил – 16 шт., лат – 20 шт., лошат – 24 шт., посторонків – 128 шт., шлей – 67 штук... Румунською військовою частиною забрано коней – 8 шт.»

Протягом усього періоду окупації нещадно грабували цивільне населення Рахнів.

(ДАВО, ф.р.-1417, оп.-3, спр.-39, с.-4-7).

Як відомо, село Рахни-Лісові знаходяться на перехресті автомобільної та залізничної доріг. А тому в роки війни тут часто зосереджувалися німецькі війська. Це, звичайно, шкодило партизанському рухові, що діяв на Вінниччині. Але у сусідніх з Рахнами селах – Юліямполем, Левківцях, Голинчинцях та інших – у лютому-березні 1944 року перебували два великих вінницьких партизанських з'єднань під командуванням Якова Мельника і Михайла Владимірова. (Детальніше про перебування цих з'єднань у наших краях читайте книгу «Ярове – село на Кучманським шляху» на стор. 176-199. – А.Н.).

Варто відзначити, що незважаючи на вкрай складні умови, що склалися у Рахнах-Лісових і сусідніх селах шпиківщини, вже в серпні-вересні 1941 року у нашому краї почав розвиватися підпільний і партизанський рух, який вже через рік набув масового характеру. В 1942 році почала діяти партизанська група на території між Шпиковим та Томашполем. Очолив цю групу Яків Попов, який до війни проживав у с.Печері. На початку війни офіцер Попов потрапив в оточення, звідки з великими труднощами добрався до дому, згодом сформував невелику партизанську групу із хлопців, родом із шпиківських сіл. До складу цієї групи ввійшов і Семен Яцюк. Згодом Яцюк організував свою окрему підпільну групу із рахнян. До складу групи Яцюка входила і його дружина Ліза Яцюк, яка довгий час після війни працювала касиром на залізничній станції Рахни. Із її спогадів нам стало відомо про дії невеличкої групи підпільників. Група псувала лінії зв'язку, розповсюджувала листівки із зведенням Радініформбюро, здійснювала раптові напади на жандармерії по селах. Наприкінці липня 1943 року хлопці напали на залізничну станцію Рахни, коли сюди звозили хліб нового врожаю. Захоплений хліб партизани роздали селянам, а самі швидко зникли.

Про дії групи Семена Яцюка розповідав у свій час житель села Чубарівки Тиврівського району Макар Юхтимович Голяківський, який разом із своєю дружиною Марією допомагав партизанам: «Був початок березня 1944 року. Якось під вечір до нашої хатини під'їхало п'ятеро добре озброєних вершників. В одному з них я впізнав давнього знайомого Семена Яцюка. Село на відшибі, між лісами, окупанти сюди ніколи не навідувалися, тому хлопці почували себе вільно. Прив'язавши коней, зайшли всі до хати. Коли повечеряли, С. Яцюк дістав із сумки рацію і попросив усіх зачекати надворі. Після передачі даних, він підізвав мене і сказав, що їм потрібно переправитись на протилежний берег

Керівники Вінницького партизанського з'єднання Михайло Володимиров та Яків Мельник. Лютий-березень 1944 р.

Бугу. Показавши на І. Кальницького (Іван Кальницький – партизанський розвідник, зв'язківець із з'єднання Якова Мельника, що діяло на Вінниччині – А.Н.), він пояснив, що його потрібно терміново доставити до своїх. Я вивів їх до с. Рогізни і вброд перевів на лівий берег річки... (Після війни подружжя Яцюків проживало у с. Рахнах-Лісових. До виходу на пенсію Ліза Яцюк працювала касиром на залізничній станції).

14 января

Напрямки рухів партизанських з'єднань Я.І. Мельника та М.І. Володимирова по території Шпиківського та Тульчинського районів у січні 1944 р.

15 января

Шлях партизанського з'єднання Якова Мельника проляг через 27 районів Поділля. У боях біля Почапінців, Демидівки, Бритавки, Жабокрича, Куренівки, Левківців, Юліямполь та Копіївки партизани завдали ворогу великих втрат, паралізували рух транспорту на шосейних і залізничних шляхах, що вели до Вінниці й Жмеринки.

Ось як відображено прибуття партизанського з'єднання до с.Левковець тодішнього Шпиківського (нині Тульчинського) району в румунських трофейних документах:

«Шпиківській райуправи

Рапорт

Цим доводжу до відома, що вранці 14 січня 1944 р. в с.Левківці в'їхала банда партизанів чисельністю біля 500 чоловік, оточила село і нікого не випускала... Банда розбила замки в складах, забрала хліб... 15 січня 1944р. банда виїхала в ліс «Лиса гора», що біля Юліямполь.

Примар села».

Більш детально події в с. Левківцях були описані в щоденнику Якова Мельника. Книгу спогадів партизанського ватажка видав його внук А. Добровольський «554 дня партизанской войны», яка вийшла друком у 2006 році в Москві.

Після вікопомної зустрічі двох великих 3-х тисячних парти-

Карта визволення Вінниччини.

занських з'єднань із передовими частинами наступаючих радянських військ під селом Голинчинці, яка відбулася 17 березня 1944 року, з Рахнів-Лісових втік останній німець. 18 березня 1944 року село повністю звільнено від окупантів.

Свідок визвольного наступу на Рахни-Лісові Л. Костишен в свій час розповідав:

«...Перше намагання звільнити Рахни спостерігалося сімнадцятого березня 1944-го року. Наші військові наступали з Левковець. Йшли лінією по городах сільчан. Раптом зчинилася стріляни-

У таких умовах по нашому бездоріжжю доводилось наступати радянським піхотинцям у березні 1944 р.

на. Масованим вогнем поливав німець з кулемета, який знаходився поблизу залізниці. Це змусило наших зупинитись. Один радянський солдат поповз до кулемета, щоб знищити його, але це йому не вдалось. Ранений, він відповз до однієї хати, де і помер.

Вже повертало на вечір. Окупанти усвідомлюючи, що наші готуються до бою, підпалили хати Гордія Костишена та Івана Олинця. Знаючи жорстокі методи їх ведення війни, наші відступили і переждали ніч у лісі.

Вранці 18 березня німці невідомо з якої причини застрелили Петра Майстренка та його батька. З кулемета ранили жінку, котра переходила вулицю. Тоді червоноармійці підтягнули з лісу міномет і вдарили з нього по німецькій машині, що стояла на дорозі (нині проти будинку № 33 по вулиці Леніна).

В таких умовах рухались радянські воїни у березні 1944 року, визволяючи наш край.

З боку Слідів наступала друга лінія бійців, що визволяли село. По цій лінії стріляли три німці. Один засів на школі. Його вбили і закопали тут же під школою. Другого теж зловили і розстріляли. А

третього хотіли повісити на вигоні (нині Торговий центр), але він плакав, просився на колінах, і капітан, начальник розвідки, наказав взяти його в полон.

Ось так, двома лініями бійців – з Слідів та Левковець, звільнялись Рахни. З'єднавшись біля переїзду, військові пішли далі на Могилів».

Ветеран 9-ї Кримської кавалерійської дивізії полковник Волков М.І. У березні 1944 року його дивізія визволяла Рахни-Лісові від фашистів. Фото 1975 р.

В село прийшла перемога, вистраждана, здобута дорогою ціною. Але війна ще не закінчена. У перші тижні після звільнення села від окупантів Шпиківський військовий комісаріат разом із сільською радою села, яку очолив **Волянник М.П.**, провів мобілізацію всіх чоловіків віком від 17 до 50 років. У селі залишилися лише пенсіонери, інваліди, діти, жіноцтво та хворі. Жінки і діти взяли на себе і домашні роботи, і роботу в колгоспах, і радгоспі.

Сільська рада почала підраховувати збитки, нанесені фашистами за роки окупації. На щастя їх виявилось небагато: відступаючими ворогами в селі було спалено 4 житлових будинки та 6 сараїв. На залізничній станції згорів один із складів.

Понад 700 чоловік із Рахнів-Лісових брали участь у боях в роки Другої Світової. А деяким рахнянам довелось побувати і на війні з Японією. За всю війну на фронтах загинуло 308 жителів села.

14 квітня 1944 року виконком обласної ради депутатів трудящих і бюро обкому КП(б)У видав постанову «Про впорядкування могил і увіковічення пам'яті воїнів, які загинули в боротьбі за незалежність Батьківщини», що зобов'язувала «...голів виконкомів сільських і районних рад, секретарів міськкому і райкомів КП(б)У узяти на облік всі кладовища, братські й індивідуальні могили похованих офіцерів, бійців і радянських партизан, загиблих в боях за звільнення Радянської Батьківщини від німецько-фашистських окупантів... На всіх великих могилах офіцерів, бійців і партизан установити пам'ятники з довговічними записами прізвищ і військових звань окремих офіцерів, бійців і партизан, які особливо відзначились у боях...».

Голова виконкому обласної Ради депутатів трудящих М. Годов.
Секретар Вінницького обкому КП(б)У Г. Міщенко».
(ДАВО, ф.р.-216, оп.1, спр.29, стор.6).

Вдячні односельчани побудували в Рахнах-Лісових на честь загиблих у роки Другої світової війни пам'ятник з викарбуваними на граніті іменами загиблих.

Вчитайтесь у їхні імена:

Алексеев Григорій Іванович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Румунії.

Андрушко Порфир Кіндратович, 1906р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Бабич Петро Федорович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Бабич Федір Федорович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Сержант. Загинув 1945р. Похований в Угорщині.

Байдак Василь Петрович, 1902 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Байдак Василь Федорович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с.Гастель, Угорщина.

Байдак Влас Григорович, 1902 р. українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 30.04.1945 р. Похований в с.Туржини, Чехо-Словаччина.

Байдак Дмитро Пилипович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Помер від ран 1944 р. Похований в м. Волгоград.

Байдак Павло Прокопович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Байдак Прохор Трохимович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Бартко Володимир Іванович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Бартко Євдоким Іванович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Басюк Іван Купріянович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Басюк Петро Купріянович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в листопаді 1944 р.

Бевич Михайло Федорович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Білявський Григорій Євгенович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Богутенко Василь Олександрович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Божик Петро Гаврилович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Бондар Григорій Пилипович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Бондар Петро Григорович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Бондар Яким Антонович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Бурлака Йосип Федорович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1911 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Югославії.

Бронфман Гершко Срульович, 1924 р., єврей. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Власик Григорій Гаврилович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Власик Григорій Кирилович, 1916 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941р. Молодший сержант. Загинув 1942 р.

Власик Данило Іванович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1914 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Войтенко Микола Тодосійович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув в січні 1945 р.

Волинець Володимир Амбросійович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Волинець Володимир Григорович, 1917р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Волинець Володимир Тодосійович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Волинець Купріяч Гаврилович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Волинець Степан Гаврилович, 1920р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Волинець Трохим Герасимович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Воляник Василь Павлович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Вольфінзон Григорій Мойсейович, 1922 р., єврей. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Румунії.

Галепа Василь Ілліч, 1915 р., українець, вчитель. Мобілізований в 1941 р. Сержант. Загинув 1942 р.

Галушин Олексій Степанович, 1902 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Ганиченко Федір Андрійович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Гапа Василь Петрович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув 1944 р. Похований в Естонії.

Гапа Петро Степанович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с. Райхау, Східна Пруссія.

Гедзь Харитон Пилипович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Глова Михайло Маркович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Молодший сержант. Загинув в червні 1944 р.

Глова Тимофій Данилович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Глушицький Олександр Олександрович, 1921р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Гольтман Ізраїль Шулимович, 1921 р., єврей. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Гончарук Василь Миколайович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в січні 1945 р. Похований в Угорщині.

Гончарук Михайло Петрович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув в травні 1944 р.

Гончарук Олександр Петрович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Гоцуленко Володимир Корнійович, 1918 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув в липні 1941 р.

Гоцуленко Кіндрат Митрофанович, 1919 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув в березні 1944 р.

Гоцуленко Федір Митрофанович, 1919 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 08.02.1943 р.

Грушовий Микита Іванович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 21.05.1944 р. Похований в с.Мунтені, Румунія.

Грушовий Олександр Васильович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Грушовий Роман Іванович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Дем'як Іван Олексійович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Угорщині.

Дем'як Михайло Якович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Молодший сержант. Загинув 1944 р.

Дем'як Яків Васильович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Югославії.

Джулинський Дмитро Володимирович, 1915р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в квітні 1945 р.

Дикий Арсеній Савич, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с. Бурецьки, Румунія.

Дикий Павло Савич, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Дикий Феодосій Савич, 1902 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 20.09.44. Похований в м.Глежерія, Румунія.

Добровольський Петро Андрійович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Молодший сержант. Помер від ран 14.04.1945 р. Похований в с.Ель-фсдорф, Німеччина.

Дробина Лук'ян Сергійович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Другак Матвій Лук'янович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Другак Микита Дорофійович, 1918 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Другак Михайло Миколайович, 1920р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Другак Феодосій Омелянович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Другак Яків Іванович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Дубина Юхим Андрійович, 1900 р., українець, учитель. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Дубінін Леонід Андрійович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Жданов Гаврило Дмитрович, 1918 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Завгородній Семен Савич, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Звєдєновський Григорій Прокопович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 27.09.1944 р. Похований в с.Лібан-Фолво, Румунія.

Звєдєновський Дмитро Петрович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Звєдєновський Олександр Федорович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Зелінський Дмитро Єфремович, 1915 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р. Похований в м. Твер, Росія.

Іванов Олександр Маркович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Івасишин Володимир Степанович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Калина Дмитро Юхимович, 1923р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Калина Петро Володимирович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Капітонов Григорій Васильович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Караванський Дмитро Володимирович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Карлик Микола Алипійович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Карцовник Ізраїль Шулимович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Молодший сержант. Загинув 1943 р.

Катишев Іван Федорович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Катишев Федір Павлович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Качуровський Микола Микитович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Качуровський Степан Іванович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Кішик Дмитро Юхимович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Молодший сержант. Загинув 1941 р.

Коваль Гордій Дорофійович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Коваль Дмитро Васильович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Коваль Іван Володимирович, 1922р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1944р.

Коваль Олександр Дорофійович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Молодший сержант. Загинув в січні 1945 р.

Коваль Никифор Володимирович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940р. Рядовий. Загинув в грудні 1943 р.

Коваль Пантелеймон Федорович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Коваль Феодосій Федорович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований м. Самобор, Югославія.

Колесник Мойсей Антонович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Румунії.

Колесник Яків Лаврентійович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Коновчук Борис Володимирович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в Угорщині.

Коровкін Василь Омелянович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с.Форешті, Румунія.

Космина Федір Григорович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Костельов Пилип Порфірович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Костенчук Данило Іванович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Костенчук Іван Аверкійович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Костенчук Іван Аверкійович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Костенчук Іван Петрович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Костенчук Михайло Гаврилович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Костенчук Степан Іванович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с.Тулча, Румунія.

Костенюк Влас Афанасійович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Костенюк Григорій Федотович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув 1941 р.

Костенюк Платон Савич, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Костенюк Федір Порфирівич, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Костенюк Феодосій Федотович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Кравченко Микола Савич, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Кривий Іван Євтихійович. 1918 р., українець, селянин. Мобілізований із 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Кривий Федір Єфремович, 1910 р. українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Кривий Федір Ілліч, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Кришталь Дмитро Пилипович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Угорщині.

Кришталь Микола Пилипович, 1902 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Ксеник Василь Тихонович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Ксеник Павло Маркович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в серпні 1944 р.

Ладаняк Григорій Михайлович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 25.09.1944 р. Похований в с. Мосна, Югославія.

Лебідь Іван Петрович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 26.06.1944 р. Похований у Румунії.

Лебідь Іван Самсонович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Лебідь Іван Семенович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Лисий Микола Гордійович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с.Боанень, Румунія.

Лисий Тимофій Гордійович, 1919 р., українець. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Литвинов Роман Іванович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 22.02.1945 р.

Ліщишин Дмитро Іванович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Старший сержант. Загинув 1941 р.

Лук'янчук Павло Романович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Мазур Андрій Федорович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув 1941 р.

Мазур Василь Дмитрович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Мазур Григорій Федорович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув 1941 р.

Майстренко Василь Антонович, 1923р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Майстренко Василь Маркович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Майстренко Григорій Антонович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940 р. Молодший сержант. Загинув 1944 р.

Майстренко Петро Григорович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Майстренко Петро Федорович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Малюта Микола Григорович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Манзюк Артем Миколайович, 1902 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Манзюк Борис Федорович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Манзюк Василь Мойсейович, 1892 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Манзюк Василь Пилипович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в Угорщині.

Манзюк Дмитро Данилович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Манзюк Євгеній Мойсейович, 1918 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Манзюк Іван Іванович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув 1941 р.

Манзюк Павло Арсенійович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Мартинюк Павло Миронович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Сержант. Загинув в жовтні 1944 р.

Марущак Степан Васильович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Машталяр Петро Дмитрович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Медведкін Ілля Миколайович, 1922 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Милованов Антон Григорович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р. Похований в Курській обл.

Москвичов Микола Степанович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Мудрик Дмитро Левкович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в ст.Оратів.

Мялковський Кирило Онуфрійович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Негуляєв Володимир Михайлович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Нікітін Юрій Олексійович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Новицький Григорій Миколайович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в листопаді 1944. Похований в Угорщині.

Онуфрійчук Артем Дорофійович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Онуфрійчук Григорій Артемович, 1925 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Латвії.

Онуфрійчук Григорій Іванович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Онуфрійчук Дмитро Романович, 1912р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув. Похований у Румунії.

Онуфрійчук Євтихій Григорович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Онуфрійчук Костянтин, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Онуфрійчук Максим Калинович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Онуфрійчук Микола Іванович, 1923 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 03.05.1944 р.

Онуфрійчук Михайло Іванович, 1923 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Онуфрійчук Михайло Феодосійович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Онуфрійчук Петро Іванович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Сержант. Загинув в травні 1944 р.

Онуфрійчук Петро Михайлович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Онуфрійчук Роман Йосипович, 1918 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 14.01.1944 р. Похований в Ленінградській обл.

Онуфрійчук Федір Дорофійович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Онуфрійчук Яків Васильович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований у Румунії.

Остапенко Олексій Васильович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Панчишин Василь Трохимович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Панчишин Данило Трохимович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в лютому 1945 р.

Паращук Володимир Юхимович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Паращук Дем'ян Семенович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Переверзев Гнат Федорович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Петраченко Василь Якович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Петраченко Петро Данилович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Угорщині.

Петраченко Федір Данилович, 1900р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в с. Келераші, Румунія.

Пірус Андрій Михайлович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Пірус Іван Герасимович, 1922 р., українець, робітник. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Пірус Микола Павлович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Пірус Сава Григорович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Подолян Тимофій Петрович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший лейтенант. Загинув 1943 р.

Подолян Федір Данилович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Подсадний Артем Омелянович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Поливаний Леонід Федотович, 1921 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 1941 р.

Пруцик Степан Никифорович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Пустовіт Василь Тимофійович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Пустовіт Григорій Данилович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Пустовіт Іван Данилович, 1906 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Пустовіт Михайло Мойсейович, 1926 р., українець, учень. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Німеччині.

Пустовіт Олексій Гнатович, 1904 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в листопаді 1944 р.

Пшелуцький Йосип Євстахійович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Пшеничний Федір Маркович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Решетник Михайло Григорович, 1920 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 1943 р.

Римар Андрій Маркович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Римар Василь Данилович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Римар Василь Маркович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований з 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Східній Пруссії.

Римар Іван Семенович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в липні 1944 р.

Рога Іван Нестерович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Романов Костянтин Захарович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Русін Ілля Михайлович, 1893 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 06.11.1944 р.

Савчишин Дмитро Лук'янович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Савчишин Іван Андрійович, 1910р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 24.07.1943 р.

Савчишин Іван Володимирович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. лейтенант. Загинув 1944 р.

Сас Григорій Пилипович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Сержант. Загинув в січні 1942 р.

Сас Дмитро Григорович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Сас Йосип Григорович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Сас Йосип Терентійович, 1901 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Сас Федір Васильович, 1919 р., українець. Кадровий. лейтенант. Помер від ран 01.10.1944 р. Похований в м.Болехів, Долинський р-н, Івано-Франківська обл.

Свистун Андрій Михайлович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Свистун Дмитро Петрович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Семенюк Андрій Федорович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Семчишин Павло Кирилович, 1912р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Помер від ран. Похований в м.Тімішоара, Румунія.

Середов Микола Миколайович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Сидельський Арсен Олександрович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Синько Андрій Олексійович, 1924 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Югославії.

Синько Андрій Петрович, 1926 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в грудні 1944 р.

Синько Василь Пилипович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Синько Григорій Леонідович. 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Помер від ран у Ленінграді 09.09.1942 р.

Синько Іван Якович, 1904 р. українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Молодший сержант. Загинув 1944 р.

Синько Никифор Платонович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940 р. Рядовий. Помер від ран 24.09.1944 р.

Синько Олександр Леонтійович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Чехо-Словаччині.

Синько Пилип Іванович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1916 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Синько Степан Тихонович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Синько Яким Григорович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув у листопаді 1944 р.

Сіроштан Володимир Омелянович, 1920 р., українець. Мобілізований в 1940 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Сіроштан Олександр Омелянович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Слободянюк Гаврило Филімонович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Слободянюк Микола Григорович, 1919 р., українець. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Слободянюк Олексій Федорович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1942 р. Похований в м.Ржев, Тверська обл., Росія.

Слободянюк Олексій Феодосійович, 1910 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Слободянюк Платон Микитович, 1917 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Чехо-Словаччині.

Слободянюк Прокіп Филімонович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Соболев Олексій Олексійович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р. Похований в Ленінградській обл., Росія.

Сороков Арсен Іванович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Сороков Арсен Овсійович, 1919 р., українець. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Сорокопуд Данило Сергійович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Сорокопуд Михайло Миколайович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Сорочишин Андрій Васильович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Сорочишин Василь Михайлович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 26.07.1944 р. Похований в Люблінське в-во, Польща.

Сорочишин Григорій Калістратович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Сорочишин Юрій Васильович, 1924 р., українець, учень. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Столяр Андрій Кіндратович, 1925 р., українець, учень. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Столяр Антон Федорович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в вересні 1942 р.

Столяр Іван Андрійович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований в Угорщині.

Стрілець Броніслав Григорович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Стрільчук Павло Стратонович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Стрільчук Тимофій Артемович, 1920 р., українець, селянин. Мобілізований в 1940 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Сулима Іван Купріянович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Таратутін Олександр Прокопович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Тимофєєв Федір Іванович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 04.02.43. Похований в с.Миколаївка, Ростовська обл.

Тисевич Антон Йосипович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Тодошак Андрій Петрович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Тодошак Василь Михайлович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 07.10.1944 р. Похований в с.Лібан-Фолво, Румунія.

Тодошак Євтихій Трифонович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Тодошак Максим Михайлович, 1923 р., українець, учень. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Тодошак Максим Трифонович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Тодошак Павло Григорович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Тодошак Прокіп Максимович, 1919 р., українець. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Трачук Гордій Дорофійович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Трачук Дмитро Микитович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Трачук Трифон Никифорович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Фаїна Онисим Климович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Фіалко Онисим Климович, 1913 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Фігурко Андрій Степанович, 1905 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Фігурко Григорій Степанович, 1908 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Фігурко Микола Степанович, 1916 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Чехо-Словаччині.

Фігурко Павло Степанович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Фльора Петро Семенович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1945 р.

Фурман Олександр Федорович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Холошнюк Іван Йосипович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Холошнюк Йосип Мефодійович, 1900 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Цюпик Андрій Сидорович, 1911 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Цюпій Станіслав Омелянович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Чайка Іван Афанасійович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Чайка Олександр Семенович, 1904р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Помер від ран 03.05.1944 р. Похований в м. Могильов, Беларусь.

Чайка Петро Овсійович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Чайка Пилип Феодосійович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в січні 1945 р.

Чайка Федір Афанасійович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Чапалюк Федір Васильович, 1926 р., українець, учень. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Чаплинський Євгеній Олександрович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Червінський Петро Павлович, 1919 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув в квітні 1944 р. Похований в с. Комишинка, Крим.

Черненко Феодосій Григорович, 1925 р., українець, учень. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув в березні 1945 р.

Чорногуз Іван Лук'янович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Чорногуз Микола Трохимович, 1923 р., українець. Мобілізований в 1941 р. Лейтенант. Загинув 26.09.1943 р.

Чорногуз Павло Арсенійович, 1912 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Чорногуз Федір Іванович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1942 р.

Швець Андрій Самійлович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Швець Григорій Аврамович, 1918 р. українець, селянин. Мобілізований в 1941р. Старший сержант. Загинув в травні 1944 р.

Швець Григорій Прокопович, українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Швець Пилип Логвинович, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Шевчук Артем Миколайович, 1914 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Угорщині.

Шевчук Дмитро Захарович, 1922 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Шклярук Андрій Олександрович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1941 р.

Шклярук Григорій Павлович, 1923 р., українець, селянин. Мобілізований в 1944 р. Рядовий. Загинув 07.10.1944 р. Похований в с.Лібан-Фолво, Румунія.

Шклярук Данило Хомич, 1910 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Польщі.

Шклярук Дмитро Якович, 1921 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1945 р. Похований в Австрії.

Шугайло Михайло Арсенійович, 1919 р., українець, селянин. Мобілізований в 1939 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Яковишин Павло Пантелеймонович, 1926 р., українець, учень. Мобілізований в 1944р. Рядовий. Загинув 1945 р.

Ярославець Павло Петрович, 1915 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в травні 1944 р.

Ярусевич Анатолій Іванович, 1918 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р. Похований у Румунії.

Ястремський Михайло Маркович, 1907 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув в червні 1944 р.

Яцюк Григорій Тихонович, 1918 р., українець. Кадровий. Лейтенант. Загинув 1942 р.

Яцько Петро Дмитрович, 1909 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1943 р.

Яцько Родіон Дмитрович, 1903 р., українець, селянин. Мобілізований в 1941 р. Рядовий. Загинув 1944 р.

Після звільнення села від окупантів відразу ж було масово мобілізовано усе чоловіче населення Рахнів, починаючи з 1894 року і закінчуючи 1926 роком.

Із понад 700 чоловіків, що були призвані за роки війни на fronti, до села повернулися половина... Решта навіки залишилися на чужині. Чужиною стали для них землі крім України: Румунії, Угорщини, Чехії, Польщі, Югославії, Австрії, Німеччини, Росії. Нам відомо, що основна маса загиблих наших односельчан покоїться у Румунії і Угорщині. Це ті солдати, які були забрані до війська не з доброї волі, пізніше – у березні-квітні 1944 року. Часто не озброєні, не обізнані у військовій справі, ці люди ставали явним гарматним м'ясом, а Україна – великим плацдармом з живим матеріалом. Це є ще одним доказом того, як радянська влада цінувала життя своїх людей.

Проста статистика про загиблих односельчан показує, що гинули чоловіки за віком:

від 40 до 50 років – 23 чол.;	від 30 до 40 років – 124 чол.;
від 23 до 30 років – 77 чол.;	від 20 до 22 років – 62 чол.;
дев'ятнадцятирічних – 17 чол.;	вісімнадцятирічних – 6 чол.;
сімнадцятирічних – 1 чол.,	

а на грудях тих, котрі повернулися, виблискували ордени і медалі, здобуті в боях з фашизмом.

Про них піде мова далі.

Ветерани війни стають ветеранами праці

Байдак Василь Петрович

*Байдак
Василь Петрович*

Народився Василь Петрович 27 лютого 1923 року у сім'ї селян-одноосібників. Навчався з 1930 року в початковій школі, 1935-1940 роках – навчання у Рахнянсько-Лісовій середній школі, яку закінчив у червні 1941 року.

Доля... У кожного вона своя. Жорстока, милосердна, трагічна... Часто чути нарікання від людей на долю: не така, про яку мріялось. Але від Байдака Василя Петровича – учасника Великої Вітчизняної війни нарікань на долю ніколи чули. А нелегко йому довелося в житті.

21 червня 1941 рік. Випускний вечір у Рахнянській школі. Всі були радісні та щасливі! Попереду стільки невідомого, незвіданого!

Попереду ціле життя! Кожний випускний вечір закінчується зустріччю сонця. А світанок був 22 червня 1941 року. Страшне слово «Війна» почув Василь Петрович, коли повернувся додому з випускного вечора. А було йому 18 років.

23 червня – член сільського загону по боротьбі з ворожими десантниками. У кінці червня всі юнаки віком до 1925 року народження були евакуйовані на схід України. До 4 вересня 1941 року працював у колгоспі, збираючи урожай. Це було у Часовому Яру Луганської (колишньої Ворошиловградської) області. Поїздом доїхав до Старобільська, де довелося самому собі, поки чекав відправлення на фронт, заробляти на шматок хліба.

4 вересня 1941 року його було призвано до лав Червоної Армії Білогвардійським райвійськкоматом Ворошиловградської області і було направлено у 22-й запасний стрілецький полк, що формувався у м. Барабінську (Новосибірська область).

12 жовтня солдат з середньою освітою був направлений до Дніпропетровського 2-го артилерійського училища (евакуйоване у м. Томськ).

Були заняття. Навчали молодих, безвусих 18 річних юнаків, які ніколи не тримали зброї в руках, “воювати” з ворогами. Вчили тримати рушницю. До числа здібних учнів потрапив і Василь Петрович: до 1 листопада – кандидат у курсанти, з 1 листопада - курсант за направленням до Київського артилерійського училища, яке було переведено до м. Красноярськ. Без сну, без відпочинку, за шість місяців навчання (випуск був прискорений) 18-річний Байдак Василь Петрович 15 квітня 1942 року закінчив навчання в училищі у званні лейтенанта та був направлений на Захід, де формувався окремий 215-й артилерійський батальйон 150-го укріпрайону Волховського фронту. І одразу ж потрапив на передовий край в 322-у стрілкову дивізію 59-ї армії.

«Отут, – згадує Василь Петрович, - я зрозумів, що таке війна, бо побачив її». Перший бій часто сниться йому. А чому саме перший? Можливо, тому, що був найстрашніший, втрачено було багато людей, коней, а він сам чудом залишився живим. «А потім уже звук, змирився зі своєю долею», - посміхнувся сивий дідусь.

До 1 січня 1944 року частина перебувала в обороні.

Великий сталінський удар

1944 рік. Під Петрозаводськом готується великий четвертий Сталінський удар. Попередньо був учасником звільнення м.Новгорода (1-й Сталінський удар), потім був переведений на Карельський фронт. Під час Четвертого Сталінського удару Байдак командував батареєю, а у березні 1944 року його було поранено в ліве плече. Втратив багато крові, поки конячкою доставили до госпіталю по ґрунтовій дорозі. Військовий хірург, оглянувши руку, сказав: «Тут у госпіталі будеш недовго, до весілля рана заживе». Доля змилосердилась до нього і ще раз: за всі роки перебування на фронті вперше одержав листа від матері, з якого дізнався, що батько і брат теж на фронті.

Після двохмісячного перебування в госпіталі Василь Петрович знову повернувся на фронт, у свою частину.

І знову бої на передовій на посаді командира протитанкової батареї.

За мужність та відвагу під час звільнення Новгорода у 1945 році Василь Петрович одержав орден Великої Вітчизняної війни.

Після капітуляції білофінів 23 березня 1945 року з'єднання переведено на Далекий схід у розпорядження 1-го Далекосхідного фронту, де він і закінчив війну.

У вересні 1945 року після капітуляції Японії, за рішенням медкомісії Байдака В.П. було демобілізовано у запас. «Думав, що я ніколи не повернусь у рідне село, не побачу батьків, родичів, друзів, – згадує дідусь, – Здається, що минула вічність з червня 1941 року».

Доля повернула його у рідний край у вересні 1946 року у званні старшого лейтенанта при багатьох нагородах, в тому числі орден Богдана Хмельницького.

З жовтня 1946 року – вчитель фізкультури і військової підготовки у рідній школі. На уроках Василь Петрович виховував у підростаючого покоління мужність та відвагу, любов до Батьківщини, людяність, вчив, що найстрашніше – це зрада. У 1985 році – вийшов на заслужений відпочинок, але ще довго співпрацював з школою та молоддю села. У 2013 році голова ради ветеранів війни і праці Василь Петрович Байдак помер.

Власік Петро Кирилович

Власік Петро Кирилович народився холодного зимового дня 4 січня 1924 року у с. Рахні-Лісові в родині незаможних селян. Його батько був лісорубом, а мати – домогосподарка.

Дитинство ветерана пройшло у рідному селі, де і навчався. Закінчив 7 класів у десятирічній школі, у 1938 році пішов навчатися до медичного технікуму у м.Тульчині (1938-1941 рр.). Після навчання повернувся додому та працював у радгоспі, перебуваючи під окупацією.

На війну потрапив у 1944 році молодим хлопцем. «Я приїхав додому після навчання і незабаром отримав виклик на війну, а точніше, – призив до армії» – згадує Петро Кирилович.

Воював на 3-му та 4-му Українських фронтах у 109-му та 360-му полках 47 дивізії.

За часів війни з боями пройшов дорогами Румунії, Австрії, Угорщини та Югославії. Воюючи, отримав поранення. «У той день я служив у автомобільній роті, – згадує ветеран – Нам наказали їхати до Югославії і перекрити шосейну дорогу німцям. Наказ ми виконали та чекали приходу ворогів. Коли ж ті побачили заблоковану дорогу – почали обстріл. У

*Власік
Петро Кирилович*

засідку потрапив снаряд, який, розірвавшись, поранив 8 чоловік, серед яких був і я». Після поранення Петра Кириловича було госпіталізовано.

В армії Петро Кирилович перебував з 1944 по 1948 роки. В березні 1948 року закінчив службу і повернувся додому, одружився та, не знайшовши роботи, поїхав на її пошуки до Молдови. Там працював 11 років фельдшером, потім вступив до учительського інституту у м. Бельци на філологічний факультет заочного навчання.

У 1959 році повернувся додому і влаштувався у Рахнянську дільничну лікарню. Потім працював вчителем російської мови та літератури у школі – спочатку у Рахнянській вечірній, а потім у денній середній школі аж до пенсії.

Отримав нагороди медаль «За Бойові Заслуги», «За Відвагу», орден Великої Вітчизняної війни II ступеня та інші медалі.

Ротою командував старшина

Петро Кирилович розповідав про те, що 8 травня 1945 року він зі своїми товаришами захищав місцевість у Альпах – це десь в Австрії. Старшиною їхньої роти був молодий юнак, який постійно піклувався про своїх солдат. Одного травневого ранку, як і завжди, він приніс сніданок, роздав його товаришам, а сам сів недалеко від траншеї на землю і замріяно, сумно дивився на голубе небо. Він згадував свою матір, яка чекає його повернення додому. І ще мріяв старшина про те, що весняного ранку він, єдиний, найрідніший син, постукає у рідне віконце і скаже: «Здрастуй, матусю, ось і я! Я йшов до тебе, рідненька, через роки, і дуже втомився в далекій дорозі, дай, ненько, напитись води...»

Але мріям молодого юнака не суджено було здійснитись. Через кілька хвилин він загинув від ворожого пострілу. Він тільки і встиг промовити свої останні слова про те, що помирає з чистим серцем, захищаючи неньку Україну. Старшину поховали того ж дня з усіма військовими почестями, які тільки були можливі в цих умовах.

У суворій задумі стояли всі бійці навколо могили, слухаючи прощальне слово майора Воронцова, який, наче за власним сином, стежив за тим, як мужнів цей молодий обдарований старшина.

– Він до останнього подиху зберіг вірність присязі, вірність прапорові, вірність своїй Батьківщині, – говорив майор. – Це не перший і не останній з наших бойових товаришів, яких ми залишаємо у Альпах. Ми йдемо вперед, а вони залишаються на чужині, як вічна пам'ятка,

вічне нагадування всьому світові про жертви нашого народу, який грудьми зустрів навалу фашистських орд і сплачує власною кров'ю за визволення Європи...

Наступного ранку оголосили, що війна закінчилась. Усі на радощах почали стріляти в небо з усієї зброї, яка залишилась на той час в нашій роті. Дуже шкода було всім солдатам їхнього молодого старшину, який назавжди залишився в їхніх серцях.

Колесник Іван Якимович

*Колесник
Іван Якович*

Доля... У кожного вона своя. Жорстока, милосердна, трагічна. Часто чути нарікання від людей на долю: не така, про яку мріялось. Але від ветеранів Великої Вітчизняної війни, які проживають в нашому селі, нарікань на долю ми ніколи не чуємо. Вони завжди сповнені турботою про майбутнє покоління.

Відвідавши учасника Великої Вітчизняної війни, ми дізналась про ті страшні воєнні роки, які випали на його долю. Ось про що мені розповів Колесник Іван Якимович.

Народився Іван Якимович 13 листопада 1921 року у селі Рахни Лісові. Нелегке дитинство, голод, навчання в школі, праця. Ось і вся дитяча біографія. Далі дитинство закінчувалось. Була війна, окупація. Визволення у березні 1944-го року. Мобілізація і зразу ж фронт. Служив він у 42-й гвардійській стрілковій дивізії, 127-му полку, першому батальйоні, другій роті.

Шлях через Європу

“Коли ми мали брати місто Пашкани, то дізналися, що перед нами там побували німці й зайняли найвищі точки. Тому нам довелося копати траншеї і оборонятися. Так ми й вистояли в обороні. Нас перекидали з місця на місце, почалась артилерійська підготовка, яка тривала годину. Ми прорвали оборону й зайняли містечко Сочі (в Румунії округ Пашкани). В ті дні багато наших зовсім молодих солдатів

загинуло, багатьох було поранено. У нас з командування залишився один старшина Панарин.

Далі були бої за Угорщину, за річку Тису. З одного боку там була рівнина, з іншого осокови. В тих осоках ми розмістилися. Німці пішли в наступ – пустили на нас танки. За танками йшли п'яні німецькі солдати. Вони гадали, що в цій битві ми не вистоїмо. Та в цю пору вдарили наші «катюші» і з танків залишилися груди заліза, а з німців – купи м'яса. Їхня атака провалилась. Нашу дивізію називали «непромокаючою». Там, де йшли найтяжчі бої, послали нашу дивізію.

Далі ми визволяли Чехословаччину. В битві за місто Зволєн мене поранило в шию, руку, на пальці ноги відірвало пушку. Забрали в госпіталь. Там нас погано харчували, а легкопоранених завжди ставили на вахту. Та який з мене вартівник? Перев'язані рука, нога, голова... і коли залишалося перебувати в госпіталі ще кілька тижнів, ми з кількома солдатами сіли на машину і втекли в свою частину.

Війна для мене закінчилася в місті Малацькі, що в Чехословаччині. Дуже довго ми там стояли, аж до кінця 1945 року. Нашу частину перебазували в місто Унгени. Там ми копали землянки, де й прозимували. Вогонь розводити було заборонено тому, що можна прикликати небажаних гостей. Дивним було те, що в таких умовах ніхто не мав простудних захворювань.

Можливо тому, що всі зосереджувались на тому, як уціліти вже після війни.

Демобілізували мене 26 червня 1946 року. В запасі по цей день...»

Іван Якимович Колеснік нагороджений орденом Вітчизняної війни, орденом «За мужність», медаллю «За перемогу над Німеччиною» та інші.

Жива людська пам'ять, не старіє вона з роками, не тьмяніє. Вона стукає в наші серця дзвоном Хатині, попелом Лідіце, обелісками в полі, відлунням сучасної війни.

І поки існуватиме наш рід, існуватиме і пам'ять, бо без неї немає в нас майбутнього. А майбутнє наше в наших дітях. Нехай ніколи вони не чують зловісної музики війни. Не жахаються божевільного цвіту пожарищ на нашій землі, а живуть в прекрасній, яблуневій, солов'иній Україні.

Свиридов Григорій Володимирович

Війна на Далекому Сході

*Свиридов Григорій
Володимирович*

Ті далекі дні 1945-го року ніколи не забуваються.

...Зовсім молоді хлопці 1926- 1927 років народження, 17-18-ти річного віку, були призвані в армію після визволення нашої області від німецьких військ у 1944 році. Багатьом односельцям без усякої військової підготовки давали в руки зброю і відправляли на фронт. Багато з них не повернулося... 18 юнаків із села Рахни були мобілізовані в квітні 1944 року і вантажним потягом були відправлені в Марійську АССР на станцію Суслонгер в учбову снайперську роту, де їх навчали по скороченій програмі. Завдання – за 2 місяці підготувати снайперів, які б стріляли відмінно, вміли маскуватись. Для занять по маскуванню вибирали дерева, кущі, кладовища, зруйновані будівлі, церкви. Після занять відібрали 10 кращих солдатів-снайперів, в тому числі і Свиридова Григорія, та відправили в Монголію. З часом стало відомо, що Радянський Союз готується виступити проти Японії.

8 серпня 1945 року СРСР оголосив війну Японії. Стрілецька дивізія зі ст.Тамуак-Булат, що в Монголії, де служив Григорій, вирушила пішки (а це понад 600 кілометрів) до кордону з Маньчжурією по горах, без доріг і води. Прибули туди 5 серпня 1945 року. Вранці 6 серпня, напередодні вступу СРСР у війну з Японією, американські льотчики за наказом тодішнього президента Гарі Трумена скинули атомну бомбу на острів Хіросіму. За лічені хвилини Хіросіму було зруйновано, а 9 серпня американці скинули другу бомбу на місто Нагасакі. «В результаті бомбардування цих міст, – писалося в газеті «Червона Зірка», – було вбито й поранено півмільйона чоловік».

«...Наступ дивізії проходив у важких умовах – дороги не було. На початок серпня в Маньчжурії йшли сильні дощі. Пам'ятаю такий випадок, - згадує Свиридов, - було оголошено перепочинок, так званий привал. Сонце, спека 35° С. Чую команду: «4 взвод, 4 відділення, здати зброю, карабіни скласти в козли». Відпочивали дні години. Всі солдати полягали і десь за хвилин десять спали мертвим сном. Прокинулись від наказу командира усім взяти карабіни і вирушити в путь. Ми до козлів – а їх нема. Дощ та

сильна злива знесли їх і примулило піском, тоді, коли ми спали. Ми довго розбиралися де і чий карабін, а на їх очистку пішло більше години.

Подолавши цю важку дорогу, солдати були геть знесені. Та попереду чекало найстрашніше – бої».

З 19 серпня 1945 року японці почали складати зброю і здаватись в полон. За 25 днів тяжкого бою Радянські збройні сили одержали перемогу, а 80 тисяч японських солдатів було убито. Про втрати радянських військ в газеті не повідомляли.

З моїх земляків, – згадує Григорій Свиридов, – разом зі мною не повернувся Зорячняк Іван Федорович із села Попелівка (Зведенівка).

Свиридов Григорій Володимирович, учасник бойових дій в групі військ Забайкальського фронту, за мужність і відвагу в боях з Японцями нагороджений орденом Вітчизняної війни, орденом «За мужність» та різними медалями.

Сокольвак Устим Якович

*Якщо ми війну забудем,
знов до нас прийде вона...*

Давно відгриміли останні залпи гармат, зарубцювались рани на українській землі, та роками не стерти в народній пам'яті подвиги героїв.

На світанку 22 червня 1941 року мирний сон перервали вибухи німецьких авіабомб.

Війна... Скільки вона наробила горя, скільки життів пішло в небуття, скільки страждань примусила винести! Та перемога була здобута завдяки зусиллю мужніх воїнів, партизанів, підпільників - тих, хто сьогодні ще стоїть в строю і кого вже немає серед нас.

Кожного дня я ходжу до школи повз будинок, в якому живе ветеран – Сокольвак Устим Якович, розповідає Людмила Петровська. – Часто бачу, як він сидить на лавочці біля своєї оселі, відпочиває. Я захоплено дивлюсь на нього і уявляю війну: молодий дужий хлопець з автоматом в руках і неймовірною готовністю захистити від ворога усе дороге йому. Мене це недуже зацікавило, і я вирішила запитати Устима Яковича про минуле і про участь його у боях.

*Сокольвак
Устим Якович*

Народився Устим Якович 14 червня 1922 року. Пішов на фронт 8 липня 1941 року з міста Немирів. За час війни воював на Західному, Другому Білоруському, Першому Прибалтійському фронтах. Захищав Москву. Визволяв місто Великі Луки, Калінін, Орел, Мінськ, Оршу, прибалтійські міста – Вільно, Каунас, Клайпеду. Брав участь у взятті німецьких міст у Східній Пруссії. Війну закінчив 9 травня 1945 року в місті Кенігсбергу.

Будучи учасником боїв при штурмі фортеці Кенігсберга, проявив себе відважним і мужнім командиром. Умілим маневром і вогнем своїх гармат забезпечив просування піхотних підрозділів.

В армію пішов рядовим солдатом, а демобілізувався офіцером-лейтенантом. Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни 2-го ступеня, Богдана Хмельницького і кількома ювілейними медалями.

Ось декілька епізодів з розповіді земляка. «Коли фашисти окупували місто Калінін, зайнявши школу для свого штабу, солдати зняли вартових без жодного пострілу, а школу закидали гранатами. Із вікон і дверей почали вискакувати німці. Тоді зацокотів кулемет. Бій тривав цілий день, але ворог був знищений.

Обороняючи місто Орел, активно діяли наші війська, відбиваючи атаку німецьких танків. У хмарах пилу і порохового диму підтягувались до переднього краю сили. Було видно, куди кладуть бомби наші «п'єски» і «ільюшини». Бій досяг високої напруги, бійці відчували його найвищі точки. На допомогу батареям, ротам, дивізіонам прилетіли винищувачі, які то з'являлися над нами, то зникали у пошуках ворожих літаків. Бої були запеклі, зтяжні. Ми бачили, як палаючі ворожі літаки падали на землю.

Після звільнення міста Орша я віз донесення в штаб військової частини, їхав на коні. Кінь наскочив на міну, яка вибухнула. Коню відірвало передні ноги, зірвало сідло і викинуло мене із ним метрів на 5-6. В результаті – контузія.

Під час звільнення міста Невель ми знайшли могилу, в якій німці закопали близько 90 розстріляних мирних жителів. Могила була ще свіжою, і деякі жертви виявилися живими. Мені вдалося витягнути з могили дівчинку років шести. Вона була непритомна, але з ознаками життя. Рот і ніс були забруднені землею. Звали дівчинку Женя. Лікарі врятували її.

Після розгрому фашистів під Москвою і при звільненні підмосковних сіл ми часто спостерігали таку картину: налякані нашим наступом і нічним бомбардуванням, забувши свою «безсмертність» і «героїзм», німці спросоння в одній нижній білизні тікали від воїнів Радянської Армії.

Протягом війни було чимало жахливих моментів. Пригадую бій під містом Вілауїн. Одна за другою рвалися бомби, над полем стояв чорний дим, чулися страшенні крики і зойки поранених бійців. На допомогу кожному, ризикуючи своїм життям, поспішала медсестра Таня. Свистіли кулі, літали осколки, не дивлячись ні на що, вона повзла і тримала за руку миттєво втрачаючого кров бійця, щоб врятувати його від смерті.

Літньої ночі після запеклого бою зморено спали бійці, а я чатував на своєму спостережному пункті. Ніч була темна, і я змушений був пильно вдивлятися в передній край ворога, який міг зненацька відкрити вогонь. Раптом я помітив постаті, які пересувалися по долині. І зрозумів, що це наступає ворог. Я попередив своїх. Фашисти сподівались, що наші бійці, зморившись, не помітять їх, але солдати вмить відкрили вогонь і відбили ворога.

Відбиваючи у фашистів село за селом, ми визволяли станції і міста. Бійці, обвітрені і засмагли, по-хатньому возилися біля мінометів і далекобійок; броньобійники закопувалися в ярах і на галявинах. Це були бійці особливої вдачі, які десятки разів бачили смерть під бомбами, у них виробився особливий інстинкт упертості і самопожертви.

Стояв сонячний день. Ми обережно ввійшли до першого німецького села над річкою. Спочатку обійшли село кругом, потім вступили на вулиці. Вражало те, що в селі ми не бачили жодного зруйнованого будинку. Не видно було ніде навіть розбитих шибок.

Солдати з ненавистю дивилися на ці посунулі будинки. Ніде не було видно жодної душі. Німці зовсім недавно втекли із села.

Бій розпочався на світанку. Від ворожих позицій рушили на нас танки, здіймаючи порошу, за якою ховалася, наступаючи, піхота. Танки було видно дуже чітко, вони наближались швидко.

Попереду причаїлася замаскована в снігу батарея наших протитанкових гармат прямої наводки. Ми відкрили вогонь. Танки до нас не дійшли. Одні були підбиті артилеристами, а інші розверталися і кидалися навітіки. А коли осіла снігова курява, ми побачили безліч убитих гітлерівців.

Наші війська зайшли у великий хутір Східної Пруссії, який був обнесений високим кам'яним муром. А перед муром – протитанковий рів і ряд колючого дроту. За цей хутір ми билися чотири години. І коли, нарешті, ввійшли в нього, побачили палаючі будівлі. Це німці, втікаючи, підпалили село. Від вибухів падали муровані огорожі і будинки.

Німці відступали, а наш полк зосередився в цьому селі. Мені наказали зайняти населений пункт Ірохи, що праворуч від нашого основного напрямку. Я віддав наказ відкрити по селу мінометний

вогонь. Нам відповіли ворожі кулемети. Обстрілюючи німців із автоматів і трьох кулеметів, ми відступили до перших хат. Ось уперед вирвався один із бійців, кинув гранату в двір, з якого ще відстрілювались гітлерівці. Стрілянина вщухла. Коли ми зайшли в двір, то побачили, що на землі лежали безліч закривавлених фашистів.

Пригадую бої за Білорусію. Наші танки переслідували поспішно відступаючих фашистів і з боєм ввірвалися в білоруське село. Неподалік за околицею танкісти побачили уцілілий хвіст ворожої колони і почали наздоганяти. Але дорогу танкам перегородила глибока річка, а міст німці зірвали. Наші танкісти знайшли брід. Коли під'їхали до річки, з хати, яка була поблизу, вибігла жінка і хлопчик. Вона показала, де перебратися через річку, а хлопчик допоміг безпечно переїхати через поле, бо він знав, де фашисти закопали міни. І за допомогою цих людей німецькі танки було знищено.

Важким і довгим був шлях на захід, до Кенінгсберга. Це велике укріплене місто на річці Преголь. Місто було в оточенні. В ньому сконцентровано немало гітлерівських військ, боєприпасів і продовольства. Воно захищене чотирма лініями надійних оборонних укріплень, багатьма фортецями. Мій полк займав позиції перед восьмим фортом.

Наше командування запропонувало оточеному німецькому гарнізону добровільно скласти зброю, щоб уникнути зайвого кровопролиття. Але гітлерівці не погодились. І ми почали обстрілювати місто з важких гармат, мінометів і з повітря. Бій тривав чотири дні і чотири ночі. Знесилені солдати падали на дно окопу, щоб хоч на півгодини затулити очі.

Бій був нещадний. Солдати билися на вулицях, часто в рукопашну, гинули наші піхотинці, скрізь валялися вбиті гітлерівці, а німецьких полонених відправляли в тил на спеціальний збірний пункт," - закінчив розповідь Устим Сокольковак.

Війна наближалася до кінця.

Довгоочікуваний день Перемоги Устим Якович зустрів у німецькому місті Кенінгсберг. Почув повідомлення Радянського інформбюро про закінчення війни, солдати, що бачили і пережили усе, плакали, як діти. Такої радості, такого щастя вони не відчували ще ніколи у своєму житті.

По закінченні війни Устим Якович повернувся в місто Немирів, активно включився в трудову діяльність, працював редактором радіомовлення. Займав посаду начальника охорони на «Заготзерно» ст. Кароліна Немирівського району. Навчався в школі військової охорони в місті Саратові. Після навчання працював директором Голендрівського та Крижанівського пунктів «Заготзерно» Вінницької області. За його

ініціативою та допомогою в селі Рахни-Лісові побудований елеватор, на якому Устим Якович займав посаду директора. Будучи на пенсії, продовжував працювати експедитором на цьому ж елеваторі. Сокольвак Устим Якович був обраний головою Ради ветеранів Рахнівсько-Лісової сільської Ради. Нагороджений похвальними листами та грамотами. Помер Сокольвак У. Я. у 2010 році.

Минуло багато часу після Перемоги. Все менше стає людей, які пам'ятають війну. Але смерть не може знищити пам'ять про цих людей, бо вони продовжують жити у наших серцях, які з хвилюванням озиваються на церковні дзвони по убієнним, що з того світу благають бути розумними й жити в мирі, справедливості та любові, просять пам'ятати про них.

Про це волають до живих гранітні обеліски, що впираються в саме небо.

Ось така вона, Перемога, завойована такими людьми, як Устим Якович Сокольвак. Перемога із сльозами, смутком, втраченими життями. Гірка і солонка, та все ж радісна. Бо звільнилися від фашистської чуми, бо відвоювали мирне небо і яскраве сонце, саме Життя.

Холін Василь Карпович

Учасник параду 1941 року в Москві

Холін Василь Карпович

Історія Великої Вітчизняної пишеться донині і кожне свідчення очевидця, учасника великої битви з фашизмом безцінне для героїчного літопису.

Чим більше років відділяє нас від тих грізних, неймовірно тяжких і славних років, від травневого Дня Перемоги, тим більше ми здивляємось у героїчне минуле їх ветеранів з душевним болем, за яким криється безпорадність, ми часом розводимо руками на слова, висловлені фронтовиками: «Ми, переможці, гірше живемо, ніж переможені». Чи маємо право прикриватися реаліями сьогодення? Звичайно, ні. Адже кожен, хто народився вже після війни, зобов'язаний їм життям.

Ця розповідь про одного з фронтовиків – Василя Карповича Холіна, який з юнацьким ентузіазмом чекав піввікового ювілею Перемоги.

Народився він в Рогнединському районі на Брянщині в с.Воронове, яке фашисти у війну спалили і воно перестало існувати.

Двадцятирічний юнак, закінчивши індустріально-хімічний технікум, призивається в армію. Через рік, задовольнивши рапорт Холіна, командування військової частини направляє його в Краснодарське зенітно-артилерійське училище. Прискореним випуском у жовтні 1941 року закінчує училище і направляється спочатку в загін протиповітряної оборони Москви, а потім в 2-у Московську ополченську стрілецьку дивізію в окремих зенітно-артилерійський дивізіон командиром взводу.

Але 3 листопада надійшов наказ всій дивізії прибути вночі в «центр».

– Ніхто не знав чого, – говорить Василь Карпович. – Думали, що готується контрнаступ. Але коли пройшли по Красній площі і було чути «рівняй лінії» – здогадались, що готуємось до параду. Потім було ще дві нічні «репетиції», але в суворій таємниці. Лише на ранок 7 листопада був даний наказ про участь в параді. В чотири години ранку ми вже були на Манежній площі, а трохи згодом чули голос Сталіна. В його словах відчували свою причетність до історії, до місії захисників Вітчизни.

...Пролітав легенький сніг. Учасники параду, були одягнуті в зелені бушлати і шинелі. Білих маскувальних костюмів не було. В небі над площею не було жодного літака. Парад почався раніше звичайного. Командував ним генерал-лейтенант Артем'єв, який доповідав Будьонному.

Після параду до лейтенанта Холіна підійшов комісар і показав будинок, який йому доведеться захищати зі своїми бійцями, якщо ворог захопить столицю. Це означало «стояти насмерть».

Через тиждень у складі дивізій лейтенант Холін бере участь у бою в районі Яхроми. Молодому офіцерові довелося жажнутися страхіттям, які несе із собою війна. Психічні атаки моряків під Красною Полянню в 40 градусний мороз в одних тільки тільниках і безкозирках... Вкриті трупами земля... А найстрашніше, коли приходило поповнення без зброї і треба було їм, молодим, показувати, як і де діставати її, часто-густо виймати з рук вбитих, під кулями та снарядами.

Пригадує фронтовик свою першу нагороду. Було це в с.Мала Віска на Кіровоградщині. Під час чергової атаки невідомо звідки з'явилися «хенкелі», їх нищівне бомбардування вже знали бійці, тому Холін, не роздумуючи, відкрив вогонь. І доки посипались бомби на землю, влучив в одного із них, хоча і був поранений. За це він отримав орден Вітчизняної війни II ступеня.

Рахня-Лісові – абрунова перлина Ноділля

Таким же орденем I ступеня нагороджений Василь Карпович за Яссо-Кишинівську операцію, де його рота знищила ворожого літака і першою увійшла в місто Ясси.

На території Чехословаччини фронтовик нагороджений орденем Червоної Зірки за 7 збитих ворожих літаків і вмілі бойові дії. Зустрів Перемогу капітан Холін у м. Брно. Його розбудили і нарешті за довгих п'ять років сповістили давно очікувану новину - Перемога!

Здійнялась така стрілянина, що над містом піднялася хмара, якої злякались і німці, і наші. Радість була безмежна! В цей час пригадав Василь Карпович парад 1941 року, адже про нього, коли випадала нагода, розповідав бійцям і командирам. Тоді він до кінця зрозумів, який підйом морального духу приніс той парад. З ним він сам йшов, долаючи труднощі, втрачаючи товаришів, бійців на полі бою.

По війні служив фронтовик у Німеччині, у військових частинах на території колишнього СРСР. Згодом очолював Рахнянське заготзерно, викладав історію в школі. І завжди в розмовах згадував яскраві і страхотливі періоди війни.

Історію неможливо повернути назад. Та, мабуть, і не потрібно. Адже вона з нами, поки поруч були такі люди, як Василь Карпович Холін.

Кожен з бійців живе і житиме у наших серцях, бо, якщо ми війну забудем, знов до нас прийде вона. А людей, які, на щастя, повернулися із фронтів Другої світової війни в село живими, рахняни будуть пам'ятати із вдячністю і великою повагою.

ТРИ ЗНАКА СОЛДАТСКОЙ СЛАВЫ

Грудь комсомольца Ивана Вихорь украшают три знака солдатской славы. Эти награды — яркое свидетельство того, что воин в совершенстве овладел своей специальностью, стал подлинным мастером военного дела.

— Старшина Вихорь, — отзывается о нем командир подразделения, — это грамотный командир-танкист. Он систематически повышает свои военные и политические знания, много читает специальной, поли-

тической и художественной литературы. Свой богатый опыт и знания он постоянно передает товарищам по службе.

И действительно это так. В подразделении всем известно, что с помощью тов. Вихорь отличниками боевой и политической подготовки стали многие воины. Среди них всем известный сейчас отличный механик-водитель танка тов. Тугинев, тов. Дегтяров и другие.

Тов. Вихорь является активным агитатором подразделения. Он систематически среди воинов ведет политико-массовую работу. В своих беседах воин-агитатор призывает солдат и сержантов честно служить матери-Родине, свято и перушино выполнять воинский долг.

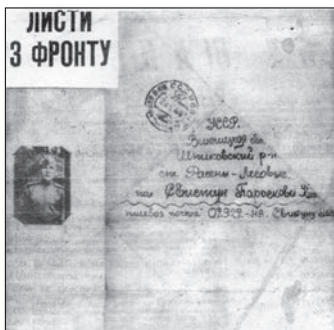
За старания в учебе и службе комсомолец старшина И. К. Вихорь удостоен четырех благодарностей от генерала, двух отпусков с выездом на родину. В его карточке выискиваний и поощрений записано свыше 20 различных поощрений.

НА СНИМКЕ: старшина И. К. Вихорь.

Фото В. ВОЛОШЕНКО.

Вирізки з армійської газети, де йдеться про старшину І.К. Вихора, 1944 рік.

ЛИСТЫ З ФРОНТУ

Передовые танкисты (слева направо) командир машины гвардии сержант И. Вихорь, механик-водитель гвардии старший сержант Е. Вдовин и заряжающий гвардии младший сержант З. Нигматулин. День танкистов эти воины встречают новыми успехами в боевой и политической подготовке.

Фото капитана Н. ЦКУЛИНА.

Вони лікувалися працею

Список учасників 2-ї Світової війни, що повернулись з фронтів

Байдак Василь Петрович, 1925 р. с. Рахни-Лісові, українець, вчитель. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942-1945 рр., рядовий. Орден: Великої Вітчизняної війни II ст., «За мужність». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2013 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Білоус Віктор Олексійович, 1925 р., с. Жажнівка, Тиврівського району, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 р., сержант. Орден: Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За взяття Будапешта», «За взяття Белграда». Пенсіонер. Проживає в с. Рахни-Лісові.

Бондар Петро Явтухович, 1913 р., с.Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., старшина. Орден Червоної Зірки, Великої Вітчизняної війни I ст. Помер 1995 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Бределев Ігор Дмитрович, 1924 р., с. Юрківка, Тульчинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944 р. – 1945 р., лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 2000 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Бурдейний Григорій Федорович, 1926 р., с. Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни, медаль «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Проживає в с. Рахни-Лісові.

Вітковський Адольф Матвійович, 1912 р., с. Городниця Немирівського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941 р. – 1942 р., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За відвагу». Помер 1990 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Власік Петро Кирилович, 1924 р., с. Рахни-Лісові, українець, учитель. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 р., лейтенант. Орден: Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За відвагу», «За бойові заслуги». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2010 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Галушин Михайло Олексійович, 1925 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., сержант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За відвагу». Помер 1990 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Галушко Микола Іванович, 1923 р., с. Дербчин, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 р., лейтенант.

Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Проживає в с.Рахни-Лісові.

Герус Костянтин Леонтійович, 1926 р., с.Петранівка Тульчинського району, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 р., лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За відвагу». Пенсіонер. Ветеран праці. Проживає в с.Рахни-Лісові.

Гурський Михайло Іванович, 1919 р., с.Тишківка Гайсинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1994 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Віхор Іван Костянтинович, 1926 р., с.Підлісне, Чернігівської обл., українець, службовець, освіта вища. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1943–1945 рр., капітан. Ордени: Трудового Червоного Прапора, «За заслуги», звання «Заслужений садовод України». Ветеран війни і праці. Проживає в с.Рахни-Лісові.

Діхтярук Микола Степанович, 1924 р., с.Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 р., рядовий. Орден: «За мужність» III ст., медаль: «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Проживає в с.Рахни-Лісові.

Дука Петро Ігнатович, 1917 р., с. Шпиків Тульчинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., молодший лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1988 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Драпалюк Григорій Володимирович, 1916 р., українець, селянин, мобілізований у 1939 р. Ордени Б. Хмельницького, О.Невського, Великої Вітчизняної війни, Слави II ст. та медалі. Пенсіонер. Помер.

Загурський Павло Альбінович, 1923 р. с. Бушинка, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 р., рядовий. Орден «За мужність» III ст., медаль: «За відвагу». Пенсіонер. Помер 2012 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Зелений Іван Федорович, 1917 р., с.Шпиків Тульчинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., молодший лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За відвагу», «За бойові заслуги». Помер 1986р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Зелінський Герасим Єфремович, 1921 р., с. Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 рр. рядовий.

Орден: «За мужність» III ст., медаль: «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2012 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Карабаєв Василь Михайлович, 1920 р., м.Москва, росіянин. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За відвагу». Помер 2001 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Книш Петро Семенович, 1923 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942–1945 р., молодший лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За бойові заслуги». Помер 1998 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Коваль Борис Полікарпович, 1919 р., с. Будьки Жмеринського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., сержант. Ордени Червоної Зірки, Слави III ст., медаль: «За відвагу». Помер 2000 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Коваль Василь Сидорович, 1923 р., с.Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 рр., стрілок. Ордени Червоної Зірки, Слави III ст. Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2013 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Ковальчук Павло Іванович, 1917 р. с. Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941-1945 рр., рядовий. Медаль «За бойові заслуги». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2012 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Корж Семен Васильович, 1921 р., українець, селянин. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., сержант. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни, медалі: «За відвагу», «За Перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Проживає у с.Рахни-Лісові.

Костенюк Павло Михайлович, 1921 р., с. Рахни-Лісові, українець, селянин. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр. Ордени Червоної Зірки, Вітчизняної війни, медалі: «За відвагу», «За Перемогу над Німеччиною», сержант. Пенсіонер. Проживає в с.Рахни-Лісові.

Ксенік Михайло Михайлович, 1916 р., с.Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 рр., рядовий. Орден «За мужність» III ст., медаль «За відвагу». Пенсіонер. Проживає в с. Рахни-Лісові.

Кривий Григорій Макарович, 1919 р., с.Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941-1945 рр., рядовий. Орден «За мужність» III ст. медаль «За відвагу». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2012 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Кривий Купріян Єфремович, 1916 р., с.Рахни-Лісові, українець, селянин. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий,

стрілок. Медалі «За відвагу», «За Перемогу над Німеччиною» та ін.. Пенсіонер. Помер. Похований в с.Рахни-Лісові.

Кубенко Ганна Єгорівна, 1919 р., м.Саратов. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядова. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За Перемогу над Німеччиною». Померла – березень 1991 р. Похована в с. Рахни-Лісові.

Літвін Семен Миколайович, 1916 р., с. Зведенівка, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 р., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 1990 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Майстренко Онися Семенівна, 1921 р., с. Рахни-Лісові, українка. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За бойові заслуги». Померла 1996 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Макогон Іван Тимофійович, 1922 р., с. Тройцьке Дніпропетровської області, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі «За відвагу». Помер 1997 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Манзюк Григорій Прокопович, 1923 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Червоного Прапора, Великої Вітчизняної війни II ст. Помер 1989 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Онуфрійчук Іван Іванович, 1917 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 2003 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Опальницький Іван Йосипович, 1927 р., с.Зведенівка, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 рр. Медаль «За перемогу над Японією». Пенсіонер. Ветеран праці. Проживає в с. Рахни-Лісові.

Оринянський Іван Никитович, 1917 р., с. Шпиків Тульчинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941 –1945 рр., старшина. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За відвагу». Помер 2001 р. Похований в с.Рахни-Лісові.

Пазюк Петро Трофимович, 1907 р., с.Кленове Тульчинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни III ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 1991 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Панов Василь Степанович, 1921 р., с.Андрєєвка Іванівської області, росіянин, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні:

1943-1945 рр., лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2010 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Петраченко Михайло Якович, 1918 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 2005 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Пірус Іван Нікіфорович, 1925 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За відвагу». Помер 2002 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Погранична Ніна Кирилівна, 1926 р., с. Рахни-Лісові, українка, робітниця. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 рр. Медаль «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Проживає в с. Рахни-Лісові.

Подольян Петро Кіндратович, 1916 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За визволення Києва». Помер 1999 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Подольян Яким Кіндратович, 1920 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За визволення Києва». Помер 1996 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Поливаний Костянтин Федотович. 1923 р., с. Рахни-Лісові, українець, пасічник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944-1945 рр., стрілок. Орден «За мужність», медаль «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2012 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Попов Никанор Іванович, 1918 р., с. Кузьмінське Волгоградської області, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За оборону Сталінграда». Помер 1991 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Пустовіт Пилип Лаврентійович, 1905 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден «Великої Вітчизняної війни» II ст., медаль: «За Перемогу над Німеччиною». Помер 1987 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Радіонова Раїса Андріївна, 1924 р., с. Соснівка, Калужського району Пензенської області, росіянка. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942 –1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної

війни II ст., медаль: «За Перемогу над Німеччиною». Померла 2004 р. Похована в с. Рахни-Лісові.

Ремський Йосип Францович, 1912 р., с. Кленове Тульчинського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., старшина. Орден Червоного Прапора, Великої Вітчизняної війни II ст. Помер 1991 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Савчишен Дмитро Андрійович, 1922 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За Перемогу над Німеччиною». Помер 12.11.1989 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Самборський Микола Прокопович, 1923 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За Перемогу над Німеччиною». Помер 15.03.1980 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Свирида Микола Семенович. 1922 р., с. Зведенівка, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2011 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Свиридов Григорій Володимирович, 1927 р., с. Попелівка, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: травень 1945 р. – листопад 1945 р., лейтенант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медалі: «Жукова», «За перемогу над Японією», «Захисник Вітчизни». Пенсіонер. «Ветеран праці». Проживає в с. Рахни-Лісові.

Синько Іван Ксенофонович, 1919 р., с. Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр. Орден: «За мужність», медаль: «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Проживає в с. Рахни-Лісові.

Сиротюк Яків Тимофійович, 1918 р., с. Вила Томашпільського району, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За Перемогу над Німеччиною». Помер 12.01.1992 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Ситник Павло Павлович, 1925 р., с. Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр. Медалі: «Завзяття Берліна». «За звільнення Варшави». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2010 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Слободянюк Макар Прокопович, 1922 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий.

Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль: «За бойові заслуги». Помер 06.07.2007 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Сокольвак Устим Якович, 1922 р., с. Будьки, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942-1945 рр. Орден Червоної зірки, медаль: «За взяття Кенігсберга». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2010 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Тимченко Микола Йосипович, 1922 р., с. Шпиків Тульчинського району, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941-1945 р., молодший сержант. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За перемогу над Німеччиною». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2011 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Товстоп'ят Гаврило Кузьмич, 1911 р., с. Орловець Черкаської обл., українець, селянин. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., рядовий. Орден Червоної Зірки, Слави III ст. Пенсіонер. Помер. Похований в с. Рахни-Лісові.

Травін Михайло Іванович, 1916 р., Октябрьовськ Казанська ССР, росіянин. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1945 рр., майор. Орден Червоної Зірки, Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За бойові заслуги». Помер 1993 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Чайка Опанас Євсійович, 1915 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За перемогу над Японією». Помер 16.02.1990 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Чайка Петро Микитович, 1921 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За Перемогу над Німеччиною». Помер 2001 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Чернелевський Іван Іванович, 1919 р., Хмельницька область, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1942–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 2006 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Шамрай Сергій Кіндратович, 1922 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., Червоної Зірки. Помер 1994 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Шклярук Іван Кузьмич, 1924 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941–1943 р., рядовий. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За Перемогу над Японією». Помер 2004 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Яковишин Михайло Пантелеймонович, 1923 р., с. Рахни-Лісові, українець, робітник. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1941-1945 рр., рядовий. Ордени: Великої Вітчизняної війни II ст., «За мужність» III ст., медаль «За відвагу». Пенсіонер. Ветеран праці. Помер 2012 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

Янишен Борис Васильович, 1926 р., с. Рахни-Лісові, українець. Участь у Великій Вітчизняній війні: 1944–1945 рр., старшина. Орден Великої Вітчизняної війни II ст., медаль «За відвагу». Помер 2003 р. Похований в с. Рахни-Лісові.

ВОНИ ЗАХИЩАЛИ БАТЬКІВЩИНУ

*Байдак Василь
Петрович*

*Бібіков Микола
Петрович*

*Білоус Віктор
Олексійович*

*Бондар Петро
Євтухович*

*Богутенко
Філімон Петрович*

*Величко
Іван Андрійович*

*Воля
Іван Кирилович*

*Віхор
Іван Костянтинівч*

*Галушин
Олексій Степанович*

*Галушко
Микола Іванович*

*Герус Костянтин
Леонтійович*

*Голозапов Василь
Петрович*

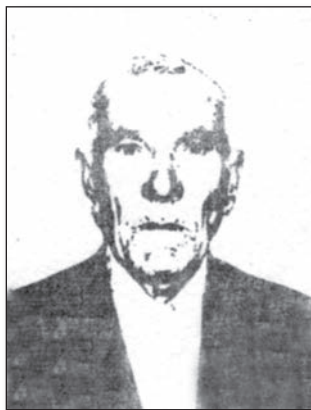
*Дехтярук Микола
Степанович*

*Загурський Павло
Альбінович*

*Захаржевський
В'ячеслав Францович*

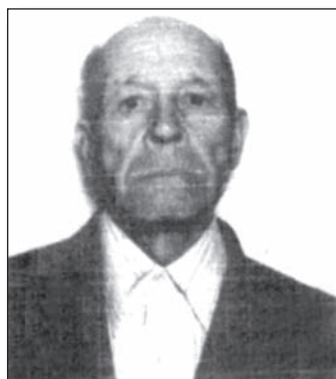
*Зелінський Герасим
Єфремович*

*Коваль Василь
Сидорович*

*Коваль Іван
Васильович*

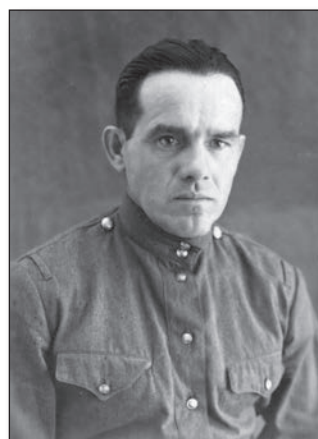
*Ковальчук Павло
Іванович*

*Колесник Іван
Якимович*

*Корж Семен
Васильович*

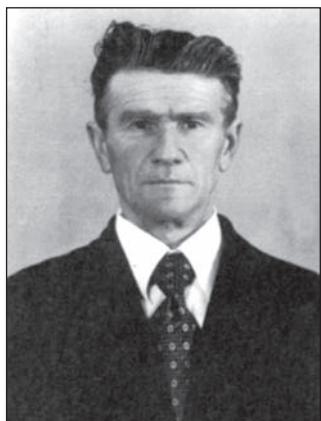
*Костинчук Василь
Карпович*

*Костинчук Данило
Іванович, 1919 р.н.,
Мобілізований у 1939 р.
Загинув у червні 1944 р.*

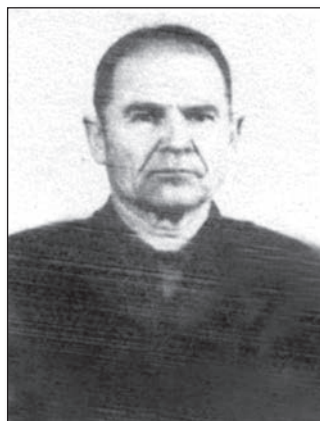
*Костинюк Павло
Михайлович*

*Кривий Григорій
Макарович*

*Кривий Купрія
Єфремович*

*Ксенік Михайло
Михайлович*

*Кушнарєнко
Олексій*

*Макогін Іван
Тимофійович*

*Манзюк Павло
Аксентійович, 1911 р.н.
В 1944 р. пропав безвісти*

*Милій
Іван Данилович*

*Панов Василь
Степанович*

*Парандій Григорій
Петрович*

*Погранична Ніна
Кирилівна*

*Подолян Якiм
Кiндратович*

*Поливаний Костянтин
Федорович*

*Поперечний Олексiй
Григорович*

*Рязанов Георгiй
Максимович*

*Рязанова Маланiя
Йосипiвна, 1924 р.н.*

*Свирида Микола
Семенович*

*Свиридов Григорiй
Володимирович*

*Синько Григорiй
Леонтiйович, 1919 р.н.*

*Ситник Павло
Павлович*

*Сорокопуд Данило
Сергійович*

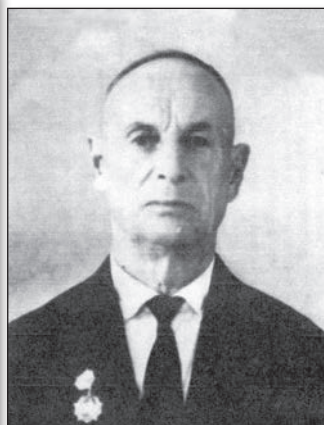
*Сорокопуд Михайло
Миколайович, 1919 р.н.
Мобілізований у 1939 р.
Загинув в 1944 р.*

*Стрільчук Тимофій
Артемович, 1916 р.н.
Загинув у 1941 р.*

*Тимченко Микола
Йосипович*

*Товстоп'ят Гаврило
Кузьмич*

*Тодоцак Яків
Петрович*

*Фаїна Сергій
Іванович*

*Фігурко Григорій
Степанович, 1908 р.н. Заги-
нув у 1944 р. в Угорщині*

*Філіпішин Олександр
Григорович*

*Фльора Петро
Семенович, 1910 р.н. За-
гинув у травні 1945 р.*

*Чернилевський Іван
Іванович*

*Шамрай Сергій
Кіндратович*

*Шклярук Іван
Кузьмич*

*Шклярук Дмитро
Якович, Загинув у 1921 р.
похований в Австрії*

*Михайло
Кіндратович*

*Ветерани війни
на церковній
дзвіниці.
Фото 2007 р.*

*Ветерани
війни завжди
в пошані
у Рахнах.*

*На фото
учасники війни.
2009 р.*

Панахида по убиєнних рахнянських воїнів, які загинули у 1941-1945 рр.

Зібрання ветеранів війни. 2004 р. Зліва у верхньому ряду Коваль М.В.

*Ветерани війни прямують до підніжжя пам'ятника загиблим
війнам-односельчанам. Фото 2013 р.*

Ряди ветеранів значно поріділи. 2013 р.

*Вітання
і подарунки у
День Перемоги
отримує ветеран
війни і праці
Віхор І.К.*

*Вітання
і нагороди з нагоди
Дня Перемоги
одержує ветеран
війни і праці
Герус К.Г.
Фото 2012 р.*

*Ветерана війни
Геруса К.Г.
навідала депутат
сільської ради
Бондарчук Л.В.
Фото 2013 р.*

В ювілейний День Перемоги в Будинку культури перед односельчанами виступає колишній комбат Драпалюк Григорій Володимирович, який нагороджений орденами Б.Хмельницького, О.Невського, Вітчизняної війни, Слави II ст. та багатьма медалями. Фото 1975 р.

На урочистому засіданні з нагоди Дня радянської армії виступає нач. ВУС Дубина П.Ю. В президії справа: Буров С.Н., Бондар Д.Т., Віхор І.К. та інші.

Аке воно - щастя...

Серед тих, котрі, на щастя, залишилися в живих і повернулися з війни в село, були й такі, котрим щастя на рідній землі не усміхнулось. Це люди, які не зі своєї волі потрапили в полон і перебували там аж до звільнення їх своїми та союзними арміями, а також ті, які були насильно забрані з села на роботу в Німеччину. Серед таких були мешканці Рахнів-Лісових: Глова С.Я., Онуфрійчук В.Г., Федорович І.Т. та інші. Це були люди нелегкої післявоєнної долі. Вони зразу ж потрапляли до рук НКВС і на них заводили, так звані, «фільтраційні» справи, або наглядові справи. Жителька Рахнів-Лісових Бровацька Марія Йосипівна, яку фашисти насильно забрали разом з іншими дівчатами села на роботу в Німеччину, в свій час згадувала: «...Ми були люди «другого сорту», які мали лише право на працю. Працювати нам доводилося, перебуваючи у таборах, таких же таборах, як і там, під час перебування у німецькому полоні. Таких влада зараховувала до зрадників Батьківщини».

Ругляк
Надія Дорофіївна

Звільнялися вони аж після амністії, через кілька років. В роки перебування цих людей у своїй радянській державі влада використовувала їх як потужну дармову робочу силу на післявоєнних будовах країни.

Своїми такими ж важкими спогадами про перебування у концтаборах ділилася й жителька села Рахни-Лісові **Ругляк Надія Дорофіївна**.

Вкрай нелегкою видалася для потерпілих від нацистських переслідувань їхня адаптація у радянському суспільстві. Повернувшись у село, вони ще довго не відчували себе повноцінними членами «великої сім'ї будівників комунізму».

Реальне повернення із небуття колишні полонені та примусові робітники Рейху відчували в незалежній суверенній Україні, де вирішення проблеми їхньої остаточної реабілітації стало державною справою. Тепер вони нарівні з усіма громадянами користуються всією повнотою прав і свобод, передбачених Конституцією, іншими нормативно-правовими актами держави. Вирішальною мірою цьому сприяє ухвалений Верховною Радою України Закон «Про жертви нацистських переслідувань» (23 березня 2000 р.), який визначає правові, економічні та організаційні

засади державної політики щодо жертв нацистських переслідувань, спрямований на їх соціальний захист, збереження пам'яті про них.

Однак низка соціальних проблем, що стосуються долі вже зовсім нечисленних жертв нацистських переслідувань, ще залишається в Україні невіршеною: абсолютна більшість колишніх примусових робітників проживає за межею бідності, у них недостатні пенсії, практично відсутні можливості для ефективного лікування. Становище ускладнюється їхнім критичним похилим віком та незадовільним станом здоров'я. Особливо важко доводиться самотнім літнім людям. Крім усіх негараздів вони нерідко стають жертвами аферистів, шахраїв, інших недоброчинців, як і решта колишніх невільників Рейху, потерпають від проявів бюрократизму, байдужості, нетактовності окремих посадових осіб тощо. Це психологічно перешкоджає колишнім «східним робітникам» остаточно позбутися відчуття свого колишнього статусу.

Діти війни. Рахни, 1944 р.

Нелегкою була доля і «дітей війни», як їх тепер називають. Десятки сиріт залишила після себе війна у Рахнах-Лісових. Саме таким сиротам та напівсиротам – дітям війни – присвятив свій вірш наш хоменський поет, колишній учитель, директор школи, краєзнавець Василь Струк.

*Не повернувсь додому батько мій...
Не знаю й досі, де його могила.
Лежить далеко у землі чужій,
Яка його навіки полонила.*

*Не чув його дзвінких і теплих слів,
Не бачив радості його і смутку.
Я задивлявся на чужих батьків,
Коли стругали своїм дітям дудку.*

*Із віч котились сльози, як горох.
У поле біг і плакав самотній.
Чому забрав тебе від мене Бог?
Чому не вижив, батьку, ти в ті роки?*

*Скалічене дитинство сироти
Несправедливості тягло обози.
Мені судилось самотинно йти
Крізь болі, труднощі та сльози.*

Дитинство тим дітям сплюндрувала проклята війна, залишила сиротами. Оті жінки, що залишились у селі, винесли на собі весь тягар післявоєнної відбудови. Тягловою силою після війни були коростяві коні та корови й воли. Корови-годувальниці, які рятували людей у тяжку годину, даючи краплі молока для дітей, змушені були ходити в ярмі, тягнути за собою борону чи плуга. Не доведи, Господи, повернутися коли-небудь до такої долі! Кожен по черзі, хто мав корову, давав на посівну свою годувальницю. І ті, святачі рибрами, опустивши

голови, тягнули борони, культиватори. А після такого обробітку – якийто урожай мав бути?! І поля всі були занедбані. Якщо порівняти врожаї зернових тих років із теперішніми, то це земля і небо. Тоді люди нароблялися тяжко, а харчувалися впроголодь. І ніхто мови не вів про те, щоб схуднути, навесні ледве ноги волочили всі: і люди, і худоба.

*Обробіток землі в перші післявоєнні роки.
Фото 1944 р.*

Перший рік після війни все-таки посіяли, хоч як було важко. Поступово відбудовували ферми. Діждавшись жнив, на поля ви-йшли всі – старі й малі.

Боже, як же було важко тягнути косу з грабками отими жіночими руками, які покривалися кривавими мозолями, а ще потрібно в'язати скошене, ходити до молотарки, але ніхто не скаржився, бо вдовам по-трібно сиріт своїх годувати, одягати, хоч і у вибійчане (саморобне).

Працювати й сподіватися. Сподіватися, що, може, помилково при-йшла похоронка (а такі випадки були), що повернеться з фронту гос-подар живим, хай навіть інвалідом. І тоді висохне подушка від сліз удовиних, бо вдень і поплакати немає часу за роботою, і щоб діти не бачили материнських сліз. І так в роботі день при дні. А вночі, поста-вивши каганець на печі, зроблений з гільзи від снаряда (щоб сусіди не бачили), шила вдова сорочки з домотканого полотна, аби діти обірвані не ходили і люди не судили.

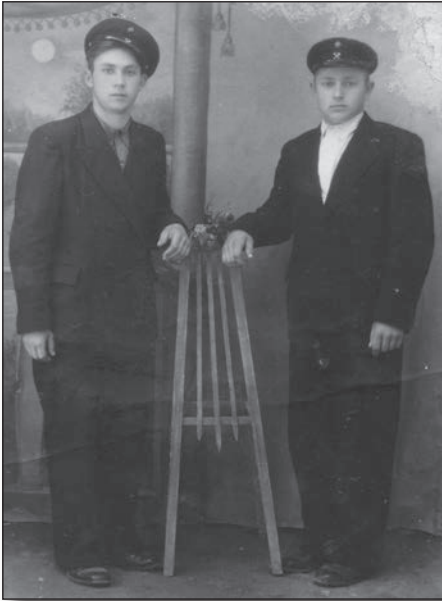
Жінки війни – великомучениці. О, скільки на вашу долю випа-ло горя! Немає в світі такої мірки, якою можна виміряти те, що до-велось вам пережити, скільки вистраждали, і скільки пролили сліз за тими найдорожчими, яких забрала війна, нехай буде вона тричі проклята і ті, хто її розпочав.

Але, як згадувалось раніше, найважче було тим жінкам, котрі по-трапили на роботу в Німеччину. Таким дісталось сповна. Спочатку ре-пантраційний концтабір тут, в Союзі. Такі люди проходили так звану «фільтрацію». А ті, котрі були вдома, зазнали шельмування «за співро-бітництво» з окупаційною владою, а вже потім, після належного пси-хологічного тиску, найважча робота в колгоспі за трудовень, на який нічого не давали та ще й вимагали підписуватися на позику. Таких не допускали на навчання в інститутах, їм будь-хто міг кинути вслід не-добре слово...

Важкими то були післявоєнні роки і для села, і для держави в цілому. В країні проводилась добровільно-примусова мобілізація молоді на відбудову народного господарства. З Рахнів-Лісових до-бровільно – примусово теж були відправлені на будівництво шахт Донбасу дівчата і хлопці.

Багато з них просто тікали з села, дізнавшись, що завтра органі-зовується набір молодих юнаків на роботу на Донбас. Серед них були жителі Рахнів: Морщук Тимофій, Задерей Ф.М. та інші. Такі випадки опору були частими, але влада з ними боролася, присікаючи їх при до-помозі каральних органів.

*Кирик Володимир і Пустовіт
Василь Зотович. 1949 р.*

Нелегким було їхнє життя на Донбасі. Продукти їм висилали з дому: картоплю, муку, крупу кукурудзяну, сир та ін. Передачі батьки відправляли зі станції Рахни провідниками або машиністами.

Порівнюючи сучасне життя з тим минулим, важко повірити, що те все могли пережити наші матері, яких не зламало горе і втрати. Вони знаходили в собі мужність і силу продовжувати життя, виконувати свій материнський обов'язок, виховувати сиріт, допомагати рідним, долаючи всі негаразди повоєнного періоду. А скільки важкої праці при обробітку цукрових буряків, картоплі, кукурудзи та ін. Окрім сапи, ніякої механізації не було. Все треба було робити вручну і під сонцем, і під дощами.

*Микола, Ганна, Андрій
і Марія Другак. Фото 1950 р.*

*Сестри Другак Ганна
і Другак Марія. 1951 р.*

Ніславовенне життя рахнян

Після звільнення Рахнів від окупантів згодом відновили діяльність установи, що існували в селі до війни.

Колгосп ім. Сталіна навесні 1944 року об'єднавав 326 селянських господарств. Працездатних колгоспників нараховувалось 469, з яких чоловіків тільки 83, жінок – 325, підлітків – 61. В господарстві числилося 26 коней і 4 воли.

В колгосп ім. 7-ї партконференції входило 530 дворів. Працездатних колгоспників – 607, з них чоловіків – 126, жінок – 366, підлітків – 115. В колгоспі нараховувалось 35 коней і 2 воли.

Правління колгоспу ім. Сталіна очолив колишній його голова Синько Дмитро Левкович, колгосп ім. 17-ї партконференції – Костилюк Михайло В. В Рахнах по вказівці сільської ради було організовано гончарне виробництво. Для цього було зобов'язано голів колгоспів Синька Дмитра і Костилюка Михайла організувати гончарні цехи в селі. Спеціальних приміщень в колгоспах не було, тому такі цехи було відкрито в будинках колгоспників Гончарук Ксені Василівни, а в другій половині села – у Костишина Якова.

Гуцол Іван Семенович – голова сільської Ради в період колективізації та післявоєнні роки.

Відновив свою роботу і промкомбінат. Директора Сорочишина теж зобов'язали організувати такий же промисел з гончарства у хаті Глови Купріяна. А шевський цех – в хаті Костинчука Данила, столярний – у Чайки Феодосія і деревообробний – в господарстві Чайки Ольги.

Уся повнота влади на селі належала сільській раді. Важко працювалося тодішнім післявоєнним головам. Тому вони і часто змінювались. Після Валяника Михайла Павловича, який головував із березня по травень 1944 року, на його місце було призначено більш досвідченого керівника і вмілого організатора **Бондаря Дмитра Феодосійовича**. Але вже в січні 1945 року Рахнянську сільську раду очолив колишній голова колгоспу **Гуцол Іван Семенович**, рівно через рік головою став **Ястремський Феодосій Маркович**, а вмілого організатора колгоспної справи Бондаря Д.Ф. люди обрали головою колгоспу.

*Члени колгоспу ім. Сталіна. В центрі ланкова
Василик-Коваль Ганна Олексіївна. Фото 1953 р.*

Варто відзначити роботу, хоча й коротку, голови сільської ради Гуцола І.С. За його головування в Рахнах було відновлено і організовано роботу медичної амбулаторії. Це був 1945-й рік.

Місцевість наша весни 1946-го і весною 1947 років дуже зазнала посухи. Посіви постраждали і жнива 1947 року були короткими. Урожаю не було. Населення зно-

ву зазнало голоду, але на цей раз причиною був недорід. Від засухи гірше постраждали південні райони нашої області: Яришівський, Ямпільський, Могилів-Подільський, Томашпільський, Тульчинський, Теплицький, Бершадський, Брацлавський, Гайсинський, Джулинський райони. Шаргородщину та Шпиківщину, дякувати Богу, голод проминув. Хоча владою було вжито певних заходів, щоб запобігти цього лиха. В Рахнах, як і у інших селах району, були введені хлібні пайки (талони на хліб), райвідділом соцзабезу видавалася допомога продуктами різним категоріям населення, зокрема сім'ям загиблих та інвалідам минулої війни, хворих на дистрофію (голодування) масово лікували у лікарнях Шаргорода, Джурина, Шпикова за рахунок держави. Лікарні працювали з великим перевантаженням.

В Шпиківському районі, куди належали Рахни-Лісові, за 1947-й рік зареєстровано 36 випадків крадіжки зерна з колгоспних полів. Людей судили на десятки років у тюрми.

*Михайло Сіроштан (зліва) зі своїми товаришами
по роботі на конфермі. На задньому плані добре
видно приміщення колгоспної конюшні.*

Фото 1945 р.

Перший автомобіль у післявоєнний період в колгоспі ім. Сталіна. Шофер Костинчук Василь Карпович. Фото 1949 р.

Перший автомобіль ГАЗ-51 у рахнянському колгоспі. На фото 1953 р. шофер Костинчук Василь Карпович.

На польовому зернотоку. Зліва стоїть вага, в центрі ручна віялка, праворуч голова колгоспу ім. Сталіна Буров С.Н. На задньому плані його однокінна бречка. Фото 1954 р.

*Птахоферма
радгоспу
в 1954 році.*

При розмовах із старожилами Рахнів, із їх спогадів дізнаємось, як і з яких продуктів в хатах випікали хліб: тісто замішували із суміші борошна та тертого гарбуза або картоплі. Муки, круп чи зернофуражу в населення Рахнів було обмаль, тому й добавляли в тісто такі їстівні добавки. І коли розрізати такий буханець, то всередині так і видніються пасма з кормових добавок. Восени 1947 року люди навчилися їсти печений буряк, картоплю. Так і вижило село.

В загальному слід зауважити, що у післявоєнний період в Рахнах велика заслуга у відбудові господарств і виживанні населення – голів колгоспів Бондаря Д.Т. і Костинюка М.В., які всякими шляхами, часом і не дозволеними, допомагали людям і будувати житло, і харчуватися, і одягатися.

Усе це люди в селі пам'ятають і в свій час розповідали автору.

Хоч як би не було важко колгоспам, як і країні в цілому, у такий нелегкий відбудовний період, але вже у 1950 році економічно зміцніли два рахнянські колгоспи об'єдналися в один колгосп, який, як і один з них раніше, став носити ім'я Сталіна. Очолив правління новоствореного об'єданого колгоспу Бондар Д.Ф. І вже у 1951 році рахнянський колгосп став мільйонером.

*Ланкова колгоспу
Костинчук-Мазур
Онісія Петрівна*

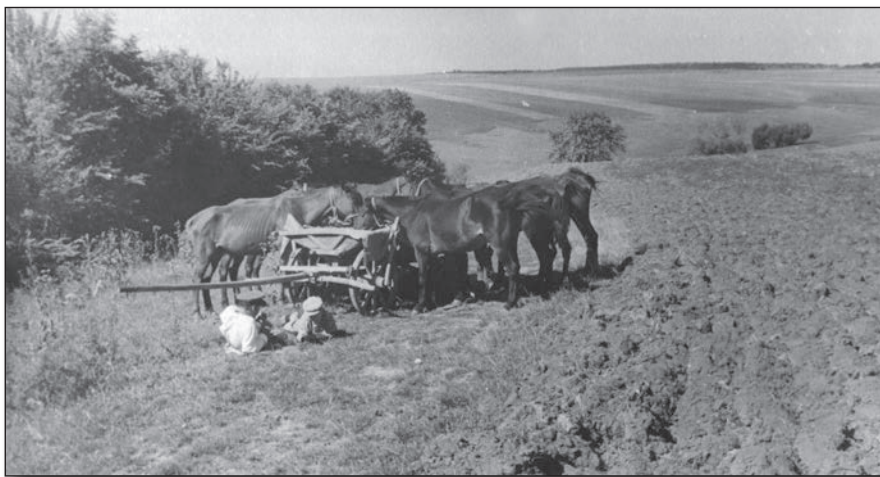
Рахня-Лісові – абрунова перлина Ноділля

Але не всім міг догодити голова колгоспу. Були і незадоволені його діями. І, як наслідок, в грудні 1949 року (перед об'єднаними зборами колгоспників) у Рахнях-Лісових сталася надзвичайна подія. Ввечері поблизу контори колгоспу ім. 17-ї партконференції у парку пролунав постріл. Це стріляли у голову колгоспу Бондаря Д.Ф. Чоловік дивом залишився живим – куля пройшла через рукав піджака, не завдавши поранення. На цю дію Дмитро Феодосійович на слідуючій нараді перед всіма сказав: «...Значить я на правильному шляху».

Заможний колгосп ім. Сталіна, проіснувавши десять років, у 1960-му був приєднаний до місцевого радгоспу.

Огородня бригада рахнянського колгоспу ім. Сталіна після закінчення денного збору урожаю помідор. Фото 1958 р.

На відпочинку після переорювання рахнянських земель. Фото 1954 р.

Кавуни і дині на Рахнянських полях. Фото 1958 р.

*Воїни в/ч 94036, що дислокувалися у Рахнах-Лісових у 50-х роках, на марші.
Фото 1956 р.*

Відродження МТС

У справі організаційно-господарського зміцнення Рахнянських колгоспів і радгоспу та їх технічного обслуговування вагому роль відіграла створена ще у 1930-му році Рахнянська МТС. При ній в ті роки діяв політвідділ, який фактично й керував колгоспами та створеними при них комуністичними і комсомольськими осередками.

В післявоєнні роки одним із найпотужніших господарських закладів у Рахнах-Лісових була МТС, яка відроджувалася за допомогою держави швидкими темпами.

Майстерня авто-тракторного парку. Фото 1964 р.

На 1950 рік план тракторних робіт був перевиконаний на 40%, порівнюючи з 1940 роком. Все досконаліша надходила техніка: трактори КДТ, ДТ-54, ХТЗ-7, комбайни для збирання кукурудзи, цукрових буряків. МТС поповнювалася не тільки технікою, а й висококваліфікованими кадрами. Якщо на початковому етапі заснування працювало 150-180 робітників – на 47 колгоспів було 17 агрономів, то в післявоєнні роки 500-700 робітників, десятки агрономів, технічних працівників та партійних чиновників. В МТС працювали ветерани праці: **директори Петренко, Чорноморець І.Ф., Кізлик С.А.**, бригадир Гейна, обліковець Білецький, тракторист Сметана, слюсар Козловський. Згодом цей список поповнили нові герої праці: Коваль, Мазур, Терентій, тракто-

Приміщення кузні "Агрмашу". Фото 1967 р.

рист, слюсар і механік Костенюк І.І., тракторист Заремба В., тракторист Бойко, завгосп Гуцол. В травні 1961 року Рахнянська МТС, згодом РТС, була реорганізована в райвідділення Шаргородської «Сільгосптехніки». Згодом довгий час її керівником був Гайдамащук Л.

Рахнянську МТС довгий час, аж до 1957 року, очолював житель с. Дерібчин **Еренбург Саламон Самойлович**. Він працював на цій посаді ще з 1936 року, переїхавши з сім'єю в Рахні. Старожили Рахнів добре пам'ятають Саламона Самойловича за його добрі поступки у важкі післявоєнні роки. Особливо 1947-й рік. Із спогадів Бондарчук Килини з'ясовано цікавий факт, що стосується сім'ї Еренбургів. Вона в свій час згадувала:

«...Під час голодомору 1947 року Клара Львівна, дружина Саламона Самойловича віддала розпорядження служниці Христі, щоб та щодня видавала голодуючим людям по кварти суржикового зерна. Від служниці вона вимагала, щоб та дві норми в одні руки не давала, а голодуючим наказувала: нікому не розповідати, де вони беруть зернову присмаку».

Добре пам'ятає сім'ю Еренбургів і внучка Килини Федорівни – Надія Рудик (Сас). Коли вона навчалась у Рахнах, то проживала у сім'ї Еренбургів. Згадує їх і дотепер з теплотою подяки.

*Закінчення
будівництва
майстерні для
ремонту різної
сільськогоспо-
дарської техні-
ки. Фото 1964 р.*

*Будівництво
їдальні
на території
відділення
"Сільгосптехніка".*

*Приміщення
контори
відділення
"Сільгосптехніка".
Фото 1967 р.*

*Кізлик Степан Артемович,
керуючий Рахнянським від-
діленням "Сільгосптехніка".
Фото 1990 р.*

*Встановлення
виготовленої
на "Агромаші" машини
для подрібнення
соломи ИСМ-3,5
на перевірочний стенд.*

*Робота на
гідропресі
у відділенні
"Сільгосптехніка".
Складання цевів
для елеватора.
Фото 1972 р.*

Посада директора радгоспу

Як згадувалось раніше, в Рахнах ще у 20-х роках минулого століття було організовано радянське господарювання (радгосп). Головним завданням радгоспу було вирощування високоякісних десертних сортів яблук, груш, слив та ін. Садівництво стало основною галуззю радгоспу. Поряд із садівництвом частково розвивалося і зернове господарство.

Слід пам'ятати, що садівництво у Рахнянському радгоспі починалось із шестигектарного старого саду. Але з приходом на директорську посаду в 1931 році молодого і вмілого організатора **Шевченка**, якого влада у 1937 році репресувала, в радгоспі був посаджений молодий сад на площі 238 га та ягідники площею в 9,2 га.

Після репресованого Шевченка, директором радгоспу став працювати **Антон Прокопович Кваснеєвський**. У перші дні війни директор Кваснеєвський організував евакуацію чималої кількості радгоспного майна і разом з усіма відбув у глиб країни. Після визволення Рахнів від німецьких окупантів Кваснеєвський повернувся з евакуації у село і продовжив успішно керувати радгоспом.

За роки війни майже половина всіх насаджень було знищено окупантами, а також місцевими жителями. Важко було директору відновлювати повалені сади. В ті роки було посаджено 50% площі садів. І вже в другій половині 50-х років площі, відведені під сади та ягідники, збільшилися до 1050 гектарів. Звичайно, для такого сильного господарства, яким став радгосп ім. 9-ї Кримської кавалерійської дивізії, земельних угідь було замало. А тому в березні 1960 року рішенням загальних зборів об'єднаного колгоспу ім. Сталіна було приєднано господарство колгоспу з усім рухомим і нерухомим майном та землею до радгоспу. Загальна кількість землі у радгоспі зросла до 3225 гектарів. Під садами було зайнято близько половини земель. Розширилися допоміжні підприємства – цех технічної переробки фруктів, пилорама, склади та ін. Керівництво укрупненим радгоспом було покладено на **Ксенишина Василя Васильовича**, який очолював його ще з 1954 року. Агрономом

*Кваснеєвський Антон
Прокопович
директор радгоспу
з 1937 по 1941р.,
з 1944 по 1954 р.*

-рільником був Родіонов І.Т., секретарем комуністичної організації – Холін В.К., головою місцевкому – Свиридов Г.В.

За врожайністю яблук рахнянський радгосп посідав одне із перших місць на Україні. Його продукція неодноразово експонувалася на ВДНГ в Москві, у Києві й навіть на міжнародних виставках. Експонати радгоспу неодноразово відзначались на виставках в Москві на ВДНГ за валовий збір, велику кількість сортів і їх якість. Радгосп одержав на ВДНГ диплом першого ступеня за високий урожай фруктів, який склав по 150,2 ц з гектара. 25 січня 1965 року радгосп одержав диплом першого ступеня від Комітету ради Виставки передового досвіду в народному господарстві УРСР. Фрукти радгоспу експонувалися на міжнародній виставці в м.Ерфурд (НДР) 1961 року. За велику кількість сортів і їх якість радгосп нагороджено радою виставки «Золотою медаллю» від 14 жовтня 1961 року. В лютому-березні 1962 року в Рахнах-Лісових відбулась нарада республіканського значення по вирощуванню високих урожаїв фруктів.

*Ксенишин Василь
Васильович, 1912 р.н.
Фото 1955 р.*

1965-й рік. У радгоспному саду бригадир садової бригади №1 Шумило І.Т. (зліва), агроном Марченко Е.О., завідуюча відділом садів Тодоцак Г.М. Фото 1965 р.

*Рахнянські
красуні – і яблуні,
і дівчата*

*Робітниці рад-
госпу на сорту-
ванні яблук, що
зберігалися в
саду під снігом
(серж). Друга
зліва: бригадир
Басюк Ніна
Олександрівна,
нагороджена
орденом Леніна.
Фото: січень
1965 р.*

*Бригада садово-
дів №1, де брига-
дир Шумило І.Т.,
на відпочинку під
час збору вро-
жаю яблук.*

Так наповнюються яблуками контейнери. З плодовою сумкою робітниця Олександра Дубина.

В нараді взяв участь головний агроном радгоспу Іван Андрійович Лабунський. У своєму виступі в залі, а потім у молодому пальметному саду, де виструнчились рядами молоді дерева на дванадцятигектарній площі, Іван Андрійович демонстрував начоно досягнення рахнянських садоводів. Як приклад, він назвав присутнім ім'я бригадира Ольги Войцих, яка з бригадою доглядала яблуневий сад сорту «Антонівка».

«...Кожне з цих дерев щороку дає нам по 450-500 кілограмів плодів, – розповідав Іван Андрійович. – Алеторік у її бригаді урожай антонівки досяг рекордної цифри: 1050 кілограмів». Більше тони яблук з одного дерева – це й справді незвичайно! Усі присутні семінаристи, стоячи, заплудували словам Івана Лабунського.

Так колись перевозили яблука із саду на перевалку. Іздовий Петро Дикий.

Пакування яблук у радгоспному саду. Праворуч Катерина Заводян.

Сортування фруктів. Зліва Катерина Заводян.

Ланка Бондар Г.М. (зліва крайня) на збиранні чорної смородини.

*Робітники садової бригади № 2
Ковальська Клавдія
Климівна і Свирида
Марія Марківна.
Фото 1959 р.*

*Члени садової бригади № 2 радгоспу ім. 9-ї кавдивізії.
Фото 1959 р.*

Збір урожаю груш у радгоспному саду. Справа Марія Федорович

Калібровка плодів яблук у радгоспному саду. В центрі Чайка Ольга Михайлівна.

Будівля 1-го агрегату димової сушарки для висушування плодів груш. Фото 1965 р.

Обробіток дерев горіхового саду. Директор радгоспу Ксенишин В.В. Фото 1971 р.

В сад на роботу.

Робоча зустріч на ваговій.

*Друга зліва:
Синько Ріта
Микитівна,
справа шофер
директора
радгоспу
Хамдамов
Володимир*

*В перших рядах
колони мітингу –
ветерани війни
і праці. 7 листопада
1974 р.*

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

Поряд із садівництвом розвивалося рільництво, тваринництво, городництво, бджільництво. Радгосп мав свій цех технічної переробки фруктів, пилораму, багато с/г техніки. Продукція відправлялася в Москву, Київ, Ленінград, полярникам, китобійним флотиліям та ін.

Директор радгоспу В.В.Ксенишин та бригадир-садівник Ніна Олександрівна Басюк-Притула були нагороджені найвищою нагородою країни орденом Леніна.

В господарстві працювали також постійні передовики виробництва: доярки Онуфрійчук О.Є., Коваль Є.П., Пшелуцька І.І.; ланкові по вирощуванню цукрових буряків: Флора Ганна, Другак Марія, Дацько Гафія. На вирощуванні кукурудзи відзначилась ланка Пасічник Марії. По садівництву: ланкові Чайка М.Ф., Чайка М.Д., агрономи-садоводи Тодошак Г.М. Кравецький М., Гуцол М. та багато інших.

*Директор радгоспу
Ксенишин Василь
Васильович.
Фото 1970 р.*

Будівництво молочно-товарних ферм в Рахнах.

*Так в минулому
відбувався наряд
перед виходом на
роботу членів
радгоспу
в 1970-х роках.*

Бригада будівельників колгоспу ім. Сталіна с. Рахни-Лісові. Фото 1955 р.

Працівники ферми радгоспу. В центрі директор радгоспу Ксенишин В.В. 1960 р.

Так вручну розпилювали колоди на дошки у 40-50-х роках. Фото 1956 р.

*Заготівля
сіна у колгоспі
ім. Сталіна
у 1950-х роках.*

*Ланка
бригадира
Кисельова
Архипа
(п'ятий зліва)
на обробітку
кукурудзи.*

*Ланка по
виросуванню
цукрових
буряків.
Ланкова
Бондар Ганна
Михайлівна
(друга справа).*

*Члени бригади
радгосу № 5
на обробітку
картоплі.
Бригадир
Тодоцак Ганна
Максимівна
(в центрі).
Фото 1965 р.*

*На радгоспно-
му зернотоку.
Фото 1968 р.*

*Керівники радгоспів
Вінницької області
на виставці народ-
ного господарства в
Києві. Зліва сидить
Ксенишин В.В.,
1968 р.*

Василь Васильович Ксенишин працював директором радгоспу з 1954-го по 1971-й рік. Він був людиною військовою, дисциплінованою, добре знався на сільському господарстві. Учасник Великої Вітчизняної війни з 1941 по 1945 роки. Серед рахнян користувався повагою та авторитетом, обирався депутатом обласної ради. Стрався у нелегкі відбудовчі роки відродити славу Рахнів-Лісових, славу радгоспу, який носив ім'я дивізії, солдати якої ще у 1920 році завершили громадянську війну в Рахнах і організували тут новий спосіб господарювання – радянське господарство – радгосп.

*Ксенишин Василь
Васильович, директор
радгоспу. Нагородже-
ний орденом Леніна.
Фото 1982 р.*

*Іван Костянтинович
Віхор*

Вмілий керівник Ксенишин В.В. поступово зумів організувати навколо себе колектив однодумців, які ніколи не підводили його. І як результат – радгосп щорічно виборював призові місця в межах країни.

У 1971 році директором радгоспу призначено **Віхора Івана Костянтиновича**. До цього він працював у радгоспі агрономом, потім був обраний секретарем комуністичної партії, яка й рекомендувала його на посаду директора. Новий директор – агроном по професії, продовжив добрі справи свого попередника і слава про рахнянський радгосп розлетілася чи не по всьому Союзу.

Слід відмітити, що у 70-80-х роках минулого століття питання сільського господарства було у центрі уваги держави. Селянам надавались усякого роду допомоги, кредити та пільги. Колгоспи і радгоспи забезпечувались новою сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами, паливно-мастильними матеріалами, різними будівельними матеріалами тощо. Одержували таку допомогу і в Рахнах-Лісових. Треба було тільки вміло і вчасно використовувати все те, що надходило від держави. Вмілий керівник, досвідчений агроном І.К. Віхор зумів це зробити, і як результат, а він був цілком закономірний, радгосп ім. 9-ї Кримської Кавалерійської дивізії став одним із кращих господарств у нашому районі, області, країні. Значно зросла урожайність зернових та технічних культур, збільшилось виробництво молока і м'яса. Але найвагоміший прибуток для господарства надходив від садівництва.

Завдячуючи вагомим прибуткам господарства вмілий керівник Віхор І.К. розпочав великий обсяг будівельних робіт. Створений великий колектив будівельників із 70-ти чоловік під керівництвом прораба Григорія Мойсейовича Хоменка не мав перепочинку. У тих роках керівництво радгоспу приділяло усім галузям певну увагу. Так, до молочно-товарної ферми побудували шосейну дорогу, збудовано два корівники на 200 голів кожен, два телятники, великий свинарник, кормовий двір, де розмістилися жомові та силосні ями, навіс на великий запас сіна, водонапірні башти та ін. Для самих працюючих збудовано прекрасний будинок тваринника, де діяли пральня, обладнана пральними машинами, духова, кімната для відпочинку з телевізором та бібліотекою. Для працюючих створювалися усі умови.

Огляд радгоспних садів керівництвом.

Зліва направо:

Матейчук П.Г. – агроном-садовод,

Віхор І.К. – директор радгоспу,

Шумило І.Т. – бригадир бригади № 1.

Серпень 1974 р.

*Сортировка
плодів яблук
на плодоупаковочній
машині "Грефа".
Бригадир Кривий В.І.*

*Транспортування
плодів з саду і їх
розвантаження.
Зліва тракторист
Тодоцьак
Анатолій
Петрович.*

*Сучасне транспортування
фруктів у
контейнерах та їх
розвантажування
на зберігання
в холодильнику.*

*Заправка
оприскувача
ядохімікатами*

*Обробіток садів
ядохімікатами. За
кермом трактора
Богутенко П.Ф.*

*Заправка
оприскувача
ядохімікатами*

Делегація працівників радгоспу ім. 9-ї Кримської кавалерійської дивізії на ВДНГ в Москві. 1973 р.

Зустріч делегації Грузинської РСР на рахянській землі. 1978 р.

Виїзна редакція районної газети "Комунар" на жнивах у радгоспі 9-ї Кримської кавдивізії. Зліва направо: Чернега М.О., шофер автобуса Заболотний М., Трошкова А., Буряк В.М. Фото 1972 р.

Обласний семінар садоводів у рахнянському саду. В центрі директор радгоспу Віктор І.К. Фото 1982 р.

Таку ж увагу приділялося й механізаторам радгоспу. Для їх потреб збудовано чудову механічну майстерню з різними відділеннями, навіс для зберігання 50-ти одиниць різної техніки, гаражі на 60 автомобілів, АЗС, пожежне депо з машиною та ін. Для відпочинку робітників збудовано будинок механізатора і, як скрізь, до майстерні була прокладена шосейна дорога-бруківка.

Люди в селі приємно усміхались, вітаючись із своїм директором. Деякі промовляли: «...Віхор, як вітер, встигає усюди. Допоможи йому, Боже».

І правда, було чому радіти рахнянам.

Ті роки в народі названі «золотими роками». І це дійсно так. Для рільників було збудовано великий зерноочисний комплекс. Для садоводів було збудовано холодильник для зберігання яблук на 2 000 тон, цехи товарної переробки плодів, цех по виготовленню тарних ящиків, винний цех із двома великими пресами, прокладено бруківку до цехів. Для приїжджих працівників побудовано два гуртожитки по 200 ліжок кожний. Було збудовано і введено в дію банно-пральний цех, столову на 420 місць одночасно. Для потреб будівництва у селі та в інших радгоспах області при рахнянському радгоспі було збудовано два цехи по виготовленню залізобетонних виробів. Для працюючих у господарстві рахнян збудовано і здано в експлуатацію три 2-х поверхових квартирних будинки, а посеред села виріс чудовий красень-будинок культури. Рішенням керівництва радгоспу усім працівникам будинку культури виділялася заробітна плата із бюджету господарства. Відчутну допомогу від радгоспу одержували школи, дитячі будинки, лікарня та інші організації. Завдячуючи безпосередньому доброму контакту директора радгоспу Віхора І.К. і голови сільської ради Рильського Семена Львовича, правилом в якого у житті завжди був вислів: «Не важна робота, важен результат», село Рахни-Лісові у 70-80-х роках дійсно процвітало.

Держава високо оцінила заслуги самого директора і нагородила Івана Костянтиновича орденами Трудового Червоного прапора (1976 р.), «За заслуги» (1982 р.). Йому присвоєно почесне звання «Заслужений садовод України».

*Комбайнер радгоспу Франчук
Володимир із своїм помічником*

*Вигляд
на ферму
радгоспу.*

*Колектив
тваринників
радгоспу.
Зліва сидить
Філіпішина Г.О.*

*Синько Микола
Якимович,
тракторист МТФ.*

*Дуляк Ганна
Іванівна,
телятниця*

*Транспортування
молока з ферми
на молокозавод*

*Викачування
продуктів
бджолярства*

Переможці соціалістичного змагання серед комсомольсько-молодіжних колективів шоферів, будівельників, тваринників району. Четвертий справа секретар комсомольської організації радгоспу ім. 9-ї Кримської дивізії Павло Онуфрійчук, в центрі – перший секретар Шаргородського райкому комсомолу Микола Подолян. Фото 1975 р.

Олександр Кузьмич Бідюк вручає секретарю комсомольської організації Павлу Онуфрійчуку грошову премію з нагоди святкування 50-річчя комсомолу України.

*Родина
Синька
Дмитра
Леонтійовича
(в центрі).
Фото 1980-х років.*

Скирдувальники під час роботи

Прийом молока на МТФ

*Іван Костянтинович
із внуком Валерієм.*

Сім'я Віхорів у 1985 році.

Крім того, що Іван Костянтинович вмів і постійно керував могоутнім господарством, його ніхто не звільняв від обов'язків чоловіка, батька та господаря дому. Але йому завжди допомагала його дружина Катерина, розуміли його і син Віктор, і дочка Валентина. У 1986-му році Івану Костянтиновичу виповнилось 60 літ і він пішов на заслужений відпочинок. І тепер радують дідуся четверо онуків, троє правнуків, коли відвідують його у Рахнах.

Ще задовго до свого виходу на пенсію Іван Костянтинович закримітив у спілкуванні по виробничій роботі молодого та енергійного, грамотного садівника **Анатолія Івановича Семенюка**, який уже немало пропрацював у радгоспі. Тут він впевнено пройшов через усі сходинки свого життєвого шляху: від завідуючого овочесховищем, технолога. Передбачливий Віхор не тільки закримітив, а й з часом призначив Семенюка своїм заступником.

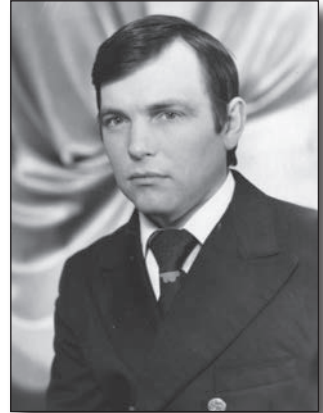
Біографія Анатолія Івановича розпочиналася як і у всіх післявоєнних хлопчиків.

Народився 14 липня 1949 року в селі Плебанівка на Шаргородщині. В дитячі та юнацькі роки не мріяв про професію садівника. Та й така галузь не культивувалась у населених пунктах, де жила його сім'я. Невеличкі сади селяни створювали здебільшого біля своїх хат.

У хлопчика душа до садків була небайдужою. В школі любив ботаніку, там діставав елементарні знання про фруктові дерева, навчився щеплювати яблуні та груші. У батька особливої любові до садів не було. За фахом він був слюсарем. Ходив на роботу в сусідню Соснівку на цукровий завод. Мама працювала учителькою у Плебанівській школі. Згодом батько одержав від заводу квартиру і сім'я переїхала в Соснівку. Старша сестра Інна вийшла заміж і з чоловіком виїхала в Казань. Дуже тужила за домом, нудьгувала за рідним краєм та людьми.

Сестра приїхала у відпустку, коли Анатолій закінчив восьмирічку. Вона й умовила брата поїхати туди вчитися. Зрозуміло, що батьки не заперечували – віддали Анатолія під крило сестри. Так Семенюк став учнем механіко-технологічного технікуму. Учився добре, одержав диплом спеціаліста консервного виробництва.

За направленням технікуму поїхав працювати за спеціальністю у Полоцьк, що в Білорусії. Працював там до призову в армію.

*Семенюк Анатолій
Іванович*

Звільнившись у запас, Анатолій повернувся до батьківської оселі. Відразу влаштувався на посаду технолога Соснівського цукрового заводу.

А тут трапилася ще одна подія. Поки носило світами, його однокласниця Ніна Снігур закінчила школу із золотою медаллю, а потім - Одеський технологічний інститут. Направлення на роботу дівчина одержала майже додому – у знаменитий в ту пору радгосп ім. 9-ої Кримської кавалерійської дивізії в селі Рахни-Лісові.

Перша любов Ніни та Анатолія знайшла своє логічне завершення. Вони одружилися, справили весілля. Ніна стала дружиною Семенюка, а він спіймав птаху щастя на все життя. Із своїми студентськими та солдатськими чемоданами поїхала молода сім'я Семенюків зі своїм власним приданим в Рахни-Лісові.

Сім'я Семенюків. Фото 1980 р.

Молодим поталанило. Потрапили до добрих і працюючих людей. Сама рахнянська земля і природа, здавалось, були створені Всевишнім для садівництва. Слава про радгосп ім. 9-ої Кримської кавалерійської дивізії линула по всьому ко-

лишньому Радянському Союзу. Бо вже у шістдесятих роках минулого століття сади радгоспу мали понад 1100 гектарів. За врожайністю фруктів господарство посідало перше місце в республіці й становило в середньому по 150 ц з гектара і більше щорічно.

Сюди їхали різні делегації вчитися, як треба працювати в саду, як вести господарство, як жити у селі.

Ось в такий заслужений колектив влилося молоде подружжя Семенюків. Потрапивши в таке сильне господарство, обоє вірили, що знайдуть своє гідне місце у ньому.

Семенюка прийняли на роботу на консервний завод за спеціальністю. Через 5 років перейшов на роботу у виноробний цех радгоспу. Знайомство з господарством зачарувало Анатолія. Він вперше побачив таке сучасне, організоване садівництво з новітніми технологіями і працюючими людьми.

*Приміщення
винного цеху
радгосу.
Фото 1978 р.*

*Приміщення
сушарок радгосу,
в яких сушилися
плоди груш,
яблук та слив.
Фото 1965 р.*

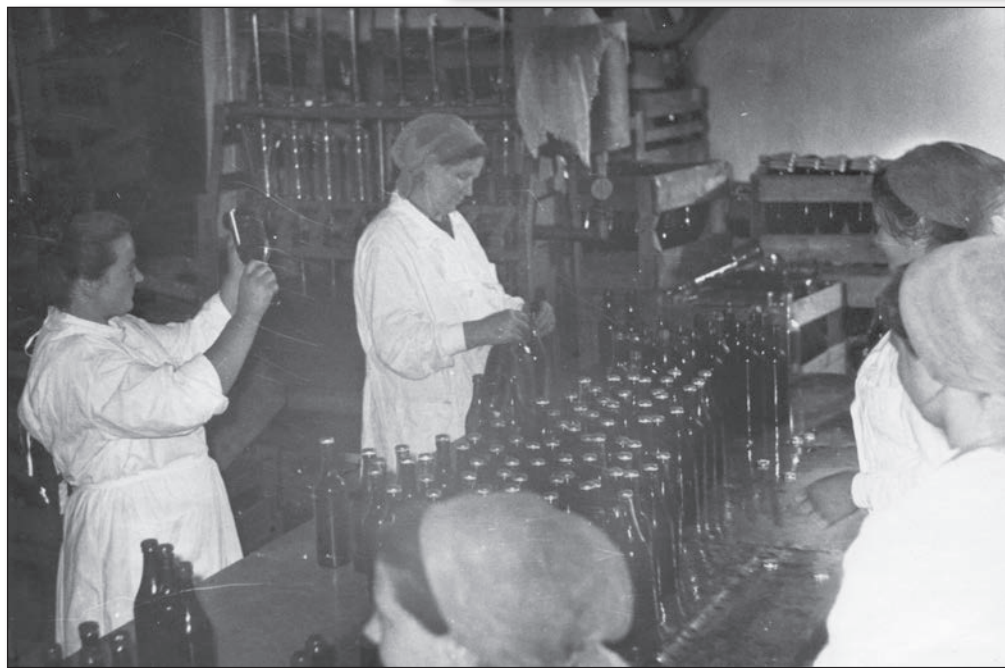
*Радгоспний
винний цех
(виноробка).
Робота біля
пресів.
Фото 1976 р.*

Рахни-Лісові – абрунова перлина Ходілля

*Робітник винного цеху
Мудрик Михайло
Степанович
на подрібнювачі плодів.
Фото 1978 р.*

*З продукції винного цеху
радгоспу бере аналіз
лаборант Богутенко-Крива
Ніна Філімонівна.*

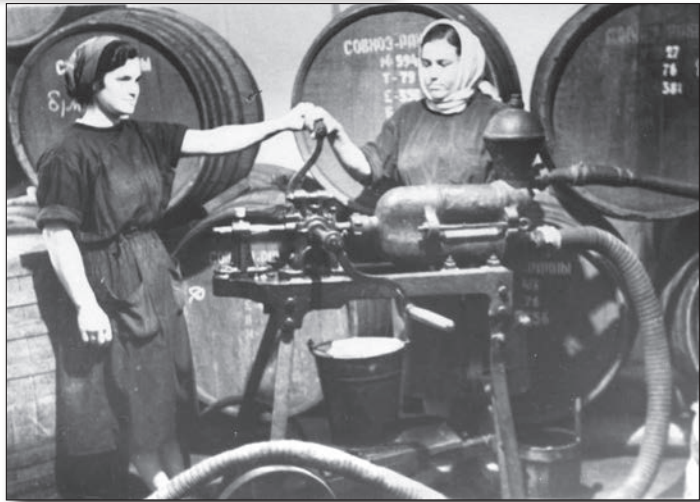
*Колектив бродильного відділення винного цеху радгоспу, збудованого у 1974 р.
Погранична Н.К. – інженер-мікробіолог,
Гуцол П.Я. – слюсар,
Богутенко Н.Ф. – майстер,
Семенюк Н.П. – інженер-технолог,
Черехович Е. – робітниця,
Костинюк О. – робітниця,
Савчишена О. – робітниця,
Богутенко М. – робітниця,
Волинець І. – слюсар.
Фото 1979 р.*

Рахни-Лісові – абрунова перлина Ноділля

В цеху по ручному розливу вин "Золота осінь", "Біле міцне", "Адмінська долина" та ін. Справа: Татарчук І.Д., ліворуч: Савчишена О.В., Костинчук О.І. Фото 1969 р.

Фільтрувальні та перекачувальні установки у винному цеху радгоспу.

У бродильному цеху.

Розлив винних соків у бочки для бродіння. Зліва стоїть технолог винного цеху Галина Йосипівна.

Бочки для вина, виготовлені місцевим спеціалістом-бондарем Пановим Василем Степановичем.

Захотілося й самому краще опанувати науку садівництва, щоб знати і вміти не менше за своїх нових колег. Знав, що без ґрунтовних знань досягти такого рівня буде неможливо. Хоча Семенюк працював на консервному заводі, та вирішив вчитися заочно. Дружина підтримала чоловіка. Анатолій Іванович вступив на заочне відділення плодово-овочевого факультету Уманського сільськогосподарського інституту. Так почалося його сходження до професії садівника.

Нелегко було цілий день працювати, а ввечері, коли всі відпочивали, сідати за книжки, конспекти, контрольні чи курсові роботи. Студент-заочник проявив характер, у багатьох випадках допомагала дружина. Отак і йшов до заповітної мети.

Навчання просувалося легко. Анатолій Семенюк працював у самому центрі прогресивної садівничої науки та практики, про це згадувалось на лекціях в інституті. Багато з того, що потрібно було знати студенту плодовоовочевого факультету, бачив щодня на власні очі в садах, лабораторії, знадобилися й знання, одержані в технікумі. Щодня бачив, як працюють на робочих місцях спеціалісти радгоспу. З них брав приклад, вони для нього стали надійними вчителями, вихователями. Бо чого був тільки вартий бригадир Іван Шумило зі своїми знаннями і досвідом. З незбагненною інтуїцією була людина. Мав за плечима лише середню спеціальну освіту, а знав більше за академіка. Садівник від Бога. Перед ним капелюха знімали міністри, бо слова Івана Трохимовича важили багато. Як один із кращих спеціалістів, Іван Шумило був нагороджений орденом Леніна.

По сусідству із сім'єю Семенюків жив Василь Ксенишин, колишній директор радгоспу. Називали його генієм сільського господарства. Був людиною складного, навіть суворого характеру, але до Анатолія Семенюка ставився, як до сина.

Маючи таких наставників, було б гріх вчитися чи працювати погано. Допомагали йому не дарма, у цьому наполегливому хлопцеві ветерани бачили свою майбутню зміну. Тож не шкодували для молодого спеціаліста ні часу, ні терпіння.

Садівниче господарство в Рахнах запам'яталося Анатолію Семенюку на все життя.

У цьому професійному зростанні Семенюка не останню роль зіграв колишній директор радгоспу Іван Віхор. Він для Анатолія Івановича був своєрідним еталоном керівника. Семенюку все в ньому подобалося. Іван Костянтинович у всіх галузях господарства був

компетентним, міг завжди дати пораду, допомогти. Анатолію Івановичу подобався його стиль роботи з людьми.

Коли Семенюк прийняв від Віхора радгосп, то одразу ж відчув, який тягар на його плечі звалився. Знав, що працювати має не гірше від талановитого організатора. І як тоді він був вдячний Віхору за те, що вчив правильно приймати рішення, наполегливо йти до наміченої мети, не допускати збоїв у виробництві, працювати з наукою і на перспективу!

Хоча вже тоді, в часи горбачовської перебудови, село обмежували у коштах та фондах, Семенюк намагався витримувати лінію своїх талановитих попередників. Радгосп не зменшив виробництва продукції, і садівниче господарство було в числі передових. Робітники зрозуміли свого директора, знали, що старається для загального добра. І новий директор Семенюк працював не покладаючи рук. Світанками уже був на багатьох об'єктах свого багатогалузевого господарства, а вечорами підсумовував зроблене за день. Тому що знав – послаблення догляду за плодоносним садом – неприпустиме. Директор створював у колективі таку атмосферу, щоб кожен працівник був зацікавлений у цьому, продовжував будувати різні об'єкти виробничого і соціального призначення, як і його попередник. Силами радгоспних будівельників було побудовано: дитячий садок №1, два житлові будинки, свинарники, ремонтну майстерню, проведено реконструкцію корівників, капітальний ремонт будинку культури та ін.

Радгосп імені 9-ої Кримської кавалерійської дивізії с. Рахнів-Лісових давно прописаний у павільйоні «Садівництво» Виставки досягнень народного господарства у Москві. Найсміливіші здобутки вітчизняного і зарубіжного садівництва проходили тут випробування, знаходили прописку. Карликові яблуні і контейнерне збирання плодів, районовані сорти і експерименти вчених не обходилися без участі рахнянських садоводів.

Чимало робітників удостоєні високих нагород Виставки, неодноразово виїжджали у столицю, щоб поділитися набутиим досвідом.

Одним із таких уславлених працелюбів був Іван Трохимович Шумило, який чотири десятиріччя віддав роботі в саду. Неодноразовий учасник ВДНГ у Москві, він зумів передати любов до плодоовочевої галузі багатьом односельцям, які нині трудяться в радгоспі. І серед них — донька Басюк Віра Іванівна. Вона очолила першу бригаду. Той самий підрозділ, яким керував її батько. Спочатку трудилася під наставництвом Івана Трохимовича, а потім не один рік сама справлялася з цими складними обов'язками.

Віра Іванівна Басюк із династії бригадирів Шумилових, бригадир бригади № 1

І успіхів добивалася немалих. Віра Іванівна кілька разів була учасницею ВДНГ СРСР, разом з робітниками бригади удостоєна медалей у Москві та Києві.

Раділи серця за вагомі успіхи свого господарства у досвідчених садоводів Г.А. Собчук, В.І. Алексєєвої та інших.

В господарстві відбулися деякі зміни. З семи колишніх бригад утворено три, в кожній з яких нараховувалося близько 100 чоловік. Що це дало? Новостворені підрозділи уже працювали на кінцевий результат. Не формально, як було раніше, а цілком реально. Кожна бригада мала свій цех товарного обробітку плодів, отже й результат її роботи, так би мовити, завжди на виду. Такий цех у радгоспі називають перевалкою. Перевалка – ключове місце в потоці радгоспного виробництва, де найкраще видно красу праці великого колективу рахнян.

Колектив головних спеціалістів радгоспу ім. 9-ї Кримської дивізії. В першому ряду зліва: Віхор І.К., Семенюк А.І. – директор. 1 травня 1987 р.

Мітинг біля пам'ятника загиблим воїнам. Справа на ліво: Руцький В.А., Ратушняк М.М., Стеценко Г.В., Семенюк А.І., Ковальчук М.П., Віхор І.К., Свистун М.М., Хоменко Г.М., Федчишин П.В., Пірус М.Н. 9 травня 1987 р.

«...Садівництво у нашому господарстві, – згадує тепер Анатолій Іванович Семенюк, – найголовніший об'єкт роботи. Більше мільйона карбованців прибутку воно давало щороку, навіть тоді, коли спрацювати нам не вдавалось належним чином з різних причин (підмерзання садів навесні, літня спека та ін.). Докладали всіх зусиль, щоб такі чи подібні причини не впливали на результат. Але варто нагадати причину спаду в роботі садівництва після 1985-го року. Цій галузі завдано першого удару нижче пояса у масштабах країни сумнозвісним указом президента Горбачова про боротьбу з алкоголізмом. Садів на Вінниччині, як-от виноградників у Криму, не викорчувували, але увага до галузі знизилась на державному рівні».

Йшов п'ятий рік, як обійняв Семенюк посаду директора радгоспу. В Рахнах-Лісових він став справжнім керівником. Тут він зростав, продовжуючи добрі традиції попередників. Дружина Ніна Петрівна працювала довгий час інженером-технологом в переробному цеху. Разом росли і виховували синів – Володю і Сашка. Хлопці успішно навчались у школі, потім – в інститутах. Володимир, закінчивши Одеський університет, здобув професію правознавця, Олександр – Вінницький торгово-економічний.

Спеціалісти та інші працівники радгоспу. Зліва направо: Гродзицький Ф. – завгосп, Волинець А. – водій автобуса, Ругляк М. – секретар КСМ., Тодоцак М. – інженер-електрик, Мукомел Л. – гол. агроном, Яковишин В. – зам. директора, Коваль П. – керівник відділу, Семенюк А.І. – директор, Костинчук П. – секретар п/о, Бойко В. – водій автобуса, Абрамкі М. – завгосп дитсадка. Травень 1987 р.

Нагороду кращому комбайнеру радгоспу за підсумками жнив 1987 року Володимирі Саванжі вручає директор радгоспу А.І. Семенюк.

Продукція Рахнянського радгоспу на прилавках Вінницького ринку "Урожай". 1986 р.

Справа директор Семенюк А.І. в центрі – агроном-садовод Вітковська Л.А. 1986 р.

Відкриття нового радгоспного дитячого садка в Рахнах. В першому ряду зліва направо стоїть директор Семенюк А.І., сидить Дудко А.В. Пустовіт П.М., Коваль М.В. В другому ряду друга справа Карпінцова Р.І. та всі працівники дитсадка. Травень 1990 р.

Свято Дня Перемоги у Рахнах. 2007 р.

Закінчувався 1990-й рік. Анатолію Івановичу пропонують гідне підвищення, хоча знав, що роботи буде більше, але погодився.

Важко було Семенюкові розлучатися із Рахнами, які стали для нього такими дорогими. Та і не став він з ними розлучатися назавжди. Ставши генеральним директором обласного об'єднання «Садвинпрому», проживав у Вінниці, а на вихідні їздив до сім'ї в Рахни.

Тепер до Семенюка надійшла черга передати спадщину директорства іншому. Справи передав новопризначеному директорові Михайлові Ковалю, колишньому головному бухгалтеру радгоспу. Коваль прекрасно знав обстановку в радгоспі.

Це був 1991-й рік.

Народився М.В. Коваль 11 березня 1956 року в с. Рахни-Лісові Шаргородського району Вінницької області в сім'ї робітників.

Після школи у 1973-1977 роках навчався в Одеському інституті народного господарства, за фахом – економіст-бухгалтер.

Трудову діяльність розпочав у 1977 році бухгалтером відділення сільгосптехніки у рідному селі. Потім перейшов працювати у радгосп ім. 9-ї Кримської Кавалерійської дивізії заступником головного бухгалтера. Згодом обійняв посаду головного бухгалтера, а з січня 1991 року – директора, славний професійний здобуток попередніх керівників Ксенишиного В.В., Віхора І.К., Семенюка А.І. – керівники, які у свій час наполегливою працею дали ростки для процвітання господарства.

Всяко допомагала новому директору його дружина Галина Миколаївна. На відповідальності Михайла Васильовича, було не тільки державне господарство, а й своє домашнє. Разом з дружиною виростили і поставили на життєвий шлях сина Василя і дочку Оксану.

*Коваль Михайло
Васильович – голова
правління держгоспу.
Фото 2000 р.*

Перших кілька років працівники держгоспу (таку назву дістав 70-річний радгосп) під керівництвом Ковалю М.В. тримались на плаву, щоб не затонути у надрах інфляції та безгрошів'я. Найпопулярнішим видом розрахунків на той час був бартер.

Але вже за підсумками 1996 року рахнянські працівники спрацювали значно краще, ніж за попередні роки.

Завдячуючи виробничій напрузі робітників, люди часом на одному ентузіазмі виконували доведені завдання. Але всі здобутки, хороші справи приховали проблеми безгрошів'я і неплатежі, котрі призвели до невтішних наслідків.

Вперше за весь час існування держгоспу рентабельність виробництва знизилась до мінус 4,6 відсотків. З'явилась фінансова заборгованість і перед постачальниками, і перед працівниками господарства.

Розуміючи ситуацію, що склалася і в державі, і у самому господарстві, його керівництво та основна маса працюючих не поклала рук.

Хороших результатів у праці домоглися чимало підрозділів.

Сумлінністю відзначався колектив бригади № 3, де бригадиром Володимир Кирилович Стеценко. Очолена ним бригада виконувала своє завдання на 155 відсотків. До когорти кращих працівників були віднесені Марію Качуровську, Степана Нестерука, Надію Сайнецьку, Євгенію Коновчук, Анатолія Синька та цілий ряд інших.

На 116 відсотків виконали своє завдання 1996 року працівники бригади № 4 під керівництвом Сергія Аркадійовича Мединського. В числі кращих працівників бригади варто відзначити Надію та Василя Козачко, Марію Алімову, Ольгу Рахматову, Людмилу Білоус, Надію Баранову.

Вперше за кілька років досяг планового показника і колектив бригади № 2, де бригадиром Олександр Миколайович Яцько. Серед кращих трудівників сумлінною працею відзначалися Галина і Петро Онуфрійчук, Катерина Станіславчук, Ольга Крива, Тетяна Гончарук, Валентина Іжаковська та інші.

Внаслідок реорганізації державних підприємств у березні 1998 року держгосп ім. 9-ї Кримської Кавалерійської дивізії було перейменовано в сільськогосподарське відкрите акціонерне товариство (СВАТ) ім. 9-ї Кримської Кавалерійської дивізії, яка входила до корпорації «Вінницясадвинпром».

Галина Миколаївна і Михайло Васильович Коваль. Фото 2006 р.

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

Назву посади директора радгоспу тепер змінено на голову правління. Коваль М.В. і далі очолював господарство під новою назвою.

Основною сферою діяльності СВАТ ім. 9-ї Кримської Кавалерійської дивізії є вирощування продукції садівництва та рільництва. Уже станом на 01.01.2005 року господарство працювало на 1800 га землі, у т. ч. під ріллею – 920 га, багаторічними насадженнями – 880 га.

У радгоспному саду. Справа: Тракторист Чубатий Е.М., бригадир Стеценко В.К., директор радгоспу Коваль М.В., головний агроном Коваль П.О.

У структурі товарної продукції плоди зерняткові та кісточкові займали близько 55%, ягідники – 5%, польова сівозміна (пшениця, ячмінь, соняшник, кукурудза, буряк та ін.) – 40%.

Щороку господарство вирощувало до 5 тис. тон яблук, 100 тон сливи, 40 тон суниці, 20 тон смородини, 10 тон горобини та ін. Протягом 2000–2005 років господарство за сприяння державної програми розвитку садівництва України посадило 86 га молодого саду. Дуже важкою та копіткою працею є вирощування посадкового матеріалу для майбутніх садів, яким також займаються в господарстві у підрозділі «плодорозсадник». Так, у 2004 році було вирощено 35 тис. дерев перспективних сортів яблуні, 15 тис. шт. саджанців смородини, 30 тис. шт. саджанців малини.

*Генеральний
директор
корпорації
"Вінницясадвинпром"
Семенюк А.І.
у сучасному
яблуневому саду.
Фото 2013 р.*

Також потрібно згадати і про великий внесок у добробут господарства працівників рільництва, якими щорічно вирощувалось близько 700 тон пшениці, 600 тон ячменю, 500 тон кукурудзи, 150 тон соняшнику та ін.

За нелегкі роки господарювання М.В. Ковалья силами господарства підтримувалась і соціальна сфера села. Держгосп у певній мірі допомагав селянам у газифікації села. Так, із 10,4 км газопроводу половину його вартості оплачено із власних коштів держгоспу.

На обласній виставці радгоспної продукції. Другий справа голова правління СВАО ім. 9-ї Кримської кавдивізії Коваль М.В. Фото 2003 р.

Коваль Михайло Васильович із сином Василем у молодому саду. Фото 2006 р.

При вкрай важких економічних та фінансових ситуаціях радгосп взяв на себе левову частку фінансування робіт при будівництві нового православного храму, який було відкрито і освячено восени 1998 року.

Храм став справжньою окрасою цього великого подільського села і, безперечно, являється центром відродження духовних начал для людей, котрі тут проживають та сповідують православ'я. Велика заслуга у проектуванні та технічному нагляді при зведенні храму належала Павлу Михайловичу Пустовіту. Люди вдячні цій людині за його безкорисливу допомогу.

За кошти держгоспу було відновлено роботу занедбаного цеху по виготовленню залізобетонних виробів.

Силами будівельників держгоспу і при безпосередній участі його голови правління Ковалю М.В. було складено при допомозі Черкаського проектного інституту проект реконструкції місцевого рахнянського парку, який займає понад 17 гектарів площі і закладений у той же період, коли будувався відомий на весь світ Софіївський парк в Умані.

Настала поступова руйнація всього того, що так важко в 30-х роках в Рахнах приживалось. Та не тільки в Рахнах. Нова влада оголосила у сільському господарстві так звану «земельну реформу».

*Давні друзі і колеги
директор
ПП "Водолій"
Коваль М.В. та
генеральний
директор корпорації
"Вінницясадвинпром"
Семенюк А.І.
перед збором
врожая.
Фото 2012 р.*

Альтернативними колективній та державній формі організації виробництва стають приватні та фермерські господарства.

Сама ж приватизація землі проведена владою так безвідповідально і безграмотно, що просто дивуєшся. Що мало на увазі керівництво держави, приймаючи відповідні законодавчі акти – посварити нас, посіяти ворожнечу на селі чи збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, підвищити добробут людей, укріпити незалежність держави? Якщо перше – то це вдалося, якщо друге...

Зрозуміло одне – не думали головами наші «масовики – витівники», коли проводили такі горе – реформи на селі. Для них було важливішим відібрати у селян землю, щоб згодом їхня ж Верховна Рада дала згоду скупити її у зuboжілих селян... Про якісь успіхи у господарюванні на селі говорити не доводиться.

В такій ситуації і при такому ставленні держави до села в цілому і довелось керувати радгоспом новому директору **Ковалю Михайлу Васильовичу**.

На жаль, настали часи, коли в минулому могутнє господарство імені 9-ї Кримської Кавалерійської дивізії перестало існувати. Недолугі теперішні державні закони дозволили розпаювати його. У 2006 році останній його керівник Михайло Васильович Коваль завершив керівництво. На базі радгоспу утворилися декілька приватних і фермерських господарств, доля яких у руках нових власників.

З архіву радгоспу ім. 9-ї Кримської кавалерійської дивізії

*Баранецький Володимир
шофер*

*Барништейн Марія
Сергіївна, робітниця,
ветеран війни і праці*

*Богутенко Павло
Філімонович,
тракторист*

*Божик Василь
Петрович, шофер
нагороджений орденом
"Знак Пошани"*

*Войцех Ольга
Антонівна, бригадир*

*Гейна Степан Іванович,
бригадир механізаторів,
засновник радгоспу*

*Деркач Олександра
Андріївна*

*Другак Михайло
Григорович, слюсар,
нагороджений орденом
Трудової Слави*

*Заводян Катерина
Андріївна*

*Івасюк Діана Іванівна,
продавець*

*Качурівський Василь
Степанович, тракто-
рист*

*Кисельов Архип
Евдокимович, бригадир.
Нагороджений орденом
Трудової Слави*

*Костинчук Василь
Михайлович,
тракторист*

*Костишин Леонід Гри-
горович, слюсар-раціо-
налізатор*

*Кравецький Микола
Васильович, шофер.
Нагороджений орденом
Трудової Слави*

*Марченко Евдокія
Олександрівна, агроном*

*Онуфрійчук Анісія
Ефремівна, доярка*

*Остапова Ганна
Михайлівна*

*Станіславчук Степан,
слюсар*

*Терлецька М.Д.,
робітниця*

*Тодоццак Ганна
Максимівна, бригадир*

Форостян Віра Яківна

*Шимко Лідія Іванівна,
ланкова*

*Шумило Іван
Трохимович, бригадир.
Нагороджений
орденом Леніна*

*Ними пишалися, їх шанували,
у них вчилися працелюбності,
відданості справі.*

*Це далеко не всі наші славні
трударі – рахняни, на яких
рівнялися у праці й у житті.*

Робітниці радгоспу із своїм бригадиром І. Т. Шумилом. Вересень 1967 р.

Рахня-Лісові – абрунова перлина Ноділля

Рахнянські дівчата в українському вбранні.

*На фото: Костишина Ганна Горд.,
Костишина Ганна Март.,
Другак Ганна М.*

*Феодосія Мартиновська
і Галина Кушнір.*

Фото 1950 р.

*Проводи в армію на "Ліківці" Миколи Онуфрійчука (3-й зліва).
На фото 1959 року добре видно хату Онуфрійчук Марії.*

Родина Другаків справляє весілля Другак Ганні Павлівні та Спірюгову Сергію Фроловичу. Фото 1957 р.

Наречені Микола і Валентина Фіалко. На фото добре видно весільне плаття і віночок нареченої та букет на сорочці нареченого. 1960-й рік

Рахнянський старожил Онуфрійчук Прокіп Кіндратович із своїми родичами.

*Наречені Микола Іванович і
Марія Петрівна Синько
в оточенні своїх друзок
та світилок*

Родина Шклярука Петра. Травень 1961 р.

Чорнобильські хтари над селом

Тривожною новиною увірвалася в спокійне життя рахнян звістка про аварію на Чорнобильській атомній станції у 1986 році, а те, що правда про події просочувалась невеликими порціями, породжувало значні домисли та недобрі передбачення. За кілька днів після аварії всі сільські криниці були облаштовані накриттям у вигляді будиночків, яке мало врятувати воду від впливу радіації. В загальному, життя мешканців села Рахни-Лісові, як і у всіх українців, із часу Чорнобильської аварії поділилося на два періоди: на «до» і «після».

Як показує сьогоднішній аналіз суспільного життя кінця 1980-х років, саме чорнобильське лихо стало відправною точкою новітньої історії України та початком кінця Радянського Союзу. Під впливом певних політичних сил наростає національний рух, формуються нові політичні сили, владі вже не вдається утримувати повну монополію в усіх сферах життя.

Однак, як свідчить безпристрасна статистика, саме два пост-чорнобильські роки стали найбільш вдалим за всю історію існування багатьох організацій та колективів, що функціонували в Рахнах-Лісових. Особливо це стосувалося радгоспу ім. 9-ї Кримської кавдивізії. Чистий прибуток радгоспу за 1986 рік становив понад мільйон карбованців, загальна рентабельність господарства – майже 50%. Село набирало обертів.

У ті роки у радгоспному виробництві було зайнято понад 700 чоловік, які були влаштовані постійною роботою. Крім цього сотні людей, в т.ч. студенти, працювали в сезон збору врожаїв.

Найпотужніший серед інших був загін трактористів та механізаторів – 120 чол., 60 водіїв, 22 працівники майстерні, понад 70 будівельників та ін.

Успіхи рахнян були помічені не лише в районі та області, але й на республіканському та союзному рівні.

Значну роль у зростанні господарської міцності радгоспу його адміністрація приділяла матеріальній зацікавленості своїх робітників методом системи заохочень та стимулювання. За сприяння місцевих профспілок постійно організовувалися туристичні поїздки працівників радгоспу та членів їх сімей. Членам профспілки надавались санаторно-курортні путівки та ін. Особливо ця добра справа організовувалася, коли профспілковий комітет очолював Павло Онуфрійчук, який згодом очолив сільську раду.

Рішенням уряду СРСР вся територія, що належала Рахнянській сільраді, була віднесена до Чорнобильської зони. Населення Рахнів було взято на облік чорнобильців, яким присвоєно певні різні категорії.

Кілька чоловік брали безпосередню участь у ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС.

**Список
прирівняних до інвалідів бойових дій
по Рахнівсько-Лісовій сільській раді
станом на 01.01.2014 р.**

Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Група інвалідності
Баландін Михайло Сергійович	1966	III
Гончарук Олександр Іванович	1965	II
Курдибаха Сергій Васильович	1965	II
Онуфрійчук Михайло Васильович	1938	III
Попов Павло Михайлович	1973	II

Від сушарки до плодозаводу

Село Рахни-Лісові здавна славилось своїми садами, які давали жителям необхідний дохід до сімейного і колгоспного бюджету. А тому в селі ще до і після війни працювали сушарки, якими володіли заготівельні організації. Тут діяла філія Тульчинської заготівельної контори, яка проводила всякі розрахунки за заготівлю різних фруктів, переробку (сушіння) та їх реалізацію.

У 1945 році на базі діючої філії розпочалось будівництво рахнянського плодозаводу. Вже в наступному році було збудовано консервно-сушильний та соковий цехи, які зразу ж розпочали свою роботу. Тоді ж запрацювала і контора плодозаводу.

Новозбудований плодозавод все ще належав Тульчинській заготконторі, але у 1960-му році було прийнято рішення Укоопспілки про добудову і реконструкцію заводу і вже у 1961 році новий плодозавод відокремився від Вінницької обласної споживчої спілки, до якої в ці роки належав, і отримав статус республіканського.

До цього часу в селі цей об'єкт називали сушаркою, але коли під час реконструкції було значно розширено котельню, встановлено дизельну електростанцію, відкрито новий консервно-томатний цех, водонапірну башту та ін., з тих пір об'єкт став носити назву – Рахнянський плодоконсервний завод. Продуктивність його становила 3,5 млн. плодовоовочевих консервних банок на рік. Важлива роль у організації усіх процесів на заводі належала його першому директору **Романюку Івану Романовичу**, який був родом із Тульчина.

В березні 1965 року колектив заводу очолив **Антонюк Федір Васильович**, який пропрацював на посаді директора понад десять років. Завод з року в рік поступово розширювався. Побудовано цех по переробці м'яса, соковий цех, де виготовляли натуральні соки із різних фруктів. Великою популярністю користувалися концентровані соки, які виготовлялися в окремо збудованому цеху. Чималий дохід до бюджету держави надходив від виробництва на заводі різних сортів вин. Для цього був побудований спеціальний винний цех.

Після Антонюка Ф.В. директором плодозаводу у 1975 році став **Кушнір Василь Іванович**, який керував колективом аж до 1991 року.

Завод настільки зміцнів, настільки розширився, що для його продукції не вистачало місць. А тому будувались нові склади для готової продукції. До них була підведена залізнична колія від місцевої станції. На заводі запрацювали новозбудовані холодильні установки.

За мікрофоном директор плодозаводу Василь Іванович Кушнір. Фото 1980 р.

Завод у тих роках виробляв понад 70 різних найменувань готової продукції. Її відправляли у всі куточки Радянського Союзу. Свою продукцію зі знаком якості заводчани експортували в Німеччину, Австрію, Югославію, Румунію і навіть у Японію, Китай, Канаду. Понад 400 працюючих на заводі справно одержували заробітну плату, дирекція всяко заохочувала своїх робітників преміями, туристичними та санаторно-курортними путівками

Біля закатного станка працівниця плодоконсервного заводу Марія Штефанська та її подруга фасувальниця Ольга Джулинська. Продукція заводу експортувалася у країни Європи, Азії та Близького Сходу.

тощо. Першим майстром плодоконсервного була Костинчук Євгенія Василівна, яка за сумлінну працю одержала орден Трудової Слави. Кращими працівниками в свій час були визнані Качуровський Микола Григорович, Кравець Ніна Федорівна та інші. З першого дня існування заводу на ньому працюють завідувача виробництвом Афоніна Лідія Дмитрівна, а начальник цеху Бороніна Валентина Миколаївна нагороджена медаллю «За трудову доблесть». Довгих 18 років працювала інженер-технологом Подолян Ольга Іванівна, сумлінно виконувала обов'язки бухгалтера Голищенко Ольга Федорівна, робітниці Мілякіна М.А., Шклярук І.В. та багато інших чудових працівників. Колектив заводу неодноразово нагороджувався похвальними грамотами району, області, республіки.

Роки незалежності принесли заводу неабиякі зміни, як і для усїєї держави України. Новим директором плодозаводу у 1993 році став **Михайло Павлович Ковальчук**, який родом із сусіднього села Сліди, що на Тиврівщині. Нелегко доводилось починати своє директорство новому керівнику. Настали роки незалежності, а це

Ковальчук Михайло Павлович

були ті роки, коли для потреб різних господарств, в т.ч. і плодозаводу, державою було обмежено усі види дотацій, допомоги та різного роду поставок. Але не дивлячись на труднощі, що склались в ті роки, завод працював. Михайло Павлович щодня шукав нові шляхи становлення підприємства, постійно дбав про його модернізацію, хоч це у тодішніх умовах роботи було досить не просто. Та все ж колектив заводу освоїв технологію випуску концентрованого яблучного соку, котрий реалізовувався у дальнє зарубіжжя. Згодом на заводі з'явився новий продукт – натуральний сік із моркви.

Кращі пакувальники плодоконсервного заводу Майя Андріївна Мельник та Елеонора Кузьмична Поперечна за роботою.

Отак, поступово, крок за кроком, колектив, очолюваний М.П. Ковальчуком, долав свої невеличкі висоти, впродовж кількох років тримався на плаву і прагнув вижити, сподіваючись на краще майбутнє.

У 2003 році на базі Рахнянського плодоконсервного заводу розпочало діяти ТОВ «Рахнянсько-Лісовий консервний завод» із працюючими робітниками у кількості 280 чол.

Директор Рахнянського плодоконсервного заводу Ковальчук Михайло Павлович (зліва), Літвін Леонід Семенович та ін. після чергової наради. Фото 2000 р.

Варто відмітити, що для потреб заводу Михайло Павлович організував своїх селян-земляків із с.Сліди, які передали свої земельні паї саме Рахнянському консервному заводу, і під його керівництвом там щороку вирощують овочі, щоб мати дешеву сировину, зайнятість робітників і не дочікуватись, поки хтось привезе кабачки, моркву чи помідори для переробки.

Саме такими методами і вижив завод, завдячуючи М.П. Ковальчуку. В Рахнах усі добре знають його і пам'ятають, що Ковальчук має понад 30 років стажу у споживчій кооперації, адже до заводу працював головою Рахнянського споживчого товариства, заступником голови Шаргородської райспоживспілки. Підприємство належало до обласної споживчої кооперації. У цій сфері працювала і його дружина Валентина. Подружжя виховало двох доньок – Аллу та Юлю.

Сім'я у них міцна і дружня.

Від зерносушки до «БАСМу»

На селі кожен справжній господар завжди думав наперед як не тільки виростити хліб на своєму полі, а й як його зберегти.

В Рахнах ще у 1928 році владою було прийнято рішення організувати при залізничній станції пункт по заготівлі зерна від населення та колгоспів. Для цього були збудовані три дерев'яні склади та зерносушка. Згодом цей пункт став носити назву «Заготзерно».

Підприємство з часом розрослося, особливо у післявоєнні роки, коли його очолив директор **Яцюк Ксенофонт Тихонович**. За його керівництва було збудовано кам'яні склади, а також обширні цементовані площадки, де в гарячу пору прийому зерна тимчасово зберігалась велика його кількість. Тоді ж було збудовано велике приміщення для зберігання кукурудзи в качанах. При «Заготзерно» діяла новозбудована лабораторія, у новій конторі працювала бухгалтерія.

Потреба у збереженні зерна для держави була велика. Сюди з 1946 року почали прибувати різні машини та інвентар. До складів, де зберігалось зерно, було проведено залізничну колію. Держава виділяла великі кошти для потреб та розширення площ для зберігання зерна.

Довгий час директором «Заготзерно» працював Сокольвак Устим Якович. За його ініціативи на кошти держави будувався потужний елеватор.

Рахнянський елеватор

У лабораторії елеватора якість зерна визначають О.І. Браславська (справа) і С.П. Войтенко. Фото 1984 р.

Працівник елеватора ветеран праці А.М. Другак. Фото 1982 р.

Гарною прикрасою села став новозбудований у 1983 році сучасний елеватор, потужністю у 150 тисяч тон зерна. Тут воно сушилось і зберігалось.

В свій час на цьому підприємстві працювали ветерани праці:

Костишин К.Л., Волинець І.С., Волинець І.Р., Бегус Ф.Л., Безп'ятчук М.Т. та інші.

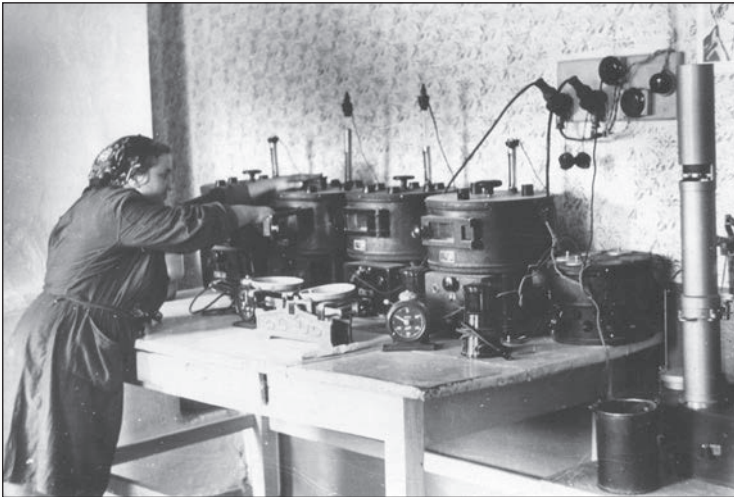
Колектив, що працював уже у новозбудованому елеваторі, довгий час очолювала його директор Городенко Алла Сафронівна.

Для Рахнів-Лісових новий елеватор став «будовою століття». Самі рахняни називали цю будову «БАМом».

В даний час елеватор носить назву Рахнянського зерноскладу і очолює його **Олександр Олександрович Бідюк**.

Після кількаразової приватизації його власником став французький підприємець. На підприємстві працюють 78 чоловік на постійній основі та 25 – за договорами-контрактами. До їх послуг їдальня на 100 посадочних місць, у якій обіди та продпайки видаються безкоштовно, душові кабінки, за користування якими плату не беруть. Торік середня місячна зарплата склала 1850 гривень, за оренду землі до бюджету Рахнівсько-Лісової територіальної громади склад перераховує щорічно понад 150 тисяч гривень. На базі Рахнянського зерноскладу проходять різні наради, семінари та інші заходи на міждержавному рівні.

*Проведення лабораторного аналізу на вологість зерна.
Фото 1976 р.*

*Заготзерно.
Механізована погрузка кукурудзи.
Фото 1976 р.*

На знімку: керівник Рахнянського зерноскладу товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) "Луї Дрейфус Комодітіз Україна ЛТД" Олександр Бідюк (крайній праворуч) відкриває третій щорічний "Всесвітній день безпеки ЛДКУ". Поруч – заступник генерального директора ТОВ "Луї Дрейфус Комодітіз Україна ЛТД" Сергій Кирилюк, директор з розвитку центрального офісу компанії "Луї Дрейфус Комодітіз Україна ЛТД" (Женева) Гай Хог і Рахнівсько-Лісовий сільський голова Анатолій Манзюк. Фото 2012 р.

Виступає хор Рахнянського елеватора. Фото 1985 р.

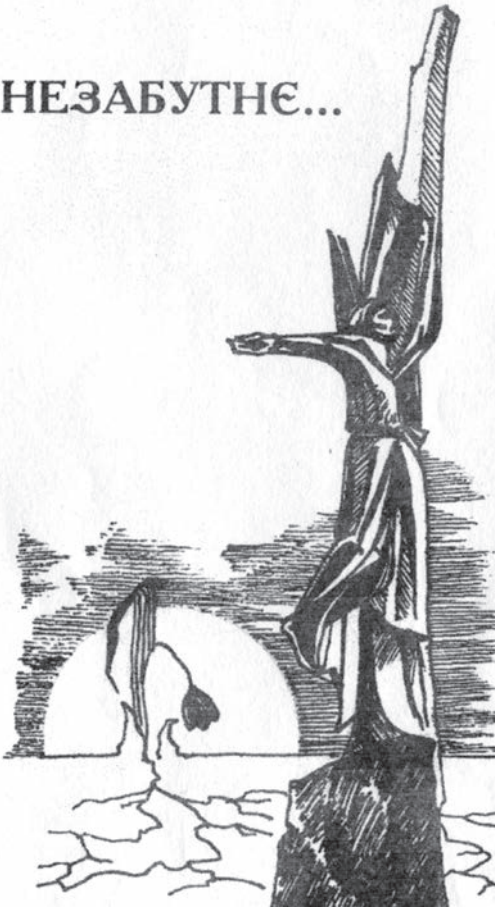
Незабутній Афган

*Часто афганцю не спиться від ран,
Ой, як багатий він думами тими.*

*В котре пригадує злючий Афган
Й гори, в котрих полягли побратими.*

Юрій Кірілов

НЕЗАБУТНЄ...

Не обминула Рахнів-Лісових війна в Афганістані. Йшли наші хлопці служити до збройних сил СРСР, а попадали в «гарячу» точку Афгану.

Таких точок на земній кулі для радянських солдатів було багато: Угорщина, Чехословаччина, Сірія, Лівія, Югославія, Куба, В'єтнам, Корея, Монголія, Єгипет, Ліван, Ліберія, Ангола, Ірак та інші. «Гарячими» їх називали тому, що там посправжньому лунали постріли, вибухали бомби і снаряди, підривались на мінах. Це був для наших хлопців такий собі «інтернаціональний обов'язок», де лилась кров і гинули зовсім молоді люди. За що? За кого?

Йшли наші хлопці з села в армію і кожен з проводжаючих говорив: «Аби не в Афганістан!». Потім вони повертались. Хто як міг: одні живими, другі – в цинкових домовинах.

Через страхітливі жорна цієї чужої нам війни пропущено понад 3-х тисяч вінничан. Багато з них прийшли додому інвалідами, а 167 взагалі не повернулись до своїх домівок живими.

Печальна статистика до Рахнів доходила з навколишніх сіл:

Джурин – Яковишин,
Хоменки – Костюк,
Руданське – Дяков,
Перепільчинці – Стаднійчук,
Шаргород – Захандревич.

Довелось побувати у жорнах афганської війни тринадцятьом нашим хлопцям – рахнянам.

Список

воїнів-інтернаціоналістів (афганців) по Рахнівсько-Лісовій сільській раді.

Байдак Володимир Григорович – 1961 року народження,
Глова Євгеній Миколайович – 1960 року народження,
Гончарук Олександр Петрович – 1965 року народження,
Гавінський Анатолій Борисович – 1963 року народження,
Гуцол Микола Михайлович – 1969 року народження,
Деримарко Микола Павлович – 1954 року народження,
Козловський Віктор Георгійович – 1961 року народження,
Рудик Михайло Володимирович – 1967 року народження,
Сірук Василь Іванович – 1968 року народження,
Трачук Олег Олександрович – 1968 року народження,
Чайка Петро Юрійович – 1967 року народження,
Шахов Сергій Михайлович – 1959 року народження.

Довелось служити в Афганістані і 19-річному рахнянину Ніколайчуку Геннадію Володимировичу.

Ніколайчук Геннадій Володимирович

*Ніколайчук Геннадій
Володимирович.
Фото 1987 р.*

Народився він у 1968 році в селі Рахни-Лісові. Дитячі та шкільні роки у Геннадія пролетіли, як і у всіх його ровесників – залпом. Піонер, комсомолец, школа – все, як у інших. Він активний учасник шкільних та сільських спортивних змагань, відзначався старанністю у суспільно-корисній праці, користувався авторитетом і повагою серед товаришів та старших.

У ряди збройних сил СРСР на дійсну строкову службу призваний 17 травня 1987 році Шаргородським райвійськкоматом. Через півроку рядовий Ніколайчук Г.В. уже служив у Афганістані.

В одному із боїв з душманами Геннадій був важко поранений, вивезений з поля бою, лікувався у військовому шпиталі. Але, на жаль, дуже серйозною виявилася рана... 7 червня 1988 року Геннадія не стало...

За виконання бойового завдання, пов'язаного із так званим «інтернаціональним обов'язком» Ніколайчук Геннадій Володимирович нагороджений Орденом Червоної Зірки (посмертно). Похований 12 червня 1988 року у с. Рахни-Лісові.

Жмеринчанин Іван Залокоцький писав вірша про Геннадія Ніколайчука.

Свій Хрест і службу гідно ніс

В Рахнах Лісових народився
В простій робітничій сім'ї.
Навчався, в радгоспі трудився,
Вирішував справи свої.

Та час підійшов і повістку
Вручає йому військкомат.
Почесний обов'язок - військо.
Відправили у Ашхабад.

Здобув спеціальність військову –
Геннадій навідником став.
Ніс чесно він службу строкову
І промахів не допускав.

В листопаді звістку погану
Приніс рядовому комбат:
В десантні війська, до Афгану!
Та духом не падав солдат.

В листах заспокоював маму
І Аллу - рідненьку сестру.
Афганську він спрощував драму:
– Я всі негаразди зітру!

Мені тут чудово служити,
Захоплюють гори мене.
А вам не потрібно тужити,
Моя служба швидко мине.

Любуюсь, як сонце тут сходить,
Погода – як влітку у нас.
Здоров'ю нічого не шкодить...
В думках я завжди серед вас.

Стараюся вас не підвести
І першим крокую в строю.
Повірте, **нестиму із честю**
Свій Хрест я і службу свою!

Та рідні усе розуміли:
Так пише, жаліє ж бо їх.
Вони від тривоги тремтіли.
Забули про радість і сміх.

А там, у далекім Афгані,
Жорстока гриміла війна
І справи складались погані...
Хіба ж то солдатів вина?

У квітні наступного року
Підрозділ отримав наказ:
Здійснити облогу широку
Душманського шляху і баз.

Спочатку було все спокійно...
Зненацька піднялась стрільба.
І бій закрутився стихійно,
Проклятою стала доба!

*Ніколайчук Геннадій
Володимирович.*

Гуділо, ревлло й свистіло!!!
Геннадій прицільно стріляв...
Та раптом всередині тіла
Неначе вогонь запалав...

Зі смертю в шпиталі боровся
Два місяці мужній юнак.
Та сили покинули хлопця...
У муках помер наш земляк.

Спекотного літа ховали
Героя в Рахнах Лісових.
Серця біль і горе стискали,
А скроні вкривав білий сніг!..

*Олену Іванівну Ніколайчук – маму покійного
Геннадія – часто навідують його
друзі – афганці.*

Сірук Василь Іванович

*Байдак Володимир
Григорович*

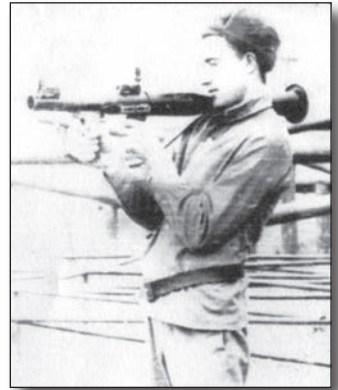
Майже усі рах-
нянські афганці на-
родились у 60-х роках
минулого століття. На
їх долю випало ви-
конувати інтернаціо-
нальний обов'язок у
Демократичній респуб-
бліці Афганістан.

Такий же обов'язок
виконували наші рахня-
ни, перебуваючи у ін-
ших країнах. Серед них:

Андрушак Іван Йо-
сипович – 1941 року на-
родження (Чехословач-
чина),

Богутенко Павло
Філімонович – 1941 року
народження (Чехослова-
ччина),

Дубій Федір Федо-
рович – 1938 року на-
родження (Чехословач-
чина),

*Глова Євгеній
Миколайович*

*Рудик Михайло
Володимирович*

Пам'ятник полеглим в Афганістані (м. Вінниця)

Емблеми з афганською символікою

Про свого земляка Геннадія Ніколайчука (на картині) розповідають відвідувачам краєзнавчого музею завідуючі бібліотеками Лідія Бондарчук (справа) та Любов Криштофор.

В день Захисника Вітчизни рахняни воїни-афганці не забувають свого побратима Геннадія Ніколайчука. Фото 23 лютого 2008 р.

Рахні-Лісові – абрунова перлина Жоділля

Мулярчук Іван Захарович – 1949 року народження (Чехословаччина),
Мотузяник Анатолій Васильович – 1949 року народження (Куба),
Федчишин Петро Васильович – 1935 року народження (Чехословаччина),

*Засідання членів клубу воїнів-інтернаціоналістів.
23.02.2012 р.*

датські будні, які їм довелося перетерпіти, виконуючи невідомо чію забаганку – захопити силою чужу землю.

А учасники чехословацьких подій згадують, як місцеві жителі – чехи викрикували у слід радянським воїнам у 1968 році: «Отец – освободитель, а сын – захватчик!».

З давніх-давен відомо, що ніхто і ніколи своєї землі так просто не віддавав. Не віддали її і афганці. За що ж віддав своє молоде життя Геннадій Ніколайчук?

Чужа то була війна, не наша. І прокляті народом лишились ті, хто її розпочав.

Клим Іван Васильович – 1936 року народження (Чехословаччина).

Було і є про що повідати учасникам афганської та інших воєн учням і дорослим у селі. На зустрічах з ними, які організують учителі та актив села, вони розповідають про нелегкі сол-

Відкритий урок у школі № 1 за участю воїнів-інтернаціоналістів, присвячений пам'яті Геннадія Ніколайчука.

Нова доба - доба незалежності

*Кожен несе у житті свій хрест:
І той, хто зберіг, і той, хто втратив честь,
І той, хто лукавив й хто правду казав,
І той, хто сидів й хто доноси писав,
І той, хто молився, й той, хто вбивав,
І той, хто трудився, і той, хто все крав,
І той, хто в житті сам висот досягав,
І той, хто за гроші усе купував,
І той, хто від роду свого відвернувся,
І той, хто здалеку в свій край повернувся.*

Л. Антонієва

Із початком 1990-х років і колективні, і приватні господарства українців накрыла потужна хвиля економічної кризи перехідного періоду. Переорієнтація народного господарства молодій незалежній Українській держави з планової на ринкову економіку, недолугі та непрофесійні реформи в сільському господарстві боляче вдарили по економічному розвитку колективного радянського господарства, по настроях та матеріальному становищу рахнян. Спочатку всіх накрыла хвиля відсутності найнеобхідніших товарів широкого вжитку, введення талонів, кілька грошових реформ, внаслідок яких багато селян втратили значні суми своїх заощаджень, які вони збирали десятиліттями. Далі розпочалися енергетичні кризи, коли по кілька годин на добу села тонули в повній темряві; загострилася потужна бензинова криза, балон газу коштував чи не більш, як півмісячна зарплата. Найтривалішою була криза неплатежів, коли по кілька місяців члени радгоспу, працівники соціальної сфери села та інших працюючих підприємств, що діяли на той час у Рахнах, не отримували заробітної плати, яку за цей час ще й з'їдала потужна інфляція.

Значного скорочення фінансування зазнала соціальна сфера села. У 1995 році у Рахнянській лікарні скоротилися лікарняні ліжка, а згодом її планували реорганізувати у сільську лікарську амбулаторію, але завдяки могутній хвилі протесту населення села, а також мешканців сусідніх шести сіл, що обслуговувалися Рахнянською лікарнею, вона вистояла, і тепер

успішно функціонує як філія терапевтичного відділення Шаргородської ЦРЛ; два дитячі садочки, які діяли на території села, перестали фінансуватися; зазнали скорочення інші установи села. Кардинальних змін зазнало і радянське господарство (радгосп). Його неодноразово перейменовано у різні найменування, але від зміни назви господарства становище на краще не настало. Відбувається розпаювання земель, внаслідок чого значна частина угідь виводиться із сівозміни та передається у власність під городи, а частина розпайовується між членами спілки та пенсіонерами. Але найстрашніше, що розпайованню підлягали сотні гектарів плодкових садів. У середньому на кожного спілчанина припало по 2 га землі.

І якщо на перших порах земельна реформа пробудила одвічний селянський інстинкт мати землю в приватній власності, то подальша невідповідність у ціноутворенні на паливно-мастильні матеріали, сільськогосподарську техніку та закупівельні ціни на аграрну продукцію поглибили кризу. В Рахнях появилися орендатори: і свої, і заїжджі. Утворилося кілька фермерських господарств. Основна маса рахнянського населення по-справжньому захвилювалася.

Добре усвідомивши за добу незалежності те, що зміна політичної влади нічого доброго не приносить в їхнє життя, перебуваючи в стані постійного зниження життєвого рівня, гіперінфляції, нестабільності у суспільстві при фактичній відсутності збалансованої, продуманої економічної політики, нарощення напруженості, пов'язаної з періодом первісного нагромадження первісного капіталу, з розгулом «дикого капіталізму», рахняни досить швидко зорієнтувалися і почали виживати, розраховуючи лише на свої сили. Одні змушені значно збільшити розмір домашнього господарства на продаж, інші – розвитком торгівлі, якась частина – пошуком заробітків у ближньому чи й дальньому зарубіжжі. Працюючи із постійним напруженням фізичних сил, сільські родини домагаються зросту свого матеріального добробуту, із віковичною селянською мудрістю та терпеливістю переборюють усі труднощі.

На фоні численних, переважно негативних змін доби незалежності, селяни усвідомили, що саме від міцності місцевого агропідприємства, орієнтованого як на розвиток власної потужності й економічної міцності, так і на добробут кожного члена колективу та села в цілому, за великим рахунком, і залежить майбутнє свого села. Віра ця ще більше посилювалася спостереженням за тими втратами, що їх понесли сусідні, колись також міцні колективні господарства, які не

витримали реформ, зазнали розпаювання та розбазарили і знищили колективне майно... Серед таких господарств опинилися колись могутній Мурафський колгосп, Дербчинський цукрозавод, Дербчинський радгосп та інші.

Із великою недовірою та острахом очікують рахняни Закону про переведення землі у вільний продаж. Зокрема непокоять їх чутки про прихід приватних інвесторів, орієнтованих насамперед на задоволення своїх майнових інтересів, отримання надприбутків за будь-яку ціну й у будь-який спосіб.

Жосада сільського голови

При таких нелегких життєвих обставинах прийшлося працювати сільським головам Рахнів-Лісових Онуфрійчуку Павлу Михайловичу, Лазару Григорію Михайловичу, Ругляку Миколі Володимировичу, Манзюку Анатолію Миколайовичу.

Рахнівсько-Лісова сільська рада. 2013 р.

Урочисте засідання присвячене 50-м роковинам створення СРСР. За трибуною О.К. Бідюк. У перших рядах президії: Буров С.Н., Віхор І.К., Соколювак У.Я., Рильський С.Л. – голова сільради (в центрі), Яцюк Т.К., Марченко Г.К., Коваль Б.К., Ксенишин В.В. Фото 1972 р.

Голова сільської ради (1985-1994 рр.) Марія Мойсеївна Ратушняк.

Мітинг біля пам'ятника загиблим воїнам у День Перемоги. В центрі голова сільської ради Марія Мойсеївна Ратушняк.

*Депутати та члени виконкому Рахнянської сільської ради.
Фото 1980-х років.*

*Члени Добровільної Народної Дружини (ДНД) перед прийняттям присяги
біля пам'ятника воїнам села. Фото 1982 р.*

*Голова сільської ради
Космина О.К. (справа)
постійно проводила
в життя нові радянські
обряди. Фото 1980 р.*

*Перед своїми
виборцями звітує
голова сільради
Павло
Михайлович
Онуфрійчук*

*Ругляк Микола
Володимирович – голова
сільської ради 2002-2006 рр.*

Покладання квітів до підніжжя пам'ятника загиблим воїнам-землякам у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. 9 травня 1985 р.

За всі роки існування сільської ради в селі Рахни-Лісові її керівництво досить часто змінювалось, особливо у 20-30-х роках минулого століття. Пропонуємо читачам список голів Рахнянсько-Лісової сільської ради за період з 1921 року по даний час.

Роки	Прізвище, ім'я та по-батькові
12.01.1921	Тодошак Максим Ісаакович
1922	Бабич Федір Андрійович
29.10.1922	Костинюк Василь Онуфрійович
1923-1926	Кулик Антон Степанович
1927-1928	Гапа Петро Степанович
1929-1933	Синько Дмитро Левкович
1933-1936	Гуцол Іван Семенович

1937-1941	Грушовий Володимир Романович
Березень 1944	Воляник Михайло Павлович
Травень 1944	Бондар Дмитро Тодосійович
Січень 1945	Гуцол Іван Семенович
1946-1955	Ястремський Феодосій Маркович
1956-1959	Галушин Семен Степанович
1959-1965	Пірус Філімон Савович
1966-1975	Рильський Семен Львович
1976-1984	Космина Олександра Климентіївна
1985-1994	Ратушняк Марія Мойсеївна
1994-1998	Онуфрійчук Павло Михайлович
1998-2002	Лазар Григорій Михайлович
2002-2006	Ругляк Микола Володимирович
2006 по д.ч.	Манзюк Анатолій Миколайович

*Манзюк Анатолій
Миколайович*

Долю останнього сільського голови Анатолія Миколайовича Манзюка визначив випадок. Так склалось, що після закінчення Рахнянської середньої школи 18-річний юнак став стаціонарним студентом Одеського технологічного інституту. Але навчанню завадила служба в рядах Збройних Сил СРСР. Після закінчення служби Анатолій Миколайович повернувся в село і працював на Рахнянському елеваторі вантажником сипучих товарів. Згодом перейшов на роботу до рахнянського плодоконсервного заводу на посаду інженера по техніці безпеки. Одночасно, уже заочно, навчався у Одеському технологічному по спеціальності технолога, де й звела його доля із супутницею по житті Ларисою Іванівною. Оселилася молода сім'я у Рахнах. Обоє трудилися: він секретарем сільської Ради, вона у сільському будинку культури, потім касиром при комбінаті комунального господарства, бухгалтером сільської ради.

Протягом багатьох років роботи до Анатолія Миколайовича прийшов організаторський досвід. Дуже знадобився досвід роботи з людьми. І коли в селі у 2006 році відбувалися вибори сільського голови,

жителі села віддали перевагу саме Манзюку Анатолію Миколайовичу. Згодом, вже у 2010 році його знову обирають сільським головою.

У своїй безпосередній роботі сільський голова опирається на депутатський корпус, сільських активістів, керівників місцевих підприємств, організацій та установ. Про досвід роботи тамтешнього голови неодноразово розповідалося в районній газеті «Шаргородщина».

Вагомі здобутки голови у вирішенні найважливіших питань забезпечення життєдіяльності однієї з найбільших територіальних громад району наяву. Це і відновлення роботи дитячого садка на 110 місць, і ремонт доріг після прокладання вуличних газових мереж протяжністю 60 км, на що використано понад 3000 тон твердих матеріалів, і створення умов роботи колишнього універмагу, і переобладнання колишньої, сьогодні недіючої, нафтобази на деревообробний цех, і поліпшення водопостачання по селу, і надання населенню ритуальних послуг, і забезпечення вивозу сміття з території села та багато інших, на перший погляд, не значимих для села робіт. Важливішою була робота голови по розпаюванню земель СВАТ ім.9-ї Кримської кавалерійської дивізії. Але найважливішим і найважчим завданням перед Манзюком є закінчення газифікації села. Ситуація складається уже кілька років поспіль не на користь рахнян. До домівок газопроводи підведені, а до села, на жаль, ні. У вирішенні цієї проблеми задіяні і місцеві, і районні, і обласні гілки влади. Але конкретно питання закінчення газифікації села мусить вирішити держава, виділивши чималі кошти на будівництво газорозподільної станції.

Наразі цим питанням сільський голова і займається найбільше. У полі зору голови та активу села – життя населеного пункту у всій його багатогранності. Питання це складне. Анатолій Миколайович вміє працювати з людьми, спрямовує діяльність ради на те, щоб село з кожним роком ставало кращим. Його життєве кредо звучить так: "Дорогу здолає той, хто йде". За цим принципом і живе сільський голова – Анатолій Манзюк – людина неспокійна, ділова, енергійна, котра рухає громаду вперед, опираючись на громаду.

Стан справ територіальної громади села добре видно, ознайомившись із паспортом Рахнівсько-Лісової сільської Ради.

ПАСПОРТ
територіальної громади Рахнівсько-Лісової сільської ради
станом на 01.01.2014 р.

1. Населений пункт с.Рахни-Лісові розташований за 37 км. від районного центру.

2. Територія.

Всього 5796,8 га

в т.ч.: земель державної власності 5727,57 га;
земель комунальної власності 0 га;
земель приватної власності 69,2332 га.

Площа населених пунктів 804,53 га,

в т.ч.: державна власність 735,29 га;
комунальна власність 0 га;
приватна власність 69,2332 га.

3. Населення

Всього, чол.	5004
дітей дошкільного віку	251
дітей шкільного віку	766
громадян пенсійного віку	1625
працевдатне населення	2392
кількість працюючих на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності та господарювання	962

4. Всього населених пунктів – 1, в ньому:

	01.01.2010 р.	01.01.2011 р.	01.01.2012 р.	01.01.2013 р.
Кількість дворів	1998	1987	1926	1918
Кількість населення	5004	4997	4996	4978
В т.ч.				
дітей дошкільного віку	251	243	291	296
дітей шкільного віку	766	742	640	621
громадян пенсійного віку	1696	1627	1632	1643
Кількість померлих		74	70	72
Кількість народжених		50	70	49

5. Рахнівсько-Лісова сільська рада утворена у 1921 році.
Відстань до найближчої місцевої ради 12 км. (Юліямпільська сільська рада).

6. Кількість виборців – 3950 чол.

7. Сільський голова – Манзюк Анатолій Миколайович.

Дата народження – 08.03.1967 року.

Освіта – вища.

Спеціальність за освітою – інженер-технолог.

Суб'єкт висування – партія «Сильна Україна».

Обраний з 3-х кандидатур у 2010 році.

Отримав 69% голосів виборців.

Обраний вдруге.

8. Секретар ради - Свиридова Ольга Григорівна.

Дата народження – 12.03.1962 року.

Освіта – вища.

Спеціальність за освітою – вчений агроном.

Дата обрання секретарем ради – 2011 рік.

Обрана вдруге.

9. Всього депутатів ради – 26.

10. Постійні комісії ради.

Назва комісії	Кількість депутатів	Прізвище, ім'я, по-батькові голови комісії	Посада та місце роботи голови комісії
Комісія з питань регулювання земельних і майнових відносин, будівництва, промисловості, транспорту	9	Манзюк Микола Артемович	Пенсіонер
Комісія з питань бюджету та соціально-економічного розвитку	8	Бондарчук Лідія Василівна	Рахнівсько-Лісова дитяча бібліотека, завідувача
Комісія з гуманітарних питань та соціального захисту населення	9	Волинець Тетяна Анатоліївна	ФРП

11. Склад виконавчого комітету ради (крім голови та секретаря ради)

№ з/п	Прізвище, ім'я, по-батькові	Посада та місце роботи
1.	Білозор Анатолій Іванович	Головний лікар дільничної лікарні

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

2.	Бідюк Олександр Олександрович	Завідуючий зерновим складом ТОВ «Луї Дрейфус Україна ЛДД»
3.	Бромірський Василь Петрович	Головний санітарний лікар ветеринарної лікарні
4.	Баланчук Валентина Володимирівна	Медсестра дитячого садка № 2
5.	Волоха Григорій Григорович	Директор ТОВ «ТАСМАН»
6.	Вельган Євгеній Олександрович	Директор Рахнівсько-Лісової ремонтної мехмайстерні
7.	Горобець Віталій Олексійович	Директор ЗОШ I-III ст. № 1
8.	Горденко Алла Сафронівна	Пенсіонерка
9.	Ковальчук Михайло Павлович	Директор ПП «Рахнівсько-Лісове»
10.	Рябець Євгеній Вікторович	Фізична особа – підприємець
11.	Залізняка Людмила Вікторівна	Директор ЗОШ I-III ст. №2
12.	Галета Андрій Миколайович	Голова фермерського господарства

12. Структура земельного фонду.

№ з/п	Територія сільської ради	Га	Оренда
	Територія, всього у тому числі:	5796,8	128,6138
1.	Сільськогосподарські угіддя	2764,8	63,0582
2.	Рілля	1472,9	
3.	Ліси та інші лісо вкриті площі	2478,4	
4.	Забудовані землі	301,92	
5.	Ставки, які знаходяться - на території села - за територією села	19,18 13,1 6,0840	6,0840

13. Підприємства та організації, які функціонують в селі Рахни-Лісові Шаргородського району:

Залізнична станція Рахни – (начальник станції – Байдак М.І.),
 ТОВ «Луї Дрейфус Україна ЛТД» (керуючий Бідюк О.О.),
 ТОВ «Рахнянський консервний завод» (директор Перонков О.П.),
 СПВАТ Рахнянська маш. майстерня (голова правління Вельган Є.О.),
 Рахнянський Паливний склад (директор Семенюк О.А.),

Могилів-Подільський лісосклад ст. Рахни (завідуючий Медведкін Л.І.),
загальноосвітня школа № 1 І-ІІІ ст. (директор Горобець В.О.),
загальноосвітня школа № 2 І-ІІІ ст.(директор Залізняк Л.В.),
дитячий садок № 1 (завідуюча М'ялковська Н.М.),
дитячий садок № 2 (завідуюча Зарічняк Л.М.),
дільнична лікарня (головний лікар Білзор А.І.),
Будинок культури (директор Козловський Б.М.),
Бібліотека для дорослих (завідуюча Криштофор Л.Є.),
Бібліотека дитяча (завідуюча Бондарчук Л.В.),
Відділення поштового зв'язку (завідуюча Стрільчук Є.В.),
Відділення Укртелекому (директор Гринчак А.В.),
СП побутокмбінат «Силует».

Фермерські господарства:

ПП «Водолій» (керівник Коваль М.В.),
«ВІН» (керівник Басюк В.М.),
«РіА» (керівник Галета Р.С.),
«Садівник» (керівник Коваль В.М.),
«Володар» (керівник Коваль Ю.П.),
«Яблунька»(керівник Семенюк О.А.),
«Стимул» (керівник Яковишин М.В.),
«САМ+ЛТС» (керівник Ругляк А.М.),

Магазини і кафе:

Кафе «Наталі» (підприємець Пилипчук Н.М.), вул. Леніна,
Магазин «Чайка» (підприємець Чайка Ю.П.), вул. Леніна,
Кафе-бар «Орхідея» (підприємець Шахніярова Ж.Р.), вул. Леніна,
Кафе «ШАФО» (підприємець Шахніяров А.Ф.), вул. Леніна,
Кафе-бар «Фортуна» (підприємець Панченко А.Б.), вул. Леніна,
Кафе-бар «Поділля» (підприємець Гречина В.Н.), вул. Леніна,
Магазин «Руслана» (підприємець Галета Р.С.), вул. Гагаріна,
Магазин «Олена» (підприємець Роздорожна В.), вул. Гагаріна,
Магазин «Поділля-2» (підприємець Волинець Н.А.), вул. Леніна,
Магазин «Продукти» (підприємець Берегулько О.І.), вул. Леніна,
Магазин «Запчастини» (підприємець Семенюк О.А.), вул. Гагаріна,
Магазин «Світанок», вул. Гагаріна,
Магазин «У Петровича» (підприємець Костюк О.П.), вул. Леніна,
Кафе-Магазин (підприємець Ковальчук В.В.), вул. Леніна,
Магазин «Господар» (підприємець Бромірська Т.А.), вул. Гагаріна,
Кафе-бар (підприємець Цигарлаш К.Г.), вул. Гагаріна,
Кафе-бар «Домашня кухня» (підприємець Плачков О.Г.), вул. Гагаріна,
Магазин «Світ подарунків» (підприємець Шахніярова Ж.Р.),

Магазин «Ангеліна» (підприємець Татарчук В.М.),
Магазин «Школярник» (підприємець Татарчук В.М.),
Торговий центр (підприємець Степаненко В.А.),
Магазин «Продукти» (підприємець Кравчук В.М.), вул. Гагаріна,
Магазин господарчий (підприємець Костинчук О.П.), вул. Вчительська,
Магазин (підприємець Панченко В.Б.), вул. Привокзальна,
Магазин (підприємець Городовий В.О.), вул. Леніна,
Магазин «Продукти» (підприємець Гавінський А.Б.),
Кафе «Затишок» (підприємці Волошенюк В.В., Кубенко І.В.),

Підприємства виробничо-комерційної діяльності

Підприємство по обробці деревини (приватний підприємець Клименко М.П.),

Цех по обробці деревини (приватний підприємець Рябець В.В.),
Цех по обробці деревини (приватний підприємець Боднар С.М.),
Цех по виробництву залізобетонних конструкцій (Дикий В.В.).

14. Освіта.

	Кількість	Розрахункова кількість місць	Всього вчителів, вихователів	Всього учнів, дітей
ЗОШ І-ІІІ ст.	2	1000	65	756
Діючих дошкільних закладів	2	130	23	130

15. Заклади культури.

Будинки культури – 1.

Бібліотеки – 2.

16. Спортивні заклади та споруди.

Стадіони – 2.

Обладнані майданчики – 2.

17. Основні історичні та історико-архітектурні пам'ятки.

– Парк–пам'ятка садово-паркового мистецтва кінця ХІХ століття, площею 17га.

– Пам'ятний знак на честь перемоги російських військ над турками у війні 1787-1791 років (поставлений за часів Катерини ІІ).

18. Соціально-економічні проблеми і пропозиції стосовно їх вирішення.

– Завершення газифікації села.

– Капітальний ремонт водогону села.

– Ремонт сільських доріг.

*Андрій Галета,
голова ФГ "РiА", депутат
районної ради.*

*Член виконавчого комітету
сільської ради, зав. зерновим складом
ТОВ "Луї Дрейфус Україна ЛТД"
Бідюк Олександр Олександрович.*

*Рахнівсько-Лісовий сільський голова
Анатолій Манзюк (справа) і депутат
сільської ради Володимир Рябець.*

*Капітан міліції Олександр
Іванович Коваль – дільни-
чий міліціонер*

Звіт сільського голови Манзюка А.М. перед селянами. В президії: секретар сільради Свирида О.Г., депутат сільської та районної ради Галета А.М., голова районної ради Павельський В.О.

Колектив працівників сільської ради. Фото 2011 р.

Ветеранів війни вітає сільський голова Анатолій Манзюк.

Зустріч ветеранів війни у День Перемоги. Зліва направо: Кондратюк П.О., Свиридов Г.В., Опальницький І.Й. Фото 2010 р.

Рахнянські учасники свята до Дня Незалежності у райцентрі. 2012 р.

Координаційна рада за участю голів сільських рад у Рахнах-Лісових.

*Голова сільради Ругляк М.В., зав. бібліотекою Бондарчук Л.В.
під час проведення в Шаргороді свята Дня Незалежності. Фото 2002 р.*

Відомі правознавці – вихідці із Рахнів-Лісових: Жмеринський міжрайонний прокурор Семенюк Володимир Анатолійович, декан Одеського Національного університету Тодоцк Олег Володимирович,

**Список
багатодітних сімей по Рахнівсько-Лісовій сільській раді
станом на 01.01.2013 рік**

№ з/п	Прізвище, ім'я, по-батькові членів сім'ї
1.	Мати: Костинчук Валентина Юріївна 1981 р.н. син: Лесних Олександр Сергійович 1998 р.н. син: Лесних Дмитро Сергійович 2000 р.н. дочка: Лесних Іванна Сергіївна 2003 р.н. син: Костинчук Микола Юрійович 2011 р.н.
2.	Мати: Струк Тетяна Петрівна 1963 р.н. Батько: Струк Григорій Миколайович 1962 р.н. дочка: Струк Віта Григорівна 1985 р.н. син: Струк Богдан Григорович 1990 р.н. дочка: Струк Інна Григорівна 1997 р.н. дочка: Струк Ілона Григорівна 2001 р.н. дочка: Струк Анна Григорівна 2004 р.н.
3.	Мати: Пашкалян Антоніна Василівна 1970 р.н. Батько: Пашкалян Сергій Олексійович 1970 р.н. син: Пашкалян Богдан Сергійович 1996 р.н. дочка: Пашкалян Ліна Сергіївна 2001 р.н. син: Пашкалян Олексій Сергійович 2001 р.н. син: Пашкалян Давид Сергійович 2004 р.н. дочка: Пашкалян Софія Сергіївна 2009 р.н.
4.	Мати: Онуфрійчук Віталіна Петрівна 1975 р.н. Батько: Онуфрійчук Олександр Іванович 1969 р.н. дочка: Онуфрійчук Тетяна Олександрівна 1995 р.н. син: Онуфрійчук Іван Олександрович 1997 р.н. дочка: Онуфрійчук Дар'я Олександрівна 2004 р.н.
5.	Мати: Онуфрійчук Тетяна Петрівна 1980 р.н. Батько: Онуфрійчук Олег Петрович 1978 р.н. син: Онуфрійчук Петро Олегович 2001 р.н. син: Онуфрійчук Назар Олегович 2002 р.н. син: Онуфрійчук Артур Олегович 2007 р.н.

6.	Мати: Грецька Світлана Вікторівна 1979 р.н. Батько: Добровольський Михайло Михайлович 1985 р.н. син: Гроцький Артур Павлович 1996 р.н. дочка: Гроцька Наталя Павлівна 1998 р.н. син: Назаров Андрій Михайлович 2003 р.н. дочка: Назарова Анастасія Михайлівна 2006 р.н. син: Добровольський Михайло Михайлович 2009 р.н.
7.	Мати: Добровольська Крістіна Вікторівна 1987 р.н. Батько: Добровольський Олександр Михайлович 1981 р.н. син: Добровольський Олександр Олександрович 2006 р.н. син: Добровольський Дмитро Олександрович 2007 р.н. дочка: Добровольська Вікторія Олександрівна 2010 р.н.
8.	Мати: Чаплінська Алла Сергіївна 1983 р.н. Батько: Чаплінський Михайло Петрович 1980 р.н. син: Чаплінський Дмитро Михайлович 2002 р.н. син: Чаплінський Владислав Михайлович 2004 р.н. син: Чаплінський Денис Михайлович 2008 р.н.
9.	Мати: Чаплінська Оксана Дмитрівна 1978 р.н. Батько: Чаплінський Валерій Петрович 1976 р.н. дочка: Чаплінська Катерина Валеріївна 1994 р.н. дочка: Чаплінська Тетяна Валеріївна 1996 р.н. син: Чаплінський Василь Валерійович 2001 р.н.
10.	Мати: Гуцол Валентина Дмитрівна 1976 р.н. Батько: Гуцол Олег Петрович 1973 р.н. дочка: Гуцол Людмила Олегівна 1995 р.н. син: Гуцол Руслан Олегович 1997 р.н. син: Гуцол Віталій Олегович 1998 р.н.
11.	Мати: Рябець Ольга Дмитрівна 1976 р.н. Батько: Рябець Володимир Вікторович 1974 р.н. син: Рябець Артур Володимирович 1997 р.н. син: Рябець Мирослав Володимирович 2000 р.н. син: Рябець Тимофій Володимирович 2005 р.н.

12.	<p>Мати: Музика Діана Іванівна 1973 р.н. Батько: Музика Микола Васильович 1975 р.н. дочка: Музика Єванжеліна Миколаївна 1998 р.н. дочка: Музика Маріана Миколаївна 2000 р.н. син: Музика Даниїл Миколайович 2002 р.н. син: Музика Ілля Миколайович 2004 р.н. дочка: Музика Єлизавета Миколаївна 2006 р.н. син: Музика Веніамін Миколайович 2008 р.н. дочка: Музика Олена Миколаївна 2009 р.н. дочка: Музика Емілія Миколаївна 2012 р.н.</p>
13.	<p>Мати: Балан Зінаїда Андріївна 1971 р.н. Батько: Балан Сергій Григорович 1961 р.н. дочка: Балан Алла Сергіївна 1990 р.н. дочка: Балан Ольга Сергіївна 1992 р.н. син: Балан Давид Сергійович 1993 р.н. дочка: Балан Наталя Сергіївна 1996 р.н. дочка: Балан Неля Сергіївна 1997 р.н. дочка: Балан Надія Сергіївна 2000 р.н. син: Балан Андрій Сергійович 2000 р.н. дочка: Балан Діана Сергіївна 2003 р.н. син: Балан Тимофій Сергійович 2006 р.н.</p>
14.	<p>Мати: Подсадна Ганна Григорівна 1967 р.н. Батько: Подсадний Павло Андрійович 1967 р.н. дочка: Подсадна Аліна Павлівна 1990 р.н. дочка: Кишлалі Ірина Павлівна 1991 р.н. син: Подсадний Ігор Павлович 1994 р.н. дочка: Подсадна Анжела Павлівна 1996 р.н. дочка: Подсадна Ріта Павлівна 1998 р.н. син: Подсадний Петро Павлович 2000 р.н. дочка: Подсадна Сюзанна Павлівна 2002 р.н. дочка: Подсадна Ліана Павлівна 2004 р.н. син: Подсадний Марік Павлович 2005 р.н. син: Подсадний Віталій Павлович 2007 р.н.</p>
15.	<p>Мати: Лукашук Вероніка Миколаївна 1978 р.н. Батько: Яцько Анатолій Миколайович 1959 р.н. дочка: Яцько Аліна Анатоліївна 2000 р.н. син: Яцько Микола Анатолійович 2005 р.н. дочка: Яцько Діана Анатоліївна 2010 р.н.</p>

16.	Мати: Власік Наталя Миколаївна 1979 р.н. Батько: Власік Валерій Леонідович 1977 р.н. син: Власік Владислав Валерійович 1997 р.н. дочка: Власік Яна Валеріївна 2004 р.н. син: Власік Андрій Валерійович 2008 р.н.
17.	Мати: Кушнір Інна Олександрівна 1981 р.н. Батько: Кушнір Любомир Романович 1976 р.н. син: Кушнір Даниїл Любомирович 2002 р.н. син: Кушнір Давид Любомирович 2006 р.н. син: Кушнір Тимофій Любомирович 2010 р.н.
18.	Мати: Шуткевич Олена Іванівна 1974 р.н. Батько: Шуткевич Роман Петрович 1973 р.н. син: Шуткевич Денис Романович 1992 р.н. син: Шуткевич Максим Романович 1993 р.н. син: Шуткевич Назар Романович 2003 р.н. дочка: Шуткевич Каріна Романівна 2008 р.н.
19.	Мати: Тимчук Тетяна Вікторівна 1970 р.н. Батько: Тимчук Микола Антонович 1962 р.н. син: Тимчук Микола Миколайович 1993 р.н. син: Тимчук Дмитро Миколайович 1995 р.н. син: Тимчук Віталій Миколайович 2001 р.н. син: Тимчук Артур Миколайович 2007 р.н.
20.	Мати: Тарасюк Галина Володимирівна 1976 р.н. Батько: Тарасюк Микола Миколайович 1975 р.н. син: Тарасюк Олександр Миколайович 1994 р.н. дочка: Тарасюк Альона Миколаївна 1996 р.н. син: Тарасюк Юрій Миколайович 1997 р.н.
21.	Мати: Бегус Людмила Анатоліївна 1975 р.н. Батько: Бегус Микола Анатолійович 1977 р.н. дочка: Тузенко Альона Олегівна 1995 р.н. син: Бегус Артур Миколайович 1998 р.н. дочка: Бегус Сніжана Миколаївна 2004 р.н.
22.	Мати: Джулинська Броніслава Вікторівна 1969 р.н. Батько: Джулинський Вадім Валерійович 1969 р.н. син: Джулинський Дмитро Вадімович 1995 р.н. син: Джулинський Володимир Вадімович 1997 р.н. син: Джулинський Віктор Вадімович 1998 р.н. дочка: Джулинська Катерина Вадімівна 2007 р.н.

23.	Мати: Швець Тетяна Віталіївна 1974 р.н. Батько: Столяр Юрій Миколайович 1984 р.н. син: Швець Юрій Анатолійович 1993 р.н. дочка: Швець Наталя Анатоліївна 1995 р.н. дочка: Столяр Вероніка Юріївна 2008 р.н. дочка: Столяр Віолета Юріївна 2008 р.н.
24.	Мати: Чорна Наталя Михайлівна 1980 р.н. Батько: Чорний Петро Григорович 1976 р.н. син: Чорний Едуард Петрович 2004 р.н. син: Чорний Симон Петрович 2005 р.н. дочка: Чорна Маргарита Петрівна 2007 р.н. дочка: Чорна Луїза Петрівна 2008 р.н. син: Чорний Тимофій Петрович 2009 р.н. син: Чорний Матвій Петрович 2010 р.н. син: Чорний Філіп Петрович 2012 р.н.
25.	Мати: Бурдейна Надія Володимирівна 1979 р.н. дочка: Бурдейна Тетяна Сергіївна 1996 р.н. дочка: Бурдейна Каріна Вікторівна 2000 р.н. дочка: Бурдейна Катерина Олександрівна 2002 р.н. дочка: Бурдейна Олена Олександрівна 2004 р.н. син: Бурдейний Віталій Олександрович 2005 р.н.
26.	Мати: Пеньківська Оксана Петрівна 1980 р.н. Батько: Пеньківський Василь Володимирович 1976 р.н. син: Пеньківський Роман Васильович 1999 р.н. син: Пеньківський Дмитро Васильович 2001 р.н. син: Пеньківський Олександр Васильович 2005 р.н. син: Пеньківський Володимир Васильович 2006 р.н. син: Пеньківський Сергій Васильович 2008 р.н. дочка: Пеньківська Єлизавета Василівна 2011 р.н.
27.	Мати: Тенкач Тетяна Леонідівна 1963 р.н. Батько: Дикий Микола Павлович син: Дикий Северин Миколайович 1999 р.н. дочка: Дика Ольга Миколаївна 2001 р.н. син: Дикий Павло Миколайович 2003 р.н.

28.	Мати: Волинець Лариса Михайлівна 1978 р.н. Батько: Волинець Сергій Борисович 1969 р.н. дочка: Волинець Ольга Сергіївна 1997 р.н. дочка: Волинець Лілія Сергіївна 1998 р.н. дочка: Волинець Богдана Сергіївна 2000 р.н. дочка: Волинець Марія Сергіївна 2004 р.н. син: Волинець Михайло Сергійович 2007 р.н. син: Волинець Максим Сергійович 2010 р.н.
29.	Мати: Качуровська Олена Анатоліївна 1972 р.н. Батько: Качуровський Павло Михайлович 1972 р.н. дочка: Качуровська Вікторія Павлівна 1994 р.н. дочка: Качуровська Катерина Павлівна 1998 р.н. син: Качуровський Олександр Павлович 1998 р.н.
30.	Мати: Гуцол Оксана Миколаївна 1976 р.н. Батько: Гуцол Василь Павлович 1975 р.н. син: Гуцол Олександр Васильович 1997 р.н. син: Гуцол Богдан Васильович 2001 р.н. дочка: Гуцол Катерина Василівна 2002 р.н. син: Гуцол Дмитро Васильович 2004 р.н. дочка: Гуцол Альона Василівна 2007 р.н. син: Гуцол Іван Васильович 2008 р.н. дочка: Гуцол Діана Василівна 2011 р.н.
31.	Мати: Шклярук Людмила Петрівна 1981 р.н. Батько: Добровольський Сергій Михайлович 1978 р.н. син: Добровольський Богдан Сергійович 1999 р.н. дочка: Добровольська Олена Сергіївна 2001 р.н. син: Добровольський Василь Сергійович 2007 р.н. син: Добровольський Іван Сергійович 2009 р.н. син: Добровольський Сергій Сергійович 2012 р.н.
32.	Мати: Дерещук Ірина Олександрівна 1970 р.н. Батько: Дерещук Василь Іванович 1969 р.н. дочка: Дерещук Віталіна Василівна 1994 р.н. дочка: Дерещук Аліна Василівна 1997 р.н. син: Дерещук Віталій Васильович 2003 р.н.

33.	Мати: Рябець Віра Анатоліївна 1971 р.н. Батько: Рябець Веніамін Вікторович 1968 р.н. син: Рябець Ян Веніамінович 1993 р.н. син: Рябець Владислав Веніамінович 1994 р.н. дочка: Рябець Жанетта Веніамінівна 1996 р.н. дочка: Рябець Ольга Веніамінівна 2001 р.н. син: Рябець Марк Веніамінович 2005 р.н. син: Рябець Есфір Веніамінович 2008 р.н. дочка: Рябець Аніта Веніамінівна 2011 р.н.
34.	Мати: Коновчук Ольга Миколаївна 1984 р.н. Батько: Коновчук Віктор Васильович 1981 р.н. дочка: Коновчук Оксана Вікторівна 2003 р.н. син: Коновчук Денис Вікторович 2006 р.н. син: Коновчук Назар Вікторович 2006 р.н.
35.	Мати: Павленко Оксана Анатоліївна 1981 р.н. дочка: Павленко Діана Валеріївна 2000 р.н. дочка: Павленко Алла Валеріївна 2002 р.н. дочка: Павленко Анна Валеріївна 2003 р.н. син: Самборський Ростислав Михайлович 2011 р.н.
36.	Батько: Кушнір Віктор Андрійович 1963 р.н. дочка: Кушнір Вікторія Вікторівна 1997 р.н. дочка: Кушнір Яна Вікторівна 2000 р.н. дочка: Кушнір Андріана Вікторівна 2007 р.н.
37.	Мати: Горбачук Оксана Вікторівна 1982 р.н. дочка: Горбачук Дар'я Вікторівна 2001 р.н. син: Горбачук Денис Вікторович 2005 р.н. син: Горбачук Руслан Вікторович 2006 р.н.
38.	Мати: Кушнірук Олена Володимирівна 1973 р.н. Батько: Кушнірук Віктор Петрович 1970 р.н. син: Кушнірук Роман Вікторович 1995 р.н. дочка: Кушнірук Тетяна Вікторівна 1997 р.н. син: Кушнірук Владислав Вікторович 2002 р.н. дочка: Кушнірук Мирослава Вікторівна 2004 р.н.
39.	Мати: Лущик Олена Василівна 1983 р.н. Батько: Самоедов Віталій Віталійович 1979 р.н. дочка: Самоедова Оксана Віталіївна 2005 р.н. син: Самоедов Дмитро Віталійович 2007 р.н. син: Самоедов Богдан Віталійович 2009 р.н. дочка: Самоедова Вікторія Віталіївна 2010 р.н.

40.	Мати: Ращупкіна Людмила Яківна 1985 р.н. дочка: Ращупкіна Богдана Олександрівна 2004 р.н. дочка: Ращупкіна Уляна Олександрівна 2006 р.н. дочка: Ращупкіна Руслана Олександрівна 2007 р.н.
41.	Мати: Куньовська Антоніна Миколаївна 1976 р.н. дочка: Куньовська Наталія Валеріївна 2000 р.н. син: Куньовський Андрій Валерійович 2001 р.н. син: Куньовський Валентин Валерійович 2003 р.н. дочка: Куньовська Каріна Петрівна 2009 р.н.
42.	Мати: Задворна Тетяна Миколаївна 1973 р.н. Батько: Задворний Сергій Іванович 1969 р.н. дочка: Задворна Наталя Сергіївна 1997 р.н. дочка: Задворна Заріна Сергіївна 2002 р.н. син: Задворний Павло Сергійович 2007 р.н. син: Задворний Давид Сергійович 2008 р.н. син: Задворний Даниїл Сергійович 2008 р.н. син: Задворний Матвій Сергійович 2010 р.н. дочка: Задворна Естер Есфір Сергіївна 2012 р.н.
43.	Мати: Ставратій Олена Василівна 1982 р.н. Батько: Слободянюк Сергій Миколайович 1974 р.н. син: Слободянюк Дмитро Сергійович 2004 р.н. син: Слободянюк Віталій Сергійович 2008 р.н. син: Слободянюк Богдан Сергійович 2009 р.н.
44.	Мати: Богачук Алла Леонідівна 1969 р.н. Батько: Богачук Василь Володимирович 1974 р.н. дочка: Свистун Надія Валеріївна 1985 р.н. дочка: Свистун Наталія Валеріївна 1985 р.н. син: Панасенко Сергій Сергійович 1992 р.н. дочка: Богачук Анастасія Василівна 1997 р.н. дочка: Богачук Дарія Василівна 2005 р.н.
45.	Мати: Свистун Людмила Федорівна 1960 р.н. Батько: Свистун Іван Миколайович 1955 р.н. син: Свистун Валерій Іванович 1978 р.н. дочка: Свистун Наталія Іванівна 1986 р.н. дочка: Павленко Лілія Іванівна 1988 р.н. дочка: Свистун Надія Іванівна 1992 р.н. дочка: Свистун Віра Іванівна 1993 р.н. дочка: Свистун Любов Іванівна 1993 р.н.

46.	Мати: Свистун Наталія Михайлівна 1982 р.н. Батько: Свистун Микола Михайлович 1978 р.н. дочка: Свистун Богдана Миколаївна 2002 р.н. дочка: Свистун Вікторія Миколаївна 2005 р.н. дочка: Свистун Діана Миколаївна 2011 р.н.
47.	Мати: Сайнецька Тетяна Віталіївна 1979 р.н. Батько: Сайнецький Сергій Петрович 1980 р.н. дочка: Сайнецька Світлана Сергіївна 2003 р.н. син: Сайнецький Сергій Сергійович 2007 р.н. син: Сайнецький Ярослав Сергійович 2011 р.н.
48.	Мати: Шклярук Валентина Василівна 1963 р.н. Батько: Шклярук Валерій Васильович 1965 р.н. дочка: Шклярук Лілія Василівна 1986 р.н. син: Шклярук Олександр Васильович 1988 р.н. син: Шклярук Владислав Васильович 2003 р.н.
49.	Мати: Сомова Ірина Миколаївна 1971 р.н. Батько: Сомов Анатолій Сергійович 1970 р.н. син: Сомов Сергій Анатолійович 1992 р.н. син: Сомов Олег Анатолійович 1993 р.н. син: Сомов Микола Анатолійович 1994 р.н.
50.	Мати: Шевчук Надія Василівна 1957 р.н. Батько: Шевчук Леонід Володимирович 1955 р.н. син: Шевчук Володимир Леонідович 1991 р.н. син: Шевчук Павло Леонідович 1996 р.н. дочка: Шевчук Любов Леонідівна 1998_р.н.
51.	Мати: Чайка Оксана Володимирівна 1971 р.н. Батько: Чайка Василь Петрович 1968 р.н. дочка: Чайка Віталіна Василівна 1993 р.н. дочка: Чайка Катерина Василівна 1994 р.н. дочка: Чайка Анжела Василівна 1996 р.н.
52.	Мати: Турчик Олена Володимирівна 1969 р.н. син: Турчик Сергій Вікторович 1985 р.н. дочка: Турчик Катерина Вікторівна 1989 р.н. син: Турчик Олександр Вікторович 1992 р.н. дочка: Турчик вікторія Анатоліївна 2011 р.н.

53.	Мати: Павленко Оксана Анатоліївна 1981 р.н. дочка: Павленко Діана Валеріївна 2000 р.н. дочка: Павленко Алла Валеріївна 2002 р.н. дочка: Павленко Анна Валеріївна 2003 р.н.
54.	Мати: Руцька Ірина Михайлівна 1974 р.н. Батько: Руцький Іван Петрович 1970 р.н. дочка: Руцька Ганна Іванівна 1993 р.н. дочка: Руцька Іванна Іванівна 1999 р.н. дочка: Руцька Каріна Іванівна 2006 р.н.
55.	Мати: Станіславчук Лариса Анатоліївна 1975 р.н. Батько: Станіславчук Микола Сергійович 1966 р.н. син: Станіславчук Іван Миколайович 1993 р.н. син: Станіславчук Володимир Миколайович 1998 р.н. дочка: Станіславчук Вікторія Миколаївна 2007 р.н.
56.	Мати: Таргоня Галина Миколаївна 1970 р.н. Батько: Таргоня Олександр Васильович 1963 р.н. син: Таргоня Руслан Олександрович 1993 р.н. син: Таргоня Василь Олександрович 2001 р.н. син: Таргоня Ярослав Олександрович 2001 р.н.
57.	Мати: Тітова Жанна Володимирівна 1973 р.н. Батько: Тітов Андрій Іванович 1968 р.н. дочка: Сидоренко Ілона Андріївна 1992 р.н. дочка: Тітова Вікторія Андріївна 1994 р.н. син: Тітов Ігор Андрійович 2003 р.н.
58.	Мати: Пльонсак Валентина Миколаївна 1970 р.н. Батько: Пльонсак Валентин Васильович 1967 р.н. син: Пльонсак Владислав Валентинович 1991 р.н. дочка: Пльонсак Уляна Валентинівна 1997 р.н. дочка: Пльонсак Яна Валентинівна 1999 р.н.
59.	Мати: Чаплій Людмила Іванівна 1970 р.н. Батько: Чаплій Федір Іванович 1962 р.н. син: Чаплій Іван Федорович 1989 р.н. дочка: Чаплій Тетяна Федорівна 1990 р.н. дочка: Чаплій Олеся Федорівна 1992 р.н. дочка: Чаплій Катерина Федорівна 1995 р.н. дочка: Чаплій Альона Федорівна 1998 р.н.

60.	Мати: Онуфрійчук Наталія Євгенівна 1959 р.н. Батько: Онуфрійчук Микола Миколайович 1960 р.н. син: Онуфрійчук Володимир Миколайович 1983 р.н. син: Онуфрійчук Михайло Миколайович 1991 р.н. син: Онуфрійчук Євген Миколайович 1993 р.н.
61.	Мати: Криклива Галина Петрівна 1957 р.н. Батько: Хлипавка Василь Іванович 1959 р.н. син: Козак Леонід Григорович 1975 р.н. син: Козак Руслан Григорович 1978 р.н. син: Хлипавка Олександр Васильович 1985 р.н. син: Хлипавка Володимир Васильович 1988 р.н. син: Хлипавка Вадим Васильович 1988 р.н. син: Хлипавка Олег Васильович 1990 р.н. дочка: Хлипавка Юлія Василівна 1991 р.н. дочка: Хлипавка Аліна Василівна 1994 р.н.
62.	Мати: Костинчук Людмила Василівна 1970 р.н. Батько: Костинчук Сергій Миколайович 1967 р.н. дочка: Костинчук Лілія Сергіївна 1992 р.н. дочка: Костинчук Юлія Сергіївна 1996 р.н. дочка: Костинчук Катерина Сергіївна 1996 р.н.
63.	Мати: Кравець Людмила Андріївна 1973 р.н. син: Кравець Михайло Михайлович 1992 р.н. син: Кравець Руслан Михайлович 1995 р.н. син: Кравець Руслан Михайлович 2005 р.н.
64.	Мати: Балан Світлана Іванівна 1966 р.н. Батько: Баланюк Сергій Васильович 1965 р.н. дочка: Баланюк Олена Сергіївна 1987 р.н. дочка: Баланюк Наталія Сергіївна 1989 р.н. син: Баланюк Дмитро Сергійович 1990 р.н.
65.	Мати: Дрозд Лілія Вікторівна 1977 р.н. Батько: Дрозд Олег Васильович 1974 р.н. син: Дрозд Владислав Олегович 1993 р.н. дочка: Дрозд Аліна Олегівна 1997 р.н. син: Дрозд Сергій Олегович 2008 р.н.
66.	Мати: Нікітіна Аліна Василівна 1984 р.н. Батько: Нікітін Сергій Євгенович 1983 р.н. дочка: Нікітіна Катерина Сергіївна 2003 р.н. син: Нікітін Максим Сергійович 2007 р.н. дочка: Нікітіна Каріна Сергіївна 2007 р.н.

67.	Мати: Слобода Світлана Володимирівна 1980 р.н. Батько: Слобода Ігор Іванович 1971 р.н. син: Слобода Вадим Ігорович 1999 р.н. дочка: Слобода Вікторія Ігорівна 2002 р.н. дочка: Слобода Каріна Ігорівна 2004 р.н.
68.	Мати: Михальські Ірина Петрівна 1983 р.н. Батько: Михальський Олексій Павлович 1981 р.н. син: Михальський Богдан Олексійович 2003 р.н. син: Михальський Юрій Олексійович 2007 р.н. дочка: Михальська Августіна Олексіївна 2008 р.н.
69.	Мати: Смагло Світлана Вікторівна 1969 р.н. Батько: Коваль Олександр Євгенович 1985 р.н. дочка: Смагло Вікторія Олегівна 1989 р.н. дочка: Смагло Інна Олегівна 1993 р.н. син: Коваль Євген Олександрович 2011 р.н.
70.	Мати: Кременчук Наталія Василівна 1984 р.н. Батько: Кременчук Ігор Михайлович 1976 р.н. дочка: Кременчук Аліна Ігорівна 2003 р.н. дочка: Кременчук Оксана Ігорівна 2006 р.н. син: Кременчук Ігор Ігорович 2012 р.н.
71.	Мати: Римар Юліана Валеріївна 31.07.1982 р.н. Батько: Римар Олександр Михайлович 1975 р.н. син: Римар Олег Олександрович 2006 р.н. син: Римар Максим Олександрович 2008 р.н. дочка: Римар Марія Олександрівна 2011 р.н.
72.	Мати: Гуцол Олександра Павлівна 1977 р.н. син: Гресик Роман Сергійович 1995 р.н. син: Гуцол Андрій Олексійович 2000 р.н. син: Гуцол Михайло Сергійович 2007 р.н.
73.	Мати: Черкевич Наталія Григорівна 1987 р.н. син: Черкевич Святослав Сергійович 2008 р.н. син: Крицький Кіріл В'ячеславович 2012 р.н. дочка: Крицька Крістіна В'ячеславівна 2012 р.н.
74.	Мати: Онуфрійчук Анжела Валеріївна 1981 р.н. Батько: Онуфрійчук Володимир Михайлович 1978 р.н. син: Онуфрійчук Владислав Володимирович 2003 р.н. син: Онуфрійчук Ілля Володимирович 2011 р.н. син: Онуфрійчук Володимир Володимирович 2012 р.н.

Громада села Рахни-Лісові висловлює велику подяку меценатам, які своїми діями роблять село красивішим, багатішим, привабливішим, знаменитим та пам'ятним:

Тодоцаку Олегу Володимировичу – декану судово-адміністративного факультету Одеського Національного університету (Одеська юридична академія)

Рильській Ларисі Семенівні – приватному нотаріусу м. Києва

Галеті Андрію Миколайовичу – голові фермерського господарства "РiА"

Ковалю Михайлу Васильовичу – директору ПП "Водолій"

Ружляк Аллі Матвіївні і Миколі Володимировичу – керівникам ФГ "САМ+ЛТС"

*Семенюку Олександр
Анатолійовичу –
голови ФГ "Яблунька"*

*Брику Віктору Андрійовичу –
завідуючому лісоскладом*

*Сім'ї Яковишиних:
Михайлу
Васильовичу,
Василю
Михайловичу,
Володиміру
Васильовичу –
власникам
ФГ "Стимул"*

*Бідюку Олександр
Олександровичу –
завідуючому зерновим
складом ТОВ "Луї Дрейфус
Україна ЛТД"*

*Отаману Українського реєстрового
козацтва на Шаргородщині,
директору ТОВ "ТАСМАН" Волосі
Григорію Григоровичу з дружиною*

Освітні установи у Рахнах

Школа № 1

Ще з 1778 року маємо згадку про існування при рахнянській церкві школи. (ДАВО, ф.474, оп.1, спр.1462, с.148). Проте пізніше, очевидно після пожежі 1834 року, школа закрилася на довгі роки. Лише зі спорудженням у селі нової церкви (1864 р.) священник Іоан Танашкевич відновив у Рахнах 1865 року церковнопарафіяльну школу. Основним призначенням таких шкіл було навчання дітей грамоті, арифметиці та християнській моралі. В школі навчалися тільки хлопчики. З бурхливим розвитком продуктивних сил наприкінці ХІХ ст. такої освіти було уже замало. До того ж церковнопарафіяльною освітою можна було охопити не більше 5-10 % усіх дітей. За сприянням М.П. Балашова у 1883 році церковнопарафіяльну школу реорганізовано в однокласне сільське училище міністерства Народної Освіти. Воно перебувало на утриманні держави, додаткові кошти виділялися з боку сільської громади та поміщика Балашова. Читав навчальні дисципліни завідуючий училищем. Ім'я першого завідуючого не встановлено. З 14 серпня 1889 року школою керував Степан Максимович Старжевський. З часу відкриття училища «закон Божий» у ньому читав місцевий парафіяльний піп Іоан Іоанович Маркевич. Військову гімнастику в різні роки викладали місцеві, з числа грамотних, відставні унтер-офіцери Петро Подолян та Андрій Пустовіт. З 1890 року С.М. Старжевський відкрив при сільському училищі спеціальний клас для дорослих, у школі в різний час навчалося від 25 до 35 учнів.

Рахнянські дівчатка з числа заможних селян почали навчатися з відкриттям у селі в 1897 році школи грамоти для дівчаток.

Приміщення міністерського училища було поруч із церковно-приходською школою. В селі це приміщення й досі називають «червона школа».

Станом на 1908 рік в Рахнах-Лісових мешкало 3198 чол., з них дітей шкільного віку – 320. В училищі навчалося 74 хлопчики і 6 дівчаток, в школі грамоти – 39 дівчаток, всього – 109 дітей, тобто 34% від загальної кількості дітей шкільного віку.

В позаурочний час учні доглядали за шкільною пасікою по системі Левицького, відгодовували шовкопрядів. Зіткана з виробленого в училищі шовку шовкова тканина на Вінницькій виставці 1901 року була нагороджена бронзовою медаллю від міністерства Землеробства і Державного майна. Мала школа також свій власний сад та город.

Приміщення старої школи, яку в Рахнах називають "Червона школа" Фото 2013 р.

Варто відмітити, що початок у рахнянських школах не припинялося і у революційні роки, і у роки громадянської війни.

Обидві школи, з 1918 року одна і з 1920 року друга, уже носили назву земських шкіл. У першій земській школі завідувачем був учитель Гадовський

Олександр Якович, у другій – Андреева Марія Федотівна. В останній учителькою працювала Чорна Антоніна Григорівна.

У 1920 році на початку навчання з вересня місяця першу земську школу перейменовано на єдину трудшколу, а другу земську – на другу початкову школу.

Певний час у ці роки в Рахнах функціонувала і третя школа під назвою: Перша Рахно-Лісівська народна школа. Завідуючим у ній працював Мотрук Гаврило Йосипович, учителем – Вірник Давид Федорович. Але ця школа довго не проіснувала і в 1921 році була об'єднана з першою Трудшколою з 4-річним терміном навчання. Директором Трудшколи призначено учительку Туркевич Ганну Теофанівну. Учителями у ній працювали: Косіцький Никанор Петрович, Косіцька Марія Юріївна, Гадовський Олександр Якович – він же завволостним відділом освіти, Лозинський Ксенофонт Григорович, Нагуляк Микола Опанасович, Керер Софія Андріївна.

У перші роки існування Української Народної Республіки в селі Рахни існувало культосвітнє товариство «Просвіта». В основному членами «Просвіти» були місцеві учителі. Серед них варто назвати самих активних членів «Просвіти» – випускників Вінницької учительської семінарії, місцевих учителів: Піруса Макара Макаровича та Гуцоленка Петра Івановича – він же завідуючий дитячим будинком, а також Манзюка Федора Захаровича, Білявського Гордія Антоновича, Глову Леонтія Миколайовича, Подоляна Фому Корнійовича та інших.

Серед жителів Рахнів «Просвіта» була в пошані. Силами її членів в селі ставились п'єси, вистави, концерти та ін.

Згодом більшовицька влада змінила назву «Просвіти» на «Політпросвіту». Але й надалі рахнянські учителі були найактивнішими у культосвітній роботі серед населення.

Певний час більшу за кількістю учнів школу називали гімназією, згодом її реорганізували у семирічну трудшколу, об'єднавши всі дрібні школи, і з утворенням Шпиківського району у 1922 році, цю семирічку у 1923 році переведено у Шпиків.

У 20-х роках минулого століття різнобічне було навчання у Рахнах. Тут працювала школа підлітків, тут була відкрита школа колгоспної молоді (1929-1932 рр.), окремо працювала школа радгоспної молоді. При цих школах вечорами працювали лікнепи (ліквідація неписьменності). В загальному влада приділяла освіті багато уваги. Але приміщення школам того часу дісталися з дореволюційних часів:

- колишнє міністерське училище,
- колишня церковна школа,
- колишня попівська хата.

На дітей село було багате, а тому навчання проводились у дві зміни. Цікавим фактом є те, що при Трудшколі ще у 1922 році діяла бібліотека. У ній налічувалось 173 примірників книг. Користувалися бібліотечними книгами і школярі, і учителі, а також жителі села.

У 1927-1928 навчальному році в трудшколі працювали: Москаленко Марія Григорівна – завшколою, Воробйов Ларіон Семенович, Туркевич Марія Никанорівна, Рівна Тетяна Олександрівна, Сімон Артем Явтухович та інші.

Вперше у Рахнах взимку 1928 року в трудшколі було організовано гарячі сніданки для учнів. Велика заслуга в цьому належала завідуючій школою Москаленко М.Г. Згодом посаду завідуючого

з 1929 року займав Ларіон Семенович Воробйов. Старожили села й досі пам'ятають учителів Дубину Юхима Андрійовича 1900 року народження, Гелепу Василя Ілліча 1915 року народження. У 1930 році в початковій школі навчалося 400 дітей, працювало вже 12 учителів.

Велику роль в розвитку середньої освіти відіграли перший директор школи Сауляк Андрон Трохимович (був на цій посаді з 1931 до 1934 рр.) та учитель, а згодом директор школи Талейсник Мойсей Лазарович (одночасно виконував обов'язки і завідуючого Шпиківського райвно).

У 1934 році школа стала семирічною і вже у червні того ж року учням вручили свідоцтва про неповну середню освіту. Цього ж року був зроблений набір до 8-го класу. Перший випуск середньої школи відбувся влітку 1937 року. 19 юнаків та дівчат отримали документи про середню освіту.

Рахнянська СШ №1 збудована у 1939 р. Фото 1960 р.

Почалася Велика Вітчизняна війна. З наближенням лінії фронту частина вчителів, а також директор, були евакуйовані до Росії. В приміщенні школи розташовувався військовий госпіталь для загарбників. Окупанти дозволяли вчитися лише молодшим класам, щоб діти «не вешталися» по селі. Після визволення села у шкільному приміщенні деякий час перебував госпіталь для бійців Червоної армії. У 1944 році його відвідав Маршал Радянського Союзу Малиновський Р.Я., а згодом відновила роботу середня школа. Разом із середньою школою почала свою роботу вечірня школа колгоспної молоді. Перший повоєнний випуск відбувся у 1945 році.

З 1937 до 1939 року тривало будівництво нової школи на 10 класних кімнат, бо раніше вона була «розкидана» по всьому селу (вигін, притулок, хата священика, церковноприходське приміщення).

Напередодні війни у школі навчалося 830 учнів і працювало 25 учителів.

З 1944 по 1946 рік директором школи працював Синько Яків Якович. З 1946 по 1948 рік посаду директора обіймав Безверхній Сергій Никифорович. В 1948 році в село Рахни приїжджає сім'я Кушніренків – Микита Трохимович та Лідія Федорівна, які демобілізувались з лав Радянської армії. Микита Трохимович займав посаду директора з 1948 по 1978 рік. Станом на 1957 рік у школі навчалось майже 1 000 учнів та у вечірній час майже 150. Понад 700 юнаків та дівчат одержали атестати зрілості, 15 учнів закінчили школу з золотими та срібними медалями.

У Рахнах-Лісових у зв'язку із великою кількістю контингенту учнівської молоді виникла потреба у розширенні мережі шкіл. У 1962 році в селі була відкрита друга школа, яка стала носити назву № 2

У 1965 році розпочалося будівництво лівого крила, а в 1967 році правого крила середньої школи, що дало змогу збільшити кількість учнів до 1100. У школі завжди працювали справжні майстри своєї справи, серед яких хотілося б особливо відзначити: Корніч Євгенію Боніфатіївну, яка ще у 1937 році була нагороджена медаллю «За Трудову доблесть»; **Заслужену вчительку України, кавалера ордена Леніна Зарембу Поліну Феліціанівну**; Заслужену вчительку України, заступника директора з навчально-виховної роботи з 1968 по 1981 рік Кекух Таїсію Іванівну; відмінника народної освіти, кавалера ордена Трудового Червоного Прапора Лісовську Антоніну

Костянтинівну, нагороджену медалями «За трудову доблесть» та «За доблесну працю»; вчителя Зарембу Володимира Михайловича; вчителя історії Коротенко Миколу Андрійовича; Безверхню Катерину Никифорівну; Піруса Павла Марковича; Лучинську Оксану Григорівну, Світильник Ганну Юхимівну та ін.

В Бібліотеці (завідуюча Пірус В.М. в центрі) у пошуку матеріалів для проведення лекцій для населення пропагандисти: зліва – заслужена вчителька України Кекух Т.І., Справа – кавалер ордена Трудового Червоного Прапора, вчителька російської мови Лісовська А.К. Фото 1971 р.

Незмінним директором школи протягом 30 років був Кушніренко Микита Трохимович. Школа за його керівництва зміцніла у матеріальному плані, зросла у професійній майстерності. З допомогою громадськості села було обладнано шкільну майстерню, створено два виробничих класи, в яких учні навчалися токарній та слюсарній справам, учні працювали на пришкільних ділянках. Згодом (з 1978 до 1986 року) школу очолював Руцький Володимир Антонович, а з 1986 і до сьогодні – Горобець Віталій Олексійович.

Зараз у школі навчається 447 учнів, працюють 45 педагогів. За період з 1937 року тут отримали середню освіту понад 5 тисячі школярів, з них 201 – нагороджені золотими, 185 – срібними медалями.

Серед випускників установи – люди різних професій: генерал-лейтенант, доктор історичних наук, професор, викладач Московської військової Академії Регуш Костянтин Володимирович; кандидат хімічних наук (винайшов будівельний матеріал, який застосували при будівництві Кремлівського Палацу з'їздів) Сорочишен Олександр Григорович; кандидат педагогічних наук Чекурда Олександр Васильович, м. Черкаси; декан факультету АГУУ Київського національного технічного університету Сливінський Анатолій Петрович; відомий художник Алікберов Віталій Мурсалович (роботи його знаходяться в державних фондах і приватних колекціях 17 країн світу, учасник багатьох міжнародних виставок, викладач Одеського художнього училища); Радліцький Сергій Володимирович директор стоматологічної клініки «Артеміда» м. Полтава (розробив оригінальну систему лікування зубів, якою послуговуються передові країни світу); Родінков Валерій Іванович – кандидат технічних наук, доцент, викладач Вінницького ДТУ, Тодощак Олег Володимирович – кандидат юридичних наук, декан судово-адміністративного факультету Одеського Національного університету, Шуткевич Віктор Анатолійович – заступник директора Швейцарської агенції з розвитку та співробітництва Державного секретаріату Швейцарії з питань економіки, Пірус Євген Михайлович – викладач Слов'янського педагогічного університету, Семенюк Володимир Анатолійович – Жмеринський міжрайонний прокурор, Пірус Тетяна Петрівна – завідувач навчально-науковою лабораторією з етнології Поділля ВДПУ ім. Коцюбинського, народний майстер з писанкарства та інші.

У 2002-2003 навчальному році школа перейшла на профільне навчання (гуманітарний напрям, природничий та фізико-математичний). Учителі школи активно використовують інноваційні технології, практикують проведення нетрадиційних уроків.

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

У школі сьогодні працює майстер педагогічної справи, художниця Гуляєва Наталія Юріївна, яка мала неодноразово персональні виставки у м. Шаргороді, Вінниці, Одесі, Могилів-Подільському, була учасником всеукраїнських конкурсів та свят народного мистецтва, її роботи відзначені дипломами. В школі працюють чотири педагоги, нагороджені знаком «Відмінник освіти України».

Перші післявоєнні першокласники. Фото 1945 р.

Педагогічний колектив СШ №1. Фото 1972 р.

Учнівський хор Рахнянської середньої школи. Фото 23.04.1951 р.

Учителі фізкультури Бабік В.Л., Байдак В.П., учителька української мови і літератури Синько О.В., учитель музики Бочник М.С., бібліотекар Серветник В.А. та молодші вожаті школи №1. Фото 1969 р.

*Педагогічний колектив Рахнянської середньої школи у 1970 році.
Директор Кушніренко Микита Трохимович.*

Учнівський суботник по збору металолому в Рахнах-Лісових. Фото 1970 р.

*Травень 1970 р. Педколектив СШ № 1 після останнього дзвоника.
В центрі директор школи Кушніренко М.Т.*

*Естрадний ансамбль учнів Рахнянської школи на огляді художньої
самодіяльності у Джурині. Фото 1979 р.*

*Зустріч у СШ №1
з ветеранами війни
і праці. На фото
вчитель військової
підготовки Байдак В.П.,
секретар комсомолу
Вітківська Л.А.,
вчитель української мови
і літератури Бондар П.Є.*

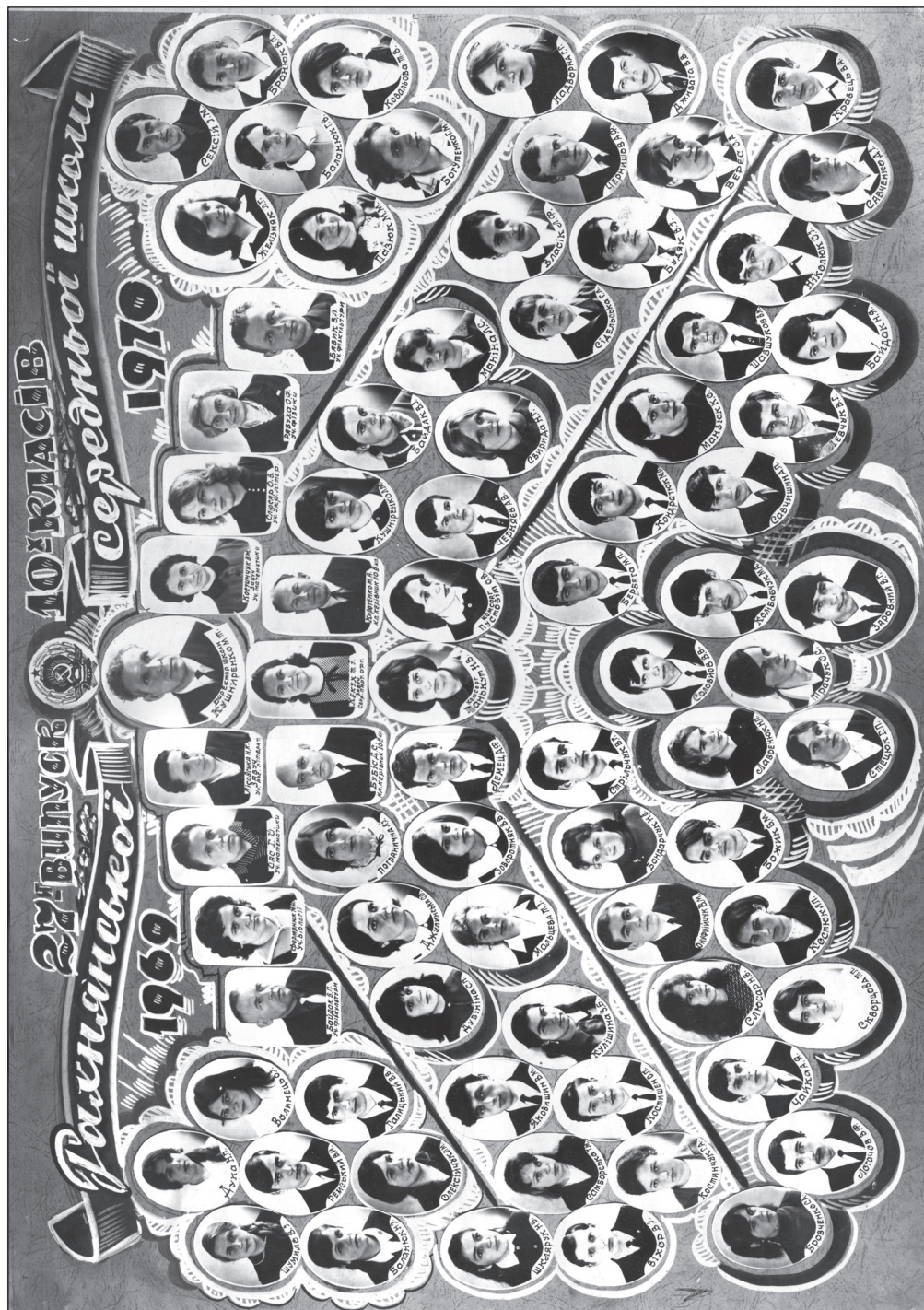

*Виховний захід
у СШ №1
"Рахунок миру"
з виготовленням
учнями малюків
по темі.*

*Вчитель історії
СШ №1 Дізнгоф І.М.
(справа) після проведеної
ним лекції в Будинку
культури, де директо-
ром Манзюк М.А. (зліва).
Фото 1987 р.*

Педагогічну раду в СШ №1 проводить директор Руцький В.А. Фото 1982 р.

Учителі СШ №1 на зустрічі Нового 1987-го року. Зліва четвертий у задньому ряду директор школи Горобець В.О.

Рахнянські вихованці спортивного тренера з тайського боксу Володимира Мудрика – переможці чемпіонату України, що відбувся в Одесі. Фото 2013 р.

Станом на 01.09.2013 року у Рахнівсько-Лісовій школі №1 працюють:

<i>№з/п</i>	<i>Прізвище</i>	<i>Ім'я</i>	<i>По-батькові</i>	<i>Предмет викладання</i>
1.	Горобець	Віталій	Олексійович	Директор школи
2.	Байдак	Світлана	Володимирівна	Завуч по навчальній роботі
3.	Філіпішина	Інна	Іванівна	Завуч по виховній роботі
4.	Грицик	Наталія	Василівна	Українська мова і література
4.	Килимнюк	Галина	Іванівна	Українська мова і література
6.	Тодошак	Світлана	Миколаївна	Українська мова і література

Рахні-Лісові – абрунова перлина Жоділля

7.	Онуфрійчук	Інна	Анатолівна	Українська і світова література
8.	Брендак	Наталія	Петрівна	Українська і світова мова
9.	Білостенна	Світлана	Сергіївна	Світова література
10.	Кривоцок	Зоя	Василівна	Англійська мова і світова література
11.	Тризна	Лариса	Михайлівна	Англійська мова
12.	Омелянчук	Галина	Василівна	Англійська мова
13.	Тризна	Петро	Миколайович	Географія і економіка, екологія
14.	Вірник	Павло	Анатолійович	Історія, правознавство, людина і світ
15.	Дибчук	Андрій	Іванович	Історія
16.	Лисюк	Оксана	Петрівна	Математика
17.	Бабич	Світлана	Іванівна	Математика
18.	Лисюк	Олександра	Іванівна	Математика
19.	Шуткевич	Тетяна	Дмитрівна	Математика
20.	Лисюк	Петро	Іванович	Математика, трудове навчання
21.	Лазар	Людмила	Василівна	Біологія
22.	Пірус	Тетяна	Михайлівна	Хімія, біологія
23.	Медончак	Марія	Михайлівна	Фізика, астрономія
24.	Мандзюк	Олена	Олександрівна	Фізика, природознавство
25.	Кондратюк	Михайло	Олександрович	Інформатика
26.	Фльора	Петро	Миколайович	Музика, фізкультура
27.	Кушнір	Віктор	Андрійович	Фізкультура
28.	Кривий	Віктор	Іванович	Захист вітчизни, фізкультура
29.	Шевчук	Тетяна	Володимирівна	Етика, трудове навчання

30.	Гуляєва	Наталія	Юріївна	Образотворче мистецтво, художній керівник
31.	Фльора	Ольга	Вікторівна	Основи медичних знань
32.	Мазур	Василь	Петрович	Трудове навчання
33.	Пастушина	Оксана	Дмитрівна	Рівн.
34.	Резнік	Світлана	Петрівна	Основи здоров'я, трудове навчання, інформатика
35.	Хаврук	Валентина	Броніславівна	Вчитель молодших класів
36.	Вірник	Людмила	Петрівна	Вчитель молодших класів
37.	Сенчишена	Галина	Петрівна	Вчитель молодших класів
38.	Яковишина	Наталія	Василівна	Вчитель молодших класів
39.	Пльонсак	Валентина	Миколаївна	Вчитель молодших класів
40.	Черкес	Ольга	Петрівна	Вчитель молодших класів
41.	Костинчук	Людмила	Василівна	Вчитель молодших класів
42.	Ярусевич	Людмила	Іллівна	Фізкультура, основи здоров'я, вихователь групи продовженого дня
43.	Білозор	Ганна	Миколаївна	Вихователь групи продовженого дня
44.	Татарчук	Олена	Андріївна	Вихователь групи продовженого дня
45.	Мудрик	Володимир	Миколайович	Фізкультура

Село гордиться педагогічними династіями, які зросли при середній школі №1. Серед них династія учителя Василя Петровича Байдака, учительки Діани Іванівни Лабунської, Олександри Іванівни Лисюк, Галини Олексіївни Пустовіт; Петра Миколайовича Фльори, Наталії Юрїївни Гуляєвої, Зінаїди Іванівни Акатової. Діти та внуки учителів з честю продовжують славні традиції батьків.

Гуртки, секції та клуби за інтересами

Гуртки: Авіамодельний "ІКАР", вокально-інструментальний "Джерельце", "Умілі ручки", "Слідопит", "Дослідник", "Патріот", "Служу Україні", шашко-шаховий "Золотий пішак", "Своїми руками", "Happy English", "Джура", спортивний туризм.

*Авторитетні вихідці з Шаргородщини у Рахнівсько-Лісовій ЗОШ I-III ст. № 1.
Травень 2013.*

Рахні-Лісові – абрунова перлина Жоділля

*Педколектив Рахнівсько-Лісової ЗОШ І-ІІІ ст. №1. Директор Горобець В.О.
(четвертий справа у верхньому ряду). Фото 1 вересня 2012 р.*

Ансамбль учителів школи №1

Учительський хор школи № 1

*Зустріч випускників СШ № 1 1978 р.
Серед них класні керівники Бабік Галина Павлівна, Загурська Валентина
Анатоліївна, вчитель фізкультури Бабік Володимир Леонтійович. Фото 2008 р.*

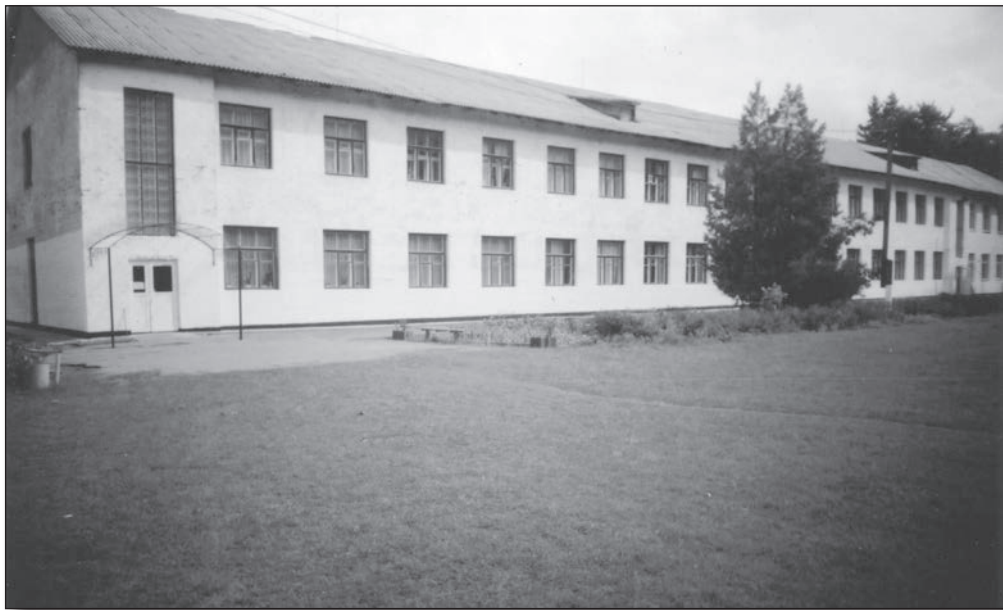
Спортивні секції: з волейболу, баскетболу, футболу, теніс, тайського боксу.

Клуби за інтересами: більше 50 учнів відвідує дитячу музичну школу, 50 учнів є вихованцями танцювальної студії "Flesh", 30 учнів займаються у тренажерній залі спортивно-оздоровчого комплексу "АМІС", 40 учнів відвідують заняття недільної школи при храмі Різдва Пресвятої Богородиці, 15 учнів є вихованцями танцювального гуртка "Стелла".

Школа активно втілює в життя проекти:

"Людина серед людей", "Крок за кроком здоров'я", "Мала Батьківщина", "Шляхами подвигу і слави" та інше.

Школа № 2

Приміщення військової частини в Рахнах, на базі якої було відкрито школу-інтернат. Сьогодні школа № 2. Фото 2013 р.

Історія Рахнівсько-Лісової № 2 загальноосвітньої школи I-III ступенів бере початок свого створення порівняно з недалекого 1962 року, коли на базі військової частини було відкрито обласну загальноосвітню санаторну школу-інтернат для дітей з туберкульозною інтоксикацією.

*Марченко К.Г.
Директор школи № 2*

Величезну організаційну роботу по проведеному переобладнанню і реконструкції приміщень колишньої військової частини під навчальний корпус та облаштування спальних кімнат провів перший директор Рахнянської школи-інтернату **Костянтин Георгійович Марченко**. Це воістину Людина з великої літери, педагог, всім серцем і душею був відданий дітям, рідній школі. Чудовий фахівець і господарник, він керував освітньою установою протягом 24 років, з 1962 по 1986 рік.

Прошло чимало років з дня його смерті, проте до цих пір із надзвичайною теплою та вдячністю згадують про нього колишні учні та співробітники.

Медичний персонал – троє лікарів (педіатр, терапевт, стоматолог) та шість медичних сестер – були невід’ємною частиною повноцінного існування навчально-оздоровчого закладу. На високому рівні були обладнані палати, медичний пункт, фізіотерапевтичний і стоматологічний кабінети тощо.

Понад 10 років головним лікарем працював Борис Михайлович Пухлик, нині професор, завідуючий кафедрою фізіотерапії Вінницького медичного університету, віце-президент імунологічного центру України.

В останні роки (до ліквідації школи-інтернату в 1992 році) медичну службу очолював кваліфікований лікар Микола Олександрович Петренко, котрий нині працює рентгенологом у Вінницькому онкодиспансері.

У школі навчалися в середньому 290-350 учнів щорічно з усієї Вінницької області. Тут вони й проходили медичне обстеження. Приїздили на лікування та навчання дітки з інших областей України.

В 1980 році було введено в експлуатацію новий навчальний корпус на 360 учнівських місць, в якому обладнано 12 класних кімнат, 8 навчальних кабінетів, бібліотека, спортивний та два музейних зали, ігрові, побутові й інші службові приміщення, розширено житлову площу.

Школа-інтернат діяла до 1992 року, коли за розпорядженням обласного відділу освіти була ліквідована в зв’язку з тим, що опинилася в зоні радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції. З того часу на базі школи-інтернату діє

Рахни-Лісові – абрунова перлина Жоділля

Рахнівсько-Лісова № 2 загальноосвітня школа I-III ступенів. Щорічно в даному закладі в середньому навчаються близько 200 учнів, працює понад 20 педагогів, із них 16 з вищою освітою, два учителі мають вищу кваліфікаційну категорію, 15 – першу категорію, 8 чоловік обслуговуючого персоналу. В школі добре обладнано фізичний, хімічний, біологічний кабінети, а також кабінет зарубіжної літератури, трудового навчання і обслуговуючої праці, іноземної мови, спортивний зал і українську світлицю, класні кімнати. На базі школи діють предметні гуртки і спортивні секції, гуртки художньої самодіяльності. В жовтні 2003 року комп'ютеризовано школу.

Приміщення військової частини №2 в Рахнах, на базі якої було відкрито школу-інтернат. Сьогодні школа № 2. Фото 2013 р.

Учні закладу беруть активну участь в шкільних і районних олімпіадах, спортивних змаганнях, оглядах художньої самодіяльності.

Вчителі та техпрацівники – активні учасники районних і зональних конкурсів художньої самодіяльності.

За більш як 20 років свого існування зі школи випущено 350 учнів із 11 класу та близько 400 учнів з 9 класу. Із них із золотими медалями – 52, а із свідоцтвом з відзнакою – 65.

При школі діє їдальня на 300 посадочних місць, де учні харчуються за рахунок Чорнобильського фонду.

В школі добре обладнаний медичний пункт і фізіотерапевтичний кабінет. Діти щодня мають змогу дихати свіжим повітрям, так як школа розташована на краю села, серед лісового масиву Тульчинського лісгоспу.

Із 1986 року освітній заклад очолював **Володимир Антонович Руцький**, педагог із більш як 30-річним стажем, відмінник народної освіти, фахівець вищої кваліфікаційної категорії. На його долю випало реформування школи, наближення її до сучасних стандартів. Директор, в прямому розумінні цього слова, жив даним закладом, і свою енергію та досвід передавав молодим колегам, для яких він є взірцем Людини і Педагога.

*Руцький В.А.
Директор школи №2*

**Список
працівників Рахнівсько-Лісової СЗШ І-ІІІ ступенів № 2
станом на 01.09.2013 року**

№ з/п	ПІП працівника	Рік народження	Посада
1.	Залізняка Л.В.	1964	Директор
2.	Яковишина Г.В.	1982	Заступник з навчально-виховної роботи
3.	Коваль Л.П.	1971	Заступник з виховної роботи
4.	Погребняк Н.І.	1947	Вчитель російської мови
5.	Голубчик О.Д.	1947	Вчитель хімії
6.	Сорочишина Т.О.	1979	Вчитель біології
7.	Баланюк С.І.	1966	Вчитель ОБЖ
8.	Бабак О.С.	1974	Вчитель української мови
9.	Жук О.В.	1978	Вчитель історії
10.	Скакун Є.С.	1990	Вчитель трудового навчання
11.	Коцюба В.Г.	1970	Вчитель математики
12.	Бурлака С.А.	1974	Вчитель математики

Рахни-Лісові – яблунева перлина Ноділля

13.	Липач О.С.	1965	Вчитель фізкультури
14.	Волинець Ю.В.	1988	Вчитель української мови
15.	Гончарук Н.О.	1969	Вихователь ГПД
16.	Ковальчук Н.І.	1971	Бібліотекар
17.	Мельник Ж. А.	1969	Вчитель початкових класів
18.	Кузьменко Н.Ф.	1953	Вчитель початкових класів
19.	Медюк Н.С.	1968	Вчитель початкових класів
20.	Самуляк В.П.	1963	Вчитель початкових класів
21.	Шевчук В.Ф.	1974	Вчитель музики
22.	Чернишова О.М.	1977	Педагог-організатор
23.	Сорокопуд О.М.	1987	Вчитель географії
24.	Романчук Г.В.	1953	Медсестра
25.	Коновальчук Ю.М.	1975	Техпрацівник
26.	Андрушко В.М.	1977	Завгосп
27.	Андрушко Ю.Д.	1976	Техпрацівник
28.	Домерат О.П.	1948	Техпрацівник
29.	Джулинська О.А.	1954	Техпрацівник
30.	Бабич М.С.	1960	Техпрацівник
31.	Трачук Л.С.	1980	Техпрацівник

Кожен, хто побував на мальовничій території Рахнівсько-Лісової № 2 ЗОШ І-ІІІ ступенів не може не згадати чудові краєвиди: вікопомні ялинки й сосни, яблуневі садки, яскраві квіти на пришкільних клумбах, охайні газони, трави.

Територія школи - 2,2 га, з них – 1 га плодового саду.

Місцевість сприяє до роздумів. Так приємно просто посидіти в облаштованій альтанці, поміркувати про життя-буття, прогулятись по шкільних алеях, вдихаючи свіжі пахощі яблуневого цвіту чи осіннього листя, духмяних трав та ялиці, або ж просто поспостерігати за природою рідного краю.

В даний час школу № 2 очолює Залізник Людмила Вікторівна.

*П'ятикласники класного керівника Мельник Н.Г. (в центрі справа).
Вихователі Кушніренко С.В., Радішевська З.А. Фото 1963 р.*

Вихованці класного керівника М.І. Кузьміна (в центрі). Фото 1964 р.

Жіночий колектив учителів школи-інтернату. Фото 1967 р.

Учителі школи-інтернату на екскурсії на Ладизжинській ГЕС. Справа перший – Драпалюк В.Г., другий – директор школи Марченко К.Г. Фото 1967 р.

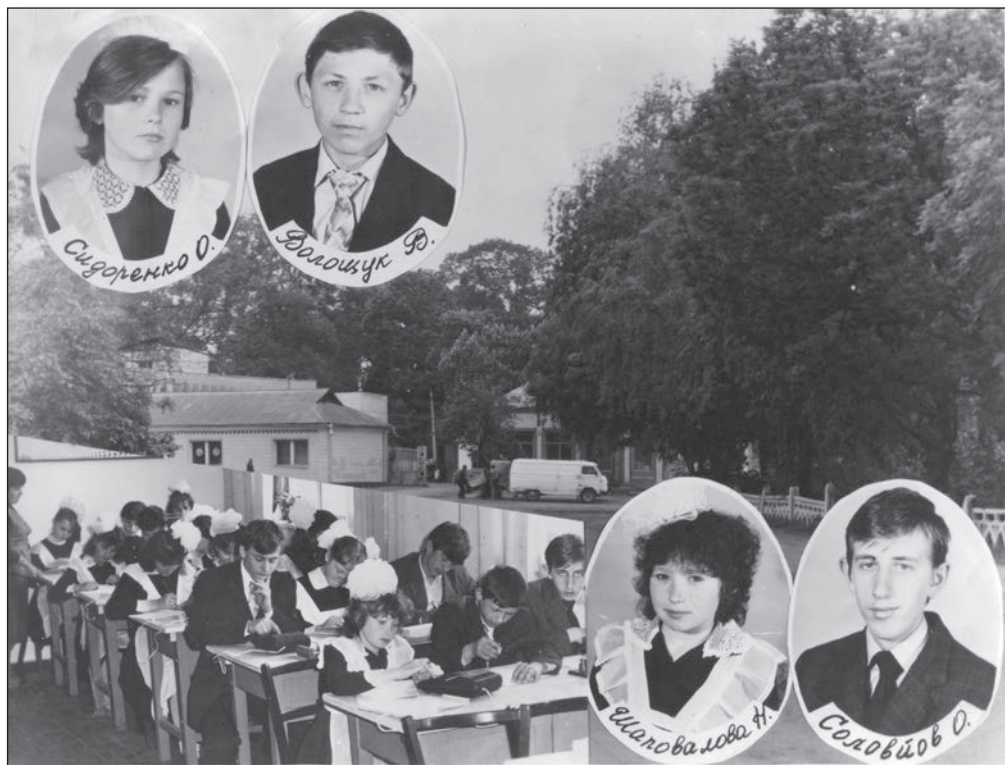

Учасники шкільного КВН у школі-інтернаті №2. Фото 1968 р.

Випускники школи-інтернату 1991 р.

Випускники школи-інтернату 1991 р.

Святкування Дня Перемоги у школі-інтернаті. Зліва направо: Продиус Г.І., Петренко М.О., Продан В.О., Цеплий В.І., Кузьмін М.І. Фото 1985 р.

1976 р. Колектив учителів школи-інтернату.

*Третьюокласники школи-інтернату з керівництвом школи. Справа наліво:
Цеплий В.І. – ст. вихователь, Марченко К.Г. – директор школи,
Кузьмін М.І. – завуч. В центрі Ельвіна Побірча – піонервожата,
зліва Драпалюк Л.В. – вихователька. Фото 1973 р.*

Учнівська лінійка у школі №2

19-й
ВИПУСК

УЧНІВ =
8-Х КЛАСІВ

РАХНЯНСЬКОЇ
ШКОЛИ - ІНТЕРНАТУ

1981

1980

РАВІНСЬКИЙ
РА. М.
м. Рахнів

ГОЛЫЧИК О. І.
м. Рахнів

СВІДАНЕНКО В. А.
м. Рахнів

БЕРЕЗА М. С.
м. Рахнів

БАБАК С. Б.
м. Рахнів

МУРЗЕНКО М. І.
м. Рахнів

КУЗМАН М. І.
м. Рахнів

ГОНЧАРУК Т. І.
м. Рахнів

ЦЕЛА Л. С.
м. Рахнів

ЛЕВІНСЬКИЙ М. А.
м. Рахнів

АНИСЕТ Р. М.
м. Рахнів

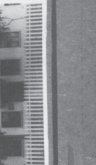

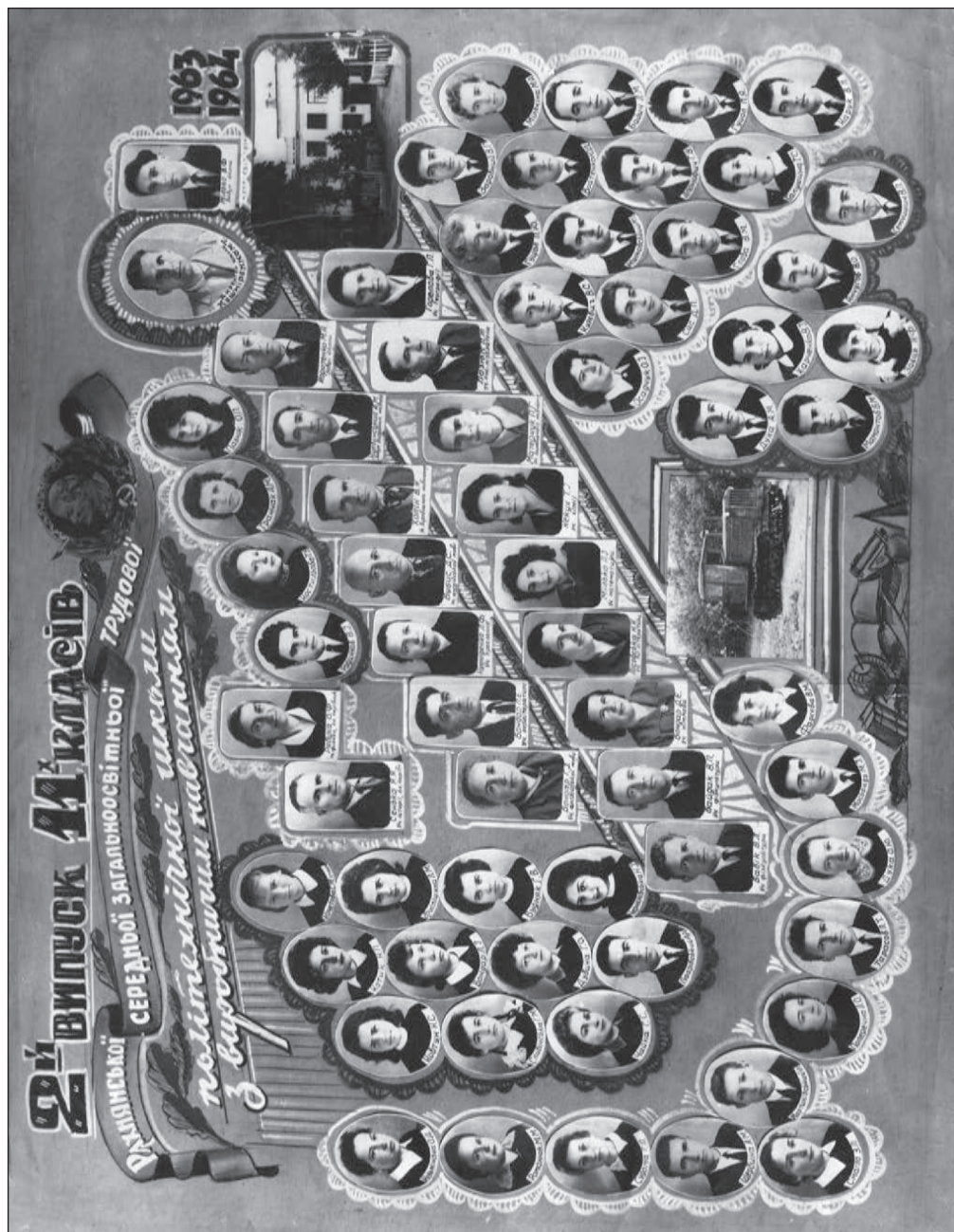
Колектив учителів середньої школи №1. Фото 1991 р.

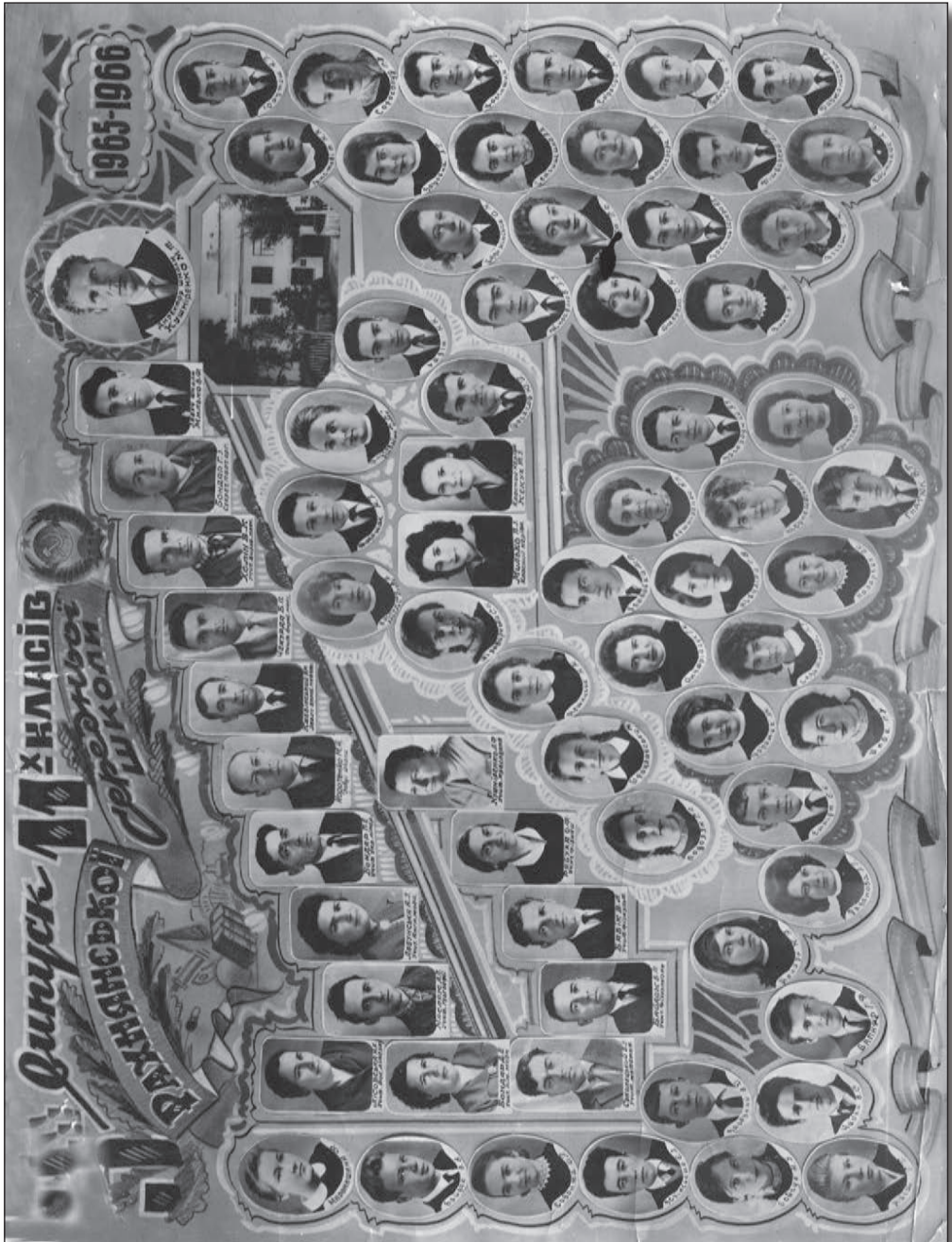
Випуск
УЧНІВ
10-х КЛАСІВ

РАХІЦЬКОЇ
середньої
ШКОЛИ

Учнівський хор Рахнянської середньої школи. Фото 23.04.1951 р.

Педагогічний колектив Рахнянської середньої школи у 1956 році.

Травень 1958 р. Учителька 1-а класу Ружицька Наталя Семенівна (в центрі) зі своїми вихованцями.

Педагогічний колектив Рахвянської середньої школи у 1970 році. Директор Кушніренко Микола Трохимович.

Наталія Василеня Яковичина зі своїми першокласниками. Фото 2014 р.

*Свої книги дарує директору школи Олександр Горобцю
Анатолій Нагребецький. 2013 р.*

*Свої книги дарує
директору школи
Олександр Горобцю
Тетяна Пірус. 2013 р.*

Філіал музичної школи в Рахнах

Один з основних мистецьких закладів села є Рахнянський філіал Джуринської музичної школи. Діє він з 1978 року. Відкриті тут класи домри, фортепіано, баяну, духових інструментів. За вибором учня проводиться і додаткове вивчення інших музичних інструментів.

За час своєї роботи філіал закінчили десятки випускників. Окремі з них пішли стежею мистецькою і педагогічною.

Сьогодні тут навчається понад 460 учнів. Приємно вражає те, що найбільше до музики залучають своїх дітей люди віруючі, особливо члени місцевих релігійних общин. Це говорить про те, наскільки значною вони вбачають потребу молоді в духовності та мистецтві.

Ведуть у чарівний світ музики, допомагають досконало оволодіти нотною грамотою викладачі Володимир Михайлович Яровий, Ніна Афанасіївна Чайка, Зіна Федорівна Коваль, Ольга Олександрівна Шевчук та Алла Миколаївна Григор'єва.

При зустрічі, завідувача філіалом Н. А. Чайка сказала:

– Згідно наповнюваності, нам доречно мати не філіал, а самостійну музшколу чи школу мистецтв, але бракує приміщення. Ми дуже вдячні дирекції школи № 1 за те, що йде нам на зустріч, надає класи для занять, як мовиться, робить все, щоб діти навчались.

Так, філіал зайняв чільне місце в житті дітей, його робота позитивно впливає на учнів, а це радує і батьків, і педагогів.

(Із газети «Вісник Рахнів» від 9 жовтня 1993 року).

Сьогодні на заняття в музичні класи біжать десятки юних рахнян. Завідує філіалом **Віктор Михайлович Костинюк**. Юні таланти щоразу радують своїх земляків, даруючи зі сцени свої улюблені музичні та пісенні твори.

Серед випускників школи випускниця Рахнівсько-Лісової ЗОШ I-III ст., а також випускниця музичної школи, що діє при ній, Іванна Онуфрійчук стала переможницею у Всеукраїнському конкурсі "Міс принцеса України", який проходив у Києві в 2013 році.

Іванна Онуфрійчук

Біографія юної рахнянської красуні-акторки і модельєрші складна, і в той же час проста. Під час успішного навчання у школі, яку закінчила із золотою медаллю, вона постійно працювала над собою і після уроків весь вільний час приділяла додатковим заняттям з англійської мови та інших дисциплін. Іванну в класі і в школі поважали за її досягнення у навчанні, дисципліні, поведінці. Вона неодноразово обиралася старостою класу, приймала активну участь у громадському житті школи, села. По своїй удачі Іванна Любила і любить музику та спів. Музична школа у Рахнах дала їй на це свій поштовх. Вона вміло і з любов'ю виконує музичні твори на фортепіано, багато співає.

Після закінчення середньої школи поступила і успішно закінчила Дніпропетровську Академію митної служби, одержавши вищу юридичну освіту. Працювати по спеціальності не довелось, Іванна Вікторівна посвятила себе мистецтву краси тіла і душі. У модельному бізнесі та в акторській діяльності вона з 2009 року. Додатково закінчила школу акторського мистецтва і багато знімалась у рекламі та різних телешоу.

Іванна Онуфрійчук завоювала почесне звання "Віце-княгиня України – 2010", її фото красується на обкладинках журналів "21+", "Твій стиль", "Socktail", "Робота для жінок" та інших, здобула перемогу у телешоу "Богиня шопінгу", на її рахунок багато інших перемог.

Сьогодні Іванна Онуфрійчук готується до міжнародних змагань у конкурсі "Міс Принцеса світу", що відбудуться у Чехії. Земляки Іванни, її друзі, знайомі та рідні щиро бажають успіхів та перемог.

Щастя і здоров'я тобі, молода красуня – рахнянко! Село не забуває тебе і завжди чекає з нетерпінням додому.

Іванна Онуфрійчук під час нагородження у фіналі "Міс Принцеса України". 2013 р.

Трударі і таланти зростають з села

*Щ*е в далеких 20-х роках минулого століття, коли молода радянська держава тільки-тільки ставала на ноги, кріпилася, в Рахнах-Лісових був створений на державному рівні дитячий притулок. Але в цьому будинку для рахнянських дітей місць не було. Містився він у приміщенні теперішньої майстерні школи №1. Тут виховувалися підлітки з різних міст і сіл СРСР. І лише в 1948 році в Рахнах-Лісових відкрили дитячий садок для дітей працюючих батьків-рахнян.

*Такі вони Рахнянські діти
50-х років.*

Від того, який освітньо-виховний фундамент закладено під час виховання дитини із перших років життя, залежить якість її індивідуального зростання, життєва установка та світосприймання. Звідси й зростають трударі й таланти.

У повоєнні роки організатори дошкільних закладів, звичайно, таку високу ідею становлення людини не ставили за мету. Головною метою відкриття дитячих дошкільних установ у Рахнах було покращення й зміцнення здоров'я виснажених війною дітей, а також надання можливостей батькам працювати на колгоспних та радгоспних полях, фермах та в інших організаціях, що діяли на території села.

*Вихованці Рахнянського дитячого садка разом із своїми вихователями.
Фото 1953 р.*

Першою завідуючою дитячих ясел була Штівельман Тетяна Соломонівна.

На початку роботи дитячого садка до нього приходило всього 10 дітей. Кошти на харчування дітей виділяла держава. В меню входило: ранок – чай, обід – суп або борщ, вечеря – суп.

В 1949 році завідуючою стала працювати Перлова Дора Захарівна. Ясла діти відвідували різного віку, починаючи з новонароджених і до шкільного, всі в одній групі. Дитячий садок був підпорядкований райздороввідділу. До 1962 року дітей було 2 групи – молодша група і старша. Вихователів не було. Жінки виконували обов'язки вихователя, няні, прачки, медсестри.

Дитяча група садочка №1. Фото 1958 р.

З 1962 року дитячий садок перевели на баланс радгоспу. Завідуючою дитячим садком була Козловська Катерина Афанасіївна, медичною сестрою працювала Сорочишина Катерина. групи дитячого садка були переповнені. У двох групах налічувалось більше ста дітей, але садок був тільки сезонний. Взимку робили ремонт, а з весни до осені працювали. Музичним керівником працював Божик Микола Семенович. Обов'язки завгоспу виконував Свиридов Григорій. Кухар – Дручок Марія Дорофіївна, помічник кухаря – Шклярук Віра Павлівна, які виконували різну роботу, палили в грубках, мили посуд, прали, рубали дрова та ін.

Батьки і діти. На фото 1970 р. працівники школи-інтернату разом з дітьми садочка №2 (завідуюча Галина Григорівна Кушак).

З 1980 року у дитячому садку працював молодий колектив з завідуючою Ремською Світланою Василівною, вихователькою працювала Германюк Світлана Іванівна. В 1990 році колектив дитячого садка був переведений до новозбудованого приміщення.

А в старому приміщенні було організовано новий колектив з завідуючою Коваль Галиною Миколаївною. Були створені чотири групи, в яких працювали 4 вихователі, 4 помічники вихователів, 2 кухарки, завгосп, медична сестра, музичний керівник. Садок носить назву № 2.

Для села з населенням понад 5 тисяч чоловік одного дитячого садочка було замало. Особливо відчували нестачу місць у дитячий садок працівники шкіл села. А тому за ініціативою учителів-батьків була створена група, в якій були діти працівників школи. Це були 60-ті роки минулого століття. Щодня ця група дітей збиралась у когось з батьків дома. З дітьми проводились різні заняття, в тому числі музичні. Згодом, при сприянні відділу освіти, був заснований дитячий садок в одному з приміщень школи, яке було відремонтоване силами батьків і переобладнано на дитячий садок.

У 1966 році у лютому був офіційно відкритий другий дитячий садок, але назву він сьогодні носить: "Дитячий садок № 1". Першою завідуючою дитячого садка була Козловська Катерина Афанасіївна, яка в 1986 році вийшла на пенсію.

Колектив працівників Рахнянського дитячого садка № 2

Багато часу роботі з дітьми віддала Кушлак Галина Григорівна. Вона в 1969 році після училища прийшла працювати на посаду вихователя. В 1986 році вона була переведена на посаду завідуючої. На цій посаді працювала до 2004 року, після чого, вже перебуваючи на пенсії, залишалася вихователькою.

З перших днів роботи дитячого садка тут працював кваліфікований музичний керівник – Криштофор Василь Іванович. Про цих педагогів можна сказати словами В.О.Сухомлинського: «Серце не віддане дітям».

І справді ці працівники усе своє професійне життя присвятили вихованню підростаючого покоління.

А Завгородня Марфа Федорівна, працівник дитячого садка, працювала з 1966 року кухарем. Вже будучи в дуже похилому віці, жінка з радістю згадувала про перші роки роботи дитячого садка.

Події років незалежності України негативно вплинули на роботу дитячих закладів. В Рахнах, як і у більшості сіл району, дитячі навчальні заклади через нестачу фінансування припинили свою діяльність. Це був 1991 рік.

В народі відома давня істина, що навчання дитини починається з дитячого садка, з місця, де дитина вчиться жити серед інших дітей, вдосконалюється

і розвивається. Багато років тому, коли ми жили при соціалізмі, на діяльності садків робили такий же наголос, як і на діяльність шкіл. І було в тих садках все: і обладнані кімнати, і іграшки, і розціцьковані дитячі майданчики. Все було яскравим, потрібним і привабливим... Тоді ж, коли робились перші кроки, щоб відступитись від тієї соціалістичної системи, загубилося все: і естетика, і вигляд, і, на жаль, необхідність садків. Занепад торкнувся сіл, не говорячи вже про школи та дошкільні заклади. Час ішов, руїни залишались...

На знімку повар Рахнянського дитячого садка № 2 Дручок Марія Дорофіївна і її помічниця Шклярук Віра Павлівна.

Правду кажуть старші люди – не все так буде. Відбулися кардинальні зміни у свідомості та розумінні керівництва держави у необхідності відтворення і відновлення цього першого щабля, з якого дитина починає своє сходження в майбутнє. І сьогодні ті садки, які 15 або й 20 років беззахисно дивилися на світ порожніми віконницями, постають ніби нові, сяючи переливами нового скла та випромінюючи запах свіжої фарби. Дитсадки в Рахнах відновлені та передані сільським бюджетам у вигляді дотації на зміцнення матеріальної бази дошкільних навчальних закладів. Зроблено це тільки на користь дітей, а діти, як відомо – майбутнє країни, наше майбутнє.

Такі вони рахнянські діти 60-х років. Валерій Спірюгов за роботою. Фото 1962 р.

*Майбутні
рахнянські
таланти.
Фото 30.12.2005 р.*

Коли дитина сміється – сміються й батьки.

*Колектив
працівників
дитячого садка
№ 2. Завідуюча
Коваль Галина
Миколаївна
(в центрі).
Справа сидить
теперішня
завідуюча
Зарічнюк
Лариса
Михайлівна.
Фото 1991 р.*

Медичні заклади

Ще за часів панування у Рахнах сім'ї Балашових, коли весною 1877 року село навідав Великий російський князь Микола Миколайович, оглядаючи військовий лазарет із пораненими російськими солдатами, пані Балашова Катерина Антонівна відкрила на свої заощадження безкоштовну лікарню як для жителів Рахнів-Лісових, так і для жителів сусідніх сіл, що входили до маєтку Балашова. Згодом, у 1878 році пані Балашова відкрила притулок для дітей-сиріт. Лікарня і притулок знаходились у одному приміщенні. Тоді ж при лікарні пані Балашова організувала аптеку із великим набором різних ліків. І лікарня, і аптека в Рахнах-Лісових функціонували до кінця ХІХ століття і початку ХХ-го.

З 1913 року медична допомога населенню надавалася лікарем Мордосевичем, який приїздив зі Шпикова. Прийом хворих проводився в притулку, де жили діти-сироти. В 1917-1919 роках в Рахнах жили і працювали молодий лікар Глинський К.Т., фельдшер Пташинський Ю.О. та ін., які надавали населенню медичну допомогу, особливо проти висипного та черевного тифу. В 1919 році Глинський помер від тифу. До 1924 року село обслуговувалось медперсоналом Шпиківської дільничної лікарні. В цьому ж році лікар Шевчук Г. і фельдшер-акушер Полякова Марія Петрівна організували і відкрили в Рахнах медичну амбулаторію.

З 1925 року при амбулаторії запрацювало пологове відділення. До штату медамбулаторії входили лікар, фельдшер, акушер і санітар. В одному приміщенні знаходились амбулаторія, квартира лікаря і приватна аптека Левінсона, яка мала рідкісні медикаменти. Лікарем працював Шевчук Г., акушеркою Полякова М.П., фельдшером Пташинський Ю..

У важкі роки голодомору медична амбулаторія надавала велику допомогу помираючим голодним людям, але масштаби трагедії в селі були такими, що медицина була безсила...

В роки Вітчизняної війни медична амбулаторія в Рахнах надавала послуги, крім місцевого населення, і радянським військовослужбовцям, що відступали, і німецько-румунським завойовникам, що наступали. В роки війни в Рахнах діяв німецький військовий госпіталь, а після звільнення села від окупантів тут лікувались поранені радянські військовослужбовці.

Уже у 1945-му році в Рахнах-Лісових за сприяння тодішнього голови сільської ради Гуцола Івана Семеновича на базі медамбулаторії було відкрито лікарню на 10 ліжок.

Із розповідей старожилів села згодом, у 1953 році, у Рахнянській лікарні працювало два лікарі-терапевти, стоматолог та вісім медпрацівників середнього рівня. Працювала клінічна лабораторія, при лікарні проводилися фізіотерапевтичні процедури для хворих. У 1958 році Рахнянська лікарня значно розширилася завдяки збудованого нового приміщення. В цьому ж році почав діяти рентгенівський кабінет, а в палатах розмістилося 25 ліжок для хворих.

Рахнянська лікарня завжди славилася і славиться тепер своїми працівниками. Серед них лікар за покликком душі корінний житель Рахнів Микола Михайлович Свистун. Про цю людину місцевий журналіст Михайло Костишин писав:

Лікар від Бога

Гортаючи сторінки біографії Миколи Михайловича Свистуна, лікаря Рахнянської дільничної лікарні, мені спадали на пам'ять слова видатного вченого-хірурга М.І. Пирогова: – «Той, хто вибрав працю лікаря, повинен присягнутись, що вірно буде служити своєму народу».

Життєвий шлях М. М. Свистуна – то яскравий приклад служіння людям. Народився він у голодному 1933-му, у 1953 році закінчив 10 класів Рахнянської середньої школи. Матеріальні нестатки не дали змоги поступити до вузу. Майже чотири роки працював у газеті «Прапор Жовтня», колишнього Шпиківського району. Але бажання у важку хвилину прийти на допомогу тим, хто її потребує, бути в рядах людей у білих халатах привело М.М. Свистуна у 1957 році до студентського гурту Вінницького медичного інституту ім. М.І. Пирогова, лікувальний факультет якого він успішно закінчив у 1963 році.

*Микола Михайлович
і Галина Станіславівна Свистуни.
Фото 1987 р.*

Направлення на роботу отримав до Шпиківської районної лікарні, де трудився до 1968 року. Тоді ж, за згодою Миколи Михайловича, його було переведено до Рахнянської дільничної лікарні на посаду акушера-гінеколога.

Ровесники лікарі запитували:

– Чого ти йдеш у село, та ще й у своє?.. Глянь – наші колеги в обласні, районні заклади йдуть працювати, а ти в село... Але М.М. Свистун рішуча людина. Він був першим лікарем-рахнянином, який своїми знаннями хотів послужити рідним, знайомим, односельцям, не спокусився на комфорт міського жителя і на престижну посаду.

«...Я так вважав, – говорив Микола Михайлович, – що у місті завжди лікарі «знайдуться», а ось у рідному селі – нема нікого. Тому й залишився. Не обійшло мене оте почуття патріотизму за рідну «колицку», яке, мабуть, і переповнило келих мого рішення».

Понад 30 років трудився Микола Михайлович в тамтешній лікарні. Своїм сумлінням заслужив повагу і авторитет у людей і колег по роботі. З ним радилися, його досвід використовували у лікувальній практиці.

Тут, у рідному селі, у повній мірі розкрились не тільки його здібності як спеціаліста, але й найкращі людські якості. Як у будь-якому сільському медичному закладі, йому доводилось виконувати обов'язки і психіатра, і невропатолога та багато інших. Вмів він ефективно використовувати знання та досвід, набутий роками, щоб допомогти людині подолати хворобу. За нинішніх фінансових нестатків зробити це не завжди легко. Враховуючи ту обставину, коли більшість із нас не в змозі купити необхідні ліки, Микола Михайлович пропонував своїм пацієнтам рецепти народної медицини.

Про М. М. Свистуна говорили, що він лікар від Бога. Чуйна і добра людина. Якщо в когось біда, то нема в нього іншої проблеми, як допомогти хворому. Нерідко саме на його плечі лягала відповідальність за життя людини.

Якщо нема змоги довести хворого чи потерпілого до райлікарні, в боротьбу зі смертю доводиться вступати лікарю.

Тривалий час він очолював пологове відділення. Із збільшенням випадків травмування громадян М.М. Свистун довгий час працював за сумісництвом хірургом, надаючи відповідну допомогу потерпілим. Йому під силу дарувати людям найцінніше - здоров'я і життя.

Про скромність і безкорисливість М.М. Свистуна, його професіоналізм говорили усі. Я ж скористаюся уривком з листа до лікаря пацієнтки Н.Ф. Хмелини із Сапіжанки:

Губернатор області Джига М.В. (справа) при відкритті оновленої медичної амбулаторії в Рахнях-Лісових. Жовтень 2012 р.

«Велике спасибі! Після відвідин Вашого кабінету в мене наче гора зсунулася з пліч. Мене нічого вже не болить. Дай, Боже, Вам здоров'я і сили вертати здоров'я людям».

В будь-яку пору року, вдень і вночі, з болем і горем йдуть люди до рахнянської лікарні, бо знають, що тут знайдуть своє спасіння від недуг, знають, що тут працюють люди в білих халатах, які давали клятву Гіппократа – берегти життя людям.

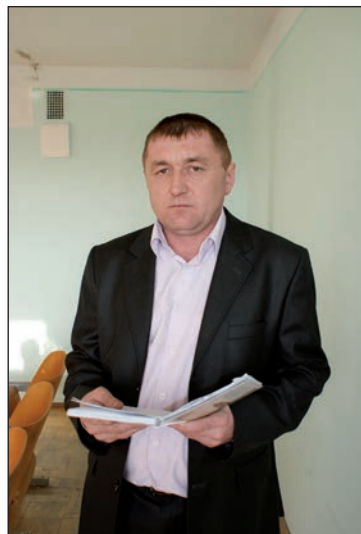
Про Миколу Михайловича рахняни згадують тільки хороше.

Але роки беруть своє... Не стало лікаря Свистуна Миколи Михайловича. Справу лікаря від Бога продовжують інші лікарі. З жовтня 2011 року Рахнянська лікарня з більш як столітнім віком одержала інший статус: Амбулаторія загальної практики сімейної медицини. При амбулаторії функціонує філія терапевтичного відділення Шаргородської ЦРЛ на 10 ліжок.

Якось незвично звучить нова назва для рахнян і вони усі в один голос називають її, як і сто сорок років назад – Рахнянська лікарня. Обслуговує вона сьогодні, як і сто сорок років впродовж, не тільки мешканців Рахнів, але й жителів сіл Стрільників, Лопатинець, Зведенівки, Ярового, Юліямполья. Навідують лікарню також жителі сіл з сусідніх районів.

Очолоє колектив медиків Білозор Анатолій Іванович.

Медичні працівники Рахнянської лікарні

Культурні й соціальні заклади села

Елементи культури села Рахнів беруть свій початок зі створення матеріальних пам'яток в минулому. Насамперед, це предмети побуту, одягу, якими наші предки прагнули якимось чином володіти і прикрасити свій побут чи житло з тим, щоб вони виконували не лише визначену роль. На жаль, таких пам'яток в селі збереглося мало, але все ж таки вони є у наших селян. Наприклад: вишиті рушники, вишиті сорочки,

Рахнянський будинок культури.

скатерки, вироби з ниток, пряжі (доріжки, килими) тощо. Або, наприклад, в селі й досі пам'ятають, яку одягу і прикраси вбирала наречена, коли виходила заміж. Це і сорочка вишита, і віночок на голові, і бинди (різнокольорові довгі стрічки), і юбка-запаска, і гарні, виготовлені місцевими майстрами, хромові чобітки. Усе це

було і є елементами культури.

При спілкуванні з старожилами села автор почув і побачив на власні очі, які чудові речі уміють виготовляти власними руками ці люди. Серед них: колишні умільці гончарної справи в Рахнах Михайло Пантелеймонович Яковишин, Михайло Іванович Чайка; знавець подільської писанки, історик та етнопсихолог Тетяна Петрівна

Ось вони – рахнянки в національному вбранні. Фото 1960 р.

Пірус; майстрині на ткацьких верстатах Параска Сидорівна Пірус та Юстина Браславська; юна художниця, роботи якої прикрашають зали музеїв України, Ганна Васькевич; талановита художниця, учителька місцевої школи, витинанки якої пронизують серце кожного глядача, Наталія Гуляєва-Смагло та багато, багато інших талановитих рахнян.

Рахнянський сільський духовий оркестр. Керівник Михайло Лисий. Фото 1954 р.

Свою сторінку в історії культури села вписали і керівники духових оркестрів та їх учасники. Серед них: Черногуз Леонід, Божик Микола, брати Байдак Анатолій і Борис, знаменитий на всю округу музикант Криштофор Василь Іванович та інші. Ці та інші люди несли і несуть елементи культури на селі.

Весілля у Рахнах-Лісових. 1955 р.

Коли ж вести мову про заклади культури, то першим у Рахнах таким був сільський клуб, який з'явився у селі на початку 20-х років минулого століття і носив назву «сельбуд». Але «сельбуд» функціонував на державному рівні уже з 1924 року, а в 1921 році з архівних документів (ДАВО, ф.р.-847, оп.1, спр.50, с.30) стає відомо, що в роки існування УНР у більшості населених пунктів Поділля були створені українські культурно-освітні товариства «Просвіта». Здебільшого вони очолювалися місцевими вчителями. Після утвердження на Україні більшовицького

Весілля в Рагнах. Ліворуч сільський духовий оркестр. Травень 1961 р.

режиму «Просвіти» розпущено як «буржуазно-націоналістичні організації». Зважаючи на те, що вказані товариства користувалися широкою популярністю серед населення, Радянська влада вирішила створити широку мережу культурно-освітніх установ, які популяризували б серед населення більшовицьку ідеологію та одночасно займалися б культурно-освітніми справами. А назву таким установам вирішено дати ту, що уже заслужила собі популярність – «Просвіта». В 1921 році такі товариства масово організовувалися на місці старих «Просвіт». В подальшому вони почали називатися «Політ-просвітами», а за кілька років їх функції

Рахнянський духовий оркестр в теплому крузі жіночого цвіту і цвіту дерев. Травень 1974 р.

повністю були передані так званим сельбудам (селянським будинкам). В Рахнах «Просвіта» практично існувала з 1921 року при школах. Для села усе це було нове. На жаль, крім одного прізвища «Давидов», як завідуючого сельбудом, інших автору знайти не вдалось. Нагадаємо, що Рахни-Лісові тільки за останнє століття належало до Ямпільського, Брацлавського повітів, Шпиківського, Брацлавського, Джуринського, потім знову Шпиківського, потім Тульчинського та Шаргородського районів. Це і ускладнює пошук архівних матеріалів. Але з розповідей старожилів села та з деяких знайдених архівних даних, довідуємось, що в Рахнах у 1924 році вперше була відкрита хата-читальня. Це був перший прообраз бібліотеки на селі. У ній числилося 30 примірників книг. Хоча відомо, що при Рахнянській школі діяла бібліотека-шафа для учителів, учнів та населення села ще у 1908 році (*А. Крилов. Начальное народное образование в Подольской губернии за 1908-1909гг. Каменец-Подольск, 1911 г.*).

В хаті-читальні можна було прочитати газету чи журнали, надавалися для читання «на руки» окремі книги, яких довгий час налічувалось небагато.

Активним було клубне та бібліотечне життя у післявоєнні 50-70-ті роки минулого століття. Свідком цього життя, його найактивнішими учасниками є нинішній пенсіонер, депутат сільської ради Манзюк Микола Артемович, який пропрацював на посаді директора Рахнянського будинку культури з часів його завершення будівництва, тобто з 1969-го по 2006 рік. Микола Артемович й досі згадує про свою роботу, про різні заходи, які проводилися у будинку культури. Це і вистави, і концерти, і вечори-зустрічі з ветеранами війни і праці, з передовиками виробничих колективів, яких було в селі чимало. Усі заходи організовували і виконували працівники будинку культури та бібліотек, аматори художньої самодіяльності, які були зацікавлені в цьому. Серед них: Криштофор В.І., Джулинський В.Г., Прудіус Г.І. та ін.

Згадує Манзюк М.А. і післявоєнних завклубів. Ними в свій час були: Костинюк Анатолій Тимофійович, Мельник Ольга, Шклярук Іван Кузьмич. Всі вони поєднували культосвітню роботу на селі із роботою місцевого самоврядування. Вони обиралися членами депутатського корпусу села, очолювали різні комітети та ін.

Культосвітні працівники багато робили і роблять для того, щоб нести культуру до людей. Під їх керівництвом та безпосередньою участю в селі створюються самобутні ансамблі різного жанру, що приймають участь у різних оглядах, конкурсах та фестивалях.

*Учасники художньої
самодіяльності
с. Рахни-Лісові на фоні
сільського клубу.
Фото 1960 р.*

*1956-й рік.
Весілля
у Федоровичів.
На передньому
плані
добре видно
подружок
наречених
в українському
вбранні*

*В минулому в селі
великою популяр-
ністю користу-
валися бригади
жінок-мастиль-
ниць, котрі вміло
обмащували будівлі
селян глиною. На
фото вечерея після
закінченої роботи.
1955 рік.*

*На сцені
проведення
обряду
"Проводи в
армію".
Фото
1970-х років.*

*Прощальна
мить у родині
Федоровичів.
Фото 1976 р.*

*Багатолюдний
похорон в сім'ї
Федоровичів.
Фото 1976 р.*

*З хлібом і сіллю
запрошують наречених
Свиридову Наталію
і Кривоцюк М.
на весільний рушник.
Листопад 1974 р.*

*На сцені сільського клубу наречена Свиридова Н.Г.
і наречений Кривоцюк М.С. приймають вітання під
вигуки "Гірко!". Листопад 1974 р.*

*На весільний рушник
на сцені Будинку
культури стають
наречені Бідюк О.О.
і Подолян О.Я.
Обряд проводить
голова сільради
Космина О.К.*

*Хор радгоспу
ім. 9-ї Кримської
кавалерійської
дивізії на
робітничому огляді
художньої
самодіяльності.
Керівник
Криштофор В.І.*

На сцені сім'я Костишиних – Таїсія і Анатолій.

Соліст Микола Артемович Манзюк

*Дід Мороз – Анатолій Манзюк,
Снігурочка – Оксана Манзюк*

*На сцені соліст
Григорій Продиус.
"День Победы".*

*Линуть мелодії
у Рахнах під
акомпонемент
баяниста
Анатолія
Костишиного*

*Дует у виконанні
Володимира Бойко
і Миколи Манзюка.
Керівник Борис
Козловський*

*І старий, і новий
завклуби. Зліва
Микола Манзюк,
ліворуч Борис
Козловський.*

*На сцені Будинку
культури обряд
вінчання наречених
Бондарчука
Віктора
Семеновича
і Пустовіт
Лідії Василівни.
Фото 24.05.1978 р.*

*Чоловічий ан-
самбль Будинку
культури
с. Рахни-Лісо-
ві на обласному
огляді, присвяче-
ний Дню Трудо-
вої Слави.
Фото 1987 р.*

Рахни-Лісові – абрунова перлина Ноділля

*Учасники
народного
духового
оркестру
с. Рахни-Лісові.
Керівник
В. Омелянчук.
Фото 2000 р.*

*Танцювальний
колектив
Рахнянського
Будинку культури.
Керівник Матвій
Омелянчук.
Фото 1982 р.*

*Ансамбль естрадної
музики Рахнянського
Будинку культури.
Зліва направо стоять:
Мартишук М.Г.,
Онуфрійчук М.І.,
Продиус Г.І.,
Байдак О.С.
Сидять: Керівник
ансамблю баяніст
Криштофор В.Я.,
Кривий М.К.
Фото 1980 р.*

*Виступ хорового
колективу.
9 травня 1980 р.*

Установи для любителів книжок

Велику культосвітню роботу на селі проводили і проводять тепер працівники сільських бібліотек. В свій час бібліотеку очолювали: Конохова Тетяна Володимирівна, Пірус Віра Митрофанівна, Криштофор Галина Яківна, Костишина Таїсія Василівна (дитяча бібліотека). Нелегко було спочатку молодими сільським дівчатам, які тільки прибули на роботу після закінчення культосвітнього закладу, організувати бібліотечну справу. Але їм завжди допомагали свої ж таки рахнянські люди.

Село вдячне їм за працю, тому що пам'ятають старожили, як було раніше. У ті радянські роки серед інтелігенції було надзвичайно модно збирати художню літературу, особливо передплатні видання. Це мало свідчити про інтелігентність людини. На жаль, складались обставини, коли було важко зробити передплату, бо вона діставалась «по блату» переважно людям, далеким від інтелігентності, але з відповідним становищем у районі. В селі ж силоміць примушували підписуватись в основному на томи В.І. Леніна, яких надходило передплатнику усіх 56, і їх ніхто ніколи й не листав, не те, щоби читав. Тому інтелігентні люди, котрі цікавились різною періодикою, завжди були частими відвідувачами сільської бібліотеки. Тут часто можна було побачити і почитати томи

*Завідуюча бібліотекою
Пірус Віра Митрофанівна.
Фото 1960 р.*

Рахни-Лісові – абрунова перлина Ноділля

академічних видань різних авторів. Були там твори Шевченка, Пушкіна, Бальзака, Коцюбинського, Руданського. Регулярно поступали й свіжі журнали і газети, свіжі фахові журнали, політичні і художні. Користувався попитом у читачів сатиричний журнал «Перець» та інші.

Завідуюча дитячою бібліотекою Перун Олена Андріївна обслуговує своїх читачів. Фото 1977 р.

За робочим столом читачі дитячої бібліотеки с. Рахнів-Лісових. Завідуюча Людмила Василівна Рильська (справа). Фото 1976 р.

Серед різної літератури в бібліотеці, на щастя, ніколи не було журналів і газет порнографічного й сексуального характеру. Це позитивно впливало на людей, на їх поведінку і виховання. Молодь знала певні обмеження і відповідальність, про що не скажеш тепер.

*Завідуюча бібліотекою Перун Олена Андріївна (справа) та її читачі
Прокопенко Наталя Євгенівна та
Пустовіт Лідія Василівна. Фото 1976 р.*

У Чернівцях з концертом. На передньому плані соліст Рахнянського Будинку культури Продиус Григорій. Фото 2008 р.

Чоловічий ансамбль ветеранів культури с. Рахни-Лісові з концертом у Шаргороді. Зліва направо: Криштофор В.І. – керівник, Дем'як П.П., Бабич В.П., Манзюк М.А., Загурський А.Ф.

На обласній сцені Рахнянський духовий оркестр. м. Вінниця, 2004 р.

Бригада посівальників у домі Семенюка Анатолія Івановича. 2005 р.

"Маланка" в гостях у Алли Ругляк. Фото 2005 р.

На цьому фото найбільше радіців у наречених Дмитра Вирового і Оксани Баланчук, які поєднали свої долі 20 жовтня 2013 р.

Кумоньки-посівальниці на свято "Маланки". 2005 р.

Такі вони рахнянські жінки.

*Вони були, є і будуть добрими людьми, тому що їх єднає завжди дружба.
Меценати села сім'ї Рильської Л.С. і Ругляків А.М. і М.В.*

*Вперше у Рахнах святкування Івана Купала. В центрі Туровський І.І.
Фото 1986 р.*

У Рахнянському Будинку культури свято квітів. Фото 1988 р.

*"Маланка" завітала в гості до Миколи і Олександри Манзюків на кутю.
Фото 2004 р.*

*Учасники художньої самодіяльності Будинку культури на свято "Маланки".
Фото 2008 р.*

Сяючим культурним вогнищем у Рахнах є **бібліотека для дітей**. Дитяча бібліотека - це фундамент освіти і самоосвіти, тому, що за своєю суттю має бути Берегиною людського знання.

Рахнівсько-Лісова дитяча бібліотека була заснована в 1974 році, розміщувалась в одноповерховому будинку по вулиці Макаренка, тепер в цьому приміщенні знаходиться сільська Рада.

Першою завідуючою була Рильська Людмила Василівна, книжковий фонд становив тоді трішки більше, ніж чотири тисячі екземплярів друкованих видань.

У 1976 році дитяча бібліотека була перенесена в Будинок Культури, де вона є і в даний час. Бібліотека знаходиться на другому поверсі та займає дві кімнати, загальна площа яких складає 80 кв. метрів.

В тому ж році бібліотеку приймає випускниця Тульчинського культурно-освітнього училища Пірун Олена Андріївна, яка докладає великих зусиль в ремонті та обладнанні цих кімнат та надає бібліотеці сучасного вигляду. Олена Андріївна сумлінно працювала до 1987 року, перейшовши на посаду бібліотекаря шкільної бібліотеки.

Завідуючою дитячою бібліотекою стає Костишена Таїсія Василівна, яка закінчила Тульчинське культурно-освітнє училище з відзнакою та раніше працювала бібліотекарем Рахнянської бібліотеки для дорослих. В 1996 році вона переходить на роботу в сільську раду. Її місце займає Бондарчук Лідія Василівна – бібліотекар середньої кваліфікації. Закінчивши Тульчинське культурно – освітнє училище в 1990 році, вона перейшла працювати з Рахнянської дорослої бібліотеки – в дитячу та працює по цей час.

У 1980 році пройшла централізація бібліотек і була утворена районна центральна бібліотечна система. В 2003 році відбувається децентралізація і тепер дитяча бібліотека підпорядковується сільській раді.

В теперішній час книжковий фонд бібліотеки становить 9750 примірників.

На сьогодні, як і раніше, дитяча бібліотека – центр навчально-виховного процесу, обслуговує 500 користувачів. Діти люблять приходити в бібліотеку, часто звертаються з різними питаннями, своїми проблемами. Бібліотечний актив складається з учнів 5-9 класів. В бібліотеці впроваджуються різноманітні форми роботи, а саме: книговидача, відкритий доступ до фондів, виставки, бесіди, огляди, тематичні вечори, різноманітні свята та ін.

Сільська рада завжди сприяє розвитку Рахнівсько-Лісової дитячої бібліотеки.

Сьогодні у Рахнах-Лісових налічується аж п'ять бібліотек із загальним фондом книг 58275 примірників. Такої кількості книг немає у жодному селі нашого району.

У вільну хвилину біжать до бібліотек і учні, і студенти, і пенсіонери, і працюючі, щоб дізнатись, прочитати, переписати потрібну їм тематику. Для цього кожній завідуючій бібліотеки потрібно знати, пам'ятати, що і де лежить, на якій полиці, на якій сторінці. З усім цим наші старанні бібліотекарі успішно справляються.

Рахнянські юнаки 60-років.

Хор учителів Рахнянської школи №1. Фото 1984 р.

*Танцювальний колектив учителів у русі. Керівник Олександр Байдак.
Фото 1982 р.*

*Жіночий ансамбль Рахнянського Будинку культури після виступу
на обласній сцені. 1980 рік.*

Бібліотека - територія краєзнавства

Любов до рідного краю, до землі, до людей, що її заселяють, є спільною турботою про те, щоб він був багатшим, красивішим, культурнішим. Для того потрібно добре знати його історію, природу, економіку, етнографію і культуру. Тому одним із пріоритетних напрямків дорослої та дитячої бібліотеки с. Рахнів-Лісових є краєзнавча робота.

Сьогодні, в час духовного відродження України, значно збільшився інтерес читачів до її історичного минулого, зростає роль краєзнавства, зокрема його культурно-мистецьких, літературних напрямів. Саме бібліотека формує особистість на ґрунті історії, культури, традицій народу.

З метою популяризації краєзнавчої літератури в приміщенні бібліотеки організовано краєзнавчу виставку: «Мій рідний край, це серця рідна пристань».

В бібліотеках проводяться різні масові заходи: літературні вечори, вітальні (до ювілеїв поетів рідного краю, народознавчого характеру), зустрічі з ветеранами, з старшими людьми села, які розповідають про різні традиції, історію села та краєзнавчі уроки. Всі ці заходи виховують любов до рідного краю, національну свідомість, пропагують літературу сучасних письменників рідного краю, збагачують в читачів художньо-естетичні смаки, розвивають пізнавальний і пошуковий інтерес.

Систематично ведеться інформаційно-пошукова робота. Спілкуючись з жителями Рахнів, слухаючи розповіді старшого покоління про події, що відбувалися в селі, виникла ідея створення краєзнавчої кімнати при бібліотеці, щоб минуле не пішло у небуття, щоб молоде покоління знало свій край. Серед експонатів можна побачити документи про історію поселення, предмети побуту, колекцію глиняних виробів, яку подарував в свій час сільський гончар Михайло Чайка, вишиті рушники. Зберігаються і матеріали про видатних краян, національних героїв, старійшин села, ветеранів війни і праці, односельчан, які відбудовували з руїн свою маленьку Батьківщину, і тих, хто зараз робить вклад у її збагачення і розвиток. Представлені тут фотознімки, а рідкісні фото, з якими господарі не побажали розлучатись, зняті на ксероксі.

Рахни-Лісові – абрунова перлина Ходілля

На відкритті краєзнавчого музею присутні: Янчурська Т.В. – зав. відділом культури, Волощук Г.П. – зав. райбібліотеки, Манзюк А.М. – сільський голова, Бондарчук Л.В. та учасники гурту "Калинонька". 21 вересня 2005 р.

4-х метровий вишитий рушник зайняв почесне місце серед експонатів краєзнавчого музею села. На фото зав. бібліотеками Бондарчук Л.В. і Криштофор Л.

Завідуючі бібліотеками Криштофор Л.Є. та Бондарчук Л.В. біля стендів у краєзнавчому музеї села. Фото 2009 р.

Учасники художньої самодіяльності з числа ветеранів працівників культури с. Рахни-Лісові на День Незалежності у м. Вінниці. Фото 2009 р.

*Делегація рахнян на святкуванні Дня Незалежності у Шаргороді.
Зліва – майстер гончарної справи Михайло Чайка. Фото 2009 р.*

*Чотирьохметровий вишитий рушник демонструють на святкуванні
Дня Незалежності рахнянські дівчата. Фото 2012 р.*

*Микола Янченко на святі
Івана Купала в Рахнах. Фото
2012 р.*

*Бібліотека для дітей, де
завідувачем Лідія Бондарчук,
в даний час обслуговує понад
300 юних читачів, а літньої
пори – і всіх 500. Серед них
найактивнішими є учні 9-Б
класу СЗШ I-III ступенів № 1
Віктор Носков та Олесандр
Мельник (зліва-направо).*

*Районний семінар
бібліотекарів
у Рахнах. Перед
учасниками
виступає
зав. дитячою
бібліотекою
Бондарчук Л.В.
Фото 2012 р.*

Члени клубу "Калинонька" у музеї села при дитячій бібліотеці.

Члени клубу "Калинонька" при дитячій бібліотеці с. Рахни-Лісові.

Новацією краєзнавчо-пошукової роботи бібліотек є знаходження зв'язку через мережу Інтернет колишніх жителів села, які знаходяться далеко від рідного краю, які з великою любов'ю та шаною беруть спогади про село, де колись народились і виростили, де пройшли дитячі та шкільні роки, спогади про їхні родини, друзів, знайомих про сусідів та їхні сім'ї. Всі ці люди охоче діляться цими спогадами, документами, фотографіями. Багато інформації бібліотеці надав наш земляк, теперішній житель Росії, колишній льотчик, який живе в місті Самарі Віталій Карук. Зворушливою подією було, коли він, будучи проїздом до Києва, знайшов час, щоб заїхати в нашу бібліотеку, відвідати наш поки-що маленький краєзнавчий музей, зі сльозами на очах поринути в спогади та залишити відгук про зроблену спільну роботу. І таких людей чимало. Так, Віктор Єфремов, який живе в Казахстані надав нам через сайт «Однокласники» фотографію 30-их років своєї родини.

*Масове свято
Івана Купала
за давніми
українськими тра-
диціями. 1980 р.*

Понад тисячу рахнян зібралися вперше на свято Івана Купала. Фото 1986 р.

Краєзнавча робота з земляками тільки розпочата і на далі буде проводитися в інтенсивному руслі.

Традицією стало кожний рік на Покрову святкувати в Рахнах День села. В місцевому Будинку культури проводиться святковий концерт, на якому виконуються народні пісні та танці, звучать вірші поетів-земляків та розповіді про наше село. В вестибюлі Будинку культури організуються виставки народних умільців нашого села, історичних експонатів та виставки книг, в яких розповідається про рідний край, про наше село, представлено твори письменників нашого краю.

Також в Рахнах за допомогою керівництва села, місцевих підприємців та всієї громади, кожний рік Будинком культури та бібліотеками організовується свято Івана Купала. Дійство проходить біля сільського ставка, в центрі села, де бібліотекарями проводяться народознавчі уроки, розваги.

Звичайно ж, ентузіазму бібліотекаря для здійснення роботи та втілення всіх задумів у життя замало. І тому не обійшлося без помічників - членів клубу «Калинонька», що діє при дитячій бібліотеці. До нього входять діти, які цікавляться українською минувиною. На засіданнях групи проводяться уроки народознавства, народознавчі години, такі як: «Калина - одвічний символ України», «Сорочка біла вишита піснями», «А на тім рушникові», «Коса-україночки краса». Для членів клубу складено рекомендаційні списки літератур, оформлено альбом та папку «Наші обереги».

Результатом краєзнавчої роботи Рахнівсько-Лісових бібліотек стала презентація виставки у Києві в залі Національного музею літератури України у рамках Всеукраїнської культурно-мистецької акції «Мистецтво одного села». На виставці було представлено колекцію писанок і лялькотанок відомої рахнянської майстрині, яка на теперішній час проживає в місті Вінниці, є завідувачкою навчальної лабораторії інституту історії, етнології і права ВДПУ ім. М. Коцюбинського Тетяни Пірус; гончарні вироби Михайла Чайки; цікаві

Тетяна Петрівна Пірус.

Про неї І. Козак

віршем сказав:

*"Колись прадавня оріянка
Вмітила Всесвіт на яйці.
Тепер сучасна подолянка
Правічні створює взірці".*

роботи майстрині Наталії Смагло-Гуляєвої, яка займається живописом, витинанкою, розписом на тканині, книжковою ілюстрацією. Її численні витинанки віддзеркалюють природу рідного села, зимове вбрання рідної землі, приліт птахів тощо. Розпис на тканині батиком художника Данила Гуляєва; вироби майстрів ручного ткацтва, історичні експонати, давні ікони та ін.

Протягом місяця перебування у Києві відвідувачі музею могли ознайомлюватись з шедеврами народного мистецтва нашого мальовничого села. Багато гарних слів та відгуків було не тільки почуто, але й записано ними в книзі відгуків.

Всі ці заходи виховують любов до рідного краю, національну свідомість, пропагують літературу сучасних письменників рідного краю, збагачують в читачів художньо-естетичні смаки, розвивають пізнавальний і пошуковий інтерес.

Метою краєзнавчої роботи Рахнівсько-Лісової дорослої та дитячої бібліотек є:

- відродження традицій, історичної пам'яті народу серед дітей та молоді;
- збереження культурної та історичної спадщини;
- активізація збирання матеріалу з краєзнавства у селі та популяризація їх серед населення;
- залучення до краєзнавчої роботи усіх закладів, які знаходяться на території нашого села.

Завдання по краєзнавству:

- виховання у дітей та молоді любові до рідної землі;
- формування національного почуття, популяризація народних традицій, народної творчості;
- збереження культурних цінностей;
- збирання та вивчення матеріалів з історії свого народу і краю;
- відродження та популяризація декоративно-прикладного мистецтва.

Очікуванні результати: виконання краєзнавчої роботи сприятиме на збереження документальних джерел, інформації про рідний край та національної культурної спадщини, формуванню національної свідомості дітей та молоді, вихованню в них поваги до історії свого народу, традицій свого краю.

У Києві показують рахнянські скарби

Відкриття виставки у Києві

Майстер гончарної справи Михайло Чайка на виставці демонструє свої вироби з глини.

*Відкриття виставки. На фото
сільський духовий оркестр.*

*Привітальне слово
поета-земляка
П.М. Перебийноса*

Частування столичних гостей

Музейні експонати

Творець фантазії – Наталія Гуляєва

Наталія Юріївна Гуляєва

Техніка виконання художніх творів **Наталії Гуляєвої** – витинанки. Це один із видів українського народного декоративного мистецтва, що має глибокі й багаті **традиції**. Їх використовували для прикрашання житла та створення цим домашнього затишку.

Вміло продовжує народні традиції учитель образотворчого мистецтва та художньої культури Рахнівсько-Лісової СЗШ I-III ступенів №1, народна майстриня Наталія Гуляєва-Смагло. Народилась вона в Таганрозі, згодом родина переїхала до Дніпродзержинська, де їй пощастило навчатись у школі з художнім ухилом. Закінчила Одеський державний педагогічний університет ім.К.Д. Ушинського (художньо-графічний факультет). Зараз проживає в Рахнах-Лісових, займається живописом, графікою, батиком, петриківським розписом, але зі всіх видів народної творчості перевагу надає витинанці.

В школі, окрім звичайних уроків, також функціонує студія образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва «Пролісок», де займаються дітки з 1-го по 11-й клас і пані Наталя веде заняття за програмою художніх шкіл.

Гарною традицією вже стали майстер-класи по витинанню у Вінницькому державному педагогічному університеті ім. М. Коцюбинського, куди майстриню запрошують щороку на дні народознавства, та у Вінницькому обласному інституті післядипломної освіти педпрацівників. Майстриня ілюструє дитячі книги та уже багато років малює до всеукраїнської дитячої газети «Долоньки».

Свою першу персональну виставку художніх робіт, яка відбулася в Шаргородському районному музеї образотворчого мистецтва у 2000 році, Наталя Юріївна запам'ятала на все життя. Адже тоді її вперше назвали **художником**. Потім уже були персональні виставки живопису, графіки батiku (розпису по шовку) у Вінниці, Одесі, Києві, а ще її роботи побували у Німеччині, Швейцарії, Польщі, Росії. «... Але одним із найважливіших для мене є міжнародне свято-фестиваль «Українська витинанка» яке проходить в Могилеві-Подільському що три роки, – каже пані

Наталя, – Я уже третій раз входжу до числа представників делегації від нашої області. А у позаминулому році Вінницький обласний центр народної творчості закупив для делегатів із п'яти країн мою книгу-посібник «Витинанка».

Усі роботи Гуляєвої дивують глядачів, відвідувачів її виставок, змушують замислитись над тим, звідки ця надзвичайно скромна, мила жіночка у наш складний час бере натхнення? Адже її ніхто не звільняє від обов'язків учительки, матері, дружини, господині. А воно – **натхнення** – надходить до неї з небес, від Бога.

Витинанка Наталії Гуляєвої

Художниця Гуляєва зі своєю роботою

Художниця в майстерні

Витинанка "Козак Мамай"

Витинанка з серії Скіфія "Полювання".
(фонди Вінницького обласного краєзнавчого музею)

*Витинанка "Соняхи"
(фонди Вінницького
обласного краєзнавчо-
го музею)*

*Витинанка
"Добрий звір"
(приватна колекція,
Україна)*

*Витинанка з серії Скіфія
"Душа степу".
(фонд Вінницького
обласного краєзнавчого музею)*

*Витинанка
"Заховався"*

Молоді рахнянські таланти

*Художниця Ганна
Володимирівна Васькевич.*

Вони не переводились ніколи в Рахнах. Вони були і є тепер. Серед них молода художниця, член Національної Спілки художників України **Ганна Володимирівна Васькевич**.

Основні віхи життя та творчості Ганни Василівни:

– 17.02.1987 рік – народилась в селі Рахни-Лісові Шаргородського району Вінницької області;

– 2004 рік – закінчила ЗОШ I-III ступенів в селі Рахни-Лісові з золотою медаллю;

– 2004 рік – прийнята на 1-й курс ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, м.Одеса.

– 2009 рік – закінчила навчання і отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво», здобула кваліфікацію вчителя образотворчого мистецтва,

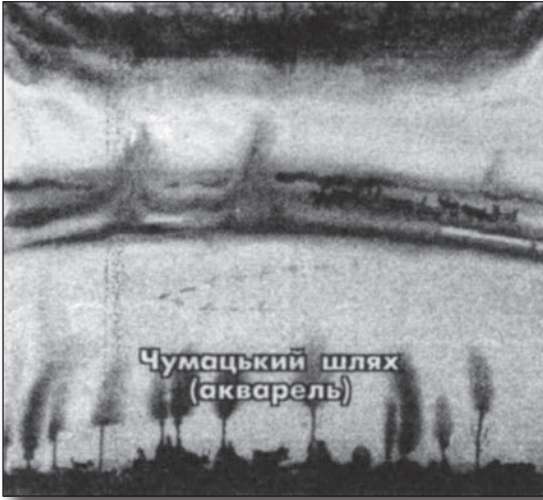
етики та естетики. Диплом захистила на «відмінно з відзнакою» на тему: «Світ фауни рідного краю». У своїй дипломній роботі «Зникаючі друзі» Г. Васькевич в змішаній техніці зобразила рослини та тварин, яких втрачає наша країна.

У своїй творчості Ганна Васькевич використовує різні техніки – гарячий батік, холодний батік та їх комбінацію. Уміє працювати і у вільному розписі тканини. Саме через вільний розпис художник може в повній мірі виразити свою творчу індивідуальність.

Молода і талановита художниця з Рахнів-Лісових уже встигла заявити про себе не тільки в Україні, але й за її межами. Її роботи були презентовані на семи міжнародних симпозіумах, семи всеукраїнських художніх виставках і є власністю семи різних музеїв України.

Міжнародне творче об'єднання «Спокуса» спільно з туристичною фірмою «Феєрія» нагородили художницю творчою поїздкою по 6 державах Європи. Як наслідок, з'явився цикл розпису по тканині «Об'єднана Європа».

Щоб краще оцінити роботи молоді художниці Ганни Володимирівни Васькевич, їх треба бачити.

*Окремі роботи художниці Ганни Васькевич,
2010 р.*

*Художниця Інна Калієвська
серед своїх робіт. 2014 р.*

Радують око глядача картини молодої художниці **Інни Калієвської**. Народилася вона 18 березня 1983 року в с.Рахни-Лісові. Дитячі та юнацькі роки пройшли у рідному селі. Закінчила місцеву середню школу №1. Тут же навчалася у музичній школі.

В 2000-му році Інна Анатоліївна Костишина поступила до Уманського Державного аграрного університету і успішно продовжила навчання в аспірантурі й стала працювати в Уманському аграрному університеті викладачем кафедри агрохімії та ґрунтознавства.

По закінченні навчання у аспірантурі університету в Інни Анатоліївни появилось бажання і вміння малювати. З тих пір Інна Калієвська і стала **художницею**. За цей час провела дві виставки своїх робіт, на рахунок у неї понад 100 картин. В цьому їй щиро допомагає її чоловік. Максим Валерійович Калієвський – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри загального землеробства Уманського Національного університету садівництва, – всяко сприяє тому, щоб молода художниця розвивала свій неабиякий талант. А їхній синочок і майбутній наслідувач Назарчик тільки додає молодій сім'ї енергії в роботі та радості у сімейному житті.

Успіхів Вам, Калієвські, бажають ваші земляки!

Художні твори Інни Калієвської-Костишиної

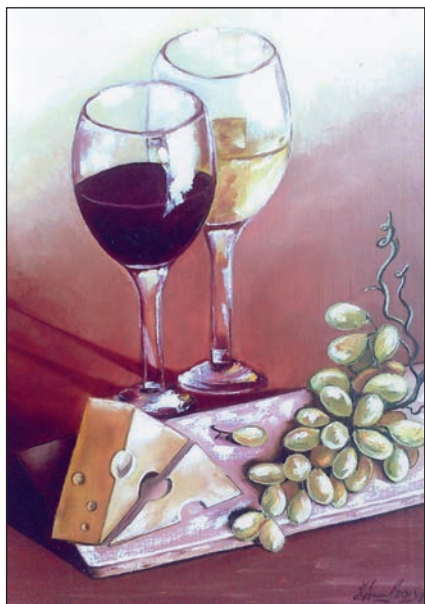
"Сонях"

"Букет почуттів"

"Волошки у кошику"

"Насолода"

"Краса українського села"

"Глибина душі"

"Дари осені"

Рідкісні промисли в Рахнах

Донедавна жителі села згадували, як на сільському базарі щоп'ятниці виставляли рахняни на продаж свою рідкісну продукцію, яку виготовляли самотужки у себе дома. Це і добротне лляне полотно, і глиняні полумиски, декоративні тарелі та різні дитячі іграшки, і дерев'яні бочки для соління. Навіть кісники й шовкові стрічки (бинди) продавалися, добротні жіночі чобітки, виготовлені майстрами в Рахнах.

Одним із таких майстрів був місцевий житель з роду гончарів Михайло Чайка. Із покоління в покоління передавалися секрети ремесла у родині Чайок. Батько Михайла Івановича просив, щоб, борони Боже, не обірвалась їх династія гончарів.

Своє вміння та виробу демонструє гончар Михайло Чайка. 2008 р.

Таріль Михайла Чайки

В останні роки свого життя Михайло Іванович часто жалкував за тим, що колись, чверть століття тому, на жаль, з перших кроків існування розпалася навчальна майстерня гончарства, яка була створена при Рахнянській школі №1. І одне з головних причин цього – бездіяльність і байдужість місцевого керівництва. Так і занепало гончарство в Рахнах. А як славилася віками рахнянська земля цим рідкісним джерелом народного ремісництва! Рахнянський поливаний посуд охоче розкуповувався не лише у селі чи у Подільській стороні, а й по усій Україні. І розходилася слава про рахнянських майстрів-гончарів по селах і містах.

Майстер гончарної справи Михайло Чайка. Фото 1996 р.

Не стало Михайла Івановича Чайки. Земля йому пухом... Але слід залишив він навечно. Його вироби з рахнянської глини прикрашають зали музеїв Вінниці, Києва, Одеси, Житомира. Працівники музеїв знали про народного умільця Чайку і приїздили до нього, бажали закупити його вироби для своїх експонатів.

Люди щиро вдячні Чайці, що зумів донести до нас стародавній промисел наших предків.

Духовні скарби Михайла Костишина

*Костишин
Михайло Григорович*

Михайла Григоровича Костишина, мого колегу по перу, сьогодні в Рахнах та у краї знають усі. Його публікації в пресі, що стосуються рідних Рахнів, завжди цікаві й захоплюючі, підтверджені архівними, історичними матеріалами.

Мене особисто вразила його любов до свого села, до своїх людей, коли я прочитав його статтю у «Вінниччині» під назвою «Бо ми такі рахняни», в якій він категорично висловив свою думку і думку своїх земляків про безпідставну зміну спадкової назви села. Адже звучала вона завжди «Рахні», а не «Рахнівці», як хтось із чинуш назвав село, повісивши таку вивіску на залізничній станції. Таке безграмотне і не обґрунтоване відмінювання іменника, що завжди звучало і писалося «Рахні», стурбувало усе населення села і не тільки села. Дякувати Богу, станції і селу вчасно повернули його справжню назву.

Знайомлячись із Михайлом Григоровичем і побувавши у його домі, побачив масу цікавих історичних матеріалів різних часів, що стосуються села.

Михайло Григорович Костишин народився у 1954 році. Успішно закінчив Рахнянську середню школу, потім Тульчинський культосвітній технікум і потім досконало закріпив свої знання журналіста у Київському національному університеті ім. Т.Г. Шевченка. Довгий час

працював у редакціях: Шаргородському «Комунареві», Жмеринських «Нових горизонтах», «Жмеринський меридіан», потім у міській газеті м. Жмеринки «Колорит» та «Місто Жмеринка» та ін.

<h1 style="margin: 0;">ВІСНИК</h1> <h1 style="margin: 0;">РАХНІВ</h1>	Газета громадськості села
№ 1 ГРУДЕНЬ 1992 р.	
КОЛОНКА РЕДАКТОРА ДО ЧИТАЧІВ	СЛОВО СПОНСОРУ — ДИРЕКТОРУ РАДГОСПУ М. В. КОВАЛЮ В ДОБРУ ПУТЬ
<p>Шановні земляки, добродії, рахняни, широко вітаємо вас у цей значний для нас рік з першим випуском сільської газети «ВІСНИК РАХНІВ» та іменниками нашого села. Адже в цьому році за однією версією Рахнів — 485, за іншою — 385 літ. Тримуючи в руках цю газету, кожен з нас відчуватиме гордість за наш рідний куточок, пишатиметься ним.</p> <p>Перший номер «ВР» вийшов у світ, завдячуючи активному сприянню і грошовій допомозі директора радгоспу Михайла Васильовича Ковалю. Якщо організації села, їх керівники сприймуть його новаторську позицію і підуть таким шляхом, й будуть надавати спонсорську допомогу у випуску газети, то вона виходитиме двічі на місяць, в іншому разі — її доля невизначена.</p> <p>На шпальтах газети йтиметься про діяльність організації села, трудових колективів, знаних людей, історичні віхи Рахнів. Планується надавати місце різноманітній рекламній інформації, оголошенням, як організації так і окремим громадянам, які зацікавлені в купівлі чи продажу того чи іншого товару, житла, живності.</p> <p>Звичайно, найдоцільніше було б, щоб газета була органом Рахнянського сільвиконкому, як це прийнято в інших селах. На жаль, наш сільвиконком зайняв консервативну позицію.</p> <p>Тому широко вітаємо рахнівців іменниками, з першим номером газети, з наступаючим Новим роком і Різдом Христовим.</p> <p>Бажаємо кріпкого здоров'я, Багато щастя, Чистої води з криниці, У полі врої пшениці Хліба-солі на столі, І відряди на душі, Хай Вас Бог береже!</p>	<p>З такими словами звертаюся до вас, шановні односельчани та трудівники нашого господарства. В 1992 році, який вже відходить в історію, ми розпочали чимало відрадних справ, котрим потрібна добра і життєдайна путь.</p> <p>Назву лиш окремі з них. Перш за все — це початок будівництва храму — осередку нашого згуртування, духовного відродження. Вже перші кроки показали, що коли ми разом, будь-яка справа нам під силу, і ми гідні прашурів своїх. Вийшов у світ перший номер газети «ВІСНИК РАХНІВ», перший інформаційний часопис нашого села за всю історію. Це, без перебільшення, історична подія для нас, рахнян.</p> <p>Бо ж, як то не прикро, але до нинішнього року ми мали примітивне уявлення про наш населений пункт, про його виникнення та історію. А як сказав видатний письменник і кінорежисер Олександр Петрович Довженко: «Людина, яка не знає свого минулого, не гідна і його майбутнього». Ми нині питаємось і допитуємось минулого, аби воно з погляду віків пояснило нам наше сучасне і налякнуло на майбутнє.</p> <p>Вже добрий десяток літ на різних рівнях йшлося про встановлення в селі радіовузла, щоб в потрібну годину звернутися до рахнян, порадитися по тому чи іншому питанню. Тому приємно, що у нас з'явилась така можливість, мати сільський друкований орган, який може не лише донести до відомої сільчан те чи інше звернення, оголошення керівництва будь-якої організації, а й розповідати про діяльність наших організацій, їх виробни-</p> <p>чі потужності, про кращі передовиці нашої газети, Доречно, щоб наша газета не випускала з-під контролю умови життя і побуту інвалідів та учасників війни, яких нині нараховується лише 248 чоловік.</p> <p>Так, як мені надано слово у передовиці нашої газети, я не можу втриматись, щоб не сказати добре слово про трудівників радгоспу. Попри всі негаразди, біди і проблеми нашого життя, життя України, вони непогано потрудилися. Слід всім віддати шану за працю: хліборобам і садівникам, водіям і тваринникам, механізаторам і будівельникам. До речі, завдячуючи останнім днями тобто до кінця року, буде здановий двоповерховий 16-квартирний будинок, на будівництво якого використано близько 2 мільйонів купоно-карбованців.</p> <p>Всім хочу сказати: — Щире спасибі за працю і сумління! Напередодні Нового, 1993 року, Різдва Христового прийміть найщиріші вітання від дирекції господарства, від мене особисто. А побажання шлемої сердечно в рядках:</p> <p>Хай добрий достаток прийде і щастя, Хай легко працюється й легко живиться! Хай все задумане зробити владиться, Хай все в коморі у вас ведеться! Щоб земля розквітла яблуневим цвітом, Щоб були всі здорові, щоб росли діти! Щоб сади і поля щедро родили, Щоб рахняни наші довго жили!</p>

Перший екземпляр сільської газети.

Любітеся, брати мої, Україну любіте, славе Бога і добро творіте!..

ВІСНИК РАХНЯНІВ

Виходить 3 грудня 1992 р.

ГАЗЕТА ГРОМАДСЬКОСТІ СЕЛА ТА ОСЕРЕДКУ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»

№ 2 (25) Вересень 1997 р.

ВИДАВЕЦЬ: ТРУДОВИЙ КОЛЕКТИВ РАХНЯНСЬКОГО ДЕРЖГОСПУ

СПАСИБІ ЗА ПРАЦЮ

Важливими видалися Роман Олійник. Вони їдуть для хліборобів цюгорині, чюно переварили трьохлітнє життя. До всіх економіч-них негараздів—дефіциту паливно-мастильних матеріалів, заплясти, додалися ще й погодні умови. Близько 20 років такої весни пригадує стародавній Алі. Але і вони не стали перешкодою для наших хліборобів. Зібравши за кілька років дозвонилися лінійового дозвання. Здано державі 350 т. хліба.

Урожайність склала 30,6 цнт з гектара. Це на 3,2 цнт більше, ніж в минулому році. Такий чудовий урожай в господарстві показався до цього часу. Ціх успіхів домогтися ліній працівники. А це, уже не перше досягнення «ВР».

268120 с. Доляної агромаку. Випуск преси «ВР» — газета громадськості Рахни та осередку обласного товариства «Просвіта»

ПАМ'ЯТІ О. БАЙДАКА

◆ ОБРАЗОК ◆

Він був помітним мешканцем селя. Його не бачили дуна, бо бувлася зберігти і дондропарі, і реставрувати правдиві пам'ятки. І пішувався про заснування сільського пісенно-музичного Верніса сина вале забути.

ні. Боже! Невже то правда. Люблять боги помарать ми? Ніка в цьому споді. Три рази на дні. Три рази на дні. Три рази на дні. Три рази на дні.

Засновник та редактор
М. Г. КОСТИШІН

СТРУНІ

Газета відрукована в Шаргородській районній друкарні, 283340 м. Шаргород вул. Теліва, 207. Редакція не закладає відповідальності за зміст публікацій. Обсяг 0,5 унц. друку. зам. 1183. Тир. 400

Він любується цюгорині, чюно переварили трьохлітнє життя. До всіх економіч-них негараздів—дефіциту паливно-мастильних матеріалів, заплясти, додалися ще й погодні умови. Близько 20 років такої весни пригадує стародавній Алі. Але і вони не стали перешкодою для наших хліборобів. Зібравши за кілька років дозвонилися лінійового дозвання. Здано державі 350 т. хліба.

Урожайність склала 30,6 цнт з гектара. Це на 3,2 цнт більше, ніж в минулому році. Такий чудовий урожай в господарстві показався до цього часу. Ціх успіхів домогтися ліній працівники. А це, уже не перше досягнення «ВР».

Проживаючи завжди у своєму рідному селі, Михайло Григорович досконало знав його біди і радості, про що вчасно розповідав у своїх публікаціях, виголошував через пресу пропозиції щодо їх вирішення.

Але найбільшим його вкладом у життя села був випуск своєї місцевої газети «Вісник Рахнів», яку спонсорувала дирекція радгоспу ім. 9-ї Кримської кавалерійської дивізії під керівництвом директора Коваля Михайла Васильовича. Перший номер цієї газети вийшов у 1993 році. Це були нелегкі роки для Рахнів, як і для всієї України. Щомісячна газета для земляків стала найулюбленішою серед різної преси, що надходила в село. У ній було все: і життя радгоспу, і події в школах, події майже у 30-тьох організаціях та підприємствах, що діяли в селі. Були і політичні ракурси, культурні та спортивні заходи та багато іншого, і, звичайно, про історичне минуле Рахнів.

Проіснувала газета до кінця 1997 року. Варто зауважити, що попередником цієї газети в Рахнах була багатотиражка, яку редагував директор місцевої школи М.Т. Кушніренко ще з 1957 року. Фінансував газету тоді ще діючий колгосп ім. Сталіна (голова колгоспу Буров С.Н.).

На жаль, тепер у наші часи таких і подібних видань рахняни не бачать і не читають.

*Журналіст, редактор газети
"Вісник Рахнів" Михайло
Григорович Костишин*

Робота журналіста вимагає багато часу. Адже відомо, про що можна сказати словами за 5-10 хвилин, то редагувати треба годинами. Михайло Григорович витратив на журналістську роботу понад 30 років. Попри все його ніхто не звільняв в домі від обов'язків чоловіка, батька, дідуся чи господаря. У всьому йому допомагала його вірна дружина Любов Василівна. Працюючи у школі-інтернаті медпрацівницею, вона завжди у вільний час всяко допомагала чоловікові, старалася створити обстановку в домі такою, щоб Михайло зміг творити.

Єдиною втіхою для Костишиних – їхній син Богдан. Його дитинство та юність, як і батька, пройшли у Рахнах. По закінченні середньої школи Костишин молодший став студентом Дніпропетровського залізничного університету. Потім Богдан залишився жити і працювати у місті.

*Сім'я
Костишиних:
Михайло
Григорович,
Любов Василівна
та їх син Богдан.
Фото 1992 р.*

„ВІСНИК РАХНІВ“

ТВОРЧИСТЬ ПРАДІДІВ

Ми в Рахнах мисьь,
На волах мисьь —
Пожнваєм,
Що в пана з вус
Зав'язав нам гуз —
Те й маєм,
Дужих предків тойсьь,
Дідів знатних тойсьь —
Вихваляєм.

**ТАКІ МИ,
РАХНЯНИ**

Тільки пан отче
Нас любить не хоче —
Не зважаєм!
Обжнвуєм бисьь,
Обдаруєм бисьь,
Люд наш обчаствуєм,
За обідя собь,
За сльози добь —
Обціпуєм!
Хай знають нас,
Доки світу час
Пам'ятають!

Записано у 1990 р. у Антова Феодосійовича
Колесника, 1904 р. н.

Залишився у Рахнах самотнім Михайло Григорович. У 2005 році Людмили Василівни не стало... Вийшовши на пенсію по віку Михайло Григорович живе і творить у своїх Рахнах.

Нехай щастить Вам, добра Людино – кажуть в один голос його земляки.

Релігійні общини в Рахнах

Перші згадки про існування єдиної в Рахнах православної греко-католицької церкви знаходимо в архівах за XVIII століття. Ще князь Любомирський, володіючи Рахнами, надав рахнянській церкві сінокіс посеред земель села Зведений Камінь (Зведенівка). Цей документ датований 1760 роком. У розділі нашої книги «Належність краю до Росії» йдеться про існування в Рахнах церкви (стор. 68-72).

Свою велику частку культурного життя на селі вносять місцеві церкви, що зветься церквою Різдва Богородиці та церкви Воздвиження Хреста Господнього. Уважний читач дізнався раніше із тексту книги про історію своєї древньої церкви, вік якої сягає майже три століття. На протязі усього часу вона приносила людям, крім душевного спокою від покаянь та молитов, ще й повноту задоволення від почутих слів про всі премудрості нашого Творця ще з пори заснування церкви у Рахнах.

Релігія – це духовне життя наших людей усіх поколінь. На жаль, були роки, коли церква була в забутті. Це сталося тоді, коли ленінський лозунг «Релігія - опіум народу» радянська влада оголосила чи не найважливішим своїм досягненням. А справді **опіумом для народу стала сама влада.**

Слава Богу, настали часи, коли до церкви спокійно йдуть і малі, і дорослі, і керівники, і рядові, і учителі, і студенти. У церкві прихожани постійно набираються культури, свідомості, задоволення духовного. Чого тільки варте прослуховування церковного хору, де беруть участь односельчани. Люди виконують церковні ритуали не за чиймось наказом, а за покликом серця. Це приносить і їм, і присутнім щире задоволення.

*Дзвони, скинуті з храмів Шпиківщини у 1930-х роках.
Можливо серед них були й дзвони з Рахнянської церкви.*

Похорони священика Рахнянської церкви Різдва Пресвятої Богородиці ієромонаха Василіска Саса, 1909 р.н, який у 30-х роках минулого століття ніс послух на горі Афон. Помер у 1951 році

У найбільшому в нашому районі селі Рахні-Лісові з найбільшою кількістю жителів почав діяти другий православний приход. Влада району дозволила зробити у закинутому приміщенні колишнього пологового відділення Рахнянської лікарні церкву. Новий престол у храмі на честь Воздвиження Животворящого хреста Господнього освячено 16 січня 2013 року. Храм належить до Московського патріархату. Свої певні вклади у реставрацію храму внесли колишні й теперішні жителі села, прихожани Андрій Галета, Михайло Коваль, Лариса Рильська, Микола Ругляк, Світлана Регуш, Павло Онуфрійчук та інші. Місце в Рахнах, де раніше народжувалися люди, стало місцем відродження віри.

Таким же місцем для прихожан Рахнів католицької віри є новозбудований, освячений у 1997 році костел Божого милосердя.

В роки розгулу атеїзму при радянській владі, коли єдина в селі церква була закрита, в Рахнах стихійно виникали різні, релігійні об'єднання та братства. Були серед них дозволені владою і не дозволені. Тепер вони діють в рамках закону, як інші релігійні общини.

Отже, життя місцевих святинь у Рахнах це і є елементи культури на селі, де елементарні основи церковного повчання стають правилом для кожного п р и х о ж а н и н а.

У новозбудованій у 1988 р. церкві Різдва Пресвятої Богородиці засяяло нове пані-кадило (люстра) і виблискує позолотою новий іконостас, придбаний за кошти меценатів села.

При церкві Різдва Пресвятої Богородиці в Рахнах успішно діє недільна школа для дітей.

Нову псалму розучують учасники хору церкви Різдва Пресвятої Богородиці.

Отець Станіслав благословляє прихожан на встановлення хреста на Йосафатовій долині. Фото 2006 р.

Власноручно вишиті ікони дарує церкві вишивальниця, прихожанка Олександра Джуромська. Її вишивки прикрашають стіни церков і у сусідніх селах.

Панахида по загиблих у роки війни жителів Рахнів-Лісових на площі біля пам'ятника. Фото 2009 р.

Місце, де раніше народжувалися люди, стало місцем відродження віри. Тут, після проведення реконструкції, у січні 2013 року освячено новий храм у Рахнах на честь Воздвиження Животворящого хреста.

Освячення престолу в новому храмі на честь Воздвиження Животворящого хреста у січні 2013 р.

*Храм на честь Воздвиження Животворящого хреста освячують два владика – архієрей Могилів-Подільської і Шаргородської єпархії Аганім (зліва) і митрополіт Вінницький та Барський Симеон (праворуч).
Фото січень 2013 р.*

На відкритті і освяченні церкви в Рахнах присутні багато прихожан із сусідніх сіл.

*Отець Миколай у новій церкві
в оточенні юних прихожан.
Фото 2013 р.*

*Богослужіння навколо Новозбудованого в Рахнах-Лісових
костелу Божого милосердя. Фото 5 червня 2013 р.*

Дім молитви євангельських християн баптистів у Рахнах-Лісових.

Дім молитви християн адвентистів 7 дня у Рахнах-Лісових.

Торівля в Рахнах

Не новина, що людство ще здавна займалося обміном товарами або, прицінюючись, міняли товар на різні грошові одиниці, що й називається торгівлею. За архівними даними (ДАВО, ф.р.93, оп.1, спр.562, арк.27) споживча спілка у Рахнах була заснована ще за пана Балашова у 1910 році. До більшовицького перевороту 1917 року торгівля в селі перебувала в руках приватних власників. Тут діяло кооперативне товариство, яким управляв місцевий житель Любинський. (Син управляючого Любинський Михайло, навчаючись у Київському університеті, зустрічався із Михайлом Коцюбинським, який у той час перебував на лікуванні у Києві. Після закінчення навчання Любинський молодший працював у термінологічній комісії інституту мовознавства АН УРСР. У 1928 році він опублікував спогади про Коцюбинського, про зустрічі з ним, де він згадує про відвідини у 1892 році великого письменника села Рахнів-Лісових. – А.Н.).

Пайовиками кооперативного товариства були заможні селяни. За радянських часів у 1929 році спілка значно розширила свою діяльність. У цьому році її пайовиками уже стали 553 селян. Товари закупувалися в приватних торговців міста Шпикова. Відомо, що напередодні війни 1941-1945 років в Рахнах налічувалось шість торгових точок. З них один буфет на все село.

Першим організатором споживчої кооперації в післявоєнні роки був місцевий житель Костинюк Михайло. В ті нелегкі роки доводилося ремонтувати самотужки приміщення, діставати торгівельний інвентар, організовувати накопичування пайовиків та ін. Уже у 1950 році правління споживчої кооперації було поповнене професійними кадрами. Серед них товариші: Танькут, Галушко М.І. та ін. Поступово наводився порядок у роботі торгових точок, постійно перевиконувався план товарообігу. І вже у 1956 році кількість торгових точок в Рахнах зросла до 15. В 1955 році збудовано чайну для обслуговування робітників МТС, відкрито магазин на її території.

Кращими працівниками кооперації були: Шипович О.Д., Бронштейн М.С., Ігнат'єв П.Я., Гуцол З.Р., буфетниця Ракінцева Н.Я., повар Гончарук В.О., офіціантка Литвиненко Д.П. та багато інших.

Довгий час Рахнянське сільпо очолював Ковальчук Михайло Павлович. За його керівництва значно збільшилась мережа торгових точок

Рахні-Лісові – абрунова перлина Ноділля

не тільки в Рахнах, а й у навколишніх селах, що входили до складу сільпо (сільське споживче товариство). Тоді у цій організації працювало біля 150 чол. З них тільки продавців 126.

В теперішній час в Рахнах-Лісових розміщується рекордна кількість торговельних об'єктів. Але, на жаль, майже усіх їх принцип роботи базується на: «купив» – «продав». На жаль, з розпадом великої держави СРСР, розпалось і рахнянське сільпо. Але завдяки наполегливим старанням сільського голови Анатолія Манзюка кілька років назад в селі відновило роботу рахнянське сільське споживче товариство, до складу якого входять деякі сільські магазини, базарні торгові об'єкти, м'ясний та інші павільйони. Сучасна назва ПП "Рахнівсько-Лісове". Очолює сільпо його давній досвідчений керівник Ковальчук Михайло Павлович.

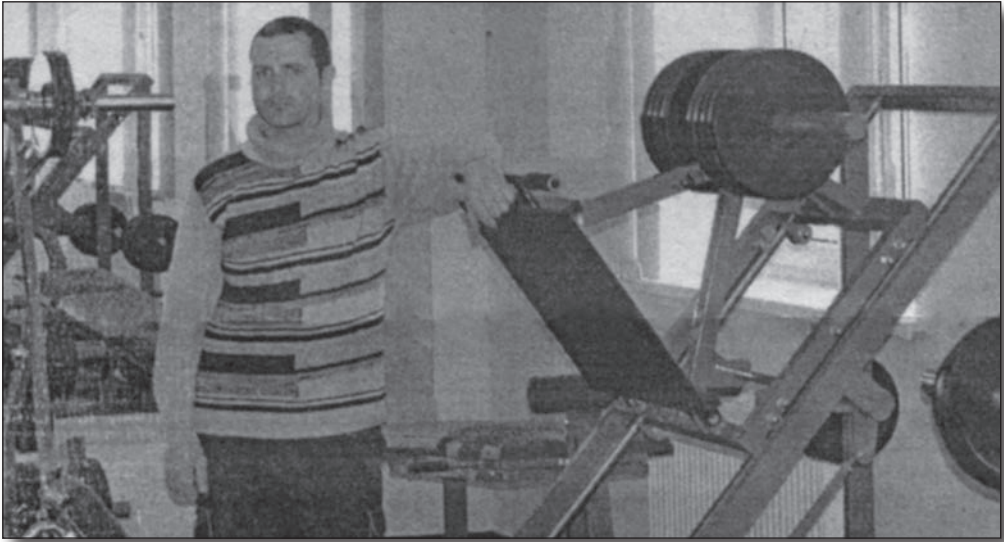

*Ковальчук Михайло Павлович, голова сільського споживчого товариства.
Фото 1990 р.*

Фінський будиночок – продовольчий магазин на базарній площі. 1972 р.

Олександр Лук'яненко – один із засновників спортивно-торговельного комплексу "Аміс". Фото 2011 р.

І старим, і малим подобається в Рахнах день тижня – п'ятниця. В цей день щотижня з давніх давен у селі на торговій площі відбувається ярмарка. Виникла вона колись стихійно, але дуже вдало. Сюди кожної п'ятниці поспішають рахняни. Одні – щоб придбати одяг, взуття та інші речі й заpastися деякими необхідними продуктами, інші, – щоб збути цей товар. Є й такі, котрі йдуть сюди, щоб просто подивись, зустрітись з людьми, погомоніти про те та про се... Обмінятись новинами, переказати комусь про якусь подію, що відбулася або ще буде.

Проходячи повз безліч палаток продавців, які розміщуються із своїми товарами прямо на землі, можна почути, як жваво проходить обмін новинами та інформаціями.

Ярмаркові, як ті, що продають, так і ті, що купують, залишають сільську площу біля вокзалу завжди з приємною усмішкою. З твердою надією, що слідуючої п'ятниці вони знову зустрінуться тут.

Сучасні торгові об'єкти Рахнів-Лісових. Фото 2013 р.

Місце в Рахнах-Лісових, де напувають "залізних коней". Фото 2013 р.

*За прилавком продавець
Дубчак-Панченко Алла.
Фото 2013 р.*

Сучасні торгові об'єкти Рахнів-Лісових. Фото 2013 р.

Сучасні торгові об'єкти Рахнів-Лісових. Фото 2013 р.

Станція Рахни

Як уже згадувалось раніше, залізнична колія у Рахнах будувалася у 1866-1870 роках. У 1870 році через Рахни із Києва на Одесу пройшов перший поїзд.

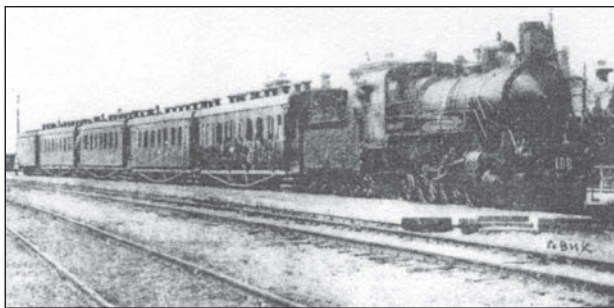

Станція Рахни. 1870 р.

донедавна було окрасою і залізниці, і села.

Станція Рахни належить до Жмеринського відділку Південно-Західної залізниці. Вантажобіг та рух пасажирів постійно великий. Особливо він відчутно збільшився у 30-х роках минулого

Залізниця, або як її називають у Рахнах – Чавунка, ділить село на дві частини. Нею у свій час і тепер проїжджають, милуючись рахнянськими краєвидами, різні люди. Це і туристи, і мандрівники, і поети, і вчені. Усіх їх дивує краса рахнянських садів. А збудоване у 1870 році приміщення вокзалу ще

Перший потяг Жмеринка-Одеса. 1870 рік.

Станція Рахни. Такий вигляд мав залізничний вокзал у минулому. Фото 1967 р.

століття. В порівнянні з 1913 роком він збільшився у 5 разів. У 1933 році від станції Рахни було побудовано залізничну колію до Шпиківського цукрозаводу на відстань 12 км. У післявоєнні роки на станції особливо

Машиніст паровоза Петровенюк Микола Пилипович на маршруті до Шпикова. Фото 1960 р.

Під час суботника по благоустрою перону. Справа наліво: Сенько М.Д., Кміт В.С., Коваль Б.П. Фото 1972 р.

Синько Микола Дмитрович – начальник станції Рахни.

зросла культура праці, покращились умови для безпеки руху. Сьогодні на станції працюють 22 робітники. Робота на залізниці вимагає суворої дисципліни і чіткого виконання всіх інструкцій та правил, що розроблені для безпеки руху. Це як печатка відбивається на життєвих принципах кожного залізничника. Чітка мова, чіткі дії, безумовне виконання всіх вказівок диспетчера, керівництва. Саме все це разом забезпечує безаварійну і успішну роботу залізничного транспорту. Станція Рахни роками тримала перше місце серед

колективів станції Жмеринського відділку.

В свій час сумлінною працею відзначились начальник станції Кравець Семен Фомич, черговий по станції Коваль Д.Н., стрілочники Стороженко В.І., Савченко В.І., касир Яцюк Л.Н. та ін..

*Машиніст паровоза та тепловоза Петровенюк Микола Пилипович.
Фото 1974 р.*

Справа наліво: Чернілевський І.І., начальник станції (1962-1984), Коваль Б.П., Сенько М.Д. Фото 1968 р.

В минулому з кожним роком станція Рахни розширювалася. Були прокладені колії до плодозаводу, «Сільгосптехніки», нафтобази, паливного складу.

Сьогодні станція Рахни, її вокзал частково відновлено, нормально функціонує. Її начальником довгий час працював Синько Микола Дмитрович. Сьогодні колектив залізничної станції Рахни очолює Байдак Михайло Іванович.

За трибуною на урочистому засіданні з нагоди жовтневих свят виступає начальник залізничної станції Рахни Синько І.Д.

Начальник станції Рахни Байдак Михайло Іванович. Фото 2013 р.

Залізничники на відпочинку. Зліва направо: Сас Олександр, Кумішин Борис – касир, Тодоцак Петро – касир багажної каси, Підосичний Василь – черговий по станції, Синько Микола – зам. нач. станції. Фото 1972 р.

Електропоїзд Київ-Рахни на під'їзді до кінцевої станції Рахни. Фото 2013 р.

З історії паливного складу

Про цю важливу для населення нашого краю установу детально розповів місцевий краєзнавець та журналіст Михайло Григорович Костишин.

«...Паливний склад в Рахнах успішно діяв до 1962 року. А потім майже 40 років не працював.

Довгий час ця проблема не сходила з порядку денного сесій тамтешньої сільради, керівництва районної ради. Часті звернення громадян до депутата Верховної Ради О.Стояна, депутатів обласної Ради А.Семенюка, В. Килимнюка врешті-решт принесли довгоочікуваний результат. У травні 1999-го відкрито рахнянський паливний склад.

Заздалегідь, щоб привести територію та будівлі у належний стан, була проведена значна господарська робота. На умовах оренди взято у користування 0.40 га землі об'єднання «Райагрохім», куди свого часу була прокладена під'їзна залізнична колія. Для здійснення робіт керівництво ВАТ «Вінницяоблпаливо» виділило 55 тисяч гривень. Цих коштів вистачило, щоб відремонтувати залізничну колію протяжністю 5 км, вагове господарство, приміщення для обслуговуючого персоналу і вантажно-розвантажувальну територію. В технічному арсеналі ділянки є навантажувач та автомобіль для транспортування палива. Чисельність працюючих складалася з 8 чоловік. Очоловав цей невеличкий колектив Микола Володимирович Ругляк, людина енергійна і заповзятлива.

стю 5 км, вагове господарство, приміщення для обслуговуючого персоналу і вантажно-розвантажувальну територію. В технічному арсеналі ділянки є навантажувач та автомобіль для транспортування палива. Чисельність працюючих складалася з 8 чоловік.

Очоловав цей невеличкий колектив Микола Володимирович Ругляк, людина енергійна і заповзятлива.

Склад забезпечував паливом 12 сіл Шаргородського району, 4 – Тиврівського і 8 – Тульчинського. Невдовзі рахнянський склад уже видавав паливо жителям понад 30 населених пунктів трьох районів. Нині вже визначено 10540 дворів тільки в Шаргородському райо-

На території паливного складу. 2013 р.

ні для обов'язкового надання вугілля та дров і 5560 – постраждалим внаслідок аварії на ЧАЕС. Уже потреба вугілля складає 12840 тонн.

Окрім своїх прямих обов'язків працівники дільниці здійснюють реалізацію будівельних матеріалів, сфера надання послуг постійно розширюється.

Із введенням в дію складу значно полегшилися умови забезпечення паливом громадян. За це вони висловлюють слова вдячності керівництву району та ПрАТ «Вінницяоблпаливо», які в цей складний час зуміли вирішити дану проблему і значно полегшити умови життя мешканців даного регіону».

Сьогодні Рахнянський паливний склад очолює Семенюк Олександр Анатолійович. Невеликий колектив підприємства постійно обслуговує населення не тільки Рахнів-Лісових, але й населення всієї округи. Тут знаходять відчутну допомогу з боку держави і учасники воєн, і інваліди війни, і сім'ї загиблих й померлих, і учасники бойових дій та ін. Люди з легкою заздрістю задивляються на купи різних видів «чорного золота» і його блиск передається теплом та комфортом у домівки кожного жителя села.

*Семенюк Олександр
Анатолійович*

Рахнянський лісосклад

Абнад 40 років минуло з того часу, коли на залізничній станції Рахни почав діяти лісоторговий склад. Заснований він у 1972 р. Ініціатором і організатором будівництва та облаштування складу став невтомний його працівник з перших днів заснування Віктор Андрійович Брик. Він і очолив лісоторговий склад, який належить Могилів-Подільському лісгоспзагу.

На облаштування складу було витрачено 20 вагонів щебню та завезено понад 3,5 тисячі тон жерстви. Лісоторговий магазин був і є дуже потрібним як для самих рахнян, так і для людей з навколишніх сіл. Послугами магазину користуються багато забудовників, а також різні будівельні організації та підприємства.

*На фото колектив працівників рахнянського лісоторгового складу.
Справа наліво: Собчук А., Брик Е., Черкевич Г., Брик В.А. – колишній
завідуючий складом, Майстренко А., Медведкін Л. І. – завідуючий складом,
Шрамко В., Самоедов В., Копійко А.
Фото 2013 р.*

Поштовий тракт і зв'язок у Рахнах

Поштова дорога через Рахни існувала ще у першій половині XIX століття. Великий Шевченко у 1846 році проїжджав цією дорогою, мандруючи по Україні до Кам'янець-Подільського. В ті роки дорога виконувала роль зв'язку в межах держави. По маршруту дороги з Києва до Могилева були відведені зупинки на певних станціях. У нашій місцевості такими станціями були Шпиків, Джурин.

Згодом, з появою в Росії телеграфного зв'язку, по країні діяли поштово-телеграфні контори. В Рахнах за сприяння власника села пана Балашова була відкрита така контора у 1898 році. Відомо, що у 1905 році вона функціонувала і обслуговувала залізничну станцію, шпиківський маєток та сусідні села, що входили до маєтку Балашова. Поява такої контори і була першою ознакою функціонування передачі інформації між містами губернії за допомогою електрозв'язку.

В Рахнянському відділенні зв'язку (конторі) електрозв'язок здійснювався за допомогою апарату «Морзе». Згодом, у 1914 році в конторі встановлено телефонний комутатор на 10 гнізд. Тут працював спеціальний телефоніст, який виконував з'єднання для переговорів з абонентами контори. Варто відмітити, що контора зв'язку діяла і у роки громадянської війни, і в роки революційних потрясінь.

Уже за радянських часів у 1925 році на Рахни і сусідні села надходило 430 примірників газет та журналів. Згодом, до 1930 року газет і журналів на рахнянське відділення зв'язку надходило 2800 примірників. А телефонний комутатор за період з 1930-го по 1941 рік збільшився уже до 50 гнізд. А за наступні післявоєнні роки у рахнянському відділенні зв'язку збільшилося до 390 комутаторних гнізд і 40 телефонних апаратів. Це був 1956-й рік.

У 60-х роках минулого століття в Рахнах встановлено місцевий радіовузол. 750 домівок селян були радіофікованими. На жаль, природна стихія, що пронеслася нашим краєм у 2000 році своїм обледенінням знищила такий зручний для місцевого населення вид зв'язку, як радіомовлення.

Старожили села з теплотою згадують імена людей, які віддано працювали у сфері зв'язку. Серед них: В.Т. Божик, М.Ф. Мудрик, Пташинська та інші.

Рахня-Лісові – абрунова перлина Жоділля

Уже пізніше, у роки незалежності, в 1994 році Рахнянська телефонна станція на 400 номерів успішно діяла завдяки вчасної фінансової підтримки з боку дирекції консервного заводу (директор Ковальчук М.П.).

У відділенні зв'язку станом на 01.01.1992 року працювало 13 осіб. З них 7 чоловік – листоноші. На Рахня надходило понад 90 найменувань друкованої продукції. Довгий час колектив зв'язківців очолювала Онуфрійчук Т.М., потім Чернова І.Л. Сьогодні Рахнянським відділенням зв'язку керує Стрільчук Євгена Василівна.

23 квітня 2013 р. вперше в районі на базі Рахнянсько-Лісового сільського зв'язку ЦПЗ № 4 відкрито центр надання адміністративних послуг (на знімку). У церемонії з нагоди цієї події взяли участь: директор Вінницької дирекції УДППЗ "Укрпошта" Наталя Костюк, голова райдержадміністрації Микола Слободянюк, голова районної ради Володимир Павельський, Рахнівсько-Лісовий сільський голова Анатолій Манзюк, начальник ЦПЗ № 4 Борис Хазін, поштові працівники та громадськість села.

Недавно на базі Рахнянсько-Лісового відділення зв'язку вперше у Шаргородському районі відкрито центр надання адміністративних послуг для населення. Кількість надання різних послуг працівникам пошти з кожним роком зростає. Рахняни вдячні поштарям: Гончарук Надії Володимирівні, Мудрик Марії Дмитрівні, Мазурик Марії Михайлівні, Тимчук Тетяні Вікторівні, Подолян Ларисі Миколаївні, Цибінько Світлані Казимирівні за їхню працю. Дякують і завжди зустрічають їх приємною усмішкою, коли вони завітають до їхнього двору, і такою ж усмішкою проводжають їх.

Працівники відділення зв'язку. 2014 р.

Криниця для села

Село Рахни в географічному плані знаходиться на найвищій точці над рівнем моря у Шаргородському районі. Здавалось би, що в людей мали б бути проблеми з питною водою. Але питання забезпечення села водою вирішив ще у 1890 році місцевий поміщик Петро Балашов. За його вказівкою було досліджено систему джерел, з яких вдало вибране одне. Тут було споруджено приміщення, а те місце й донині рахняни називають водокачкою.

Діє водокачка цілодобово. Тут працюють спеціалісти, які стежать за роботою двигунів. В свій час машиніст водокачки В. І. Грек розповідав: «...*Нестачі питної води ми не відчуваємо, і слава Богу. Цьому завдячуємо нашим предкам, що саме тут заснували поселення, відчуваючи, либонь, які значні підземні води течуть в надрах землі.*

Приміщення панської водокачки побудованої у 1881 році. Фото 2001 р.

Наша водокачка працює більше ста років і завжди забезпечувала потреби села у воді. Нині її за добу наш пункт викачує понад 1000 кубометрів».

Найбільшими споживачами води є плодоконсервний завод, підрозділи колишнього радгоспу, залізнична станція, торгові об'єкти, школа № 1, медична амбулаторія, елеватор, а також понад 400 індивідуальних господарств рахнян.

Водокачка являється важливим підрозділом рахнянських комунальників.

З давніх-давен, сотні років рахняни користувалися старими криницями та водоймищами, як, наприклад, Пилипівська криниця, Ободівський ставок, але коли в селі збудували водогін і селяни масово почали користуватись цим благом цивілізації, а чимало жителів села викопали на своїх подвір'ях колодязі, про оті древні рукотворні джерела води забули, і вони почали приходити в запус-тіння. Й, мабуть, таки і зникли б, якби не знайшлися небайдужі та

дбайливі односельчани. Вони не дали цим водним об'єктам зникнути з історичної та географічної карти села.

А головними ініціаторами збереження Пилипівської криниці і Ободівського ставка та, по суті, виконавцем реставраційних робіт стали пенсіонери, котрим за 70 років. Це - тракторист із 40-річним стажем роботи Петро Федорович Ганиченко та його сусід Андрій Артемович Манзюк. Перший власним бульдозером більше двох тижнів працював на очищенні ставка від віковичного намулу. Коштами на пальне підсобляли місцеві рибалки-аматори та інші небайдужі селяни. Та

найбільший вклад у цю благодійну справу зробили завідувач зерноскладу Олександр Бідюк, депутат районної ради, голова ФГ Андрій Галета, підприємці М.В.Ругляк і Г.Г.Волоха та сільський голова Анатолій Манзюк.

Водоскид ставка обладнано трубою, а греблю висипано та нарощено. Водночас розчищено та облаштовано стару криницю, з якої і повниться водою ставок.

Словом, спільними зусиллями зроблено добру справу. Й тепер Пилипівська криниця та Ободівський став знову служитимуть громаді.

Односельчани дякують небайдужим рахнянам, які зберегли історичну пам'ять села.

Нафтобаза

До уже неіснуючих організацій рахняни старшого віку ніяк не можуть звикнути. Адже деякі з них успішно проіснували понад півстоліття і лише недавно припинили існування. До таких належать, як і споживче товариство, нафтобаза. Вона заснована у 1958 році. Її засновником і організатором рахняни вважають свого земляка Шклярука Василя Хомича. Спочатку база знаходилася біля плодозаводу, потім у 1972 році збудована на новому місці, де знаходилася донедавна. Зразу ж до бази було підведено залізничну колію. Ємкості нафтобази розраховувалися на 5350 кубів, це давало можливість працівникам одночасно вивільнити 106 залізничних цистерн. Це була велика кількість пального, якого було достатньо для всіх підприємств і організацій нашого та сусідніх районів.

Постачальником нафтопродуктів був Лисичанський нафтопереробний комбінат. Із розпадом СРСР розпався і колектив нафтобази, що налічував 10 робітників. Очолював колектив директор Костинюк Анатолій Тимофійович. В свій час керувала нафтобазою і Байдак Світлана Матвіївна.

Сіди від «Агрохімії» та інше

Ця організація, яка діяла в Рахнах колись, як і нафтобаза, перестала існувати. Заснована вона порівняно недавно, як філіал від Шаргородської «Агрохімії». Очолював колектив директор Дмитришин.

Останнім часом склади цієї організації використовуються для збереження і збуту мінеральних добрив.

* * *

Крім організацій, які в останні роки припинили своє існування або перекваліфікувалися на інший вид робіт чи послуг, в Рахнах діють і невеликі організації за кількістю працюючих у них людей. Серед таких: тягова електростанція, склад лісоторгових матеріалів, ветеринарна дільниця, СП побутокбінат «Силует», відділення «Укртелеком» та ін. Всі вони являються певною частиною життя сучасного села, приносять користь місцевим жителям.

*Аркадій Пташинський
за роботою
у сільському побутокбінаті*

Висновки або Правда про наше минуле

*Ц*ікава і багатогранна історія нашого древнього українського народу. Але чи знаємо ми, шановні читачі, свою історію? На жаль, ні. Або знаємо не досконало. А знати її треба, адже немає народу без історії.

Розпочинати її вивчення слід із історії свого роду, своєї сім'ї, вулиці, на якій живеш, села та свого краю. А більшість з нас не знають навіть як звати по-батькові свого дідуся чи бабусю, не говорячи вже про рідство до 7-8 покоління.

Ми не вивчаємо історії свого роду, не вникаємо у глибоку дійсність історії нашої України. І тут хочу пригадати слова відомого українського кінорежисера Олександра Довженка з його щоденника:

«...Українська нація єдина в світі, яка не вивчає своєї історії й не шанує своєї великої мови. Забуває батьківські традиції.

Нашу історію нам творили вороги. І горе такому народу, який власну історію бере з чужих рук. Вороги й досі дають цю історію нашому народові так, щоб він навечно залишався рабом».

На жаль, так воно і є. Так воно було і раніше.

Бувало, що на княжій чи на гетьманський престол в Україні потрапляли люди випадкові, але їх швидко змітала реальність. Ще далекий Володимир Мономах у своєму «Посланні...» до синів повчав берегти рідну землю від зла і розбрату: *«...Синове мої! Майте любов між собою, Бог буде у вас і підкорить вам ворогів. І будете мирно жити. Якщо ж будете в ненависті жити, у чварах і в незлагодях, то загинете самі і загубите землю батьків своїх, які здобули її трудом великим».*

Чи не біблійська сила в цих рядках? Які пророчі слова Великого Мономаха застерігали нас від нинішніх розбратів у нашій теперішній державі. Ми мали і маємо, шановний читачу, з кого брати приклад. І колись, і тепер.

Не новина, що княгиня Ольга, яка правила нашою великою державою Київською Руссю у середині десятого століття, була з простого люду. Але вона зуміла навести в управлінні державою порядок. Встановила справедливе правосуддя, за що її любив і шанував простий народ. А коли вона побувала в Греції, то вперше побачила християнські богослужіння і згодом прийняла хрещення.

Правила княгиня Ольга до 964 року. Померла 11 липня цього ж року і похована за християнським обрядом.

Гарним прикладом у державотворенні був онук Ольги – Володимир, якого народ прозвав Володимиром Великим (правив з 980-го по 1015 р.). Спершу Володимир був розбещеною, жорстокою і мстивою людиною. Але коли одружився на константинопольській царівні Ганні, він змінився. Перед тим царівна порадила йому охреститись. Він виконав цей обряд. Коли Корсунський єпископ поклав на його руку, він прозрів!.. (До цього певний час він був не зрячий). Це змінило в корінь його характер. Повернувшись до Києва, князь спершу охрестив своїх синів на місці, що тепер називається Хрещатиком. Потім князь Володимир 1 серпня 988 року наказав усім киянам приходити хреститися у Дніпрі.

Прийшло багато людей.

Князя Володимира Великого народ любив за те, що він проявляв до них милосердя, дозволяв бідним приходити в його палац, надсилав до їхніх домівок їжу та одяг.

Було і є з кого брати приклад нашому люду.

На жаль, ХХ століття в плані державотворення відкинуло нас на багато років назад. Для історії це був термін миттєвий. А для людей, яким довелося пережити роки революцій, колективізації, голодоморів, репресій, війни, перебудови та її наслідків, це були страждальницькі роки.

Хто ж правив на наших землях на початку ХХ століття, у 20-х - 30-х роках? Це були не українці і українцями вони й не стали...

Володимир Винниченко, виправдовуючись, казав, що українських інтелігентів, які свідомо будували незалежну Україну в 1917-1920 роках, було тільки триста осіб.

Це справді вкрай мало на такий народ, як український!

А до періоду цього свідомого будівництва були роки ідейних блукань і політичної сліпоти, коли і в більшовиках, і в комуністах бачили не носіїв московського імперіалізму, а соціал-демократів. Ось у чому брак політичної зрілості. **(Бо учені люди мали б пам'ятати слова Достоєвського: немає нічого дурнішого від наміру запровадити в Росії демократичний лад).** 99% російських демократів кінчалися там, де треба було б висловитися за незалежність України.

Звичайно, сама національно-визвольна революція 1917-1920-х років швидко підносила національну свідомість провідної верстви (як, зрештою, і всього українства), але час було втрачено: царська політика і військова еліта значною мірою стала під червоний пролетарський

прапор і сорок тисяч царських офіцерів рушили величезною армією проти щойно народженої армії Української Народної Республіки і знову окупували Україну. Російські більшовики не зупинилися перед масовими стратами мирних українців...

Народ не скорився. Виникали сотні збройних загонів, які продовжили боротьбу за національну свободу.

У відповідь Москва організувала перший голодомор. За період з серпня 1921 року по січень 1923 року із південних областей України до Московщини російські більшовики вивезли 31 209 484 пуди хліба (34 845 вагонів). Це призвело до масового голоду, під час якого українцям продавали український хліб за ритуальне побутове золото, срібло та іноземну валюту.

Голод продовжувався. Наслідки антиукраїнської діяльності ретельно приховувалися. Ось документ № 95 з «Протоколу засідання оргбюро ЦК КП(б)У про заборону опублікування в пресі відомостей про експорт хліба» від 17 березня 1923 року:

«Постановили: Запретить помещать в прессе сведения: во-первых, по существующему экспорту хлеба (цифры, факты и т.д.), допуская теоретическую дискуссию; во-вторых, о курсе на золото, серебро и иностранную валюту на вольной бирже...

За секретаря ЦК КП(б)У – Г.Петровский».

Ця московська політика передчасно загнала понад два мільйони українців у могилу.

Хто організував голод? Що за люди? Хто коїв цей злочин? Хто був у цій сатанинській владі?

У 1917 році євреї становили 2 відсотки населення Московської імперії. А поіменні списки центральних керівних органів більшовиків і зіставлення їх за національним складом, надруковані у багатьох виданнях, свідчать, що у Раді Народних Комісарів 19 членів із 20 були євреями:

1. Голова Ради – В.Ленін – Бланк. Єврей по матері, калмик по батькові.

2. Комісар Армії та Флоту – Лев Троцький (Лейба Бронштейн). Єврей.

3. Комісар із питань національностей – Йосип Сталін (повне і справжнє прізвище – Йосип Давид Віссаріонович Джугашвілі - Коба). Грузинський єврей. (це, можливо, якоюсь мірою пояснює патологічну зневагу Сталіна до української нації).

4. Комісар внутрішніх справ – Григорій Зинов'єв (Гершко Апфельбаум). Єврей.

5. Комісар закордонних справ – Георгій Чичерін (батько – поміщик-росіянин, мати - єврейка).
6. Комісар преси та пропаганди – Володарський (Мойсей Гольдштейн). Єврей.
7. Комісар державних земель – Самуель Кауфман. Єврей.
8. Комісар юстиції – Штейнберг. Єврей.
9. Комісар громадських робіт – Шмідт. Єврей.
10. Комісар постачання Етель Ліліана (Кнігнісен). Єврейка.
11. Комісар у справах біженців – Фінігштейн. Єврей.
12. Комісар економіки – Шліхтер. Єврей.
13. Голова Вищої Економічної Ради – Ларін (Лур'є). Єврей.
14. Комісар фінансів – Кукорський (Кукор). Єврей.
15. Комісар у справах виборів – Урицький (Радомишльський). Єврей.
16. Комісар освіти – Луначарський (Хаїмов). Єврей.
17. Комісар гігієни – Сімашко. Єврей.
18. Комісар землеробства – Проціян. Вірменин (?).
19. Комісар віросповідань – Шпіцберг. Єврей.
20. Комісар Державного контролю – Ландер. Єврей.

Не кращими були справи у самих комісаріатах. Зокрема, у Військовому комісаріаті з 43 найвищих керівників було 33 євреї, у Комісаріаті юстиції з 21-20 євреїв, у Центральному виконкомі з 57 – 41 євреї і т.д. Таким чином, із 556 осіб, які займали вищі адміністративні посади в комісаріатах, компартії та репресивних органах, понад 450, тобто більше 80% – євреї. Більшість із них змінили свої прізвища на «общеприняте». Крім тих, що вже називалися: Нахамкес став Стекловим, Розенфельд – Каменєвим, Шварцбаум – Свердловим, Фінкельштейн – Литвиновим. (Див.: *Богослов Богдан. Сіонізм проти українців. – Одеса, 2001. – С.89*).

Щоб ні у кого не виникало сумнівів, чийх рук ця робота і трагедія України 30-х років, наведу деякі факти про склад керівництва у Московській імперії на той час.

Основним керівним органом була компартія. Провідними секретарями ЦК ВКП(б) були Йосип Сталін і Лазар Каганович.

Про те, яку роль відігравав Л.Каганович, свідчить та обставина, що московське метро спочатку носило його ім'я і лише значно пізніше, після політичної поразки єврейської кліки, - ім'я Леніна.

Організаційне бюро ЦК ВКП(б). Із п'яти осіб троє були чистокровні євреї: Й.Сталін, М.Єжов, М.Швернік, Ян Гамарник, Михайло (Мойша) Каганович – брат Лазаря.

Центральний Комітет ВКП(б) – із 59 осіб 43 євреї.

В уряді СРСР 10 наркомів і 12 заступників – євреї, зокрема:

1. Нарком у закордонних справах – Максим Литвинов (Мейє Фінкельштейн).
2. Нарком внутрішніх справ (НКВС) – Янкель Ягода (Єгуда).
3. Нарком зовнішньої торгівлі – Аркадій Розенфельд.
4. Нарком внутрішньої торгівлі - Ізраїль Вейцер.
5. Нарком шляхів сполучення – Лазар Каганович.
6. Нарком радгоспів – Мойсей Калманович.
7. Нарком легкої промисловості – Ісидор Любімов (Ковельський).
8. Нарком охорони здоров'я – Григорій Наумович Камінський.
9. Голова комісії державного контролю – Захар Мойсєвич Беленький.
10. Нарком рибної та парфумерної промисловості - Жемчужина (дружина Молотова).

Таким чином, із 500 членів вищої радянської адміністрації 83 відсотки становили євреї.

Найбільше євреїв було у репресивних органах, на яких трималася більшовицька система і які безпосередньо займалися терором і винищенням місцевого населення. Першим заступником Єгуди-Ягоди був Яків Арганов (Сорензон), заступником Генерального прокурора та Верховним прокурором Червоної Армії – Розовський. Начальником ГУЛАГу (головного управління концентраційних таборів) – Яків Берман; його заступником – Самуель Фері. Начальники управлінь НКВС на місцях – також євреї, зокрема: Реденс, Чаковський, Блат, Фрітберг, Полляр, Раппопорт, Райський, Абрам Польський, Файвілович, Зелікман, Троцький, Леплевський, Залкінд та ін..

В Україні начальником НКВС був український виродок Балицький, наглядав же за ним його перший заступник Кацнельсон... Увесь цей репресивний апарат спирався на «рядових» євреїв, які жили і працювали разом із «гоями»... НКВС використовував їх для слідкування та доносів.

(Кому був вигідний голодомор? – Київ, МАУП, 2003, с.6-10.)

Дехто з читачів скаже чи подумає: «Для чого автор наводить ці рядки?» Для того, щоб ми знали свою історію такою, якою вона була, а не в догоду комусь. Обов'язок того, хто пише правду про минуле й полягає в тому, щоб писати і про світле, і про темне...

Людина здатна переносити і пережити всякі гаразди і негаразди. Добро і зло існувало завжди, існує й тепер.

На жаль, темного у нашому житті було набагато більше, ніж світлого. Нам понад 70 років вселяли догму про загниваючий капіталістичний світ, а ми й вірили... Будували спочатку соціалізм, потім наздоганяли Америку, і вже навіть встановили термін 20 років, щоб ступити однією ногою у комунізм.

Ленінський експеримент у Росії не вдався, і ніде не вдався. А як же ми, старше покоління, хотіли, щоб по всьому світу люди жили, як у нас – «где так вольно дышит человек...». Працювати від зорі до зорі і ні разу не бачити, як живе в цей час Європа, світ. А тим, скаліченим і пригніченим, хто повернувся з Європи із орденами та медалями на грудях після війни, встановлювали мінімум трудоднів і вони лікували свої рани **трудотерапією**. У дітей війни, до яких відношу і себе, дитинство пройшло із двома «делікатесами» - хлібом із цукром та хлібом із смальцем... Як влучно сказала про це моя ровесниця і колега Тетяна Редько.

Таке «щасливе дитинство» прикривалось лозунгом «Миру-мир», аби не було війни. Для цього трильйонні бюджети країни СРСР рік у рік витрачались на країни Африки, Азії, будували ракети, підводні човни, полігони... І лише 6-7% валового доходу в країні Рад виділялося на зарплату. Що можна було придбати на 60-70 карбованцеву місячну платню чи в три рази меншу пенсію – фуфайку, кирзові чи гумові чоботи.

Поставляли в Європу газ, в Азію, Африку зброю і гроші, в Москву і Ленінград – м'ясо, а самі грілися біля печі, в якій палили соломою, бадиллям, в кращому випадку гіллям, вкраденим з лісу. З м'ясних страв їли бебехи, ратички та вим'я. Дешеву лікарську ковбасу тільки дехто привозив з Москви чи Ленінграду. Дешеву тому, що зроблена з українського м'яса, яке вироблялося українцями за мізерну платню або й зовсім без платні.

В могутньому Союзі основу економіки держави складала добувна промисловість, яка обслуговувалась виключно засудженими, число яких до 1953 року складало біля 12 мільйонів чоловік.

До них слід додати понад 30 млн. колгоспників, які не мали паспортів і не мали права виїзду із своїх сіл без спеціального дозволу місцевого «поміщика» – голови колгоспу (навіть на ринок до великого міста). За свій труд колгоспники фактично нічого не заробляли, крім знаменитих на весь світ «палочок-трудоднів». При цьому слід додати, що ця громада колгоспників була великим резервом для поповнення тюрем, армії, яка налічувала тоді 8 млн. солдатів, 60% від загального числа армійців були так звані «стройбатівці», які представляли ще один вид рабів.

У промисловості в Країні Рад було задіяно понад 40 млн. чоловік. Це люди, які одержували мізерну зарплату порівняно з виконаною ними роботою.

Так існував народ, так відбувалося забезпечення країни продовольством, сировиною та іншим – безкоштовно, за рахунок перелічених вище мільйонів людей.

Не виникає ніяких сумнівів і те, що керівниками і виконавцями тих дій та подій, що призвели до мільйонних втрат населення, (за версіями істориків тільки за 70 років існування Російської імперії в ГУЛАГах СРСР було знищено від 90 до 110 млн. своїх же, радянських людей, прозваними «ворогами народу») були свої ж таки люди, які, виконуючи накази радянської влади в особі членів більшовицької партії (ВКП(б), штовхали селян до невідвортної смерті, а тих, котрим судилось вижити, під страхом смерті змушували коритися. Крім того, серед людей, наприклад, було заборонено не тільки говорити, але й думати про протиправні дії влади відносно подій 1932-1933 років. А тому й зрозуміло, чому селяни з часом просто забували про страшну смертність на селі, а родичі померлих все рідше згадували небіжчиків. Боялися.

А той, хто бодай, пробував згадати, або промовити хоч слово про масову смертність чи встановити хреста на могилі, – це вже був «ворог народу». Для таких наставали 1937-1938 роки. Адже всім тепер відомо, кого репресували в українських селах – тих, хто був небажаний або чимось заперечував місцевим керівникам чи «активістам». Такі знову зникали з життя, як і в 1932-1933 роках.

Тож чи знаємо ми наше минуле? На жаль, наші радянсько-московські політологи старалися замаскувати нашу українську історію так, що ніби України і не було... На жаль, Москва продовжує це робити і тепер. Прикладом цьому є Крим, Донецьк, Луганськ, Одеса.

Справжнім українцям слід пам'ятати і переказати наступним поколінням, що територія України за часів Трипілля була найбагатшою у Європі. Тоді Англія, Франція, Італія були її далекими провінціями. За часів володарювання Володимира Великого Київська Русь була найбільшою за територією державою і другою за впливом після Візантії. **Росія ж виросла з України!** За віки українці багатьох зазнали: і хана, і ляха, і кацапа-москаля. А тому головний висновок і урок, який має винести нинішнє покоління українців з прожитого – це усвідомлення того незаперечного факту, що лише відродження своєї державності, здобуття Україною незалежності від будь-якого сусіда і обраного нею демократичного шляху розвитку є надійною гарантією того, що майбутню історію своєї України буде творити наш український народ, а не наші вороги.

**Кількість населення,
що проживало в Рахнах у різний період існування села**

Роки	Кількість жителів	Кількість дворів
1626	160	
1654	400	
1709	190	29
1793	1624	
1812	1840	156
1848	2031	
1866	2173	
1891	2363	
1897	2801	
1901	2512	371
1905	2714	
1908	3198	
1923	3032	
1927	3738	933
1929	4528	918
1934	3061	
1940	3584	
1959	5946	988
1965	6475	
1968	7347	
1983	7503	
1994	5650	
2008	4986	1997
2014	5138	

**Список
вулиць села Рахни-Лісові
станом на 01.01.2014 р.**

№з/п	Назва вулиці	Кількість дворів	Кількість жителів
	Комсомольська	52	147
	Шкільна	21	58
	Нова	22	58
	Миру	38	87
	Пушкіна	42	109
	Зелена	76	102
	Щорса	47	125
	Чапаєва	38	71
	Ніколайчука	129	256
	Свердлова	26	79
	Комарова	64	188
	Макаренка	86	242
	Вчительська	34	78
	Чехова	8	37
	Зарічна	42	165
	Жовтнева	49	188
	Зої Космодем'янської	94	346
	Мічуріна	33	135
	Шолохова	33	129
	Леніна	132	272
	Гагаріна	88	226
	Набережна	25	78
	Польова	9	28
	Постишева	17	36
	Першотравнева	27	83
	Привокзальна	18	39
	Гоголя	13	54
	Нахімова	53	99

Перемоги	22	60
Суворова	31	102
К.Маркса	51	99
Богуна	38	112
Радянської Армії	75	132
Горького	58	174
Котовського	57	153
Роб. Провулок	24	88
Молодіжна	23	38
Шевченка	78	161
Петровського	63	115
Лісова	40	99
Боженка	49	87
Гайдара	32	66
Червоноармійська	54	137
Всього:	1997 дворів	5138 чол.

Список керівників колгоспів с. Рахни-Лісові

Роки	Керівник
1929	Синько Дмитро Леонтійович
1930	Байдак Іван Філімонович
1931	Яворський Петро
1932-1933	Гуцол Іван Семенович
1933-1934	Гапа Петро
1934	Шевцов Григорій М.
1934	Бондар Дмитро Феодосійович
1935	Синько Іван Якович
1935	Рефалько Микола
1936	Пападюк Давид Макарович
1937	Савчишин Василь Петрович
1938-1941	Бондар Дмитро Феодосійович

1941-1943	Мазур М.П.
1941-1943	Кривий П.М.
1944	Гончарук Кирило
1945-1946	Бондар Дмитро Феодосійович
1946	Костинюк Михайло В.
1947	Синько Дмитро Леонтійович
1947-1948	Гуцол Микита Захарович
1948	Киржа Олександр
1948-1950	Бондар Дмитро Феодосійович
1950-1954	Буров Степан Никифирович
1955	Куба Іван Никифирович
1956-1960	Оксамиченко Микола Пантелеймонович
1950-1960	Бондар Дмитро Феодосійович (замісник голови)

**Список керівників рахнянського плодоконсервного заводу
за роки його існування (1951-2007 рр.)**

Роки	Керівник
1951	Волинець
1952-1964	Романюк Іван Романович
1964	Стахов
1965-1975	Антонюк Федір Васильович
1975-1991	Кушнір Василь Іванович
1991-2007	Ковальчук Михайло Павлович

Авторські слова подаки

Той, хто плакає майбутнє малої Батьківщини – завжди повертається до її минулого. Описувати історію села було і залишається роботою важкою і невдячною. Але, як би не було, а довгоочікувана книга для багатьох рахнян та жителів славної Шаргородщини, що на Вінниччині не обманула надій. У ній все: від давніх старожитностей при заснуванні Шпиківських поселень, до подій початку III-го тисячоліття.

Звичайно, ця праця не претендує на повноту та вичерпність усіх подій, пов'язаних із долею цього села та його мешканців. Не все в ній доведено, не все деталізовано. Причин цьому можна вказати багато. Серед них – значна розпорошеність архівних матеріалів, що висвітлюють історію Рахнів. Лише в Україні такі матеріали зберігаються в архівах Вінниці, Львова, Києва, Кам'янця-Подільського, Хмельницького, Бара, Тульчина, Шаргорода, де в свій час побував автор. Багато інформації про історію Шаргородських чи Тульчинських поселень часів Речі Посполитої знаходиться в Польщі, значна кількість матеріалів – в архівах Петербурга та Москви. На жаль, не завжди через брак коштів і часу є можливість побувати у згаданих архівах.

Слід пам'ятати і те, що село Рахни-Лісові належало в свій час і до Шпиківського, і до Брацлавського, і до Джуринського, і до Тульчинського і Шаргородського районів. Це теж ускладнює роботу по вивченню та збору матеріалів з історії села. Крім цього, часто уже знайдені архівні матеріали не піддавалися опрацюванню через поганий їх стан, коли неможливо було їх прочитати через нерозбірливість вицвілого за віки шрифту тощо. Тому найбільше автор скористався місцевими матеріалами, особливо спогадами старожилів села у різні роки, які вони залишили нам. Найбільше таких записів зберігається у сільських школах, бібліотеках, сільській раді, музеї села або у домашніх архівах місцевих любителів історії.

Події, що відбувалися у Рагнах-Лісових на початку XX століття в роки більшовицького перевороту та становлення нової влади Рад детально, з підтвердженням багатьох архівних матеріалів, описав ще у 90-х роках минулого століття відомий у нашому краї історик і краєзнавець, кандидат історичних наук, нині заступник директора державного архіву Вінницької області Петренко Олександр Степанович у своїй праці «Нарис історії села Рахни-Лісові». Дякуючи йому ми дізнаємось про нелегке й багатостраждальне життя селян Рахнів-Лісових, що склалося на той час. Олександр Степанович, посилаючись на знайдені

ним архівні матеріали, що стосуються конкретно нашого села, докладно описав основні події, назвав головних їх виконавців, використав багато статистичних даних та інше.

До таких відношу й шановних у селі людей: колишнього директора Рахнянського Будинку культури Манзюка Миколу Артемовича, колишнього голову рахнянського сільпо Ковальчука М.П., колишню інженера-технолога винних цехів радгоспу Семенюк Н.П., колишніх директорів радгоспів Віхора І.К., Семенюка А.І., Коваля М.В., директорів шкіл: Рущького В.А., Горобця В.О., колишнього голову сільської ради Ругляка Миколу Володимировича, сьогоднішнього сільського голову Манзюка Анатолія Миколайовича, завідуючих сільськими бібліотеками Криштофор Г.Я., Бондарчук Л.В., Криштофор Л.Є., старожилів села Нестерука Степана Аверсійовича, Шклярука Петра та ін.

Також велику допомогу при підготовці матеріалів для книги про події, що відбувалися у Рахнах-Лісових в 20-х роках минулого століття надав провідний спеціаліст Державного архіву Вінницької області, кандидат історичних наук Костянтин Вікторович Завальнюк. У його науково-довідковому виданні «Провісники волі» знаходимо багато цікавих місцевих історичних персоналій, які боролися за незалежність України ще у 20-х роках ХХ століття.

Книга ця була б далеко не повною, якби не допомога автору відомого у нашому краї краєзнавця та журналіста Костишина Михайла Григоровича, який усе своє життя збирав по крупинці частинки матеріалів з історії його рідних Рахнів.

У дизайні книги прийняли участь місцеві жителі: директор Будинку культури, фотограф Борис Козловський, завідуючі сільськими бібліотеками Лідія Бондарчук та Криштофор Л.Є.

Але одна справа книгу творити, а інша – видати її. Таку велику фінансову допомогу автору надала сім'я Семенюків Анатолія Івановича, його сини Володимир та Олександр.

Автор безмежно вдячний також своєму постійному видавцеві, приватному підприємцю з м. Вінниці Балюку Ігорю Борисовичу та його колективу друкарні за сприяння та якісний друк книг про рідний край.

Усім, усім, хто приймав участь у творенні і виданні цієї книги, щиро дякую! Згадані і не згадані тут люди добре знають і усвідомлюють, що ніякої винагороди чи прибутку із цього їм не буде. Але буде головне – авторське спасибі та Боже благословіння на добрі діла.

*З почуттям щирої поваги
Анатолій Нагребецький*

**Джерела та література, що використані при написанні книги
«Рахни-Лісові – яблунова перлина Поділля»**

- Антонович В.* Архивы Ю.-Зап. Росии, К., 1869, ч.-5, т.1, стр.1-94.
Антонович В. Исследование о гродях в Юго-Западной Росии по актам 1432-1798 годов, К., 1870.
Аркас М. Історія України – Русі, Петербург, 1908.
Архів Пд.-Зах. Росії, ч.1, т.1, Київ, 1886, с.192.; ч. VII, т.2, Київ, 1890, сс..394-412.
Богослов Богдан, Сіонізм проти українців. Одеса, 2001., с.89-90.
Боплан. Опис України, Київ, Наукова думка, 1990.
Вінниця: Злочин без кари, Київ, 1994.
Вісник інституту історії, етнології і права. Пірус Т.П., вип.9, Вінниця, 2011, с.112-116.
Вердум У. Щоденник подорожі, яку я здійснив у роки 1670, 1671, 1672... через королівство Польське, К., 1983.
Величко Л. Летопись... К., 1848, т.2, с.45-50.
Гальчак С.Д. Визволення Вінниччини, Вінниця, 2005.
Гальчак С.Д. Становище робітників райху в Україні, Вінниця. 2012.
Глухенький М. Коліївщина. Київ, 1966.
Грушевский М.С. Барское староство, Киев, 1894.
ДАВО, ф.-483, о.1, спр.10, с.48, 57-59.
ДАВО, ф.-800, о.1, спр.8а, с.763-792.
ДАВО, ф.-477, о.1, спр.1462, с.21.
ДАВО, ф.-800, о.1, спр.207, с.267-271.
ДАВО, ф.-898, о.1, спр.4, с.550-552.
ДАВО, ф.-474, о.1, спр.1462, с.148.
ДАВО, ф.р.-835, о.1, спр.10, 11, 24, 64, 66, 111, 129, 131, 133, 153, 187, 196, 200, 213, 248, 267.
ДАВО, ф.р.-34, оп.7, спр.14, с.116.
ДАВО, ф.р.-137, оп.1, спр.814, с.38.
ДАВО, ф.р.-195, оп.3, спр.244, с.104, 108.
ДАВО, ф.р.-237, оп.1, спр.267, с.8.
ДАВО, ф.р.-252, оп.1, спр.117, с.33.
ДАВО, ф.р.-684, оп.1, спр.80, с.25-30.
ДАВО, ф.р.-1527, оп.1, спр.6, с.23.
ДАВО, ф.р.-2830, оп.1, 2, спр.1, 2, 3, 4, 7, 10.
ДАВО, ф.р.-2232, оп.1, 2, 3, 9, 11, 16, спр. 1, 10, 22, 23, 24, 33, 41, 46.
ДАВО, ф.р.-3748, оп.1, спр.1, с.4.

- ДАВО, ф.р.-4932, оп.1, спр.22, 23, 36, 46, 65, 66, 71.
ДАВО, ф.р.-6023, оп.4, спр.3922, с.7-8.
ДАВО, ф.р.-6023, оп.4, спр.11767, с.12.
Документи Б.Хмельницького (1648-1957), Київ, 1961, с.190.
Завальнюк К. Провісники волі, Літин, 2005.
Історія України в документах та матеріалах, т.ІІІ, Київ, 1941, сс.66-67, 115.
Історія міст і сіл УРСР. Вінницька область, Київ, 1972.
Книга Пам'яті України, Вінницька область, т.7, Київ, 1995.
Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство, Київ, 1984.
Костомаров Н., Исторические произведения, Киев, 1989.
Молчановский Н. Очерки известий о Подольской земле до 1434г., К., 1885, стр.366-368.
Муляр А.М. Сільське населення Правобережної України кінця XVII поч. XVIII ст.
Нагребецький А.Н. Трагедія мого краю, Вінниця, 2008.
Нагребецький А.Н. Шлях крізь віки, Вінниця, 2006.
Нариси історії Поділля, Київ, 1990, с.77.
Населені пункти Тульчинщини, Тульчин, 1927, с.72.
Отамановський В.Д., Вінниця в XIV-XVII ст., Вінниця, 1993.
Петров М.И., «Подолія», стр.103.
Петренко О.С. Брацлавське намісництво, Вінниця, 2001, с.34-35, стр.289-291.
Пірус Т.П. Гончарі с.Рахни-Лісові, Етнографія Поділля. Вінниця, 1992, ч.2, с.54-57.
Пірус Т.П. Спогади про ковалів с.Рахни-Лісові, Етнографія Поділля. Вінниця, 1992, ч.2, с.86-87.
Подольские епархиальные ведомости, 1863, №14, стр.556.
Полухин Л., М.Кривонос, Д.Нечай, И.Богун – народные Герои Освободительной войны 1648-1654гг., Киев, 1954, стр.8-12.
Полянський П.Б. Всесвітня історія 1914-1939рр. К., 2004, с.16.
Расписание трактов..., С.Петербург, 1842, стр.132-136.
Реєстр війська Запорозького, 1649 року, Київ, 1995, с.250-252.
Русина О.В. Україна під татарами і Литвою, т.6, Київ: Альтернативи, 1998, ст.113.
Сборник сведений о Подольской губернии, вып.1,3. Кам.-Подольск, 1880, 1884, с.1-3, 35-60.
Сецинский Е.И. Труды Подольского Епархиального историко-статистического комитета, вып. 5,9, Кам.-Подольск, 1890-1891, 1901.

Смолій Б.А., Степанков В.С. Б.Хмельницький, Київ, 1995, сс.422-425.

Хоменко Б.В., Циганков В.Ф. Подільськими стежками Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2004, сс.79-84.

Шипович И. О границах бывшей Брацлавщины... Винница, 1914.

Періодика

Робітничча газета, 10 травня 1987 р.

Комсомольське плем'я, 10 листопада 1965 р.

Вінниччина, 20 серпня 1994 р.

Вінниччина, 21 листопада 2000 р.

Вінниччина, 14 грудня 2007 р.

Вінниччина, 4 серпня 2010 р.

Вінницька правда, 14 квітня 1989 р.

Комунар, 1969, 1978, 1983, 1987, 1990 рр.

Шаргородщина, 1992, 1996, 2004, 2006, 2008, 2009, 2011, 2013 рр.

Зоря комунізму, жовтень 1957 р. Рахни-Лісові.

Вісник Рахнів, 1994, 1995, 1996, 1997 рр.

Матеріали сільських бібліотек с. Рахни-Лісові.

Матеріали Тульчинського районного архіву.

Матеріали Шаргородського районного архіву.

Матеріали Рахнівсько-Лісової сільської ради.

Газетні публікації Костишиного М.Г., Манзюка М.А., Віхора І.К., Семенюка А.І., Коваля М.В. та ін.

З м і с т

Авторське слово про байдужість	3
Історія із власних рук	5
Візитна картка Рахнів-Лісових. Рік 2014-й	6
Сива давнина	9
Татарські навали	15
Село під владою Литви	23
Польський період	28
Події у нашому краї у I половині XVII століття	34
Богдан Хмельницький і Брацлавщина	38
Полк Брацлавський – Данило Нечай – полковник	45
Події навколо Кучук-Стамбула	55
Гайдамаччина	62
Належність краю до Росії	69
Життя селян у XIX столітті	74
Чавунка у Рахнах	84
Власник Рахнів – князь Балашов	91
Дещо про освіту в Рахнах	97
Події в Рахнах на початку XX століття	98
Село в роки революції та боротьби за незалежність України	101
Дитячий притулок Рахнів-Лісових	118
НЕП у Рахнах	124
Про культурне життя на селі	131
Насильницька колективізація в Рахнах-Лісових та її наслідки	133
Знищення рахнян голодом	140
Спогади, спогади, спогади... ..	146
Будівництво соціалізму залізними методами	157
Репресії проти рахнян	160
1941-й – Батьківщина в небезпеці	171

Ветерани війни стають ветеранами праці	202
Байдак Василь Петрович	202
Власік Петро Кирилович	204
Колесник Іван Якимович	206
Свиридов Григорій Володимирович	208
Сокольвак Устим Якович	209
Холін Василь Карпович учасник параду 1941 року в Москві ..	213
Вони лікувалися працею	217
Яке воно – щастя...	236
Післявоєнне життя рахнян	241
Відродження МТС	247
Посада директора радгоспу	251
Чорнобильські хмари над селом	302
Від сушарки до плодозаводу	303
Від зерносушки до «БАМу»	318
Незабутній Афган	312
Нова доба – доба незалежності	320
Посада сільського голови	322
Освітні установи у Рахнах	354
Філіал музичної школи в Рахнах	397
Трударі і таланти зростають з села	399
Медичні заклади	405
Культурні й соціальні заклади села	411
Бібліотека – територія краєзнавства	434
Творець фантазії – Наталія Гуляєва	445
Молоді рахнянські таланти	451
Рідкісні промисли в Рахнах	456
Духовні скарби Михайла Костишина	457
Релігійні общини в Рахнах	462
Торгівля в Рахнах	472
Станція Рахни	477
З історії паливного складу	481
Рахнянський лісосклад	483

Рахни-Лісові – яблунева перлина Поділля

Поштовий тракт і зв'язок у Рахнах	484
Криниця для села	487
Нафтобаза	489
Сліди від «Агрохімії» та інше	490
Висновки або Правда про наше минуле	491
Додатки	498
Авторські слова подяки	502
Джерела та література, що були використані при написанні книги «Рахни-Лісові – яблунева перлина Поділля»	504

Вони допомагають творити книги про рідний край

*"Людина варта стільки,
скільки вона може зробити
без корисливо".*

*Семенюк Володимир
із дружиною Інною
і дочкою Анастасією.
2014 р.*

*Семенюк Олександр
із дружиною
Людмилою
та доньками
Машею і Дашею.
2014 р.*

Люди, які своєю благочинністю постійно допомагають мені творити, писати. Це люди, які не для піару роблять добрі справи, вносять кошти чи матеріали для проведення цієї нелегкої роботи. При цьому кожен з них добре знає, що ніякої винагороди не буде. Але буде головне – авторське спасибі та Боже благословіння добрі діла.

З почуттям щирої вдячності

Анатолій Нагребецький

Нагребецький Анатолій Никифорович

*Рахні-Лісові –
яблунева перлина
Жоділля*

Авторське редагування

Комп'ютерний набір
Романова Світлана

Комп'ютерна верстка
Бойко М.В.

Видавець
ПП Балюк І.Б.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2524 від 13.06.2006 р.

Підписано до друку 06.05.2014 р.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Фіз арк. 32,25
Ум.-друк.арк. – 32,47. Обл.-вид. арк. – 31,91.
Наклад 600 прим. Зам. 42.
Друк ПП Балюк І.Б.
Тел./факс: (0432) 52-08-02
м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15